

Fekete István

Kele

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ BUDAPEST, 1971
CSERGEZÁN PÁL RAJZAIVAL
ÖTÖDIK KIADÁS
(A korábbi kiadások a Magvető Könyvkiadónál jelentek meg)
© Fekete István, 1971

MÓRA KÖNYVKIADÓ

Megjelent a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös
könyvkiadási egyezményének keretében. Készült 56 700 példányban a Móra Ferenc
Könyvkiadó, Budapest részére a Madách Könyv- és Lapkiadó n. v., Bratislava gondozásában.

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója.
Felelős szerkesztő Majtényi Zoltán.
Műszaki vezető Gonda Pál.
Képszerkesztő Zigány Edit.
Műszaki szerkesztő Török Károlyné.
56 700 példány, 18 (A/5) ív, MSZ 5601-59.
Nyomta a Svornost Könyvnyomda, Bratislava, könyvnyomással.
IF 1284-f-7274
29,50 Ft.

A csapatban valami meglazult. Már reggel óta érezni lehetett, hogy nincs minden rendben, és most kivált egy öreg gólya, és széles szárnyal körözni kezdett. A fiatalok szívesen mentek volna a magányos vándor után, de a vezetők nem tágitottak, mert nem volt még itt a pihenés ideje.

A rend tehát nem bomlott meg, csak egy gólya vált ki, a többi ment előre kérellelhetetlen egyformasággal.

– Majd utánatok megyek – intett szárnyával az elmaradt vándor, ám ebben a szárnycsapásban majdnem annyi szomorúság volt, mint mikor egy ember azt mondja: Isten veletek.

– A nagy víznél elérhetsz bennünket – intett a csapat vissza, de szemükben megvillant valami, és testükön átborzongott a búcsúzás. Tudták, hogy viszontlátás nincs, és a nemzetség eggyel kevesebb lett. Ha majd leszállnak valahol, talán számadást tartanak, hogy mennyien maradtak, talán visszazáll egy pillanatra emlékezetük az elhagyotthoz, de most erre nincs idő. Előttük a tér, amelyet meg kell még ma járni, előttük az idő, amelybe ez a tér éppen belefér – tűnődni nem lehet. A csapat minden tagja érzi a hiányt, mintha társuk helye üresen velük repülne, de ezen segíteni nem lehet, mert a segítség többbe kerülne, mint a veszteség. Előre, előre az évmilliós országúton, az ősök százezerszer megjárt útján, előre, könyörtelenül elhánnyva a fogó életet a jövőendő élet nevében.

A békák, kígyók, gyíkok eltűntek; a szöcskék és sáskák megfogyatkoztak, a fiatalok éhesen ébredtek a fészek peremén, egér az idén nem sok volt, hát indulni kellett, mert elfogyott az élelem. A nagy utat éhesen megtenni nem lehet, és azt se lehet megvárni, hogy a fiatalok meggyöngülve, kalandvágyóan és erőtlenséggel vágjanak neki az útnak. A csapaton végigszaladt az indulás intő rezdülése, az érzéketlen tollak alatt érezni lehetett messze idegen tájak üzenetét, és a felhők formája, az ég színe, a szél őszi sziszegése is mind, mind azt mondta: – Indulás!

A gólyacsapat ekkor tűnődve állt a patakparton, és egyetlen mozdulat nem árulta el ezt a belső parancsot. Egyik még vakaródzott is, a másik ásított, de mindenik pontosan tudta, hogy ha most valamelyik öreg kiterjeszti a szárnyát, és egy-két lépéssel ráugrik a levegőre: akkor már megállás nincs.

És most utaznak. Kora délután van még, alattuk ragyog a kései nyár, előttük valahol messze a Dél meleg kamrája, és mögöttük, a meg nem született nappalok titokzatos ismeretlensége mögött: a szárnydermesztő, hideg félelem, az éhség és elmúlás.

Az elhagyott testvér üres helye hidegen úszik velük és bennük, de az a másik aggodás sokkal nagyobb, és a kisebbnek hallgatnia kell. Ott repül az elhagyott gólya párja is, de nem érez többet, mélyebbet, fájdalmasabbat, mint akármelyik csapatbeli. A párok élete már szétszakadt. A fiak már itt repülnek, a cél elérve, a nemzetség jövője biztosítva, további kötelékre szükség nincs, s amire nincs szükség, az csak rossz lehet. A tavasz fokozódó lángolása meghozta a párosodást, a fészekrakást, a fiókákat; a nyár a gondot, türelmet, fáradozást, örömet, s a vénasszonyok nyarának hűlő éjszakái elsorvasztották a szálakat, melyek összetartották a családot. És ekkor, a nyár végi tűnődés hallgatásában mind erősebben szólaltak meg a régi szálak, amelyek – ha el is hallgatnak kisebb időre – mindig voltak, vannak és lesznek: a csapat és a nemzetség időtlen összekötői.

Alulról a sárga tarló szikkadt melege most szinte mellbe löki őket, és a csapatvezetők egyszerre mozdulatlanra fogják szárnyukat. Ez a levegő meleg és sűrű, csak rá kell feküdni, a hegyes, piros csórt nekiszűrni az iránynak, s akár aludni is lehet. Nem, arról szó sem lehet, hogy akár egy gondolattal is eltérnének a céltől. A vándorló madár elindul valahonnan, és elindul valahová. Az ősi ösztönök pókhálója abban a pillanatban összeköti az életnek, a földnek, a szívnek és gyomornak ezt a két helyét, s erről letérni éppen úgy nem lehet, mint a vonatnak a sínekről. Elpusztulhat az egész csapat, elpusztulhat minden gólya az utolsóig, de

az utolsó, a legutolsó ugyanezt az utat keresi meg, mint ahogy egyik szobából a másikba átmenni csak az ajtón lehet.

Jó ez a pihenő repülés. Kicsit lassabb, mint amikor verdesnek a szárnyak, de ez nem baj. A vándormadár számadásában – aminek nem is számadás a neve – ez is benne van. Benne az ösztönök csálhatatlan mérlegelésében, az idő, az izmok, a távolság, a levegő, időjárás minden lehetőségében, ami nem is lehet másként, vagy csak rövid ideig, mert ha véglegesen megváltozik vagy elmúlik valamelyik: az maga az elmúlás.

A nap lassan közeledik a nyugati éghez, és fent hűvösödik a levegő. A szárnyak újra meglendülnek, a fiatalok megérik az öregek tudását, hogy mennyi van még ma vissza; felettük hidegen pompáznak a báránnyelűk, alattuk elnyúlnak a napközben hasas (is gomolyfelhők, a sárga tarlok megbarnulnak lassan, és az erdők zöldje fekete lesz, mint a közelgő éjszaka.

A csapatvezetők keringeni kezdenek. A föld mind közelebb, közelebb emelkedik. Alattuk tópart, sásos nagy rét, a másik oldalon kopár homokdomb, öreg fák. A kör arrafelé szűkül, és minden gólya tudja, hogy máshova szállni nem is lehet. Kinyújtják hosszú lábukat, ugranak egyet-kettőt a föld érintésétől, a szárnyak még csapkodnak, de aztán összezárulnak szépen, mint amikor a fáradt munkás ölébe ejti kezét.

Körülnéznek. – Itt pihentünk meg máskor is – mondja az öregek szeme –, kapkodjuk össze, amit még lehet. A nádashoz közel nem megyünk, az erdőhöz közel nem megyünk, és itt a fákon megalhatunk. Vigyázatok!

A csapat szétszóródik, és az alkonyodó délutánban huszonkilenc gólya vadászik szöcskére, békára a tó melletti réten. A harmincadik elmaradt valahol.

Elmaradt, ami annyit jelent, hogy nincs. Hogy miért maradt el, az a csapatot nem érdekli, bár tudja. Csattant valami, sziszegett valami, és a szép öreg gólyának fájdalmasan megütötte valami a szárnyát.

– Fene egye meg, elhibáztam ezt a dögnagy állatot – mondta valaki.

– Húzz még egyet oda!

Újra az a csattanás, újra a sörétek sziszegése. – Kár a patronért.

Ennyi volt az egész. Két ember – két fiatal ember – ment haza vadászatból, és csak úgy próba(éppen rálődöztek a gólyákra, melyek a fiaiknak vitték az ennivalót.

– De azért kapott a бүdös – mondta megint az egyik –, láttad, megbillent.

A fiatal emberek aztán hazamentek, fegyverüket tisztogatták – rendes fiúk voltak –, és szerelmes levelet írtak kedves fiatal lányoknak. A levelekben rózsáról, alkonyról, fájdalomról, hűségéről, békés otthonról, gyengédségről volt szó, a gólyát nem említették.

A szerelmes levelek szépen sikerültek. Holdfény csorgott bennük, az öreg gólya pedig állt a fészek szélén, lüktető szárnycsontjára gondolt, és néha odanyúlt csőrével, hogy a fájdalmat kivegye. A fájdalom azonban mély volt és kivehetetlen. A sörét a csont mellé szorult, feszített és égetett.

Pedig szép, nyugodt éjszaka volt. A fiak felnőttek már, ott gubbasztottak a fészekben, az asszony néha ránéz, mert érzi, hogy baj van, a hold felkelt a mocsárból, és a levegőnek vándorlásszaga kezdett lenni.

Megmozgatta szárnyát, és újra visszacsukta. Nem, nem törött, de ami benne van, az rossz, és még rosszabb jön. A fájdalom nő, és a fájdalom. eszik. Hogy az életét megeszi-e ez a fájdalom, nem tudja. Előre nem gondol, mert előre tudni semmit nem lehet, de a pillanatok nehezek, és még nehezebbek lesznek.

A fészek a faluvégen van, egy villámcsapta nyárfán, melynek csak egyik fele él, a másik halott. De a halott része már nagyon régen halott, és az élő része nagyon régen él. A fészek szinte időtlen. Ő rakta valamikor, de hogy hányadik vándorlás után, arra nem emlékszik. Régen, s ez egyenlő a végtelen múlttal.

A nagy fa mögött cigányputri lapul a malomgát mellé, és előtte a csőszház van, ami nem

sokkal nagyobb a putrinál. A különbség csak annyi, hogy a csőszház mellett kert van, bekerített udvar, és a kerítés karóin köcsögök száradnak. A cigányputri mellett nincs kert, és nincs kerítés. A végében egy kordé nyugszik rúdjaára hasalva, és – kicsit odébb – egy szamár legel, már amikor legel. Többnyire gondolkodik. Ha rossz idő jön, nagyokat ordít. Ilyenkor az öreg cigány nem fogja be. A neve Balambér, és mint időjós faluszerte ismeretes. Szénagyűjtés és gabonahordás Balambér hozzászólása nélkül nem történik, és ha Balambér nemcsak ordít, de még hempereg is: – jégesőre, felhőszakadásra van kilátás. Ilyenkor tanácsos az aprójószágot fedél alá hajtani, nemkülönben a kaszát a padlásablakból bevenni, mert a mennykő – a fene a gusztusát – szereti az ilyen hegyes vasholmikat.

De Balambér most nem látszik – ezüst párában úszik a táj –, az öreg gólya a fa árnyékáról tudja, hogy még nem múlt el fele az éjszakának.

Az előbb Hú járt erre, a bagoly, és csendesesen leszállt a szomszédos ágra, megforgatta buksi fejét, mintha azt kérdezte volna:

– Mi újság?

Az öreg gólya meg se mozdult, mintha azt mondta volna:

– Semmi.

– Úgy?

– Úgy!

A bagoly azután elrepült tanakodva, hogy mi baj lehet gólyáéknál, mert hogy valami baj van, azt megérezte. A gólya pedig elgondolkozott a bagoly megjelenésén, akit már régen nem látott. És éppen most?...

Reggel sokáig álltak tűnődve a csonka fán. Végül az asszony feldobta magát a levegőbe, s a fiak utána szálltak. Később az asszony egyedül visszajött a párság kötelékei még tartottak egy kicsit –, és odatelepedett párja mellé. Ránézett.

– Az ember? – Az ember.

Aztán csak álltak. Az úton szekerek ballagtak a malom felé, az ostorok pattanása néha végigvágott a víz felett, az emberek kiáltása hamar elhalt a széthulló nyár lágy szalmájában, s a két gólya csak állt.

– A csapat együtt van – mondta az asszony.

Az öreg gólya csak bólintott. A csapat együtt van, és ő nem érzi a vándorlás hívogatását. Nem érzi úgy, mint máskor. Az a kis ólomdarab a szárnyában elszakított valamit; elszakította a messzeség fonálát, eltörte a vágy végtelen ívét, és óvatosságot ültetett helyébe. Ez az óvatosság ma még csak tapogatózás, de holnap vagy holnapután igen lesz, vagy nem. Élet. vagy elmúlás. A kettő között alig van kis különbség, de ez a hajszál: most minden. Neki minden. Az asszonynak nem sok, s a csapatnak alig valami. Így van.

Amikor párja felszállt mellőle, kibontotta szárnyát ő is, és úgy repült a rétre, mintha semmi baja nem lenne. Amíg repült, csak szárnyára figyelt. A levegő egyformán simogatta mindkettőt, és az egyik egészséges volt, a másik beteg. Ezt a szárnyat figyelte az öreg gólya – mintha a másik nem is lett volna –, s ez a szárny most azt mondta:

– Nem!

A réten együtt járt a többivel. Evett, vadászott, mint a többi, de most minden mozdulat más volt, mint máskor. Minden mozdulat beleütközött abba a kis ólomdarabba, és azt mondta:

– Nem!

S ezt tudta ő, és tudták a többiek is. Nem néztek rá, nem figyelték, de önkéntelenül ellépett mellőlük, mert idegenek lettek, és idegen lett ő is azoknak. Magányos. De azért jól evett és sokat, és később ismét közéjük ment. Az idegenség megmaradt, de elhagyni magát nem szabad. Délután ő szállt először fel a levegőbe, s a család azonnal követte az alvóházhoz. Repülésén nem látszott semmi, s amíg így repül, addig parancsol is.

Komorán ültek az ágon az öregek, és figyelve a fészek körül, a fiatalok. Augusztusi

délután volt. Ámos nyár vége, poros alkony, ami melegen úszik az este felé. A malom körül szekerek álltak; a gát vize sötét volt és meleg, mint a sár, a malom előtt a fűzfák délutáni lélegzete összekeveredett a meleg liszt, erjedő mocsár és lótrágya szagával. Az ökrök nyugodalmasan kérődztek, az emberek még nyugodalmasabban pipáltak, és ha mondtak valamit, csak azért mondták, hogy el ne aludjanak. A vásott csizmák, repedezett nadrágszíjak, foltos kabátok, szutykos pipák, izzadság és fekete körmök a nyárhoz tartoztak, a nyugodalmas, félig pihenő nyár végéhez, s ennek homályos tudata olyan volt, mint az álom.

Vége az aratásnak; megkapta mindenki a részét, ahogy dolgozott, s a malom lágy dörmögésében mintha a téli pihenés puha, nagy macskája dorombolna.

Mozdulatlanul ültek a gólyák a fészek körül, a vén nyárfán levél se rezdült, de a fiak és anyjuk úgy érezték, hogy az apa nincs velük a vándorlás vágyódásában. Ott állt mellettük, mégis távoli lett és idegen, akit sajnálni is lehet, de akihez mind kevesebb közük van.

Az árnyékok elmúltak már, Csí népe – a fecskék – ittak a gát vizéből, a szekerek puha pattogással eldöcögtek a falu felé, és a cigányputri mellett Balambér unottan csapott egyet-egyét farkával, mert más tennivalója nem akadt. ‘ Hosszan gondolkodott, hogy ordítson-e, de a levegő olyan száraz volt, mint a törek, amiből esőt, vihart kisilabizálni semmiképpen sem lehetett. Tehát nem ordított, csak fülével billentett egyet-kettőt, mert az idő reménytelenül állandónak mutatkozott, és Balambér soha nem csapott még be senkit hamis jóslásokkal. (Lehet, hogy az emberek ezért gondolták róla, hogy “szamár”, és ezt Balambér nem tudta, és amilyen bölcs volt, nem is akarta tudni.)

Így jött el az este észrevétlenül és puhán, mintha nem a percek éles határvonala hozta volna a sötétséget, hanem az idő lágy szalagja, amely láthatatlan keréken mozog, lemerülve a sötétségbe, és felmerülve a sötétségből.

A hajnal mintha csodálkozott volna: – Hát a gólyák még itt vannak?

A csősz felesége levett két köcsögöt a karóról, a csősz – megérkezve éjszakai örködéséből – igazított egyet a fűrészbakon, ami látszólag nem jelentett semmit, mégis annyit jelentett, hogy rendetlenséget talált a ház körül, ami mindenképpen tűrhetetlen, s most ő, hogy hazaérkezett, rendbe tett mindent.

Felesége elébe tette a tejet és a kenyeret.

– Ha nekem is csak annyi dolgom lenne, hogy bakon lökök egyet, én is úr lennék.

– Nem állt egyenesen.

– Úgy állt, ahogy az este itt hagyta. Talán elaludta kend a szemét az éjjel, és most másként látta.

A csősz nem válaszolt. Nyelte a tejet nagy dara kenyerekkel. Mit válaszoljon? Az, hogy aludt a éjjel örködés helyett: természetes, de miért hányj most fel a felesége, amikor máskor biztatta rá. A fene egye meg a bakot!

Ásított. A kutya kiment, bejött a földes konyhába, felett legyek zümmögtek.

A gát vize párásan füstölgött.

Az öreg gólyák kelepeltek egy sort, a fiak hallgattak, s a kelepelés szétszóródott a reggelben, mint a tanácstalanság.

Megmozdultak, körülnéztek. A táj, a fészek környéke, az öreg fa, a gémeskút, a ház rásodródott a ballagó Idő szalagjára, s a gólyák feldobták magukat a levegőbe.

A réten már ott ácsorogtak a többiek. Látszólag tétlenül, semmit nem várva, semmivel nem törődve, ám mindenki érezte a messzeség hívogatását. A csapatvezér lépett egypárat, szétcsapta szárnyait, a mozdulatlanság megtört, a levegő suhogni kezdett, elsüllyedt alattuk a rét, a patak, a malomgát vize, s amikor kitérült a messzeség: elindultak dél felé.

A fészekre, az otthonra már nem gondolt senki. Előre! Vár a nagy víz, az idegen folyók, az idegen mocsarak, vár az Idő, ami szép és jó, meleg és élelemmel teli, és másutt kell eltölteni.

Előre! A látszólagos rendetlenségben is rend van, érzik egymást, érzik a csapat összetartozandóságát, érzik önmagukat és szárnyukban a csapat minden szárnyát. Tudják,

hogy valahol baj van, figyelnek rá, és amikor a beteg szárnyú öreg gólya kiválik közülük, a közösség halvány részvéte mögött megnyugvás is van, hogy most már csak egészséges szárnyak viszik a nemzetséget dél felé.

Délután van még, szép, szikrázó, augusztusi délután. A réteken fonnyad a sarjú, a virágok megfakultak már; a kertekben kesernyés illata leng a kapornak, sárgul az uborka, idei verebek csiripelnek értelmetlenül a bokrok húsán, a felhők nem mozdulnak, az ég porosan szürke, mint az unalom, csak egy magányos gólya köröz fájó szárnyal, tűnődve az idegen vidék felett, mind lejjebb, mind lejjebb, mert a társak már eltűntek a messzeség párájában.

Idegen táj forgott alatta, amint elgondolkozva szántotta a köröket, és lassan ereszkedett lefelé, hogy jobban körülnézzen. A falu végén a patak ismerős volt, mert minden patak ismerős, s a különálló faluvégi ház barna nádteteje is kedvére volt, mert a nád is ismerős, akár nyári zöld, akár téli sárga. A ház kéménye meggondoltan füstölgött. Az udvar nagy, a kert még nagyobb, és nem messze a kert alatt a patak.

Ereszkedett; a körök szűkültek.

A kertben egy ember, az udvaron kutya, a kerítés mellett egy szamár.

Nyugalom és békesség párázott alatta, amikor csendes kanyarodással leszállt a ház tetejére. Amikor széles árnyéka átúszott az udvar felett, véstesen rikoltott a kakas, a verebek egymás hegyén-hátán surrantak az élő sövény ágai közé, a kacsák egyik szemükkel felsandítottak az égre, a libák pedig fél lábra álltak, ami náluk az unalom és lekicsinylés jele.

A gólya fájó szárnyát igazgatta, és nem jutott eszébe, hogy kelepeljen, mert ez nem az ő otthona volt. Az udvar megnyugodott. A kakas harsányan kukorikolt:

– Lássátok, megkiáltottam a veszedelmet. Mindig rám hallgassatok, és ne féljete!

– Tás-tás – totyogtak a kacsák –, Kurri megvakult. Ostobának mindig ostoba volt, de már a szeme is megromlott. Hosszúlábú Kele még a felhők között volt, amikor mi már láttuk, és most azt mondja, ő megkiáltotta a veszedelmet. Nevetséges... tás-tás-tás – és rövid farkukat riszálták a nevetéstől.

A libák unottan álldogáltak a vályú mellett, hideg lék szemük megvetette az egész világot, kivéve a kukoricát.

A sövény szitasűrű ágai közül ekkor már előmerészkedtek a verebek, és amikor meglátták a magányos gólyát, egyszerre megjött a hangjuk. Csurri népe egyszerre szokott beszélni, nem mintha úgy is megértenék egymást, hanem mert úgysem értenék meg egymást. Egy öreg kan veréb azonban túlcsiripelte az egész gyülekezetet.

– A hosszú lábú Kele hozzánk jött, bizonyára hallott rólunk. Kelével beszélni kell...

Erre mindenki elhallgatott.

– Nagy csőre van – csipogta egy kis idei veréb, és az ághoz törölte száját; mert még egy kicsit pállott volt. Az öreg veréb azonban oda se nézett.

– Látom, azt akarja mindenki, hogy én beszéljek vele, hát majd beszélek is. – És felröppent a háztetőre a gólyától tisztes távolságra, mert ami igaz, az igaz, a gólyának nagy csőre van.

A verébsereg nem mozdult, de éktelen csiripelésbe kezdett:

– Ki bírta meg?... Ki bírta meg?... – kiabálták összevissza, de aztán elhallgattak, mert a magányos gólya arra fordította a fejét, ahol az öreg Csurri kissé felfújva magát, de azért szerényen megszólalt.

– Láttuk érkezésed, Kele, és örülünk, hogy nálunk pihensz meg; azt hisszük, vándorlásban vagy. A gólya bólintott, és piros lábával megvakarta csőre tövét, mire a veréb ijedten ugrott félre, de aztán úgy tett, mintha ez a mozdulat is hozzátartozott volna a fogadtatáshoz.

– Mi nem vándorlunk, mert erős nép vagyunk, de megértjük a vándorlókat is, mert, ugye, kinek a búza, kinek a béka, és van olyan is...

A gólya szeme most keményen azt kérdezte: – Mit akarsz?

– Csak annyit – szeppent meg Csuri –, hogy ez jó ház, nyugodt ház, itt megpihenhetsz, amíg akarsz. A mi népünk erős, és itt minket mindenki tisztel...

– Elég – bólított a gólya, és egyet lépett Csuri felé, aki rémülten röppent vissza a sövényre.

– Mit mondott, mit mondott? – csiripelte a csapat.

– Vándorlásban van... és megmondtam neki, hogy megengedjük, ha itt akar pihenni, mert mi erős nép vagyunk.

– Erős nép vagyunk, nagyon erős nép vagyunk! – csiripelt fülsiketítően a csapat, aztán egyetlen rebbenéssel levegőbe vágódott, mert a sövény mellett álldogáló szamár leharapott egy ágat, s ezzel megrántotta az egész bokrot. Hogy a szamár megunta-e a csiripelést, vagy éhes volt a levelekre, ezt nem lehet tudni, ámbár fülét már előbb is nagyon billegette, ami a szamárnál a nemtetszés jele. Megrántotta tehát a bokrot, és szájában a zöld ágat ráfogatva, odaballagott a kert mellé, ahol egy nagy fehér-tarka kutya feküdt. Megállt előtte, és nézték egymást.

– Láttad? – mondta az egyik szeme. – Láttam – mondta a kutyáé.

– Baja van?

A kutya jól megnézte a gólyát. – Nem látszik rajta.

A szamár lenyelte végre a megrágott leveleket. – Baja van. Kele ilyenkor már nem jár egyedül, csak ha kiverik a csapatból, vagy ha magától elmarad – elfintorította a száját –, huh, de keserű volt ez a levél.

– Akkor minek eszed?

– Jót tesz a gyomornak. Keserű, de jót tesz. Most kicsit szellőztetem a tüdőmet.

A kutya riadtan fordult félre, és a szőre felborzolódott, a szamár pedig rettenetes ordítózásba fogott. A kis ház ablakai megremegtek, két galamb ijedten vágódott félre, mert éppen az udvar felett repültek, a tyúkok közelebb húzódtak a kakashoz, akinek aranykarikás szeme harciasan villogni kezdett.

Amikor a szamár befejezte az ordítást, újra odafordult a kutyához, és okos szeme azt mondta: – Ez hang, mi?

– Az – pislantott a kutya –, a szőröm felborzolódik tőle...

– Nem értesz hozzá. Ebben erő van, ez nem olyan nyavalygó vonítás, mint amikor te a Kis Fényt nézed este, vagy az ember kolompozni kezd a nagy házban, nem tudom én, kinek, mert akkor már mindenki otthon van.

– Az más, akkor nekem kell vonítanom, és azt kell vonítanom, amit érzek, de a tüdőmet szellőztetni... ez megint a te csavaros fejedre vall, akármilyen büszke vagy is rá.

– Lehetek is – billegette fülét a szamár, mert az állatok szemmel, hanggal, mozdulatokkal is beszélnek –, lehetek is. Tudod, hogy az embereket is nagyjából megértem; egyszer – káposztát vittünk éppen, ahol bennünket vár a sokaság – azt mondja Berti egy kis embernek – olyan kis embercsikó volt, vagy ha úgy akarod: emberkölyök –, azt mondja Berti: “Fiam, te máris akkora szamár vagy, mint az apád.” Na?

A kutya tétován pislogott. – Nem értem.

A szamár bosszúsán csapkodott a farkával.

– Mi van itt nem érteni való? Dicsérte a kis emberkölyköt, akinek egyébként szép nagy füle is volt, hogy máris annyit ér, mint az apja.

– Na, most már értem.

– Hát így van – pislogott a szamár –, azért hidd el nekem, te Vahur, a Hosszúlábúval is baj van. (A kutya a híres Vahur nemzetségből származott, de az emberek ezt nem tudták, és a teljesen értelmetlen Bujtár nevet adták neki, holott nőtény volt, azaz szuka.)

A magányos gólya mozdulatlanul állt a kémény mellett, és hosszú alakja maga volt az elhagyatottság. De az udvart már megismerte, és látta a kertet is, ahol egy ember hajladozott, és különféle holmikat rakott egy kiskocsira. Amikor a kocsi tele volt, nagyot kiáltott az udvar

felé fordulva:

– Miska! Miska!...

A szamár kedvetlenül nézett a kutyára.

– Könnyű neked, Vahur, téged csak akkor hívnak, ha enni adnak.

A kertből mérgesen csattant fel újra a kiáltás.

– Miskaaa! A teremtésit a nagy fülednek, viszem az ostornyelet...

– Most már mennem kell – rezzent meg a szamár. – Amíg a nevem kiáltja, nincs baj, de amikor azt mondja: ostor... – és elballagott a kert keskeny kapuja felé.

Ekkor már egészen az ég alján járt a nap, s a ház árnyéka messze beesett a kertbe. Az udvar elcsöndesült, a verebek zsvajgása elhallgatott, a kacsák egy alacsony ól felé totyogtak, s a tyúkok felesleges hangoskodással repültek fel a tyúkház ülőkéire, előzőleg komolyan fontolgatva a távolságot és a hely alkalmasságát. A közeli réten könnyű pára szállt, s a falu egyetlen utcáján éktelen por gomolygott a hazatérő csordák nyomában.

Amikor elült a por, a napnak már csak vörös emléke hunyorgott az ég alján, de a kertek öreg fái alatt, a falu végi gyepek zugaiban, a nádas árnyán, puha, nagy kazlak mellett ott osont már a Sötétség kisebbik szolgálója, a Szürkület.

A magányos gólya állt a háztetőn, mint az őrszem a vártán, és alakja elszíntelenedett, mert egyszínű volt most már a kert, az udvar, a ház, a kémény s a kordé is a kertben. A kordé tele volt rakva egészen. Az ember még a kosarat is feldobta a tetejére.

– Na, Miska, mehetünk!

Miska azonban az első szóra nem szokott indítani.

Ez ősi szokás a tisztességes szamárnemzetségben, s ettől nem tángítanak.

– Nem hallod?

Erre Miska sóhajtva belefeküdt a hámba, s a kis kordé pattogva, nyekeregve kizötyögött a fészker elé, ahol Miska pontosan megállt, várva, hogy levegyék róla a szerszámot, mert szolgálata a mai napra lejárt. Még hátra is nézett, hogy jön-e már Berti, aki megértette a figyelmeztetést.

– Csak ne nagyon nézegess, mert ha akarom, reggelig nyakadon hagyom a szerszámot.

Miska vidáman billegette a fülét, mert a “szerszám” szót is megértette, a többi pedig nem volt fontos. Berti fenyegetését egyébként se kellett komolyan venni, mert igaz ugyan, hogy odaütött, ha Miska túlságosan elszemtelenedett, de tisztán is tartotta, és ha kellett, lopott is neki egy-két jó falatot, friss lóherét, zsenge zabot, tejes kukoricát – már aminek éppen az ideje volt. Persze, nem otthon lopta, hanem útközben, ha alkonyattal hazafelé ballagtak a piacról vagy a vásárból, mikor már üresek voltak az utak, és a kis kordé mögött régi emlékek ballagtak. Ilyenkor Berti néha hangosan is megszólalt: – Hej, Miska, Miska...

Miska ilyenkor körülnézett, hogy van-e valami érdemes ennivaló a közelben, s ha volt: megállt. Bánatosan lekonyította fülét; ami viszont szamárnyelven annyit jelent:

– Hej, Berti... Berti...

Berti szíve ilyenkor tele volt érzelmes, szép emlékekkel, melyek hol igazak voltak, hol nem, és társának, majdnem barátjának érezte Miskát ebben a szomorú; öregedő világban.

– Várj egy kicsit, Miska.

És Miska várt, türelmesen, amíg Berti lekapott egy-két kukoricacsövet, kihúzott pár szép répát, vagy gyorsan vágott a sarlóval jó nyalábot a zsenge zabból, aminek olyan íze van, mint az édes anyatejnek. Berti az összekapkodott holmikát bedobta az üres kordéba, ráhúzta a ponyvát, és miután maga is felült: pipára gyújtott.

– Mehetünk, Miska.

Miska még szomorkodott egy kicsit, aztán újra megrántotta a kocsit.

Ha azonban Bertire olyankor jött rá a sóhajtás, amikor tarlók között jártak, ahol nem volt semmi, Miska nem vett tudomást Berti bánatáról, mert az Miskának teljesen haszontalan volt. Miska csak az élvezhető bánatot tartotta elviselhetőnek... Ilyenkor továbbzörgött a kis kordé,

hurcolva a megmaradt káposztát vagy tököt, Berti bánatával vegyesen. Az öreg legény ilyenkor fiatal korára gondolt, ami annak idején szinte elviselhetetlen volt, most mégis szépnek tetszett; egy asszonyra gondolt, akit kár volt otthagyni, holott az asszony hagyta ott őt, katona korára gondolt, ahol nagy legény volt ő a nagyok között is, pedig csak szakács volt, örökké zsíros nadrágban, nagy, fekete kondérok között. De így messziről nem látszottak már a kondérok, nem érzett a nyúzott fiatalság, a hűtlen asszony, mert csak az maradt meg, ami szép volt, s ami – végeredményben – nem volt igaz.

De most minden igaz lett, így ballagva tavaszban, őszben Miskával, fél liter borral csinosítva az emlékeket.

– Hej, te Miska, te Miska...

Aztán, amikor az asszony is elhagyta, idevetődött az öreg Ribizke Jánoshoz, aki nem is volt Ribizke, hanem Hajdinák, de faluhelyen hamar ráragad az emberre valami komolyabb név, amely a foglalkozásával jár. Az öreg kertész mázsaszám hordta a ribizlit a piacra, jeles növénynek tartotta, sokat beszélt róla, és nem is bánta, hogy elnevezték róla, mert Hajdinák annyi van a faluban, mint a tarka kutya, de Ribizke csak egy.

Igaz ugyan, hogy Berti is Szalai Bertalan volt valamikor, de ezt már régen elfelejtette maga az obsitos szakács is, mert sem a Szalaira, sem a Bertalanra nem volt semmi szükség. A név csak arra való, hogy értsen belőle az ember, s erre a “Berti” teljesen elegendő.

Amikor Berti letette a kis kuffert – ezelőtt nem is tudja már, hány évvel –, javakorabeliek voltak mind a ketten, és Berti úgy szólította a kertészt, hogy Hajdinák úr, feleségét meg, hogy – ténsasszony. De aztán múlt az idő, a kis kuffer odapeneszedett a legényszoba padlójához, és a ténsasszony eltávozott más vidékre, ahol nem terem több ribizli. Most már Hajdinák úr – János bátyám, egy fizetés, egy asztal, egy munka és egy-egy kis apró öröm, ha – teszem azt – Berti egy héttel előbb viszi az újkrumplit a piacra, és Hovorka – a szomszéd falu kertésze – elsárgul a mélyen átérzett irigységtől.

– Hát még az asszony! – kiált ragyogva Berti. – Azt látta volna, János bátyám! Az a lófejű Hovorkáné úgy nézett az urára, mint a tüzes gyík. Lesz ott ma este nyelvelevés... Én meg csak zörgettem a forintosokat jó hangosan.

Újkrumpli azonban csak egyszer van egy évben, s az öreg legények portáján elég ritkák az ilyen apró örömök is. Baj persze nincs, bosszúság akad, de ez is közös, s így könnyebben elviselhető.

Bertinek már régen nincs “fizetése”, mert hol volt pénz, hol meg nem volt, de inkább nem volt. Egy darabig írogatták, hogy én tartozom, meg te tartozol, aztán elkallódtak a noteszok. – A fene se firkálja mérgesedett meg egyszer az öreg Ribizke –, azt eszel, amit én, akkor eszel, amikor akarsz, ha kikopsz ruhából, lábbeliből, veszünk, itt hálsz szegény Zsuzsi ágyában, a dohányos szita ott van az ablakban, és ha megiszol egy pohár bort a keresetből, hát a magadét ittad. Jól van?

– Persze hogy jól van.

s azóta élnek békességben. Ezt a békességet ugyan feldúlta a nemrég elmúlt második nagy háború, ámbár szerencsésen átszaladt rajtuk, és még jót is hozott, mert az egy ember kis igazsága és nagy földje darabokra tört a sok ember igazsága alatt.

Ribizke is kapott még egy kis földet, de Berti is – mindenki a faluban, aki benne dolgozott –, és most már egyenjogú társak a keresetben és a munkában is.

Egy falusi asszony naponként takarít rájuk, megfőzi az ebédjüket, és ott hagyva a tűzhelyen, elmegy haza. Azután eszik mindenik, amikor dolga engedi, vagy hazaér a piacról.

A pénzzel pedig az egyik éppen úgy elszámol, mint a másik. Van egy lovuk, egy szamaruk, egy tehenük és az aprójószág. Az állatokat Berti tartja rendben, mert ő többet van odahaza. Ilyenkor előkészíti a másnapi portékát, úgy, mint ma, és fel is rakja, kivéve azt, amit csak hajnalban lehet felrakni.

Berti levette Miskáról a szerszámot.

– Emeld fel a lábad! Nem látod, hogy az istrágon állsz?

Miska engedelmesen felemelte a lábát, aztán ellépett a kocsi mellől. Mára vége a szolgálatnak. Lassan esteledett. Berti megrakta a tüzet, s a kémény füstölögni kezdett. A füst egyenesen szállt felfelé, ámbár látni már alig lehetett, mert a szürkület elárnyékosodott, s az égen mindjobban fényleni kezdett a hold ezüstös serpenyője.

Az öreg Ribizke már egész sötéttel érkezett meg. A lovat hamar bevezették az istállóba, aztán bementek a konyhába.

– Megmelegítettem a levest – mondta Berti –, amúgy nincs semmi újság, csak egy gólyamadár szállt ide a háztetőre.

– Itt is van?

– Itt. Csak áll, aztán nézdegél...

– Talán beteg?

– Nem látszik rajta.

– Az ilyen madárfélével az úgy van – mondta Ribizke –, hogy nem látszik, nem látszik, aztán egyszer csak felfordul... Hanem a fiatal salátát úgy vitték, mint a cukrot. Neked is azt kell legtöbbet pakolni. A paradicsom meg nem kell a kutyának se. Dunát lehetett volna rekeszteni vele. Jó, hogy időben ott voltam, gyorsan elráztam, persze, bagóért...

Merd ki, Berti, a levest! Megnézem ezt a madarat. Berti óvatosan kimerte a levest, mire Ribizke visszajött.

– Itt van még szegény pára; meg se moccan. Tedd be az ajtót, Berti, bejönnek a szúnyogok, aztán nem tudok aludni, ha, ott eszi a fene, hegedül a fülem mellett.

Berti betette az ajtót, a lámpafény visszaugrott a konyhába, és sötétségbe esett az udvar.

Most már igazán este volt.

Augusztus végi, tarlószagú, sokcsillagú este, amikor még a házak is mintha elébe nyújtózkodnának az ősnek, és a kert álmosan ásít.

Gyümölcs, gyümölcs mindenütt. Hull már a mag mindenfelé.

A holdat idei rókák ugatják meg, és idei szárnyak sziszegnek a levegőben dél felé, dél felé.

A magasságból lágy kiáltások szólnak le a földre: – Megyünk, megyünk, ha még vagytok odalent, szálljatok fel utánunk a nagy vándorlás útjára. Dél felé, dél felé...

A magányos, beteg szárnyú gólya csak áll, és hallgatja az éjszaka utazókat. Ismeri hangjukat, ismeri szárnyuk suhogását, és megborzong a vágytól meg a láztól, amellyel az a kis ólomdarab lüktet szét egész testében. Úgy érzi, mintha az a szárnya most maga a külön élő Rossz lenne, maga a Baj és maga a Tilalom. Gondolatai között nincs Miért, nincs önvád vagy Bosszú, nincs múlt, csak a jelen lüktet és a fájdalom, ami Van.

A kémény már kifújta a füstöt, az emberek odabent elhallgattak, és sötétséget csináltak, csak Miska mászkál az udvaron, mert nem szereti az istállót, és nem szereti Patákat, a lovat; igaz, hogy Paták is utálja Miskát. Miskának tehát megengedték, hogy aludjon ott, ahol akar, így hol a szalmakazal mellett hever le, hol a fészerben vagy Vahur közelében, akit ugyan butának tart, de tetszik éjszakai lótása-futása.

Most még nem álmos, így csak ténfereg összevissza, kihallgatja a kutyák üzengetését, akik megkiáltják egymásnak a híreket.

Az előbb ugyan a sírásó kutyája nagy ribilliót csapott a temetőben, hogy: – Lopnak! Lopnak jujuju... viszik már!... – de aztán hirtelen eljajdította magát, amiből nyilvánvaló, hogy egy legény meg egy lány osont ott felesleges ragaszkodással egymáshoz (úgyis megbánják annak idején), és a legény megunva a kutya okvetetlenkedését, hozzávágta a füttykőst. A kutya aztán elhallgatott, a legény megkereste a botot – bele van vágva nevének a kezdőbetűje –, és visszament a lányhoz, aki ijedten kapaszkodott belé.

– Úgy féltem már...

– Mitől félsz? Nincs itt semmi baj... (de majd lesz!).

És azóta csend van.

Miska hosszas tünődés után mégiscsak lefeküdt Vahur mellé, csak úgy a földre, mert a szamarak nem olyan kényesek az ilyesmire, mint a lovak. Paták – például – inkább két hétig állt volna egyhuzamban, semhogy lefeküdjék a porba.

A kutya meg is mondta egyszer Miskának, hogy Paták ilyet sose tenne.

Miska csak a farkával legyintett.

– Paták hallott valamit, hogy az apja nagy ló volt, valami... olyan... izé, szóval nem közönséges. Hát mire jó ez Patáknak? És most csak tiszta alomra fekszik, tiszta vizet iszik, szaglászik, fintorog, és inkább éhen döglik, semhogy a dohos zabot megegye.

Ostobaság! Mit törödsz te azzal, ki volt az apád, talán nem is ismerted...

– Dehogynem – pislogott kicsit bizonytalanul a kutya –, anyám egyszer megmutatta. Hatalmas, szép kutya volt, azt hiszem, a mészárosnál szolgált; de amikor anyámmal odaszaladtunk a kapuhoz, amikor éppen arra ment, ránk se nézett, pedig anyám majd kicsóválta a farkát a helyéből. A lábát felemelte a kapuoszlop mellett egy pillanatra, aztán ment tovább. Azóta se láttam.

A kutya ekkor felkapta a fejét, mereven hallgatózott a kert felé, aztán felugatott, és morogva elrohant. Később hallatszott, hogy a kert végében mérgesen ugat.

A szamár elbóbiskolt, és csak akkor nyitotta ki szemét, amikor a kutya visszajött, de mivel nem mondott semmit, tovább szunyókált.

A hold most már túlment a házon; a nagy csendben csak a tyúkok ijedeztek néha álmukban. Már a kutyák is elhallgattak.

“A Kis Fény hátam mögé került – gondolta a magányos gólya –, fele elmúlt a sötétségnek. És nagyon fáj...” Aztán a csapatra gondolt, és látta a homokos domboldalt, és érezte, hogy ő onnét hiányzik. Nem a csapatnak, hanem magának, és ez a vágya összekeveredett a fájdalommal.

Az idő olyan lassan kúszott a nádtető felett, mint a szenvedés.

Ekkor egy kicsit lehunyta szemét, és amikor kinyitotta: keleten hunyorogni kezdtek a csillagok.

A hajnali hűvösségben mintha enyhült volna szárnya forrósága, és az a derengő fény volt keleten, mintha valami jót ígért volna, de öreg gólya volt már, és tudta, hogy az este azért megint csak elkövetkezik.

Kurri odalent többször elkiáltotta a hajnalt, ámbár ez teljesen felesleges volt, mert mindenki tudta. s a kacsák szűk óljukban zajongva követelték, hogy erresszé ki őket.

– Táás-tás-tás, hogy ez a Kurri milyen okos azzal a micsodával azon a buta fején...

Miska aggódva figyelte a konyhaajtót. Miska sose aggódott feleslegesen. Soha!

Csendben kinyílt az ajtó – Bertinek gondja volt a zárok megolajozására –, és az öreg Ribizke sietve talpalt ki a kertbe, miközben morgott valamit, hogy el kellene keríteni az udvart; ugyanis belelépett valamelyik kacsra vagy liba hagyatékába. Berti a kordét rendezte.

– Miska! – És krákogott.

Miska úgy nézett a derengő ég felé, mint egy csillagász, akit a földi dolgok nem érdekelnek.

– Miskaa!

Miska megszagolt egy szalmaszálat, figyelmesen meg is nézte, mintha azt mondta volna:

– Az éjjel ezt nem is láttam. Hiába, romlik a szemem.

– Miska, a kukacok essenek beléd, hát veled már nem lehet boldogulni ostor nélkül?

Miska határtalan undorral, de csak úgy melléhesen tápázkodott fel. Állt még egy kicsit, mint aki nem parancsra megy, aztán odaballagott a kordé elé, és szépen beállt a helyére. Ostor – az más.

– A saláta árából ne engedj, a retekéből se mondta Ribizke Bertinek –, a paprikát majd meglátod, a hagymának meg lesz télen is ára. Ne erőltesd!

A kordé kizörgött a szürkületbe, és eltűnt a ház mögött. Berti pipára gyújtott – látszott még

a gyújtó fellobbanása –, azután már csak a kerekek beszélgettek, távozóban.

Ribizke megfejte a tehenet, megvakarta, megetette, aztán egy kis tányérba tejet öntött a ház végében, és felkiáltott a padlásra:

– Nááci!

De ez a kiáltás már szinte felesleges is volt, mert ahogy megcsordult a tej a tányérban, a padlás nyitott ajtajában megjelent öt macskafej. Nyau és népes családja fent lakott a padláson, titokzatos homályban, mint amilyen titokzatosak ők maguk. Ott hozta világra gyermekeit, ott taníttatta őket az egérfogás művészetére, sőt a lakodalmát is többnyire ott tartotta meglehetősen hangossággal, ámbár sötétben. A gyerekek azután szépen felnőttek a nádtető melege alatt, mert Nyau gondoskodott arról, hogy a kicsinyek meleg időben jöjjenek a világra. Nyau gondos anya volt. Egy lakodalmat tartott tavasszal és egyet nyár elején. Ilyenkor az égő szemű lovak nagy verekedéseket csaptak Nyau le nem becsülhető kegyeiért, és Berti a csizmáját szokta a gerendához vágni, ha már nem tudott aludni a lakodalmastól.

Ennek azonban most már majd két hónapja. Azóta a kicsinyek felnőttek, megerősödtek, nemhiába borította gyászba anyjuk a környékbeli egér- és verébfamiliákat; és most jönnek lefelé a lajtorján puhán és hajlékonyan, mint maga az ártatlan szépség, mely ezelőtt pár perccel odafent még vérbe mártotta apró fogait.

Vahur kelleetlenül nézi a családot, de nem bántja. Nem bántja, mert a macskák a házhoz tartoznak, és nem bántja, mert Nyau önmagáért is tud verekedni, de a gyerekeiért maga a Sátán. Unottan félrefordítja tehát fejét, és lehasal a konyhaajtó elé, mert Ribizke nemsokára reggelizik, s akkor ő róla se feledkezik meg. Ezenfelül Ribizke – mint minden magányos ember – szól egypár szót a kutyához, és a kutya a farkát csóválja, a szeme nevet, mert szereti az emberi hang lágy hullámozását, legfőképpen pedig szereti azt a simogató valamit, ami a hang mögött van. És szereti gazdája szemét is, amelyben annyi erő van, parancsolás, néha harag, de sokszor vidámság, és ha még kezét is a fejére teszi, akkor valami lágy reszketés szalad végig egész testén, és nyüszíteni kell a boldogságtól.

Ribizke most már papucsban jön ki, de a kutya mellett hirtelen megáll, mintha eszébe jutott volna valami, és felnéz a háztetőre.

Keleten, a púpos hátú, távoli dombok felett ekkor bukkan fel a nap, és meleg ragyogása szétfolyik az egész világon. Becsorog a konyhába, a gerendás szobába, a fészker alá, a kacsák bűzös óljába, az istálló kis ablakán, a vályú repedésébe, az elszáradt uborkalevelek alá – szétfolyik, és jön szikrázó, apró hullámokban, szétterül, felemelkedik, és a maga végtelen életébe ölel minden életet.

– Áldott légy, Nagy Fény – mondja a magányos gólya meg se rebbenő szeme –, áldott légy, és gyógyítsd meg a szárnyam.

Nem szó ez a kérés, nem hang, nem kívánság, nem vágy, nincs neve ennek a mozdulatlanságnak, de benne van a szegény vándor néma állásában, csüggedt szárnyában, a fájdalomban, amely átborzong testén, tollai ziláltságában, benne van a levegőben, és ott a háztetőn, a füstös kémény mellett, lecsepeg a földre, mint tavasszal, ha megcsordulnak az ereszek.

– Na, te szegény gólyamadár! – mondja az öreg Ribizke hangosan. S ekkor melléje áll Vahur is, aki szeret gazdája mellett lenni, és ő is felnéz a háztetőre. – Na, te szegény gólyamadár, hát mi a bajod?

A hangok odaülnek a nádtetőre, a kémény kormos szájába, ott vannak a gólya mellett, felszállnak hozzá, és megérintik.

Lent Vahur csóválja a farkát. Ismerős talán? – gondolja.

A gólya odébb lépett a tetőn, és lenézett öreg Ribizkére. Megmozdította kicsit a szárnyát.

– Beteg vagyok, de ha akarjátok, el is mehetek. Ribizke a kutya fejére tette a kezét.

– Látod, Bujtár, van már gólyánk is!

“Ismerős! – határozta el magában a kutya. Ismerős, és ide tartozik.”

Ribizke ezután egyenként nyitogatta ki az ólak ajtaját. Hangos szárnyverdeséssel röptek ki a tyúkok – a kakas nem; a kakas leugrott először az ülőfáról, aztán rangosan kísétált, körülnézett és kukorikolt:

– Reggel van, reggeel...

– Tás-tás-tás, há-há-há – röhögtek a kacsák –, még hogy reggel van! Nahát... – és szétszaladtak az udvaron, hogy éjjel’ nem maradt-e kint valami bogár, giliszta vagy akármilyen, ami megehető.

A libák kényelmesen lépegettek ki a fészker alól, egymás után, hideg fegyellemmel emelgetve lapátlábukat, odamentek a vályúhoz, ittak, felnéztek az égre, és vártak.

A gólya nézte ezt a zibongást a háztetőről, és elnézett a patak felé is, mert már nagyon éhes volt. Szárnya kegyetlenül fájt ugyan, de enni kellett, még a fájdalom árán is. Olyan önkéntelen és világos számvetés ez a vadmadár életének, hogy szinte egyenlő az étellel.

A patak nem volt messze, és túl rajta valami kis zombékos, ami nem lehet rossz vadászterület, a kertben pedig friss ásást látott – Berti hajlongott ott tegnap –, ahol szívesen elbogarászott volna, ám ez túlságosan közel volt a házhoz. Tűnődött.

– Itt vagy még, Kele? – csiripelt rá a kémény tetejéről Csurri. – Megbeszéltem a népemmel, s a népem is úgy akarja, hogy maradj, ha akarsz. Mi sokan vagyunk... csirr... – és mint a kő, vágódott az udvar felé, hol Ribizke éppen szórta ki az első marék ocsús kukoricát. Aztán a másodikat. Már az elsőre felzúdult az egész udvar. Hajrá! Összekeveredve tyúkok, libák, kacsák, verebek kapkodták a szemet. Most – de csak most – engedtek hideg méltóságukból a libák, és szégyenletes fürgeséggel kapkodták a kukoricaszemeket. A libák ugyanis igen okosan – úgy érezték, hogy nagy dolog az előkelőség, de a legnagyobb dolog a világon a has. Ezt az érzést még vadmadár őseiktől örökölték, s emellett ki is tartottak.

A kis kosár már kiürült, de Ribizke és Bujtár az altiszt – még kedvtelve nézte a zajongó tollas népet, amikor egy vékony, de éles, siránkozó hang vágott közéjük rimánkodva és követelve:

– Oé... Oééé... Oééé... hát a szegény Csám, hát a szegény Csám már nincs is a világon? Mindenki eszik, mindenki eszik, eszikoéé, oéé – és Csám, a disznó, felállva zörgette kerítésének ajtaját.

– Gyere, Bujtár, adunk a malacnak is. Bujtár úgy ugrott, mintha azt mondta volna: – Hol az a vödör, majd én viszem...

De Ribizke erre nem is gondolt. Bujtár nem tudta volna vinni a moslékot, így csak farkcsóválással segített, amíg Ribizke Csám elé öntötte az ennivalót.

A kis hízó azonnal beledugta fejét a moslékba, és csak néha emelte ki, gyengéd rőfögéssel megköszönve Ribizke vakargatását.

– Jólesik, cs-csm, jaj de jólesik, ott én nem tudom megvakarni... – és evett, és evett tele szájjal, nem törődve semmivel, és nem gondolva, hogy a vakargató kéz egyszer majd a télen... késsel...

Az udvar már megnyugodott. A kiszórt eleségből egyetlen szem nincs a földön, egyetlen legkisebb ocsúszem se, és Gege népe – a libák – felemelkedve ismét az önzés fagyos magasságába, felsorakozott a hátsó kis ajtónál, hogy a patakra eresszék őket. Úgy álltak ott, mintha Ribizke közönséges ajtónyitogató lenne, akinek kutya kötelessége őket a patakra eresztani. Nem nyitja ki az ajtót? Jó! Nem lesz fehér pehelytoll, adhat több kukoricát... ők ugyan nem veszekednek ilyen csekélységért. Egyik lábukat felhúzzák, néha felpislognak az égre, ahol előkelő, távoli rokonságuk nemsokára vándorolni fog, és nem törődnek az emberrel, nem törődnek semmivel.

Bezzeg a kacsák!

Az öreg Ribizkének úgy kell összehajkurászni a kacsanépet – amiben Bujtár is élénk buzgalommal vesz részt –, hanem aztán, ha együtt vannak, letapossák egymást a kapuban az

igyekezettől, a naponként megismétlődő örömtől, mert patakról, vízről és más piócás mennyországról van szó, és ezt a lehetőséget napról napra elfelejtik.

– Csürhe! – néznek végig rajtuk a libák, és fejüket magasan hordva, irigyen örömtelenek.

Most már végleg megnyugszik az udvar. Csám kinyalta a moslák legutolsó cseppjét is; elnyúlva horkol és – boldog.

Ribizke reggelizik. Bujtár az ajtóban ül, és szintén reggelizik. A konyhában egy asszony mosogat. Közben beszél.

– Már messziről látom, mondom, a kertészékhez góla gyűtt, pedig nincs is menyecske. Szép madár a gólamadár, amíg az ember fiatal...

Ribizke nem szól semmit. Ribizke most Bertinél van a piacon.

– Aztán meg azt is mondják az öregek, hogy amelyik házon a góla fészkel, abba nem üt a ménkű.

– Babona! – ugrott vissza Ribizke a piacról.

– Babona, persze hogy babona, ámbár lássa-e, mikor nekem foghajmával gyógyította öreganyám a lábam, az öreg doktor majdhogy tűzre nem tett bennünket, most meg kisütötték, hogy a foghajma mégiscsak orvosság. Úgy van az, tuggya, hogy amíg a szegényember tudja, addig babona, amikor meg a doktorok, akkor okosság.

Ribizke gondolatai most a kertben járnak. Hová tegye a mákot jövőre? Hova?... Lehetne a sarokba is, de ott egy kicsit árnyékos. Ámbár nemigen eszik mostanában az emberek a mákot. A máknál megint Berti jut az eszébe.

– Ágnes, Berti pantallóját meg kell foltozni. – Majd elviszem.

– Aztán szedjen magának a kertből, ami kell. Van ott káposzta, tök...

– A tököt nem szeretik a gyerekek.

– Hát vigyen kelkáposztát, fene a hasukba!

– Mit csináljak, ha nem szeretik! Eredj innen, Bujtár – és kilottyintotta a mosogatóvizet az udvarra.

Bujtár ijedten ugrott földre a váratlan zuhatag elől, és elment a kút mellé, megszokott helyére. A reggelinek már vége volt, s innét jobban szemmel tarthatta a rábizott majorságot.

Most már szélesen ragyogott a reggel. A levegőben volt ugyan egy kis pára, de az is olyan volt, mint az átlátszó selyem, és magasan, nagyon magasan felhőbárányok legeltek észak felé. Nem nagy falka volt, nem is vigyázott rájuk senki, csak a hold színtelenedett alattuk, mert még fent volt az égen. De éppen csak hogy látszott. A Nagy Fény mellett a Kis Fény halvány volt, mint a viasz, és éjszakai bátorsága, titokzatos ragyogása olyan volt, mint a tegnapi búcsú emléke.

Ribizke elgondolkodva ásott a kertben, és csak néha vágott ketté mérgesen ásója élével egy-egy csimaszt vagy lótetűt, mondván:

– Ne, kutya! – aztán nyugodtan forgatta tovább a földet, ámbár gondolatai sűrűn megfordultak Bertinél, a piacnál, őszi munkáknál, néha hátrapillantva a magányos gólyára, hogy ott van-e még.

Ott volt.

“Most már egészen biztos, hogy valami baja van – gondolta –, hát ilyen az öregség...”

A háztetőre egyre több veréb bátorkodott, és úgy tettek, mintha valami sürgős dolguk lenne, pedig a gólyát figyelték.

– Gondolkoztunk a dolgodon – csiripelt az öreg Csuri –, és sokan azt mondják, hogy talán nem is akarsz elmenni... Volt olyan is, a fiatalok között, aki azt hiszi, a Baj esett beléd...

A gólya meg se rebbent. Szárnya nem fájt jobban, mint tegnap, de az éhség már nagyon kezdett fájni. Innét a patak nincs messze, de kis éhség nem kényszerítheti, hogy beteg szárnyát erőltesse...

A verebek megsokasodtak körülötte, és most kimérte a távolságot a patakig. Ha a kémény tetején állna, szárnyát se kellene megmozdítani odáig...

– Igen, mink azt hisszük... – csiripeltek többen – prrrrr...

A gólya felrúgta magát a levegőbe. A verebek ész nélkül vágódtak a bokrok közé. Egy-két szárnycsapás után mozdulat nélkül úszott le a patakig.

Ribizke feltekintett:

– Nincs ennek semmi baja... talán csak a rokonságát várja? Ámbár milyen ferdén repül... Jaj, pedig de nehéz volt ez a repülés! Annál a pár szárnycsapásnál azt hitte, leesik, olyan fájdalom hasított csontjai közé, s amikor már nem is evezett, félrebillenve tartotta magát, hogy minden súly egészséges szárnyára essen.

De most már jól van. A rét tágas, embert, kutyát nem lát, beteg szárnyát jól magához fogja...

– Hopp, egy tücsök!

A fájdalom egy kis időre elmúlt. Vadászott! Felment a patakpartra is. A libák mind hattyúnak képzeltek magukat, és emelt fejjel úszkáltak a vízen, de a kacsák vidáman csapkodtak ide-oda, belemásztak a sárba, szűrték a vizet, és felkacsintottak a gólyára.

– Itt vagy, Kele? Láttunk már, amikor még nagyon magasan voltál, és láttunk, amikor leszálltál. Kurri, ismered Kurrit? Akkor kezdett óbégatni, amikor már a feje felett voltál, de hát Kurri buta és vak. Nem a fejére büszke, amiben nincs semmi, hanem ami rajta van... gyere velünk vadászni. Hosszúláb!

Nem várták meg, hogy a gólya válaszol-e, mert valamelyik egy csibort vett észre, s most mind az után rohant.

“Tás népe mindig locsogó volt, és az is marad” – gondolta a gólya. Az éjszakai szorongás egy kicsit elmúlt róla. A repülés nagy fájdalma után a kisebb fájdalom alig érzett, de tudta, hogy sokat kell ennie, mert repülnie csak akkor szabad, ha muszáj.

Délre már tele volt a begye; ekkor felállt az árokpárt legmagasabb pontjára, és bóbiskolva figyelte a határt, leste az eget, és emésztett. Bágyasztó, lusta augusztusi dél volt, amikor nem szól a madár, nem kiabálnak az emberek, csendesen folynak a patakok, és fölérjük a fűzfák olyan elgondolkodva hajlanak, mintha jövődöt néznének.

A kertek alatt bogarászó tyúkrok is álmosan gubbasztanak, és a dombháton szántó ember is kifogta lovait az ekéből. Fele földje tarló, de a fele már szürkülő szántás. A lovak a saroglyából rágják a lóherét, és csak néha dobbantanak, ha bögöly száll a hasukra, mert ott a legvékonyabb a ló bőre. Érti a bögöly a csíziót, ámbár már nem sokáig értheti.

Az éjszakák máris hűvösek, s ha meghidegülnék, a bögölyök hadának befellegzett. Csípős megjegyzéseiket eltehetik az utódok számára a következő esztendőre.

All a magányos gólya, és csak ő tudja, mire gondol. Társaira-e, akik nagy hegyek fölött repülnek már, a fészekre-e, amely már elmúlt, vagy a fagyos halálra, amely talán elindult már, hogy megölje az egész világot? Csak áll, fél lábon, mozdulatlanul, és körülötte: a zombékok közt, a kertek alatt, a patak mellett, mindenütt a határban szétomlik a nyár végi szomorúság.

Délután megint átböngészte az árokpártot, azután a bokros rész felé ment, mert arra egyéb apró madarak is vadásztak a jelesen ugró szöcskékre. Hát volt is ott annyi szöcske, hogy már megunt, de hazarepülni nem akart. Nem akart. Még enni-inni, nem, haza még nem, mert – félt.

Lassan ide-oda járt, felnézett a házra, és félt a repüléstől.

Amint felnézett, az egyik bokor ágáról három kis szürke gébics nézett rá. Gömbölyű kis fejüket behúzták, és szemük csillogott.

– Hát ti? – nézett rájuk a gólya, mert jó volt másra gondolni.

– Mi... csak itt vagyunk – pislogtak egyszerre. – Még nem mentek?

A kis gombócok összenéztek, hogy válaszolhatnak-e ennek az idegennek, amikor ott

termett az öreg gébics.

– Megyünk, persze hogy megyünk, Hosszúlábú Kele. De te hogy kerültél erre a vidékre?

– Leszálltam. – Egyedül? – Egyedül.

– Gege népe, kihallgattam őket, egymás közt beszélt, s azt mondták, hogy beteg vagy. De úgy látom, ez nem igaz.

Hallgattak. Mind a ketten tudták, hogy igaz, azért a gébics azt mondta:

– Igen, indulunk, a fiókák már megerősödtek, nem gondolod?

– Igen, megerősödtek. A nyár jó volt, hát megerősödtek... – és a saját fiaira gondolt, akik most egyszerre közel lettek, mert nagyon messze voltak – utazzatok jól – bólított, és átlépett a bokor másik oldalára.

– Nézzetek utána – intett az öreg gébics –, nézzetek utána... a szárnya. A szárnya beteg. s soha közel ne menjetek hozzá, mert felkap benneteket, mint a szöcskét.

A kis gébicsek összebújtak.

– Egyszer láttam, hogy egy akkora békát nyelt le valamelyik rokona, mint egy fészek.

A kis gébicsek még jobban összebújtak.

– Mindig rám hallgassatok, mindig rám hallgassatok! A földön nekünk semmi helyünk. Vagy a levegőben kapjuk el Zut, vagy a földön a szöcskét, aztán – sss – vissza a bokorba.

– Vissza a bokorba... – mondták a kicsik.

– Ha árnyékot láttok a levegőben: nem repülni... nem repülni, csak bele a bokorba.

– Bele a bokorba – ismételték a leckét.

– És ha a Nagy Fény elmegy, és újra visszajön: megyünk.

– Megyünk, megyünk – szólt a visszhang.

– Így. Most vadászhattok.

A gólya ekkor már messze járt.

Amikor a nap újra vörösleni kezdett, és a kiöntések iszapszaga összekeveredett a korhadt nád, idei szalma, szántás, réti fodormenta illatával: a libák újra rendbe álltak, és odatalpaltak a kiskapuhoz. A kacsák is kimásztak az árokból, de ők még a réten is bogarásztak. Begyük már félreállt a sok békalencsétől, de azért egy-egy szöcske után úgy rohantak, mintha sose ettek volna.

Ribizke kinyitotta az ajtót. A libák bevonultak éppen csak hogy nem bólítottak egy kis leereszkedéssel, mint úri dámák a hűséges inasnak –, de a kacsáknak most is kiabálni kellett, hogy:

– Buri-buri-buri-buri. a fene essék a hasatokba hogy sose tudtok jóllakni!

Ezt Ribizke mondta teljesen igazságtalanul, mert kinek ettek a kacsák? Csakis Ribizke-Hajdinák Jánosnak, aki nem gondolt most a kacsapecsenyére, amely pedig, a hozzáértők szerint, közvetlenül a ropogós malacpecsenye előtt van. Liba? Ne nevetesse ki magát senki! A libahús a kacsá mellett nincs is sehol. Még a fiatal csirke is előbbre való, bár az csak olyan szipem-szopom portéka, melyet falusi ember elad a városban.

Amikor a kacsák meghallották, hogy nyitva van az ajtó, sürgősen a szemes eledelre gondoltak, melyet Ribizke nyomatéknak a sok gízgazra ilyenkor is kiszórt, és ismét megrohmozták a kaput, egymást lökdösve:

– Tás-tás-sáp-sáp, hát nem gyönyörű ez a világ?!... – és berohantak az udvarra, ahol nem volt még semmi, de megint újdonság volt, tehát öröm, és a kacsák ezt is élvezték, mint mindent a világon.

Bujtár unottan ment el a kút mellől, mert zavarta a kacsák lármája, akik körülötte futkároztak. Bujtár most fejezte be délutáni alvását, ezért mogorva volt és türelmetlen.

Bement az istállóba, de ott se tudta a megzavart álmod folytatni, mert annyi volt a légy, mintha a falakat feketére meszelték volna. s Zu népe kíméletlen.

– Új szag, új szag – zsongták, és nekiestek a kutyának. Bujtár acsarkodó dühvel kapkodott utánuk, s ha egyet-egyét sikerült elkapni, megrágta. De nem bírt velük.

– Hogy ezt ti kibírjátok?! – nézett Patákra, aki ma kimenős volt.

A ló dühösen csapkodott a farkával.

– Kibírjuk. Mit csináljunk, Vahur? Ide vagyok kötve én is, és Mu is.

A tehén is erősen csapkodott a farkával, sőt néha a szarvával is hátravágott.

– Nem tart már sokáig, érzem a levegőben. Ha elmegy a Nagy Fény, hűvös rétszag jön be az ajtón és a száradó krumpliszár szaga. Zu népe lehull majd, s akkor békén leszünk. Addig meg nekik is csak élni kell valamiből...

– Ilyen türelmes is csak te vagy, Mu – dobbantott Paták. – Te türelmes vagy, Vahur meg ostoba. Látszik, hogy nincs családfátok.

A kutya vakaródzott. – Az mi?

– Az anyám mondta, hogy nekünk van – csapkodott a ló farkával kitérőleg.

– És akinek van, az okos és türelmetlen?

– Buta vagy; csak annyit mondhatok, hogy buta vagy. Mu érti.

– Nem értem – rázta a láncát a tehén szelíden –, de ez nem baj.

– Akkor megkérdem Miskát – kapkodott a legyek után Bujtár, aki rossz kedvében volt, mert nem aludta ki magát –, megkérdem Miskát, aki már mondta is, hogy anyád mesélt neked valamit, de hát, ugye... ez lehet igaz is...

A ló meg se moccant többet, és rá se nézett a kutyára, pedig majd megették a legyek.

– Ha nekem kis borjam lesz – mélázott Mu –, én is mesélek neki. Friss lóheréről meg nagy rétről...

– Családfáról is? – kegyetlenkedett Bujtár, és elhúzódott Paták közeléből.

– Azt még nem tudom – legyezett fülével a becsületes Mu –, de lóheréről biztosan.

Paták olyant nyerített, hogy a pókháló leszakadt a sarokban.

– Majdnem olyan hangod van; mint Miskának vicsorgott a kutya –, csak nem olyan erős. Mondta is, hogy rokonok vagytok... – Ezzel kiballagott az istállóból, érezve, hogy halálos ellenséget hagyott maga mögött. Az istálló ajtajában megállt, és még egyszer elgondolta, hogy többet nem szabad Paták közelébe menni. Azután megtépett egy kacsát, aki a tányérjából valami maradékot lopott, felkergette Nácit a padlásra, és dühösen megugatott egy békésen ballagó szekeret.

Ilyen következményei voltak annak, hogy Vahur nem aludta ki magát.

Éppen beloholt az udvarra; újabb mérgelődnivalót keresni, amikor Ribizke jött ki a kertből ásóval a vállán, izzadtan és békés fáradsággal karjában, lábában, derekában.

– Mi baj van, Bujtár? – és megsimogatta a kutya fejét.

Bujtár egyszerre meghiggadt. Farkával boldogan sepepte a földet, mert le is ült a gyönyörűségtől, és elfeledett mindent. Egész testén átborzongott a szeretet és hűség gyönyörűsége, és ott maradt akkor is, amikor Ribizke már a fészernél zörgött az ásóval.

“Megvesztem? – gondolkodott Bujtár. – Úgy látszik, megvesztem. Paták örökre ellenségem. Tást talán meg is haraptam, és Nyáú lopni fog a tányéromból.”

Fej csóválva ment a szérűbe, és lefeküdt a kazal mellé.

– Vagy beettem valamit?...

Ekkor zörgött be Miska a kordéval és Bertivel; Bujtár lehangoltan fogadta őket. Berti füttyörészve szerszámozta le Miskát, sőt dúdolgatott is, ami jó vásárt és egy kis bort jelentett, aztán három gyönyörű kukoricacsövet tett Miska ládája, melyet együtt loptak.

– Egyél, Miska, megszolgáltad. – aztán bement a házba.

– Mindent eladtam, mindent az utolsó retedig hallatszott ki Berti beszámolója –, de látta volna, János bátyám, Hovorkáékat! Látta volna! Három nagy kosárral vittek haza. Hoztam dohányt, meg ittam fél liter bort. Jó bor volt, meg kell hagyni...

Bujtár farkcsóválva nézte Miskát, amint harapta a kukoricát...

– Miska, valamit kérdeznék...

Miska hátra se nézett, csak a farkát billentette meg elutasítóan.

– Most eszem...

Bujtár ezek után keserűen ballagott le az udvar végébe, és várta az estét, mert alkonyi hűvösség lengett már a rét felől, és szállt egyre-egyre, leborítva a nappal meleg fényt, hangjait és kigőzölgését. A hűvös hullámok árnyékot, titokzatosságot, álmokat ígértek, és fényesítették a holdat, amely újra rejtelmesen nézett gödrös szemével a földre.

A rét üres. A bokrok mozdulatlanok, a patak susogva hordja a híreket ismeretlen tájakról ismeretlen tájakra, s a parton önmagát nézi a vízben a magányos gólyamadár. Vissza kellene szállni a házra, de halogatja. Begye is nagyon tele van, ez nem lenne baj, de retteg a repüléstől, a felkapaszkodástól, bár tudja, hogy minél tovább vár, annál nehezebb lesz, mert minél hűvösebb a levegő, annál nehezebb a repülés. Már az ideszállás is olyan fájdalmat okozott, hogy majdnem leesett, pedig alig tett pár szárnycsapást, s most visszafelé végig verdesnie kell a levegőt, hogy feljusson a háztetőre.

A patak suttogva oson mellette, és csak annyit mond, hogy a vízililiom elvirágzott. Unka népe a békák – helyet keresnek már az iszapban. Szí a kígyó – már napok óta nem fogdossa az ezüstös kis halakat, és sárga fűzfalevelek hajókáznak lágyan, mint a késői üzenet, amelyeken öreg fűzfák küldenek őszi híreket öreg fűzfáknak, távoli vidékekre.

A bokrok közt most megpendül valami, valaki a kapáját mossa le az árokban, és látni is már az embert, aki kutyával van.

A gólya nekiszaladt egyszer, kétszer, háromszor, de a beteg szárnya mintha összeragadt volna, visszaesik a földre. Az ember jön, a kutya csahol, mert észrevette már, hogy beteg madárral van dolga.

Jaj! Még, még... az utolsó, a legutolsó erővel, rettenetes vergődéssel, feljebb, még feljebb... a kutya már alatta acsarkodik – na még! Na még... Elérte már a kertet, de alig van a kerítés felett. Kikerült egy fát, esetlenül csapkod, utolsó erejével megfogódkodik a ház eresze felett, majdnem a tető legszélén. Innét azután óvatosan felmegy a kémény mellé.

A gólya a fájdalomtól, kimerültségtől lehunyja a szemét, de a szégyentől is, mert ezt a kínlódást mindenki látta. Látta az egész udvar, látta Csuri népe, látta az egyik ember, és látta a Kis Fény is kegyetlen, hideg szemével.

Az öreg Csuri már éppen be akart bújni fészkébe, de nem állhatta meg, hogy oda ne repüljön.

– Hát így vagyunk, Kele barátom? – csiripelte, hogy mindenki meghallhassa. – Hát így vagyunk. Vándorlunk, azt mondtad, ugye, vándorlásban vagy. Fenét! A Rossz van benned, eredj csak máshova megdögleni, mert mi erős nép vagyunk... csicsirrr... gyilkos... piszkos gyilkos... döglődő gyilkos – sivalkodott Csuri, mert a gólya egy hajszálnyira vágott melléje. Csuri fellármázta népét, és most száz torok csiripelte:

– Gyilkos... gyilkos, döglődik a Hosszúláb... de... mi erős nép vagyunk... itt pusztul a gyilkos, a fészekrabló... jön a tél, jön a tél... mi erős nép vagyunk... csirrr-csirip-csirip-csirip – és felvágódtak a levegőbe, mert már így is elkéstek az alvással.

Miska megkereste a kutyát, megállt előtte és ránézett.

– Emlékszel, mit mondtam Keléről, amikor először ideszállt?

– Te mondtad – nézett vissza a kutya –, de én sose mondtam, hogy te nem vagy okos.

– Na látod – billentett egyet a fülén a szamár, és visszament a kukoricájához.

A magányos gólya pedig most lett igazán elhagyatott. Nemcsak elhagyatott, hanem ellenség is. Pusztuljon, ami arra való – mondta az ősi törvény, pusztuljon, mondja mindenki, csak az nem mondta sohase, ha bele is törődött, aki pusztulásra volt ítélve. De egyedül küzdött az elmúlás ellen, s ha meggyógyul, ő is csak azt mondja, amit a többiek. Beteget és nyomorékot, korcsot és elmaradottat nem ismer a törvény, s ha magától el nem múlt, segítettek a többiek.

Egy kivétel volt csak: Hú – a bagoly –, aki titokzatos volt, mint a sötétség, sokat tudott, amit mások nem tudtak, ezért nagy híre volt, és tanácsait titokban meghallgatták. Arról persze nincs szó, hogy Hú érzékenykedett volna, vagy tudta volna, mi a sajnálat. Egyszerűen kíváncsi volt az elmúlásra, kíváncsi volt, mikor lesz a mozgásból mozdulatlanság, és látta a fájdalom remegését, érezte a láz lüktetését. Látta a sötétségben is, amint pára szakadt ki az elomló testből, ha ugyan párának lehet nevezni, de nem tudta, hova lesz. Látta az izmok vonaglását, a horpasz utolsó kapkodását levegő után, amint a szemekből valami kiszívta a fényt, a szőrből a puhaságot, a tollakból a simaságot. Látta az elváltozást, leste a pillanatot, hogy megtudjon valamit – valamennyi őse leste évmilliók óta –, és mégse tudott meg semmit, mert magát a pillanatot nem tudta meglesni.

Pedig mennyit járt utána! Leste fészekben és házakban, cserényekben, karámokban, földön és levegőben. Mindig megnézte, ha a Rossz valakinek a húsát kopasztotta, csontjait emésztette. Megérezte a sebet és a búcsúzó test verejtékezését, a fuldoklást és vergődést, megérezte mindent, de nem sokat tudott. Alig valamit. Egy azonban bizonyos, Hú nem kívánta a beteg elmúlását, és ez már elég volt, hogy tanácsot kérjenek tőle. Hú nem volt sírásó vagy temetkezési vállalkozó, Hú egyszerűen: doktor volt.

És a magányos, beteg gólya számított Húra. Most már nem szégyenkezett; az elmúlás lebegett felette reszkető, nagy, szürke szárnyával, és ilyenkor már szégyen, szokás, törvény – nincs semmi, csak parancs: küzdeni, verekedni, körömmel, foggal, csőrrel az utolsó pillanatig.

Nem is csodálkozott, amikor halk koppanás hallatszott a kémény tetejéről. Még a fejét se fordította arra. Ilyen hangtalanul csak Hú repül és Csisz, a denevér, de Csisz nem száll a kéményre.

– Vándorlásban? – pislogott szelíden. De a gólya nem köntörfalazott:
– Az ember megrontott csattanó botjával. Mindenki tudj a...
– Gondoltam. – Hú alaposan megnézte a gólyát, mozdulatlanul ülve a kémény tetején. A gólya jó húsban volt, egyenesen állt, nem zihált, de a szeme szokatlanul fényes volt. Csak a szárnyával lehet baj.
– A szárnyad?
– Okos vagy, Hu, és én bízom benned. A szárnyam.
– Nem szabad mozgatnod. Meddig bírod ki? – Tele van a begyem.
– És tartsd ki a Nagy Fény felé. A Nagy Fény az élet... Úgy tartsd a szárnyad, hogy a Nagy Fény szeme mindig rajta legyen. Ha a Kis Fény újra feljön, eljövök – és Hú úgy eltűnt a kéményről, hogy a füst se száll el onnét hangtalanabban.

Az udvaron csend. A ház alszik.

A gólya leereszti beteg szárnyát.

A kút mellett Miska ránéz a kutyára. – Látod, már Húval tanácskozik.

Másnap felhők jöttek északról. Lógó hasú, szürke, nagy felhők, melyektől szürke és elhagyatott, unatkozó és sivár lett az egész határ. Egy darabig nem esett, de aztán ködleni kezdett a felhők alja, és hamvas nesztelenséggel szitálni kezdett az eső.

Elcsendesedett minden; még a kacsák is kevesebbet sápoztak, és Csuri népe behúzott nyakkal, szóltanul ült a sövény ágain. A tyúkok álltak egy ideig, de azután egyenként behúzódtak a fészker alá, a libák fél lábon álldogáltak, és hagyták, hogy tollukat simogassa az eső; Bujtár befeküdt a konyha előtti kis pitvarba, Miska a szalmakazal mellé, és olyan hallgatódzó, szomorú lett minden, mintha valaki messze útra búcsúzott volna, minden becsomagolva, csak még nem áll fel, nem tárja ki karját, ülnek és nézik egymást, de már a távolság mind szélesebbre nyíló két partjáról.

A felhőkön nem is látszott, mintha mentek volna. Alacsonyan gomolyogtak, de még ez a

gomolygás is olyan láthatatlan volt, hogy csak a lassan lengő szél érezhette mozgásukat. Ez a szél északról jött, és dél felé tartott.

Nem zúgott, nem füttyült; a fák levelei alig mozdultak meg, de néha mintha valaki megkoppintotta volna ujjával a leveleket, mert csak elváltak az ágról, és némán lekerengtek a földre.

Jöttek a felhők, egyre jöttek.

Nem suhogtak, nem dörögtek; a villámok mintha mind kiégték volna a felhők nedves párnáján, mintha a nyári viharok szikrázása elaludt volna, és nem maradt más belőle, mint az a renyhe, hűvös gőzölgés.

Jöttek, egyre jöttek, leszálltak, mégis mindenki megértette őket.

Jöttek megállíthatatlanul, tartóztathatatlanul, végtelenül, mint maga az Idő, és nem mondta senki, de mindenki tudta, hogy a távoli dombok ködbe borult hátán, a kertek bokrainak sűrűjében, az erdők hallgatásában, a nádasok puha sziszegésében ott hallgatódzik már öreg somfa botjára támaszkodva szelíden és szomorúan a Nagy Vándor: az Ősz.

Hajnalban Ribizke ment a piacra Patákkal, és Berti maradt otthon.

– Dobj fel az öreg ködmönt, Berti, mert megázunk, meg a pokrócot is, ha le kell takarni a lovat. Aztán áss, ameddig nem lesz sáros a föld...

– Így gondoltam én is – bólintott Berti –, és ha már nem tudok ásni, kivágom a két beteg szilvafát. Ezzel el is múlik a nap.

Ribizke meghúzta a gyeplőt.

– Aztán nézz fel néha erre a szegény madárra. Nem szeretném, ha itt pusztulna el.

Ekkor még olyan sötét volt, hogy a gólya alig látszott, de később is nagyon nehezen világosodott ki. Berti ellátta a baromfiakat, a tehenet, Nácit is lehívta a padlásról, aki undorodva nézte a nedves világot, és gyermekei is olyan pipiskedve szedegették lábukat, tapogatták a létra ázott fokait, mintha új cipő lenne a lábukon. Hamar belefetyelték a tejet, aztán vissza a padlás homályos, száraz világába, ahol nyár volt még mindig, zabszagú, egérszagú, poros nyár.

– Egy madár van itt felettünk – figyelmeztette fiait Nyau –, eszetekbe ne jusson kimenni, mert agyonvágna benneteket. Igaz, hogy döglődik, de a szemeteket még mindig ki tudná vágni.

A kis macskák egyenesen feltartották farkukat, ami annyi volt, hogy:

– Megértettük.

Pedig a magányos gólya csak beteg volt, és egyáltalán nem haldoklott. Csak összehúzta magát, és a Nagy Fényre gondolt, amely magasan van valahol a felhők felett, és semmiképpen nem gyógyíthatja az ő beteg szárnyát. Minden, minden ellene van, de ez természetes. A pusztuló pusztuljon. Egy-két napig még kibírja, eleget evett tegnap, de azután...

Összehúzta magát, és befelé nézett. Lázás szárnyát hűsen simogatta az eső, és nem fáj már annyira. Talán nincs igaza Hunak, talán nem is a meleg fény gyógyítja a sebet, hanem ez a hűvös simogató.

Lehuntya szemét, és a Nagy Víz tulsó partját látta már, hol furcsa köemberek ülnek a homokban, és a papiruszrengetegek felett száll a kócsag, akinek fehérebb ruhája van, mint bárkinek a világon.

A láz olyan közel hozta ezt a távoli világot, hogy egészen maga mellett látta a barna embereket, akik hálót húztak a vízben, vagy tüzet raktak a parton, és hallotta éneküket, amely olyan volt, mintha a homok sírna már időtlen idők óta, a Homok és a Kő, amelynek határa nincs.

Kele nem tudhatta, hogy az egyiptomi rabszolgaősök éneke ez, ami túlélte a fáraókat, a piramisokat, életet és halált – mindent. A sokak éneke volt ez, a fájdalom és rabság éneke, amely trónokat porlasztott el, a vérverejtékes munka éneke volt ez, amely örökké ott zeng a

holtak városa felett, mint a korbács emléke, mert a dinasztikiak elmúltak, de a fellah – a nép – él!

Aztán látta égni a nagy füves pusztákat, hallotta a ropogást, amint a tűz megevett mindent, és csak a férgek tekeregtek utána utolsó kínlódásukban, ami még jobb falat, mint az élő, mert már meg is van pirítva.

Ordítást hallott és nyerítést, vijjogást és üvöltést – egy távoli világ távoli hangjait, mintha itt volnának az udvaron vagy a padláson, ahol Cin lakik, az egér, együtt Nyaúval, mintha úgy volna rendjén, hogy az élelem keze ügyében legyen annak, akinek szüksége van rá.

Befelé nézett az öreg gólya, és jó volt nem kinyitni a szemét, mert így mindene megvolt, amit akart, mindenhova eljutott, ahová akart, mintha a beteg gólya mellette állna vagy mögötte, és a fájdalom is kívül lenne valahol a levegőben.

Valami csattanást hallott, amire összereszt, és kinyitotta a szemét.

Az egyik ember állt lenn, és összeütötte a tenyerét, hogy a golyát felébressze.

– Alszol, gólyamadár?

Berti állt lenn, és mellette Bujtár. A kutya a farkát csóválta – mint az ember mellett mindig –, és barátságosan nézett a golyára, mert most már világos volt, hogy az ember ismeri ezt a Hosszúlábút.

– Beteg vagy, gólyamadár? – szólt fel újra Berti, és meggyújtotta pipáját, mert éppen most reggelizett.

– Az ember is tudja – húzta magát még jobban össze a gólya –, tudja, és mond valamit. Nem, nem rosszat mond, és Vahur is másféle, mint az, amelyik megkergetett, de hát mégiscsak tudják, hogy bennem van a Rossz. De nem akarnak bántani... Ők és Hú! A többi mind várja, hogy elmúljak. Ha Csuris még egyszer idejön hozzám közel, agyonvágom – éledt fel benne valami hideg kegyetlenség.

– Na, ha még így megállsz egy lábon, akkor nincs semmi baj – mondta Berti, és kiballagott a kertbe, Bujtár pedig elment a szalmakazalhoz Miska mellé, aki majdhogyan az orrát nem tette le a földre, olyan mélyen aludt.

– Az ember ismeri Kelét – kezdte Bujtár, mire Miska felrezzent, és fülét gonoszul hátrasunyította. – Alszom!

Bujtár lehasalt, bosszúsan tette két első lábára fejét.

– Egész éjjel aludtál; még ha én mondanám... Miska megmozdította hátsó lábát.

– Oldalba rúgjalak?

A kutya morgott, és kimutatta tépőfogait. – Próbáld meg!...

– Hát akkor hagyj békén. Egész éjjel nem aludtam. Berti szerzett kukoricát, mert mikor szólt hozzám, én a kellő helyen megálltam, és megettem a csutkákat is – ne szólj közbe –, tudom, hogy ezt nem kellett volna; és a csutkák úgy jöttek-mentek bennem egész éjjel, mintha kis Tások lettek volna. Csak akkor könnyebbültem meg, amikor Paták elment. Azóta alszom valamit. Most már érted?

– Ezen kellett volna kezdened... n mindig tudok aludni.

– Mert nem gondolkodol, de én tele vagyok mindenféle gondolattal.

A kutya hallgatott, aztán barátságosan kezdte veregetni a földet farkával.

– Miska, csak azt szeretném kérdezni: van neked családfád?

A számár hosszan nézett maga elé. Nagy zavarban volt, de ezt nem lehetett észrevenni.

– Persze hogy van.

– Gondolhattam volna, de mégis megkérdeztelek. – Miből gondoltad?

– Hát tudod: okos vagy és türelmetlen. Csak neked van és Patáknak. Múnak nincs, és nekem se... de eddig nem tudtuk, hogy nincs.

– Mit akartál Hosszúlábbal – billegette fülét a számár, mert ez az egész ügy nagyon homályos volt –, hogy Berti ismeri?

– Ismeri. Ott álltam mellette, amikor szólt hozzá, és Kele is mondott valamit a lábával, de

azt én nem értem.

– Lehet – bölintott Miska –, Berti nagyon okos, és Kele is sok mindent tud. Jön-megy állandóan... de most megint rám jött az álomosság. Nem aludnánk?

– Nem bánom – és lassan lehunyta szemüket, fülük azonban kinyílt, és még álom közben is pontosan tudták, hogy mi történik az udvarban. Hallották a szalma zizegéséből, hogy Cin népe mászkál bent és rág, mert az egerek sohase nyugszanak. Ha enni akarnak: rágnak, ha fészket csinálnak: rágnak, ha unatkoznak: rágnak, és ha jókedvük van: rágnak. Rágnak a lakodalmon, és rágnak szülés közben. A meztelen fiak alighogy megszörösödtek, már párosodnak, és ezeknek fiai is rágnak, rágnak, rágnak... Cin népe sohase pihen, csak szaporodik, és rág, rág, rág...

Hallották, hogy a kacsák halkán beszélgetve futkosnak az udvaron, hallották, hogy elállt az eső, megzendült a szél, és hallották, amikor Csuri népe kizúdult a sövény szövevényéből, és azonnal ott kezdte, ahol az este abbahagyta.

– Hosszúláb, Hosszúláb, eredj innen, Hosszúláb! Mi erős nép vagyunk, sokan vagyunk, eredj máshová döglődni! Hazudtál, Hosszúláb. Ha vándorlásban vagy, hát vándorolj! Pusztulj innen, Hosszúláb!

A gólya meg se moccant. Szemét lehunyta, csak egy kis résen figyelte a körülötte nyüzsgő verebeket, és látszólag nem törődött velük.

Az öreg Csuri erre új nótába fogott.

– Döglődik a békaevő, döglődik a Nyakigláb! És az egész csapat utána sivalkodta:

– Döglődik a hosszú lábú Kele!

A verebek szemtelenül körülugrálták a gólyát, aki aléltan állt, egészen elhagyta magát, aztán egyszer csak, mint a villám, odavágott.

Csuri népe – prrr – egy pillanat alatt a bokorban volt, és rémülten pislogott a tetőre, hol a gólya akkor nyelte el társukat. Kettőt-hármat nagyot nyelt, amíg a veréb le nem ért a begyébe, aztán rendezgetni kezdte ázott tollát, amivel azt mondta:

– Lehet, hogy döglődöm, de addig még beszélgetünk. Így beszélgetünk...

Csuri népe rémülten hallgatott.

– Tás-tás-tás – kiabálták a kacsák, és majdhogy fel nem fordultak a nevetéstől –, tás-tás-tás. Csuri népe eteti a Hosszúlábat... há-há-há... ha-ha-ha, erős nép a Csuri népe... Hosszúláb egyre lenyelte. Tás-tás-tás...

A verebek szégyenkezve hallgattak.

– Halljátok – nézett fiaira Nyau a padláson –, halljátok? Kele elkapott egy Csurit, hát így menjetek ki a tetőre. És csak úgy lenyelte...

A kis macskák megmozgatták bajuszukat. – Nem megyünk – ígérték komolyán.

A kazal mellett Miska kinyitotta szemét a nagy csendességre, és ugyanabban a pillanatban kinyitotta Bujtár is. Meghallgatták a kacsákat, és egymásra néztek:

– Csuri berepült Kele csőrébe – pislantott Miska vidáman, de mindjárt le is hunyta a szemét, mert még aludni akart.

– Egyszer én is... – nézett vissza a kutya, de aztán nem folytatta, mert Miska úgy szuszogott, mintha megint aludna, és Bujtár ezt el is hitte.

A háztetőn pedig a lázas, magányos gólya a tollait rendezte.

– Nem is lenne rossz, ha Csuriék tovább szemtelenkednének!

Tollait kicsit megeresztette, hogy a szél jobban átjárja, aztán újra összehúzta magát, amint megszáradt, mert fájni kezdett.

A szél megbontotta a felhőket, és most, mint ázott rongyok, tolongtak dél felé. Tépett szegélyük néha majd a földet érte, néha pedig magasan úszott, hal megnőtt, hol elfogyott, de az bizonyos, hogy vékonyodtak, mert a nap homályos tallérja úgy látszott, mintha gőzben úszott volna.

Amikor a kocsi megjött a piacról, már nem volt felhő az égen, de a nap is lebukóban volt,

és nem melegített. A szél azonban erősen feltámadt. Nagy száját kitátotta, és olyanokat fűjt, hogy a beteg gólyát majdnem lesodorta a háztetőről. Ha egészséges lett volna, nem törődik a széllal, mert szárnyával kivédi a lökéseket, de szárnyát nem mozgathatta, hát odaállt a kémény tövébe, s így csak a szél sípolását hallotta, érezni alig érzett belőle valamit.

Mégis fázott, mert mindig hidegebb lett. A kertben zúgtak a fák, a fészere ajtaja nyikorgott, a nádtető felborzolt szálai ijesztően verdestek a levegőben.

“Így kezdődik – gondolta –, mindig hidegebb, mindig hidegebb, azután jön a dermedés...” Összehúzta magát, mert nem tudta, hogy ez a didergés is a lázhoz tartozik.

Megint önmagába nézett, hogy múljon az idő. Jó volt most a nagy folyóra gondolni, amelynek partján régi, elhagyott templomok állnak, és olyan meleg a homok, hogy cserélgetni kell a pihenő lábakat; jó volt az elégett nagy füves térségekre gondolni, ahol forró volt még a korom is, és nem volt fa, amely árnyékot adott volna.

Egyszerre csak melege lett, mert megint előtötte a láz.

“Csak rá kell gondolni – bölintott magában –, és a hideg se olyan hideg már.”

Mögötte ekkor füst buggyant ki a kémény száján, és a gólya arra gondolt, hogy csak az ember tud világosságot és meleget csinálni, és az ember mindenkinél erősebb, mert csattanó botja van, amely messziről öl, messziről fáj, ami csodálatos és félelmetes.

A szél zúgása lassan elenyészett – talán aludt is egy kicsit a beteg madár –, mert amikor felébredt, már a Kis Fény fényesedett, a lámpa világossága az udvarra esett, s a házak elvesztek a sötétségben.

Az ég ma különösen tiszta volt, hidegen szikráztak a csillagok, s az árnyékok élesek lettek, mint a kés pengéje. Ma meglátta Hút, amint közeledett puhán, súlytalanul, mintha árnyék lenne csupán.

– Itt vagyok – koppantak karmai a kémény tetején –, itt vagyok. Hallottam a Csuri-estet. Bruku, a galamb mesélte, ő pedig a toronyban hallotta. Egy Csuri nem sok, de neked sokat jelent. Jóllaktál vele?

– Elég volt, mert nem volt több. A Nagy Fény nem gyógyíthatott engem.

– Tudom. Várni kell. Nincs benned forróság, ami olyan, mintha a Nagy Fény sütné belülről?

A gólya csak bölintott.

– Vigyázz Zura! – intette a bagoly. – Zura? Semmi közöm Zuhoz.

A bagoly vészesen felnevetett, ami úgy hallatszott, mintha rozsdás szöveget húznának ki a koporsó deszkájából. Még a fák is megborzongtak a kertben. Bujtár pedig felborzolta szőrét, és vonítani kezdett a kút mellett.

– Uujuuhuju... jaaj... huujuu... A gólya megrázkódott.

– Látod, milyen ostobák? – kaparászott a bagoly. – Mind ilyen! Azt hiszik, én viszem a Bajt, pedig a Baj hív engem, s én nem akarom a Rosszat, de szeretem nézni... és néha látom is.

– Mit akarsz Zuval? – mozdult meg a gólya. – Ne engedd közel magadhoz.

– Mióta itt vagytok, nem láttam egyet se.

– Látod, ez jó, nagyon jó. Mert ahol nagy baj van, ott megjelenik Zu. Tudod, az a nagy, ami hangosan énekel és csillog, mint a patak vize... Ne engedd magadhoz, Hosszúláb, mert ahol romlik valami, bomlik valami, ott repkedni kezd Zu, és a romlásba tojja gyermekeit. Nem egyet ám! Párszor felkel a Nagy Fény, és már nyüzsögnek benned, és megeszik a szárnyad.

A gólya összehúzta magát.

– Majd vigyázok. Más tanácsod nincs?

– Mi lehetne? Várni kell... Most vadászom egy kicsit, aztán visszajövök.

Hú eltűnt a kéményről, mint a pára, s a gólya egyedül maradt megint, rettenetesen egyedül. Most érezte igazán a család és a csapat nagy hiányát, de tudta, hogy a Baj sohase a

csapatot éri, mindig csak az egyet, s annak magának kell verekednie; nem segít senki.

Az udvar csendes volt, s a Kis Fény tátott szájjal szórta ezüst világosságát a világra. Most már nem tudott önmagába nézni a magányos gólya, mert szinte rázta a fájdalom meg a láz. Nem tudott semmire gondolni, semmire emlékezni, mert egész teste égett már, és nehéz lett, mint az ólom, melyet az az ábrándos fiatalember küldött utána – csak úgy “próbaképpen” –, hogy leesik-e a nagy madár.

Ragyogott a Kis Fény, és körülötte villogtak szétszórt gyermekei, a csillagok. De a gólya már nem nézett fel, nem nézett sehova, csak akkor emelte fel fejét, amikor újra halk nesz hallatszott a kémény tetejéről. Ez a nesz alig volt nagyobb, mintha Cin szaladt volna végig a párkányon, vagy száraz falevelet sodort volna a szél a kéményre.

A gólya odanézett, és homályosan látta, hogy egy egészen kis bagoly bókol feléje.

– Én a Csuvik vagyok, a réti Hú; hallottam rólad, Kele...

– Tudsz valamit? – mozdult meg a gólya.

– Mindent tudok, hosszú lábú Kele, ami a réten történik. Ismerem a sötétséget és ami benne van. Azt is tudom, hogy beteg a szárnyad...

– Mit csináljak?

A kis Csuvik újra bókolt, mert ez a szokása.

– Óvd a Nagy Fénytől, óvd a Nagy Fénytől... – A Nagy Fény gyógyít.

– A Nagy Fény azt gyógyítja, ami már gyógyul. A te szárnyad még nem gyógyul... és én ide érzem, hogy tüzel; vagy még több meleget akarsz?

A gólya elgondolkozott. – És Zura vigyázzak?

– Zu csak a Nagy Fényben táncol, s ha elbújsz előle, oda nem szívesen megy Zu se.

– Hú járt itt az előbb... nagyobb, mint te... – Tudom, de nincs igaza, ámbár nekem mindegy, hallgatsz-e rám. Én ismerem a nemzetséged, sohasem kereszteltük egymás útjait, és mi a réten többet tudunk, mint ezek idebent. Érzem, hogy a Baj benned van, nem is kicsi, a sötétség kavargó körülöttem, tested fűti a levegőt feletted, de talán megmaradsz...

– Az ember szólt hozzám... és Vahur is békésen nézett rám, nem bántanak?

– Nem bántanak, ha eddig nem bántottak, és Vahurtól meg is véded magad.

A kis bagoly újra meghajolt.

– Húnak azonban, kérlek, ne' szólj. Ő is tudja, amit tud, és én is tudom, amit tudok, meg aztán rokonok is vagyunk... de te mégiscsak a mezőhöz tartozol, és a mezei népek hozzám jönnek... – a kis Csuvik fellendült a levegőbe.

– Ha erre visz az utam, meglátogatlak... kuuvik... kuuvik – kiáltotta, de már messziről, amitől Vahur szőre megint borzolódni kezdett.

– Alszol, Miska?

– Lehet is itt aludni! Hú népe olyan lármát csap, mintha máshol nem is kiabálhatnának.

– Most Csuvik volt itt, Kelénél!

– Azt hiszed, süket vagyok? Ez még csak az igazi! Ahol ez kiált, oda már jöhet Rá és a többi dögevő... Igaza van Csuriéknak: pusztuljon vagy menjen máshová. És most alszom, ha tudok.

Ekkor volt legnagyobb az éjszaka. A hold szinte állt az ég tetején, s az árnyékok önmagukba estek, mintha megállt volna az idő, hogy soha többé el ne induljon.

Nehéz éjszaka volt ez nagyon. A kémény mintha néha megingott volna, és később talán visszajött a bagoly is, de a gólya már nem törődött vele.

– Alszol? – kérdezte, s ő bólintott, de Hú nem ment még el, mert sokáig érezte égő, nagy szemét. Aztán reggel lett.

Nem hajnal. Reggel. A Nagy Fény már magasan járt, amikor magához tért, és most már nem érzett fájdalmat, csak éhséget, később azt se. Rettenetes forróság kavargott körülötte, s valami mintha zúgott volna. Becsukta szemét és várt, és megint éjszaka lett.

A hűvös éji levegő felébresztette, de Húnak már nem válaszolt és a kis Csuviknak se, akik

felváltva örködték a kéményen, és megkiáltották az éjszakának, hogy Kelét szívja már az elmúlás. Húsát faragja, szemét apasztja, szívét kergeti, amíg csak meg nem áll.

Megint egy nap, és megint egy éjszaka. Most már összefolyt az idő és a tér, a fájdalom s az éhség mardosása. Távoli lett az udvar, és távoli az ember, aki lent járt és néha felnézett rá. Talán álmodik is, mert egyszer csak hátrahajtotta fejét, és hangosan kelepelt.

Erre a kelepelésre ébredt fel s a csendre, mert elhallgatott minden, mert száraz volt és fájdalmas, mint a késő őszi szomorúság kereplője.

Ekkor egyszerre nagyon világos lett minden. Látta a messzi mezőket, a kanyargó patakat, a napfényes udvart. Látta a két embert, akik alatta álltak és nézték. Látta Vahurt, amint farkát csóválva állt az emberek mellett. Tudta, hogy már nem segít Hú, sem Csuvik, tehát el kell valahová bújni, elmúlni. Utolsó erejével elmegy még a nádasig. Ott nem látja senki, nem nézi senki. Lehet, hogy széttépi Karak – a róka –, de ez nem baj. Karak csak éjjel jár – aztán vége.

Megnézte még egyszer beteg szárnyát, s ekkor megdöbbsent. A seb nagy lett, és mozogtak benne Zu lárvái. Megrázta szárnyát, mert utálta már magát is, de a férgek nem potyogtak ki. Elterjesztette mindkét szárnyát és megsuhogtatta. A nádasig talán eltart...

– Te Berti, ez a nyomorult repülni akar... – Nem tud, János bátyám.

– De akar...

Teste már felére fogyott, és ha lépni akart, meg-megrogyott. Nem baj! Egyszer még felrúgja magát! Egyszer. még szárnya alá kapja a ringató, örök levegőt, egyszer még repül, aztán...

Nekiszaladt, a tető szélén szétvágta szárnyait, és holtra váltan érezte, hogy a levegő kiszaladt alóla, és majdnem az emberekre esik.

Vahur – a hős – ijedten ugrott félre, és ugatni kezdett.

– Fogd meg, Berti!

A gólya tántorogva állt fel; védekezni nem tudott, de nem is akart, Berti pedig összefogta szárnyait, mint a libának.

Az emberek csak nézték. Napok óta figyelik már alélt vergődését, és segítenének rajta, de hát hogyan? Ribizke még éjjel is kijött, hogy ott van-e, mert nagyon sajnálta. Most már látszott szárnyán az elgennyesedett seb, és a felette dongó nagy legyekből tudták, hogy telerakták már apró kukacokkal.

– Hát ez volt a baja. Ide nézzen, János bátyám! – Hozom a jódot; tartsd addig.

Ribizke ilyen fürge nem volt húsz éve már. Szuszogtak, izzadtak, utálkoztak, szörnyülködtek: tisztogatták az éktelenül elgennyedt sebet. Gyerekkoruk jutott eszükbe, és valahol mélyen úgy érezték, a sok megkínzott madárért most jóvátesznek valamit. Szétdúlt fészkek jutottak eszükbe, amelyek felett sikoltva jajongott az anyamadár. Irgalmas szamaritánus-érzésük meleg volt, mint a parázs, tele lett szívük tőle, és reszketett a kezük.

– Megvan, János bátyám!

Berti egy nagy ólomszemet tartott a tenyerén, amelyet a csont mellől nyomott ki. Az ólom el volt laposodva.

A seb most már tiszta volt.

A gólya aléltan hagyta magát, és várta a véget. Teljesen öntudatlan volt; szeme riadt lett. Ez nem félelem volt. Mivel azonban nem történt semmi, feltámadt benne az örök törvény: küzdeni az utolsóig!

– Úgy odavágott Berti meztelen lába szárára, hogy Berti akkorát ugrott, mint a szöcske.

– Az apád irgalmát, hát ez a köszönet? – Megfogta a gólya nyakát is. – Most vagdalkozz!

Ribizke nem sajnálta a jódot, de közben hangosan gondolkodott.

– Amíg ez meggyógyul, késő ős lesz, és akkor ez a szegény elpusztul, mert már hideg lesz... Tartsd még, Berti.

Ribizke ollóval jött vissza, és a gólya evezőtollait rövidre vágta.

– Így! Nálunk szépen áttelel, ha ugyan meggyógyul, és amikor kinő a szárnya, mehet,

ahova akar. Megfér itt az udvaron... Nem igaz?

– Igazsága van, János bátyám!

– Most vigyük a pajtába; aztán a léckerítést toljuk elibe, nem kell a kaput behajtani.

A két öreg legény óvatosan, két szárnyánál fogva, bevezette a gólyát a pajtába, és amikor a léckaput helyére tolták, úgy álltak ott, mint két gyerek, akiknek sikerült cinegét fogni.

– Ez jó volt! – mondta ki Berti a közös érzést. Ribizke csak mosolygott. Amint eleresztették, a gólya a sarokba futott, és onnan nézett a két emberre.

– Meggyógyul! – mondta Ribizke. – A sebet rendesen “kikezeltük”...

– ... és “fertőtlenítettük” – emlékezett vissza Berti katonakorára.

– Úgy is van, Berti! De nem csodálatos-e, hogy megérezte, mikor akar repülni?

– Megérezte – mondta Berti komolyan –, és ez csoda!

Elgondolkodtak. – Ügyesen elkaptad, igazán nagyon ügyesen. A fene se nézné ki belőled ezt az ügyességet... és Ribizke melegen nézett kenyeresére.

– Hát János bátyám azt kiáltotta: hegyibe, Berti! Hogyne fogtam volna meg? Még a tüzes sárkányt is... meg aztán katona voltam én...

– Azt kiáltottam? Nem is emlékszem... úgy összezavarodtam. Majd nézd meg, Berti, milyen szelíd lesz ez! Csak szólunk neki, hogy ide gyere meg oda gyere, aztán jön, mint a kutya.

– Láta, János bátyám, a Bujtárt? – jutott Berti eszébe a kutyáról. – Hát úgy megfutott, mint a nyúl.

– Megfutott? – Nem látta?

– Néztem is én nagyon a Bujtárt... – Ribizke füttyentett:

– Bujtár, gyere ide!

A kutya megállt mellettük. Ribizke Bujtár fejére tette a kezét, és a gólyára mutatott.

– Látod ezt a madarat? Hát ez a gólyamadár mától a házhoz tartozik...

A kutya felágaskodott a kerítésre, és vidáman beugatott a gólyának:

– Hosszúláb, hosszú lábú Kele! Ismersz engem? Én a Vahur vagyok! Én...

Ribizke azonban szelíden képen legyintette a kutyát.

– Ne ugass! Mondtam, hogy idetartozik.

Bujtár megnyalta Ribizke darabos, nagy kezét, és boldogan körülcseholt a udvart, meghajkurászta a kacsákat, és megkiáltotta mindenkinek, hogy Kele már a pajtában van, és az ember beszélget vele.

– Berti is? – nézett a kutyára Miska.

– Berti is. Hallottam; én hallottam. Kiszedték szárnyából Zu gyermekeit, és kinyomták belőle a Rosszat. Szagold meg, odacsepegett a földre, ha ugyan Tás népe fel nem kapkodta.

A szamár elfintorította az orrát.

– Tás rosszabb, mint Csám. Felfordul a gyomrom, ha rá gondolok. De ha az ember gyógyította Hosszúláb szárnyát, akkor meggyógyul.

– Meg?

– Meg. Egyszer én is beettem valamit – billegette fülét Miska –, és azt hittem, elpusztulok. Megállt bennem az eleség, aztán se föl, se le. Erőlködtem, hemperegtem kínomban, még szaladgáltam is, semmi. A hasam akkora lett, mintha Csámot nyeltem volna el, azt hittem, szétszakadok. Akkor jött Berti, és belém öntött valamit, valami rettenetes büdös, nyúlós valamit. Nagyon haragudtam rá, és aztán... aztán leapadt a hasam, kiment belőlem a levegő. Berti csak utánam tisztogatott egész nap.

– Ha az ember elmegy onnét, újra odamegyek. Te nem jössz?

Miska a fejét rázta.

– Nem kell sietni. Kele még elbízta magát.

A kutya visszazaladt a pajtához, és odaállt Ribizke mellé, jelezve a gólyának, hogy az ember után ő következik.

A gólya azonban nem nézett rá. Fájdalmát nem egészen felejtette el, de mintha megkönnyebbült volna. Figyelte a két embert, hogy mit akarnak. Nem nézett rájuk, de látta és érezte őket. Megkínózták, az igaz, elvágta az utat, az is igaz, a sebre mintha tüzet öntöttek volna, de szemükben nincs semmi fenyegető, a levegőben ártó hullámok nem járnak. Vahur mondott valamit; de az ember nem engedte beszélni.

... Mit akarnak? Csuvik azt mondta, hogy ha eddig nem bántották, akkor már nem is bántják... De akkor miért hozták ide? Miért nem engedték, hogy elrepüljön a nádasig?

Ekkor elgondolta, hogy a nádasig nem tudott elrepülni. Mozdulatlanságában még jobban összezavarodtak gondolatai. Mintha minden már nagyon régen lett volna. És most már nem is akart a nádasba menni. Éhes volt, marcangolóan éhes, de elmúlni most már nem akart. Ha pedig az ember vagy Vahur hozzá akar nyúlni... Fenyegetően kiegyenesedett.

De az emberek nem akarták újra megfogni. Vahur is barátságosan csóválta a farkát.

Erre megint elernyed, és behunyta a szemét.

– Hagyjuk most, Berti – szölt Ribizke –, hadd pihenjen. Gyere innen, Bujtár!

Egyedül maradt. Nem volt melege, és nem fázott. A jód már nem égette a sebet. Amikor Zu – a fényes, nagy dögbogár – újra rátalált, és körülropködté szárnyát, undorodva kirepült, mert gyermekei nem voltak sehol, és bölcsőjüket valami veszedelmes szagú takaró borította. Zu még egyszer visszajött, hogy jól látta-e, sőt rokonságát is odacsábította, de aztán véglegesen távoztak. A gólya jól látta Zu tanácsalanságát, de nem értette. Amikor megnézte szárnyát, a férgek már nem voltak sehol, és ez jó volt. Erről az érzésről az ember jutott eszébe. Gyógyítani akarná? Csak ez a rettenetes éhség ne lenne, amely éget. Maradék erejét is hordja, egyre hordja...

Bent a konyhában pedig Ribizke azt mondja Bertinek:

– Eddig rendben lenne a dolog, de most mit adunk neki enni?

– Az ám! – nézett föl Berti. – Mit?

– A csirkebelet szereti... – Ribizke kicsit szégyenkezett ezen a könnyelműségen, de Berti segített.

– Ágnesnek meg azt mondjuk, hogy valami baja lett, el kellett vágni a nyakát.

Nem, Ágnesnek semmi köze nem volt Ribizke csirkéihez, de Ágnes megbotránkozna, és elmondaná a faluban, hogy:

– Jó soruk van azoknak, mindennap csibehúst esznek, nekem meg azt a pudvás tököt kínálgatják. Mire tehát Ágnes megjött, Berti megfoltozott pantallóját is hozván, egy felesleges kakas már kiterítve feküdt az asztalon, lemondva a fajsziparítás nemes, sőt kellemes foglalkozásáról.

– Hát ezt meg mi lelte? – csapta össze a kezét.??

– Csak rúgott egyet, aztán felfordult – magyarázta Berti –, mondom, ne dögljön meg, hát elvágta a nyakát.

– Jézusmária! – istenkedett Ágnes. – Csak nem a vész ütött beléjük... Aztán meg akarják enni?

– Szegény embernek szegény a sora – mondta Ribizke kenetteljesen –, nem engedjük kárba veszni.

– Hát nekem kifordulna a számból – utálgodott Ágnes, s amikor felbontotta a kakast, azt mondta: – Még a szaga se jó.

– A belső részét ne dobja el, Ágnes... Ágnes meresztette a szemét.

– Az kell a gólyának – mondta Ribizke, és pislogva kinézett az ablakon.

– Minek?

– A gólyának. Berti megfogta, a szárnyát megorvosoltuk, és most a pajtában van.

– Milyenek maguk?! – törölte meg az asszony sürgősen kezét. – Nekem meg nem is szólnak. Sietve ment a pajta felé, mögötte – összekacsintva, mint két cinkos – Ribizke és Berti.

– Hát itt van – nézett a gólyára –, itt van... – Itt, Berti úgy ugrott rá, mint a tigris.
Berti zavartan köhécselt.
Az asszony csípőre tette a kezét.
– És a kis kokas is éppen ma fordult föl? Ippenséggel ma?
Berti újra zavartan köhécselt.
– Holnap már lehet hozni pacalt is a mézáróstól, meg más hulladékot...
– Hozok is, mert ilyenek maguk, hát még beüt a vész a kis majorságukba...
Ribizke a pipájával volt elfoglalva, mintha nem értette volna meg Ágnest.
– Lehet, hogy beevett valamit. Nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni.
Ágnes csak legyintett.
– Amúgy szép madár. Nagy! De azt nem gondúnam, hogy elbírja a gyereket... ámbár elég nagy szája van. Az én Pistimet a bába is alig bírta el.
– Erős gyerek az most is – bólogatott Berti, mire Ágnes felragyogott.
– Erős? Mint a bival! – És visszafordult a madárhoz, most már tökéletesen elfeledve a kis kakas elhalálzásának gyanús körülményeit. – Nem is tudom, ki tanálta ki, hogy ez hozná a gyereket... de hozom az ennivalót!
A gólya mereven állt a sarokban, amikor Ágnes elibe szórta a csirke beleit meg az egyéb aprólékokat, meg se moccant.
– Nem kell neki!
– Szokatlan még – vélte Ribizke –, és nem szereti, ha nézik. Majd ha egyedül lesz, hozzányúl.
A gólya nem nyúlt hozzá akkor sem, amikor egyedül maradt. Legalábbis egyelőre nem. Csak nézte a kíváncsú falatokat, erősen nézte... A belek olyanok voltak, mint Szi, csak éppen nem mozogtak.
Ágnes újra kijött, újabb aprólékokat dobott a többi mellé.
– Nesze, te... te bába! A gólya oda se nézett.
– Nem eszik ez a piros lábú bába – mondta odabent.
– Bába? – nevetett Ribizke. – Hallod, Berti, Ágnes már el is körösztolte.
– Leánykoromban csinyáltam én nótát is mondta szerényen –, meg aztán mi más nevet adtak volna neki? Valahogy meg csak szólítani kell.
– Emlékszem – bólogatott Ribizke –, szép nóták voltak. Szegény Jancsit is azzal fogta meg. Ágnes elmélázott.
– Isten nyugtassa, nem kellett azt fogni... gyűtt, mintha eszít vették volna...
A zsír erősen sercegett a kis kakas földi maradványai alatt. Ágnes megfordította a húst:
– ... a mézárosnak meg megmondom, hogy tegyen félre minden haszontalanságot. Ha már idefogadták ezt a madarat, hát etessék is.
A gólya mit sem sejtve a nélküle megesett keresztelésről, még mindig mereven nézte a beleket, de nem mert hozzájuk nyúl. Mit akar vele az ember? s mi ez a fedeles világ? Szorongást érzett és a rabság zártságát. A szénát ismerte, a gerendákat is, de a kapu mellett egy eke állt, melynek kormánylemeze vészesen csillogott, s a sarokban gereblye, ásó, fejsze, amelyeket nem lehetett megszokni. Ha hozzányúl az ennivalóhoz, talán megmozdulnának, talán...
Ekkor a léckerítés előtt hangosan felkiáltott egy kacsa.
– Tás-tás-tás... itt van Kele... itt van Kele... be szabad menni, hosszú lábú Kele?
A gólya hidegen nézett a gyülekező kacsanépre. Csak ne lett volna olyan gyenge? Olyan nagyon gyenge... megmondaná, hogy menjenek a dolgukra.
– Háp-háp-háp... ennivalód van, Hosszúláb? Ugye, te nem eszel... háp-háp-háp – és tolongtak a finom ennivaló felé.
A gólya egyet lépett, mire a kacsák elhallgattak és megálltak. Sunyi kis szemük ragyogott, és fejüket oldalt fordították, úgy néztek a gólyára.

– Táás-táás... szabad? – mondta óvatosan, és halkán az öreg gácsér. és a belek felé közeledett.

A gólyában lobbott vetett a szikrázó éhség. Utolsó erejével odaugrott. – a kacsák riadtan tolongtak kifelé –, és falt... falt... falt. Egy pillanat alatt üres volt a pajta földje. És a magányos gólya belsejében elomlott, szétterült a Jó. Csodálatos, megint az emberre gondolt...

Aztán visszabotorkált a helyére, de nem bírta már ki állva, hát lassan, mintha fészken ülne, leereszkedett a földre.

Ez jó volt, gondolta, de tudta, hogy ez nemcsak jó volt, hanem maga volt az élet. Bóbiskolni kezdett. Az ekevas nem volt már olyan félelmetes, és nem volt riasztó a gereblye száz foga sem.

Az ember nem engedné, hogy bántsanak, gondolta, és elaludt.

Berti éppen akkor jött ki a konyhából, amikor a kacsák tolongva szaladtak ki az udvarra.

– Bujtár, Bujtár, a nyüvek rakódjanak beléd, hát elnézed!... – és szaladt a pajtához. A földön már nem volt semmi, a sarokban bóbiskolt a gólya, nyilván az éhségtől, miután a kacsák felfaltak mindent...

Bujtár szolgálatkészzen rohant elő, de miután Berti ismételt a kacsákra uszította, teljes altizti haraggal vetette magát utánuk. Ez a harag azonban. csak olyan másodosztályú harag volt, majdnem műharag mert az igazi harag a saját harag –, ezért a nagy hajkurázsásban nem ért el egy kacsát se, mert amikor már elérte volna, olyant vett üldözőbe, amelyik távolabb volt. Bizonyos idő múltán pedig visszaroht Bertihez, és farkcsóválva jelentette:

– Elláttam a bajukat!...

– Na, te is hagyod – legyintett Berti –, hogy ezek a бүdös récék felfalják a Bába porcióját.

A kutya csak annyit értett, hogy “récék”, ezért újra Tás népe felé nézett, aztán vissza Bertire, és a farkát csóválta:

– Ha parancsolod, rájuk megyek még egyszer, és meg is haraphatom őket...

De Berti csak áll, tehetetlen és igazságtalan haraggal a kacsák ellen, akik szárnyukkal verdestek csökkenő izgalmukban.

– Tás-tás-háp-háp... Hosszúlábat az ember őrzy, Vahur őrzy, vigyázzatok, vigyázzatok, Kele előtt mindenféle jó van, de mi nem akartunk belőle enni... nem bizony, és különben is megkérdeztük, hogy szabad-e, tás-tás-tás.

Kurri izgatottan verdesett szárnyával a trágyadombon.

– Kur-ri-ro-rü... kur-ri-ro-ruóó, ha Kele kijön az udvarra, ha kijön, megverekszem vele. Meglátjátok. Meg én! Ku-ri-ro-ruuuuu...

– Na, azt látni szeretném! – billegette gúnyosan fülét Miska Vahur felé, de a kis tyúkok melegen néztek Kurrira, mint az ilyenkor szokás, sőt az egyik szaladni kezdett, mintha Kurri szerelmével üldözne volna... s sikerült is Kurrit maga után csábítani.

Az öregebb tyúkok összenéztek. – Hát! Ez a mai fiatalság!

A szerelmes kis tyúk már jött is vissza.

– Ez a Kurri olyan erőszakos – kárálta, és szorgalmasan kaparni kezdett, mintha mi sem történt volna.

Berti mindezeket nem vette észre. Majd a kezében maradt a kilincs, úgy ment be a konyhába.

– A récék megették! – kiáltotta. – A beleket – tette aztán hozzá csendesebben, nehogy Ribizke és Ágnes arra gondoljanak, hogy a kacsák a gólyát ették meg... – Bába meg már leült a földre.

– Nincs más, Berti, eredj be a mészároshoz, a tűz vesse fel a récéidet. Egy deszkát kellett volna a lékapuhoz támasztani.

Bába mélyen szunyókált, amikor arra ébredt, hogy az ember, az egyik, mert már különbséget érzett köztük, újra húsdarabokat dobál eléje.

– Egyél, Bába!

Azután deszkát húzott a kapu elé, hogy a récék be ne mehessenek.

– Na, egyél csak... – és otthagya.

Bába utána se nézett, de most már másodszor érezte, hogy ha az ember megjelenik, az akkor jó: s ha mond valamit, az – élelem. Csodálatos... A legnagyobb jó pedig, hogy forrósága elmúlt. Szárnya ugyan fáj, de ez már más; ez már nem a növény, hanem távozó fájdalom. Nem kel fel, mert az is erőt; fogyaszt, és ereje most nagyon kevés van. Nagy szégyen ugyan az ilyen öreg gólyának a földön ülni, mintha fészken ülne, de ilyenkor nincs szégyen, és nincs semmi. Erősödni kell, gyógyulni kell!

A pacal- és májdarabokat azonban nézi. Nézi az ekét is, meg a többi szerszámot is. Most már nem olyan félelmetesek, és a széna zöldje is – itt mellette – megnyugtató. Amit az előbb megevett, elolvadt már benne, mint a tavalyi hó, és az éhség: megint kaparászni kezd.

Óvatosan felállt, és erősen figyelte a környezetet, de nem mozdult semmi. Hohó! Ez csel is lehet... így állt; jó félóraig, aztán egyet előrelépett s azonnal vissza. Semmi. Mozdulatlan volt minden, csupán egy Csuri tévedt be a pajtába, de azonnal ijedten kirepült. A szénában Cin népe mozgott – ezt megjegyezte magának, de minden más, bármily ijesztőnek látszott, az élettelenéget lehelte. Ekkor hirtelen ott: termett a hús mellett, és kapkodva bekapta az egészet.

Amikor jóval később Berti visszajött, már üres volt a pajta földje. Bába úgy ült a sarokban, mintha semmi köze se lenne az eltűnt pacalhoz.

– Megette – mondta odabent –, János bátyám, megette. Aztán majd itt sétifikál az udvaron, mink meg csak szólunk neki, hogy ide gyere meg oda gyere.

– Jól van, Berti – hűtötte le Ribizke egy kis előjárói figyelmeztetéssel –, de most már menjünk ásni, mert elgolyáztuk az egész napot, és így nem lesz belőlünk énekes halott.

De azért, amikor ástak, egyszer csak megszólalt: – Eredj, Berti, keress valami skatulyát.

– Minek?

– Összeszedjük ezeket a kukacokat a gólyának. Látod, milyen kövérek, némelyik még kígyónak is elmehetne.

Csodálatos szép, tiszta éjszaka volt. A hold minden gödre látszott, és a csillagok kézzelfoghatók voltak a végtelenségben, mert még mögöttük is határtalan volt a világ. Határtalan és olyan színű, mintha kék lenne, ámbár ez nem szín volt, hanem valami árnyékos fény, aminek nincs neve.

Hűvös volt, de nem hideg. Az illatok megélték még ebben a hűvösségben, sőt némelyik megerősödött.

A patak-, a nád-, a sás- és a mocsárszag eltűnt, de bőségesen ömlött a kukorica édeskés illata, a diófák fanyar lehelete, a szalmakazal késői nyárszaga és a távoli szőlők szélhordta, mámorító párája, amely olyan volt, olyan édesen szomorú, mint az őszi vágyakozás.

A dombok púpos háta közelebb jött, és olyan volt, mint a kövér igavonó állat. A házfalakat ezüsttel meszelgette a holdsugár. Kopás, romlás, hiányzó zsindegy, foghíjas kerítés, száradó fa, bedőlő ajtó nem látszott sehol.

Pihent a föld ebben a ragyogó, idegen világban, hangtalanul nyújtózkodtak a fák, s a patak fodortalanul, némán folyt, mert mélységes tükrében nézte magát az egész végtelen csillagos ég.

A pajta léckapuja előtt Vahur áll, mellette Miska. Miska ugyan nem akart jönni, de amikor Vahur a családfára hivatkozott, amit Kelének meg kell mondani, Miska egyszerre engedékeny lett.

s most ott állnak; a kutya a barátság minden jelével csóválja a farkát, míg végre Bába kérdően rájuk néz.

Vahur megmutatja ínyét a fogán, ami nála a nevetés és legnagyobb udvariasság jele.

– Ez itt Miska – csillog a szeme –, nekem barátom, és családfája van.

Amikor a hold lefelé hajolt, világosságba borult a pajta egész belseje. A léckapu rácsos árnyéka megvonalmazta a pajta földjét, és úgy látszott, mintha kettévágta volna a magányos gólyát is, aki félig-meddig kialudta már magát, és szemrebbenés nélkül nézett a hold ragyogó tányérjába. Nem kelt még fel, mert így kényelmesebb volt. Úgyis tudja mindenki, hogy beteg, akkor meg mindegy. A szárnyára már nem is gondol. Fáj még, persze hogy fáj, de a csontokat már nem feszíti semmi, s az a nehéz nyomás, amely egész testét ellankasztotta: nincs már sehol. Ha az ember jut eszébe, tele van még rettegő idegenséggel, és tele van élelem utáni vágyakozással. Ez a két érzés összekeveredik benne, és nem tudja őket szétválasztani. A csalhatatlan ösztön az embernél megbicsaklik, és a józan ősi gondolatok az emberre nem érvényesek. Sose tudni, mit gondol, sose tudni, mit tesz, és azt teszi-e, amit gondol, vagy azt gondolja-e, amit tesz. Az ember: Ember – gondolja, és ebben minden benne van.

Már majdnem elaludt, amikor Hú lába koppant a gerendán.

– Hát ide kerültél? – Ide.

A bagoly sokáig és figyelmesen nézte. – Pedig mintha gyógyulnál...

– Az ember kiszedte szárnyamból Zu gyermekeit, kinyomta a Rosszat.

– Igen – bólintott a bagoly –, az ember mindenkin tud segíteni, ha akar, csak magán nem.

– Nem hiszem.

– Hidd el, Kele. Láttam. Sokat láttam. Kiabáltak és vergődtek, fuldokoltak és vonaglottak.

Aztán végük lett.

– Nekem enni adott.

A bagoly izgatottan topogott a gerendán.

– Nem értem. Neked adott? Nem Gegének vagy Tásnak?...

– Adott nekem, és Tást elkergette.

– Nem értem, sosem hallottam, hogy az ember Kele népéből evett volna.

– Én se.

– Mert amit az ember etet, az az övé. Sokat tudok én, Kele! Látom, hogy Csámot eteti, látom Gegét kis kalickában, hogy már szuszogni se tud; aztán Gege egyszer csak hiányzik, de lábait Vahur ropogtatja, és majd meghallod, ha hidegebb lesz, ordítani fog Csám, mert az ember csak azért eteti, hogy nagy legyen, széles, puha, s akkor megöli.

A gólya megborzongott. – Láttad?

– Láttam, Kele! A Kis Fény még fent van olyankor, s az ember már világosságot csinál. Én persze odarepülök és leselkedek, mert még sötét van, és nem látnak engem. Csámot kihúzzák a helyéről, és Csám ordít, mert ezt nem szereti. Aztán kirántják alóla a lábát, ekkor már érzi Csám, hogy nagy a baj. Még jobban ordít, könyörög, és akkor hosszú valamit dugdosnak Csám torkába, és Csám elhallgat. Vége. Így van, Kele.

– Akkor én többet nem eszem, és ha az ember hozzám jön, kivágom a szemét.

– Nem tudok tanácsot adni, Hosszúláb, de várj, és erősödj meg. A forróság már nem párolog körülöttem, és gyógyulsz, az bizonyos. Nem láttad, mozog itt Cin népe?

– Nem láttam – rázta meg fejét ellenségesen a gólya –, nem láttam, és nem hallottam.

– Hát csak vigyázz magadra – lendült föl a bagoly –, most már tudom, hogy hol vagy, majd meglátogatlak.

Bába elég erős volt már ahhoz, hogy irigy és haragos legyen.

Hunak elment az esze. Itt akar vadászni?... Minden fióka tudja nálunk, hogy ez csak az én vadászterületem lehet.

Elgondolkodott. Valami bizonytalan érzés futott végig rajta, s kutatva felnézett a gerendára.

– Megérezted, hogy itt vagyok? – bókkolt a kis Csuvik. – Megérezted, Kele. Mindent hallottam... – Hú itt akar vadászni – mozdult meg haragosan a gólya.

– Hú lusta, és – ne mondd senkinek – nem tisztességes. Mióta elszakadt a mezőtől, elfeledte a törvényt, magam láttam, dögöt evett, amikor Cin népe csak úgy nyüzsgött mindenütt. Megromlott a szeme is. Én már előtte itt voltam, ott hátul, és nem vett észre. Hát ez aztán nagy szégyen...

– Én se láttalak meg.

– Bocsáss meg, Kele, de ezt rosszul mondtad. Mi sötétségben születünk, és sötétségben múltunk el. A mi világosságunk a Kis Fény, a tietek a Nagy Fény. Neked ilyenkor nem is kell látni...

– Igaz.

– Persze hogy igaz. Ez igaz, de amit Hú itt összelotyogott, az nem mind igaz.

– Hogy Csám meg Gege...

– Az igaz, de ehhez neked semmi közöd. – És ha engem is azért etet?

A kis Csuvik jókedvében hármat kuvikolt, mire Vahur izgatottan szaladt a pajta ajtajához, és vakon nézett a homályba.

– Hol van Csuvik – ugatott –, hol van Csuvik, nem itt kiáltott megint valami bajt?

– Nem – intett Kele, és Vahur elrohant.

– Köszönöm – bókkolt a kis Csuvik –, és bocsáss meg, hogy hangos voltam, de nem haragszol, ugye, nevetnem kellett. Hogy téged az ember azért etetne? Gondolj Csámra, szinte elfolyik, lóg rajta az ennivaló; Gegének szép combja van meg melle, és ha sokat eszik, felkelni se tud. De mi van rajtad, Hosszúláb? Mondd, mi van?

Bába felállt, és megnyugodva nézett végig pipaszár lábán.

– Semmi – pislogott szinte jókedvűen –, igazán semmi.

– No látod!

– De akkor miért?

– Ha az emberről van szó, sohase kérdezd, hogy miért. Ezt mi soha meg nem tudjuk. Meggyógyított, enni ad, érd be ennyivel. Ha majd foga lesz a levegőnek, azt csak kibírod, és mire új tojások lesznek a fészekben, kinő a szárnyad is...

– Meggyógyul most már hamar, és én utána megyek a többinek, a nagy folyó partjára, ahol Ké tanyázik – a legszebb –, és a vízbe kell állni, mert olyan meleg a homok.

– Meggyógyul, de sokára nő ki... Az udvaron láttam tollaidat. A nagy evezőtollaidat levágta az ember – nem tudod?

A gólya megrázkódott, és ijedten bontotta ki szárnyát, s ekkor újra leült. Szemében halálos szomorúság éledt, és úgy érezte, megfullad. A rabság hideg kezét érezte torkán, és most már meg se moccant. A messzeség közel jött hirtelen, és az életnek a rácsos kapunál vége lett. A nádasra gondolt, ahol most már vége lenne mindennek... Behúzta nyakát, és egyedül akart maradni.

– Eleget mondtál, Csuvik, most már elmehetsz. A kis bagoly ijedten vágódott ki a pajta kapuján.

Aztán nappalok jöttek és éjszakák. Néha esett az eső, néha sütött a nap. Néha felhők jártak, és néha tiszta volt az ég, de a levegő egyre hidegebb lett. Nem fázott az öreg gólya, de érezte, hogy ismeretlen világ jön, ismeretlen napok és éjszakák. Úgy gondolta, hogy a felhők leszálltak a földre, pedig csak köd volt, amely széteszlott, és nem lett belőle eső. Idegen, gonosz hangon sziszegett a szél. Nem suhogott már a fák lombja lágy zsongással, hanem füttyültek a kopasz ágak, és céltalanul vagdalkoztak, mint a részeg kocsis. A tyúkok sárpapucsban jártak, és felborzolt tollal üldögéltek félnapszám a pajta eresze alatt, honnét akkor is csepegett a víz, amikor nem esett az eső. Csak Tás népe volt változatlanul vidám,

mert Tás mindennek örült, és minden kis örömet órákig dédelgetett. Ha felsütött a nap, olyan gyönyörűséggel üdvözölték, mintha sose látták volna, és ha eleredt az eső, vidám kiáltásokkal taposták a kis patakokat, amelyek a házról folytak.

Tásnak nincs esze, gondolta Vahur, amint ázott szőrrel hevert a pitvarban. Pedig Tás csak egészséges, egyszerű és boldog volt, ámbár ezt maga se tudta.

Egyszer aztán – szép őszi nap volt éppen, amikor messze hangzik a kiáltás – idegen hangok szálltak le a magasból, hívogató lágy hangok:

– Lili... lilik... gege... gágá!...

Erre a libák felkapták fejüket, kihúzták magukat, összeálltak, és gágogva kiáltottak fel a magasságba. Izgatottak voltak, felnéztek az égre, megsuhogtatták szárnyukat, és a vágy meglágyította gőgös szívüket.

– A rokonságunk – néztek a kacsákra szokatlan melegen.

– Testvéreink – mondták Kurrinak. – szakról jöttek, üdvözöltek bennünket, és talán meg is látogatnak... Kérünk, Kurri, most ne énekelj, mert nem értjük, mit mondanak...

Kurri és az egész udvar szokatlanul csendes lett, de a vándorló vadlibák, Észak titokzatos madarai, a magasság és szabadság örök hordozói nem mondtak már semmit. Eltűntek az ősz ezüst messzeségében.

Elérhetetlen atyafiság voltak Gege elnehezdedett, rövid szárnyú népének a szabad, kemény, könnyű szárnyú vadlibák. A meghatódottság, a távoli üzenet visszhangja, a messzeség ködös titka, mint egy szomorú legenda – ott maradt az udvaron. A libák összedugták fejüket, és tanakodtak, mert elmosódott volt a kiáltás, mint a megfakult levél, amelyet az ősök írtak, s a korcs utódok akkor sem értenének meg, ha el tudnák olvasni.

– Igen, talán meglátogatnak majd, ha visszafelé jönnek – mondták a libák. – Ezt kiáltották – és rendesen, csendesen kiballagtak a rétre, mert együtt akartak lenni, egyedül névtelen szomorúságukkal.

A kacsákat azonban nem fogta meg ez a szomorú hangulat se.

– Tás-tás, de nagy dolog! Hát nekünk nincs ilyen rokonságunk? Van bizony, csak ők repülnek, mi meg nem, ők lefelé néznek, mi meg fel. Hogy üzengetnének? Üzennek a fenét! És ha mondanának is valamit, mit érünk vele? Lesz abból kukorica vagy korpás saláta? Nahát. Hát!... Hát... – és odaálltak a kerítés mellé, honnét Berti néha káposztalevelet vagy rothadt szilvát dobott közéjük.

Berti most már kabátban dolgozott. Kele alig ismerte meg, amikor tegnap bement hozzá, és szénát rakott vastagon a deszkafal mellé, ahol csúnyán befütyült a szél, és borzolta a gólya tollát.

Kele megszokta már Berti hangját, lassú mozdulatait, de azért félreáll, ha Berti vagy az öreg Ribizke bemegy a pajtába. Olyan messze áll, amilyen messze lehet, és nézi, mit csinálnak. Az élelmet Berti hozza, és ha Berti azt mondja: Bába!... – kellemes érzés van a begyében. Ha meg Berti valamit teszvesz körülötte, azután mindig valami jó következik.

Most is. Rakta a szénát, rakta a fal mellé, aztán elment, s most nem fúj be a szél, csak kint duhajkodik, veri a deszkát, sustorog a nád között, kerülgeti a pajtát, amiről újabban az az érzése Kelének, hogy tulajdonképpen egy nagy fészek.

Kele még tart az emberektől, de már nem fél tőlük. Amikor meghallja Berti lépéseit, gyorsan oda áll, ahova az élelem esni szokott, de amikor Berti odaér az ajtóhoz, ő már mozdulatlan, és elnéz a levegőbe. Azelőtt Berti csak bedobta az élelmet.

– Egyél, Bába! – és ment. De újabban rátámaszkodott a léckapura, és nézték egymást a gólyával.

– Egyél, Bába!

A “Bába” szó már majdnem elcsábította. Közelről megnézte az ennivalót, de aztán mereven felállt, és nem nyúlt hozzá.

Ez azonban pár nappal ezelőtt volt. Tegnap aztán furcsa dolog esett. Berti hosszúra vágott

májszeleteket dobott eléje, kívánatos, szép szeleteket:

– Ne, Bába!

Maga se tudja, hogy történt, de felkapott egy szeletet, és már a szájában volt, amikor tudatára ébredt, hogy ezt nem lett volna szabad, és most valami baj következik.

– Nyeld hát le, Bába!

A gólya csőrében tartotta a húst, és szégyenkezve, félve nézett Bertire. Aztán lenyelte, de nem történt semmi. Azóta eszik az ember előtt is. Félénken kicsit, fel-felkapja a fejét, de a levegő nyugodt, és amikor lenyelte az utolsó falatot, úgy néz az emberre, mint akivel együtt jár a Jó.

Ha pedig déltájban elcsendesedik az udvar, oda sétál a kapuhoz, és kinézeget az udvarra. A léckapu alig magasabb, mint ő. Ha nekifutna, még csonka, gyógyuló szárnyát is átvinné, de nem akarja. Az udvar még idegen, bár jólesik kinézegetni, mert ennyivel is bővült a látóhatár.

Ilyenkor Vahur odajön – most már nem megy előle se a legtávolabbi zugba –, és megpróbál vele beszélni, bár nehezen értik egymást. A vadmadár mozdulatai rövidek, szeme csak egy-egy villanással mond valamit, beszédjelei kurták. Vahurnak nagyon kell figyelnie, hogy megértse, Bába pedig csodálkozik a kutya bőbeszédűségén, mozdulatainak és hangjának sokféleségén. Kele úgy érzi, hogy Vahur locsogó... Ám sok mindent megtud a kutyától, ezért szívesen hallgatja. Legfőképpen nagyon megnyugtatta Vahur lelkendező szeretete az ember iránt. Kele sokáig tartotta magában, míg végre kibökte:

– Nem pusztít el engem?

A kutya leült a csodálkozástól. – Téged? Miért?

– Hogy megegyen.

Vahur komoly és felnőtt kutya léteire meghempergett a földön a belső nevetéstől, de aztán összeszedte magát, mert már az egész udvar odafigyelt.

– Téged, Kele, téged? Hiszen, ne haragudj, te bűdös vagy...

– Csak erős szagom van, azt mondják, de ez a mocsártól, a haltól, a békától van.

– Mindegy, hidd el, még én se ennék belőled... Kelét kicsit bántotta ez a jóindulatú becsmélés, de nagyon megnyugtatta.

– És Csám meg Gege meg Tás?...

– Az más. Azoknak finom a húsup, tojást adnak az embernek. Ezért eteti azokat...

– Hát akkor engem miért etet? Vahur hosszasan vakaródzott.

– Ezt nem egészen tudom, de az ember nem szereti a Bajt a háza körül. Meggyógyította Miskát is, amikor fájt a hasa, és az én lábamat is, amikor sebes volt. Még Csámot is meggyógyította, amikor nem volt étvágya.

– Csámot? – Csámot.

– Aztán leöli? – Le.

– Hát ezt én nem értem, Vahur. – Én se.

Értelmetlenül néztek egymásra.

A hold lassan elfogyott. Az éjszakák feneketlen sötétek voltak, csak a csillagok virrasztottak. Később felhők jöttek, és akkor mintha a végtelenség egybeszakadt volna, az elmúlás határtalan sötétségébe. A gólya ezt a sötétséget nem ismerte, mert ilyen nyáron nincs. Nyáron is van holdtalan, felhős éjszaka, nyáron is van nagy sötétség, amikor a fészek peremét is alig lehet látni, de ilyen halott feketeség nyáron soha nincs. Még jó, ha ilyenkor fúj a szél, és a fák zúgása mond valamit, mert ha még ez sincs, a levegő áll, mint a hideg iszap, és szinte reménytelennek látszik, hogy valaha is virradjon.

Kele ilyenkor nem aludt. Vahurra figyelt, aki, ha nem ugatott, fáradhatatlanul loholt az udvaron. Egyszer Nyáút is látta – szeme úgy égett, mint Húé –, de amikor a macska észrevette, felborzolta a szőrét, fűjt, és egy ugrással kint volt az udvaron. Gyermekkeit nem

kellett már figyelmeztetni a veszedelemre, mert a kismacskákat Berti elosztogatta a faluban, amit Nyauú egykedvűen vett tudomásul, sőt bizonyos jó érzéssel, mert a tejen nem kellett osztozkodni. Nyauú jó és gondos anya volt, amíg annak kellett lenni, de önző is, amikor eljött az ideje.

Bába azóta se látta, s nem is akarta látni. De most nem is látná.

Ilyenkor nehezen, szinte nyögve virrad, bár Kurri kíméletlenül követeli a világosságot, amíg végre előkerül valahonnan a kertek alól. A felhők mintha csak erre vártak volna. Szinte elérzékenyedtek, hogy van még világosság, és könnyezve mászkáltak összevissza, telemaszatolva az egész világot.

Bujtár mogorván feküdt a pitvarban, Berti kosarat font a tűzhely mellett. Ribizke pedig újságot olvasott, azaz egy újságdarabot, amelybe dohányt, gyufát és lámpabelet csomagoltak a városban. Az újság van már egy-két éves, de ez mit sem számít, mert köztudomású, hogy nincs újdonság a nap alatt, és csak a részletek érdekesek. A vonat kisiklik, az autók összeütköznek, a repülőgép leesik. Egy kövezőmunkás megnyerte a főnyereményt, és amikor ezt megmondták neki, eldobta a kezében levő bazaltkockát, mondván:

– A kocka el van vetve!

– Jól megmondta – vélekedik Berti, aztán az ablakra néz, mert valaki jön. Ribizke leteszi az újságot, s az ajtóban megjelenik Miska. Tekintete csupa szemrehányás, oldalán folyik az esőlé, láthatólag didereg, és fejét lehajtja.

Vahur a földet veri farkával, jelezve, hogy egyetért Miskával, akiről Berti teljesen megfélekezett, hogy ilyenkor már a pajtában szokott tanyázni. Nyáron mindegy, hogy hol, ősszel a pajtában és télen az istállóban.

Miska olyan. szemrehányóan néz Bertire, hogy az elszégyelli magát, és egy ronggyal azonnal szárazra dörzsöli. Miska hagyja magát, de a szomorúságából nem enged. Bertit gyötri a lelkiismeret-furdalás, ezért Miskának sós kenyeret ad, Miska úgy fogadja, mint egy mártír. Mint egy éhes mártír.

– Gyere, Miska, beeresztelek a pajtába. Meglesztek szépen a Bábával, van ott hely elég.

Miska meg se mozdul. Egy másik darab kenyérre gondol.

Bertit elhagyta a béketűrés.

– Gyere, mert hozzád vágok valamit.

A hang kemény, és ezt a szót is ismeri, hogy “hozzád vágok”.

Ránéz Vahurra, egyik szemével hunyorít, aztán bánatosan elindul Berti után, aki beajánlja a gólyának a szamarat.

– Bába, ilyenkor Miskának is ez a helye, hát barátkozzatok – azzal visszacuppog a konyhába. Bába ismeri Miskát – egy-két szót is váltottak már –, de nem szereti ezt a közelséget. Mereven áll, szinte ellenségesen, de ez nem zavarja Miskát. Kényelmesen lefekszik a széna mellé, és nagyot sóhajt.

– Ha nem szólok nekik, akár elázhattam volna egészen. Gyógyul a szárnyad? – és néz a gólyára fölényesen. De az meg se moccan.

– Te persze azt gondold, hogy haragszom, mert elfoglaltad a helyem – billegette füleit vidáman Miska –, szó sincs róla. Te sokat utaztál, és én örülök, ha veled lehetek. Aki sokat utazott, az sokat tud...

Bába bátortalanul bólintott.

– Az igaz, hogy sokat utaztam – és merev tartását egyszerre leveti –, de most már nem utazom többet.

– Ne mondj ilyen ostobaságot – pislog Miska szelíd gorombasággal –, a szárnyad gyógyul, a tollad kinő, és mégy. Ez az igazság.

Bába melegen néz Miskára, aki befelé mosolyog. “Ennek sincs több esze, mint Bertinek – néz maga elé –, még azt is meg kell nekik mondani, hogy mit gondoljanak...”

A hold aztán ismét nőni kezdett, és vele nőtt a hideg is. Berti levette a pajta léckapuját, s a

deszkaajtót tette fel helyette, de nem hajtotta be egészen, hogy Miska kedve szerint járhasson ki-be, mert Miska mindig máshol akart lenni, mint ahol volt. A pajtában most mindig szénaszagú félhomály ült, s amikor odakünn alkonyodott, a pajtában már tetőig ért a sötétség. A gólya nem törődött vele, mert az ajtó minden szelet elfogott, és jó volt nézni, hogy a kertben kínlódva hajladoznak a fák a szélben, de bent ebből semmit sem lehetett érezni.

Ha Bába egyedül volt, és az ajtóba odasütött a nap, néha már kiállt az ajtó elé, de ha jött valaki, azonnal visszament a helyére. Berti egy vastag dorongot tett le neki a földre, és Bába ezen álldogált óraszám, akár a háztetőn. De az udvarra még nem ment ki, mert bizonytalan volt és ellenséges. Úgy érezte, a gyógyulás a pajtához van kötve, ámbár ebben nem volt biztos, és ha lehetett, szívesen sütkérezett az ajtóban. A seb már teljesen begyógyult, és alig érezte, ha próbaképpen megsuhogtatta szárnyát. Igaz, a tollak lekoptak körülötte, ami nem valami szép látvány volt, de a tollak majd kinőnek, ha újra zöld lesz a rét, visszajön a csapat, a réten a Kétkésmadár kiált, s Unka népe énekelve köszönti az estét.

– Lehetséges, hogy nem öl meg a hideg?

Miska olyan unottan billentette meg fülét, mintha erre nem is lenne érdemes válaszolni.

– Hát engem megöl? Tás, Gege, Csuri, Bruku, Paták, még a kényes Paták is kibírja!

– De mi nem szoktuk meg. Nekünk el kell mennünk.

– Igen – csóválta farkát Bujtár –, Hosszúlábnak el kell menni.

Újabban a kutya is beszokott a pajtába, de most szeretett volna máshol lenni, Miska olyan megvető fölénnyel nézett rá.

– Vahur, jobb, ha hallgatsz...

– Miért? – nézett Bujtár Miskára megszegyenülve, de kissé ingerülten.

– Azért, mert annyi eszed sincs, mint Patáknak, pedig ezzel igazán keveset mondtam. Ne mutogasd a fogad, Vahur, mert én nem vagyok ijedős, hanem hallgass meg.

– Hallgassuk meg – intett Kele.

– Hát mért kell elmennie Hosszúláb népének? – A hideg... – kezdte csóválni farkát Vahur.
– Elég! – dobbantott Miska. – Nem a hideg.

Gondolkodjatok. Ha annyi madár kibírja, Kele is kibírná, de nincs élleme! Gegének van, Tásnak van, Csurinak is, a többieknek is, de Kelének nincs. A vizek háta kemény lesz, Unka elbújik, Szi elbújik, Zu minden rokonsága elbújik. Miből éljen Hosszúláb népe? Hát ezért megy el. Csak ezért. Hideg? Nevetséges...

Vahur tátott szájjal nézett Miska után, aki olyan fölénnyel hagyta ott barátait, mint a professzor a diákokat, akiket tanítani lehet, de vitatkozásra még nem érettek, s megállván az udvaron, akkora ordítózást művelt, hogy Kurri népe szétszaladt.

– Nagy esze van – pislogott Vahur –, igen nagy esze van... de a hangja... – és lehajtotta a fejét, hogy ne kelljen hallani Miska förtelmes óbégatását.

Kele egyébként megbarátkozott már Bujtárral, bár, amikor először bejött, ellenségesen, sőt harciasan nézett rá.

– Ha közel jössz, kivágom a szemed.

A kutya meghökkent.

– Tudhatnád, hogy én nem bántalak... és azt hittem...

Miska komolyan nézett a gólyára.

– Vahurban megbízhatasz, de amúgy se ajánlanám, mert akkor Berti megölne. Mit gondolsz? Vahur Berti barátja. Kivágod a szemét... elment az eszed?

A gólya nem válaszolt, de érezte, hogy sok minden megtörténhetik, ami eddig nem történt.

– A mi népünk nem élhet együtt soha Vahur népével. Más utakon járunk... és a réten Vahur népe széttépne bennünket, ha elérne.

– Az más – billegette a fülét Miska –, de ez a Vahur nem olyan. Akár a hátára ülhetsz... Igaz-e, Vahur?

– Igaz. Még Tást se tépem meg, pedig Tás szemtelen és tolvaj.

– Ezenkívül – nézett Miska szigorúan Kelére azt se felejtsd el, kérlek, hogy Vahur nekem is barátom.

A kutya elérékenyülve csóválta a farkát, a gólya pedig zavartan tipegett a dorongon.

– Meg kell szoknom, értsétek meg, meg kell szoknom, hiszen nem muszáj neki idejönni.

– Ez igaz – bólintott Miska –, Vahur nem is megy oda, mert nem tolakodó...

– Az apám – csóválta Vahur szerényen a farkát –, az apám a mézárósnál szolgált. Ő se tolakodó. Még csak nem is barátságos.

– Feküdj le, Vahur – intett Miska –, a dolog el van intézve.

Azóta a gólya nem néz ellenségesen a kutyára. De még más is történt.

Valamelyik nap Berti annyi vagdalt tüdőt, miegymást adott Bábának, hogy nem tudta megenni, hát ott hagyta a földön, hogy majd később megeszi. Közben bejött Vahur, és meglátta a húst. Szaglászott, aztán ránézett Bábára:

– Okosan teszed, ha nem falsz fel egyszerre mindent, és itt nem is bántja senki... Tásra pedig vigyázok – azzal kiment.

– Lehetséges ez? – ámuldozott a gólya, mert ezt a kemény réti világban csak a fiaikkal teszik meg a szabadok. És lám ez a Vahur! Hát ez igazán kivétel.

És amikor legközelebb együtt voltak mind a hárman, meg is mondta:

– Most már nem érzem, hogy ki kellene vágnom Vahur szemét; azért, ha akar, közelebb is jöhet. Nem válaszolt senki. Mindhárman érezték, hogy a Jó szétterült a pajtában, mint az éhség gödreiben a jóllakottság, vagy az éjszaka hűvössége után a Nagy Fény melege.

Miska most már mindig nehezebben hallotta meg Berti kiabálását, ha hajnalban előhúzták a kordét, mert Miska utálta a sáros utat, fázott, és később a befagyott tócsák jege véresre vagdosta a lábát. A mezőkön nem volt már semmi, csak szél vagy eső, és amikor Berti a dupla adag bor hatása alatt azt mondta:

– Haj, Miska, Miska... – Miska oda se billentett, mert Miska reális érzékeit nem hatotta meg a meddő bánat. Kocogott rendületlenül, sárosan és rosszkedvűen. Miska mostanában állandóan haragos volt, ami egy alapos verést is eredményezett, valljuk meg, kissé igazságtalanul.

Miska lehorgasztott fejjel állt a piacon, megvetve az egész emberiséget, amikor egy bundás nő állt meg a kordé mellett, akit Berti széles mosollyal és kalaplevéve üdvözölt. A hölgy a legjobb vevők közé számított; igaz, a legkövérebbek közé is. Ez persze nem fontos. Fontos azonban a kutya, azaz öleb, mert az ilyen szőrös kis férget kár lenne kutya névvel illetni, aki a hölgyhöz tartozott, és mérhetetlenül szemtelen volt. Azzal kezdte, hogy belekapott Miska lógó orrába, amint az éppen meleg pajtáról és illatos szénáról álmodozott. Miska ijedten kapta fel a fejét, meglódítván a kordét, amelynek kereke majdnem ráment az asszony lábára.

– Tanítsa meg ezt a nagy fülű dögöt egy kis tisztességre. Majdnem a lábamra ment a kerék.

– A kis kutya megijesztette – mosolygott Berti bocsánatkérően, Miska nevében.

– Szóval tíz fej káposzta, ugye – végzett a hölgy egyszer és mindenkorra a szárával –, és sárgarépa, amennyi van. Azután...

Miska azonban nem hagyta annyiban a dolgot, mert Miska bosszúálló volt. A továbbiakban meg se mozdult, hiába ugrálta körül a kis kutya mérgesen nyafogva, hanem, amikor a hátsó lába ügyébe esett, úgy felrúgta, hogy a kutyus átszánkázott az utca túlsó oldalára, összetörve néhány köcsögöt, mert ott a fazekas volt kirakodva, azaz gölöncsér, név szerint Pimpók Gáspár.

Az öleb azt mondta, hogy:

– Jujujuju... ujjiuijuuuu...

Pimpók Gáspár nem mondott semmit, csak összeszedte a néhai köcsögök cserepeit, letette Berti káposztái mellé, s a kezével mutatta, hogy tizenkét forint negyven.

Pimpók ugyanis néma volt, azaz kuka.

A hölgy azonban vijjogva kapta fel a siránkozó ebet, magához szorította és megcsókolta – ezt többen látták, nehézség a gusztusába –, mondván:

– Nem kell semmi magától, nem kell semmi. Tutyukám, kis Tutyukám... ne sírj, Tutyukám, ad a mama combocskát, combikát, májacsokát... maga pedig süsse meg a káposztáját!

– Többnyire főzni szokták – mondta Berti fogcsikorgatva, és elesve a jó üzlettől; azután elővette az ostornyelet...

Hovorkák hangosan nevettek – ez esett legrosszabbul Bertinek –, és amikor később egy rendőr megkérdezte, hogy ez-e az a rúgós szamár, amelyik “szétgázolja az egész piacot”, Hovorkáné azt mondta, hogy: ez!

A rendőr szigorúan nézett Bertire.

– Miért nem vigyáz a szamárra? Aki ilyen vadállattal jár, az vigyázzon. Ha még egyszer botrányt csinál, kitiltatom a piacról.

– Az jó lesz – mondta Berti emberevő jókedvében –, legalább elmondhatom a kapitányságon, hogy a kutyák szájkosár nélkül járkálnak a piacon, azt maga nem veszi észre, de amit nem lát, azt észreveszi.

– Mit nem látok én? – hökkent meg a rendőr. – Nem látta, hogy mi történt? – ellenségeskedett Berti. – Semmit se látott; idejön az a koszos patkány, belemar a szamaramba, és még ez a vadállat. Felrúgta, hát felrúgta. Talán kezét csókoljon érte? Én is felrúgtam volna.

– Hát csak maga ne rugdalózzon, barátom. A kis kutyának pedig nem kellett szájkosár, mert a hölgy ölében volt.

– Tán szoptatta? – legyintett Berti. – Tessék parancsolni – fordult egy új vevőhöz –, tessék csak kiválasztani. Egy húsz...

Miska olyan bánatosan állt a kordé előtt, és olyan szelíden, hogy a rendőr szó nélkül elment, dühösen gondolva a bundás asszonyra, aki egészen másként mondta el az eseményeket.

Nem lehet tehát Miskától rossz néven venni, ha ezek után Berti sóhajtozását levegőnek vette. Miska nem barátkozott, és Berti erős lelkiismeret-furdalást érzett.

– Tudom én, hogy igazad volt, Miska, de nekem is igazam volt...

Berti végeredményben eladott mindent, ezért el se mondott Ribizkének semmit. Hanem Miskának nagy darab sós kenyeret vitt a pajtába, amit Miska ímmel-ámmal vett a szájába, mintha azt mondta volna:

– Hát, azért elfogadhatom...

És másnap már Paták ment a piacra, mert Berti pihenőt ajánlott a szamárnak.

– Összehasogatta a jég a lábát – mondta Berti Ribizkének –, kell pár nap, amíg helyrejön.

Csúnya, ködös tél eleji reggel volt, amikor a lovat felszerszámozták. Miska meglegedetten nyújtózkodott, és kiment az induláshoz, mert tudta, hogy Paták ezt utálja legjobban. A ló szeme elsötétedett a dühtől, de azért úgy tett, mintha a szamár a világon se lenne.

– A hídnál vigyázz, egy deszka hiányzik, és nagyon dobog. Meg ne ijedj! – billegette fülét Miska gyalázatos kárörömmel, mire Paták indulatosan rázta meg a fejét.

– Majd szólok, ha szükség lesz tanácsaidra – és szokatlanul előkelő tartással kirobogott az udvarból. Vahur elismeréssel nézett Paták után, aztán ránézett Miskára.

– Meg kell hagyni, szépen fut ez a Paták. Miska szeme kajánul csillogott.

– Vahur, a futás sose lehet szép. Szép a kényelmes, lassú baktatás, de legszebb a heverés. Ezt jegyezd meg magadnak.

A köd azonban később felszakadt, és a Nagy Fény áldott ragyogása kicsalta a barátokat a pajta elé. Szótlatlanul melengették magukat. Most már Bába se idegenkedett az udvartól, bár

sohase keveredett a baromfiak közé.

– Kurri mindenáron verekedni akar velem, nem megyek – mondta, amikor Miska hívta őket a szalmakazal mellé, ahol állítólag még melegebb volt.

– Ott le is lehetne feküdni – vallotta be Miska –, és Kurrit felrúgom, ha békét ront.

De a gólya nem ment. Így csak ácsorogtak a pajta előtt, hunyorogtak a téli ragyogásban, félig alva, félig ébren, amíg különös, mély károgás nem ébresztette fel őket.

Egy varjú ült az almafán. Nem Rá – a szürkevarjú –, aki egész évben itt van, hanem Toró, a vetési varjú, aki csak téli vendég. Toró tiszta feketében járt, és ehhez mértén gyászos volt a hangja is, bár egyébként nem szomorú madár. Csapatosan jár, csapatosan él, és csapatosan fészkel. Ha jön a tavasz, elvonul a nagy vizek mellé, zsombékos árterületekre, magányos ligetekbe, hol évszázados jegenyék susognak, és ringatják a sok száz fészket, melyekben Toró neveli a fiatalokat. Ha aztán hószagot hoz a szél északról, és a mocsárvilág, nagy rétség, füves puszta bezárja az éléskamrát, Toró szétrepül az országban, károgva megkiáltja a telet, a kukoricaszár között böngész, vagy a kocsitakon tart őrséget mint önkéntes utcaseprő.

Ez az egy, amelyik itt károg az almafán, előreküldött fürkésző, aki felderíti a vidéket, aztán visszazáll a csapathoz, és egy-két rövid károgással bejelenti, hogy szabad az út, tiszta a levegő, vagy figyelmezteti a szabad fekete népet a veszedelemre. Legtöbbször szabad az út, mert az ember nemigen bántja a varjút – kevés a hús rajta –, más ellensége pedig alig van. Ősz végi vándorlásban néha Suó, a vándorsólyom vág ki egyet-egyet a csapatból, de ez ellen nincs orvosság. Akire Suó rávetette a szemét, az elpusztul, mert alig volt még példa rá, hogy valamit valaha elhibázott volna. Suó nem markolássza, fojtogatja, gyötri áldozatát, mint Killi, a héja, vagy Kiő, az ölyv. Egyet kinéz a csapatból, és sisteregve agyonvágja a levegőben. A préda aztán törött nyakkal, holtan pereg le a magasból, Suó rászáll, és reggelizik, ha éppen reggeli ideje van.

Toró népe egyébként szemes had, és tud magára vigyázni. Tudják, hogy melyik ember veszedelmes, melyik nem, tudják, hogy a csattanó bot milyen messziről öl, tudják, hogy a szántogató emberhez két lépésre is oda lehet menni, az nemhogy bántaná, de még szól is hozzájuk, békésen és jóindulatúan:

– Csak szödögessétek!

A csapat ilyenkor szép lassan ballag az eke nyomán, és összekapkodja a kivetett egeret, pockot, lótétút, csimaszt és mindenféle férget, amit száz napszámos se tudna összeszedni. A szántóvető tudja ezt, és még az ostort is elteszi, hogy durrogásával ne ijesztgesse az ingyen napszámosokat.

Toró ezenkívül is még sok mindent tud. Tudja, hogy a szoknyás ember nem veszedelmes, még akkor se, ha kiabál:

– Nehézség a hasatokba, nem nektek szórtam ki a kukoricát... – és általában, aki kiabál, az sose veszedelmes. A kocsmá csipkés tűzfalán akkor is nyugodtan ülnek, ha bent a rezesbanda működik, megreszkettette ajtót, ablakot, s egy-egy ajtónyitáskor olyan reccsenés vágódik ki az udvarra, hogy hullani kezd a hó a párkányról. A kocsmá tehát nemcsak békés hely, ha ijesztő zajok tombolnak is néha benne, hanem kellemes hely is, mert a kocsmá egyúttal mészárszék is, ahol a trágyadombon csodálatos hatalmas falatok teremnek.

Toró tudja, hol vannak az éjjeli alvófák, amelyek alá nem settenkedhetik az ember a csattanó bottal, anélkül, hogy észre ne venné; és tudja, melyik Hú veszedelmes, melyik nem. Csuvík például ott jajonghat mellettük, tudomást se vesznek róla, de ha a nagy erdők táján megszólal az Uhu, amely akkora, mint Gege, akkor fekete gombóccá dermednek a sóhajtó nagy éjszakában, mert Uhu elől éppen úgy nincs menekvés, mint Suó úr elől. A hangtalan, nagy fekete árnyék leemel egyet-egyet a csapatból, s eltűnik, ahogy jött. Az áldozat abban a pillanatban halott, mert Uhu rettenetes karmai egy szorítással megölik az özgidát is. Az éjszaka ilyenkor megreszkét, a varjúszívek összeszorulnak, de mozdulni nem szabad, mert a csapat éjjel nem repül, és ha mind elpusztulnának – akkor sem repül. Törvény ez, s a törvény

még az életnél is nagyobb, mert Törvény nélkül nincs szabad élet. Törvény nélkül egyáltalán nincs élet.

Toró tudja ezt, és nem szegi meg még az élete árán se. Egy-egy madár elpusztulhat, de a csapatnak élnie kell. Toró ismeri a felhőket is, a ködöt és a szelet is. Ismeri a levegő mozgását, és süthet a Nagy Fény, villoghat a Kis Fény a felhőtlen égen, ha a csapat károgra örvénylik, mintha forgószél hajtaná őket, menthetetlenül megjön a hó.

– Ez Toró – pislog Miska –, ismerem – és fülét billegette a fekete madár felé.

– Kaar... – válaszolt a varjú –, kaar. – De nem Miskára nézett, hanem Bábára. A csodálkozástól fénylett a szeme, izgatottan ugrott egy másik ágra, aztán leszállt a kút kávjára.

– Kaar – hajlongott –, látlak, Kele, és a csapat nem hiszi majd el, hogy láttalak.

Kele megbillentette gyógyult szárnyát.

– Beleesett a Rossz, és én itt maradtam. Az ember meggyógyított, és enni ad...

– Hallottam már ilyent – károgt a varjú –, de Vahurtól vigyázz.

– Ez a Vahur nem olyan.

A varjú csak ült, és csodálkozott.

– A csapat azt hiszi majd, hogy bogyót ettem, amitől mást mondunk, mint amit akarunk, de én hiszek neked, Hosszúláb, mert sokszor megújult a fehér világ, mióta először repültem. Hiszek neked, de a csapat zajongani fog a csodálkozástól.

Vahur barátságosan veregette a földet a farkával. – Öreg Toró, mikor jön a nagy fehérség?

– Majd szólunk, ha jön – károgt a varjú, és feldobta magát a levegőbe. Tolla kéken csillogott, és egy-két szárnycsapással eltűnt a fák mögött.

– Ez egy öreg fürkésző volt – bólított Miska. – Ettől még én is tanulhatnék. Most elmondja a csapatnak, mit látott, és mire a Nagy Fény megint itt lesz, egyebet se hallunk, mint Toró károgtását. Miska mereven előreszegette fülét:

– Mit hallasz, Vahur?

A kutya füle is megmerevedett.

– Paták jön. Elibük megyek... – és elszaladt.

– Én is – mondta Miska, Bába pedig visszament a pajtába, ami határozottan kár volt, mert a gólya furcsa dolgot látott volna.

A kocsí még messze zörgött az úton, de Vahur már farkát csóválta a kapuban, Miska pedig megállt ott, ahova a kocsinak kell jönnie, ha befordul az udvarra. Ribizke ma gyorsan végzett a piacon nem is sokat vitt be –, ezért szokatlanul korán megérkeztek.

Vahur csaholva üdvözölte Ribizkét és Patákot, s a ló, meglátva Miskát, rangos ügetéssel fordult be az udvarra. Berti is kilépett abban a pillanatban a konyhából...

– Eredj onnan, Miska!

Miska meg sem mozdult, és nagyon szomorúan nézett Bertire, Ribizkének pedig el kellett kapni a gyepelőt, ami teljesen tönkretette Paták parádés érkezését. A ló szeme fekete lángot vetett a gyüölölettől. Megrántotta a gyepelőt:

– Eltaposom ezt a trágyát...

Miska nem vett tudomást a sértésről, és amikor a kocsí megállt, három lábán sántikálva odább ment pár lépést.

Minden mozdulata a kibírhatatlan fájdalom volt. – Hát ezzel meg mi van? – kérdezte Ribizke. – Már tegnap is mintha sajnálta volna a lábát

mondta Berti, és odament, hogy megnézze. – Add ide, Miska.

A szamár kínlódva félreállt, mintha azt mondta volna:

– Jaj... nem, nem.

– Add csak ide, nem bántom – és felemelte Miska patáját. Végignyomkodta a lábát, és amikor a csüdhez ért, Miska felkapta a fejét:

– Ott, ott... jaj!

– Jól tüzel – bólongatott Berti –, valami rándulása van. Ezt a kis fuvert elbírja Mancsi is.

Miska jól tudta, hogy Patáknak az emberek között Mancsi a neve, és mintha csak erre a szóra várt volna, meglepődötten, ámbar erősen sántítva bevonult a pajtába. A pajtaajtóban azonban megállt még egy pillanatra, és olyan szomorúan nézett Bertire, mintha az mondta volna:

– Hej, Berti, Berti... kutya élet!

A pajtában azonnal lefeküdt a széna mellé, és várt. Miska pedig nem szokott hiába várni. Pár perc múlva ott állt már Berti, kezében az ünnepi nagy sós kenyérrel, amelyet Miska nyögve fogadott el, és érdeklődve nézte, hogy Berti vizes ronggyal csavarja körül beteg lábát.

– Meggyógyul, ne félj. Heversz pár napot, és a csillagokat is lerúghatod... – aztán kiment az udvarra.

Miska a “heversz” szót mély meglepődéssel hallotta, és jelentőségével teljesen tisztában volt. Nagyokat bólintott Bába felé:

– Így van, Hosszúláb.

Amint Patákat bevezették az istállóba, Vahur szélesebben rohant Miskához.

– Baj van a lábadban?

Miska kétértelműen pislogott.

– Ezt hiába magyarázom neked, Vahur. Ezt ti nem értitek. Még az öreg Toró se értené.

– Nem is értem – ásított a gólya –, vagy van, vagy nincs.

– Ha akarom, van, ha akarom, nincs.

A kutya és a gólya bambán néztek egymásra.

– Mondom, hogy nem értitek. Ha az ember lát, akkor van, ha nem lát, akkor nincs. Majd lassan rájöttek.

Másnap Paták ment a piacra, harmadnap megint, negyednap megint... Szép, napos télidő volt, és a barátok rendszerint kint sütkéreztek a pajta előtt.

– Most mindig Paták megy – nézett a kutya Miskára.

– Persze – intett a szamár –, amíg beteg a lábam...

– Nem beteg! – intett Kele szigorúan. – Tudjuk, hogy nem beteg.

– Berti nagyon okos – pislogott Miska jókedvűen –, Berti úgy tudja... Paták is nagyon okos és előkelő... ő is tudja...

– Miska – rettent meg a kutya –, te mást mutatsz, mint ami van?...

– Vahur, az van, amit én mutatok. Bertinek az van. Veletek akarok lenni... tulajdonképpen értetek csinálom...

– Lehet – bólintott a gólya –, de ilyesmi a szabad népnél nem fordul elő.

– Itt senki se szabad, Kele, hát előfordul. Nemsokára majd jó lesz a lábam...

– De hiszen nem beteg! – indulatoskodott a kutya, akinek becsületes fejében nem volt hely Miska álnokságára.

– Azért mégis meggyógyul, Vahur. Most pedig menjünk a kazalhoz.

A három barát tehát végigvonult az udvaron. Miska kívánságára már napok óta a szalmakazal mellett sütkéreztek, ahol melegebb volt, mint a pajta előtt, mert a nyárszagú szalma szikrázva szórta vissza a Nagy Fény melegét, és rá se néztek Kurrira, aki minden alkalommal megfenyegette Bábát, és mindenáron verekedni akart vele.

A gólya hosszan hallgatott, aztán Miskára nézett.

– Nem jó, amit csinálsz, Miska, és a Törvény... – Hosszúláb, az én törvényemet én magam csinálom. Nekem jó – arról nem is szólva, hogy Paták már a zabot sem eszi meg dühében.

A szamár óvatosan körülnézett: – Berti most nem jön ki – mondta –, vigyázz, Vahur, rád lépek!

Ezt a játékot is Miska találta ki, aki elmondta a piacon történeteket, s azt állította, hogy minden kutyát akkor gázol el, amikor akar.

– Hát engem gázolj el, Miska – és elkezdődött egy játék, amelyben Bába lett a bíró. Hol Miska támadott, hol Bujtár. A kutya műharaggal morgott, nekiugrott a számárnak, aki mind a négy lábával védekezett, pergett, félreugrott, és a végén megállapították, hogy nem olyan egyszerű legázolni Vahurt, de egypárszor bizony alapos rúgást kapott volna.

A játék azonban jó volt, tehát naponként megismételték, amikor Ribizke a piacon volt, Berti pedig bement a házba.

Most is. Kele komolyan állt a kazal mellett, Vahur finoman elkapta Miska lábát, aki megperdült, és ebben a pillanatban tisztán látszott, hogy Vahur elkésett, és a számár felrúghatta volna. A kutya most körülszaladta Miskát, az meg forgott, mint a motolla, aztán felugrott mind a négy lábával a levegőbe, és amikor leért, szemében kétségbeesés volt, sőt rémület.

Vahur megrökönyödött, és Kele is megijedt. Felnézett a levegőbe, de ott nem volt veszedelem, végignézett az udvaron, ott se volt semmi szokatlan, csak Berti állt a konyhaajtóban, de úgy állt, mint aki kővé vált... A szemében kegyetlen harag...

Nem lehetett tudni, mióta nézi a játékot.

Kele kicsit megnyugodott, hiszen Miska megmondta, hogy ha az ember látja: beteg. s most látja.

Vahur már többet tudott Bertiről, és ismerte az embernek ezt a nézését. Behúzta a farkát, és a pajta felé ódalgott. Kele önkéntelenül követte, mert most már ő is. érezte, hogy az ember felől valami rossz hullámszél. Csak Miska maradt a kazal mellett, ám nem sokáig. Szeme ijedten rebtent meg, amikor Berti kihozta az istállóból az ostort, de azért bekötött lábát magasan felemelte, és a legmélyebb szomorúsággal nézett Bertire.

– Fáj – mondta a tekintete –, most már egy kicsit jobban vagyok, de azért fáj...

Berti gyilkos haraggal állt meg mellette:

– Hát te, te dög, te gyalázatos... hogy engem, hogy így – durr, az ostor – becsaptál – puff, az ostornyél. – Engem, aki még lop is neked – csittcsatt –, te szégyentelen – durr!

Miska egy darabig lehorgasztott fejjel állta a csapásokat, és baktatva ment a pajta felé, ahonnét két barátja elrémülve nézte a jelenetet, de azután ide betegség, oda sántaság – megugrott, és úgy rohant körbe az udvaron, mint egy versenyló. Berti utána: durr-durr, az ostor, Berti ordított, a kacsák szétszaladtak, a tyúkók a kerítésen ijedeztek, Vahurnak még a gerince is reszketett, és nem tudta, mi a teendő... amikor Paták fordult be a kapun elegánsan, kényes ügetésben, mint mindig.

Ribizke ámulva nézte a magából kikelt Bertit és a kiválóan futó Miskát, Paták pedig röhögött.

– Höhöhő, az apám versenyló volt, de ez a Miska fájós lábbal is fut úgy... höhöhő...

Most már Ribizke is nevetve fogadta a teljesen kifulladt Bertit.

– Becsapott?

– Be, a kutya! Hát ilyent még nem értem, János bátyám. Reggel még bot-sánta, kötözöm, pátyulom, sós kenyér, istennyila; most nemrég kinézek, azt hiszem, megbolondultam. Csak nézem, mondom magamban: észnél vagy, Berti? Játszik a kutyával, forog, mint egy cirkuszló... aztán, amikor észrevett, csak leereszti fülit-farkát... a disznó!

– Okos állat a számár – mondta Ribizke –, nem szeret sárban járni, nem szeret fázni, de hát ki szeret? Na, vezesd be a lovat.

A pajta homályában pedig megrettenve állt a három barát. Végül is Kele mozdul meg:

– A Törvény!

Miska ledobja magát a szénára.

– Lehet, hogy igazad van, de ami volt, az már nincs, és én alaposan kihevertem magam.

Az éjszaka szinte sűrű volt a csendtől. Hajnalban nehéz köd szállt a házak fölé, rászállt a

tetőkre, s az ereszek néhol csepegni kezdtek. A köd délről kavargott, és úgy látszott, mintha a kapun jönne be az udvarba, és a rét felé távoznék. A konyha lámpájának fénye megtört az ablakon. mert a köd vaksin gőzölgött. a pitvarban is. és elnyelt minden világosságot. Vahur néha kiszaladt az udvarba, de aztán reménytelenül feküdt vissza a pitvar nyirkos földjére, mert ez még rosszabb volt, mint a sötétség. A pajtában Bába izeg-mozog állófáján. Miska figyeli a gólyát, aztán megmozdul.

– Viszket a fülem, Kele, valami idő készül. Később csattan a konyhaajtó.

– Miska! Miska!...

A szamár azonnal felállt, és lassan kiment a pajtából. Az ajtóban a köd úgy állt előtte, mintha falnak kellett volna nekimenni. Ingerülten és álmosan csapkodott a farkával.

– Ez meg az ember törvénye, Kele, hát hidd el, az enyém jobb... – azzal eltűnt a ködben.

Lassan világosodott.

Ribizke kiszórta az eleséget a baromfinépnek, de hogy hova esett, azt már nem látta. A tyúkok vaksin keresték a szemet, és a kacsák egymásnak rohantak a nagy igyekezettől.

Valahol a köd felett varjak károgtak bizonytalan láthatatlanságban. Az ólban Csám ugrándozott, mintha csiklandozták volna, Vahur pedig felfigyelt a levegőbe, hogy mit károg Toró fekete népe.

– Kaar... – hallatszott szüntelenül – kaar... kaar... jön már, elindul már, zúg-búg, kaar-kaar, suhog már valahol a nagy fehérség, szép fehérség, haragos, puha, nagy fehérség... kaar... kaar... kaar.

Vahur szimatolt, de ő még nem érzett semmit. Bemert Keléhez a pajtába.

– Te érzel valamit, Hosszúláb?

– Valamit, igen. És a gyógyult szárnyam is bizsereg.

– Te még nem tudod, mi a nagy fehérség. Berti úgy mondja, hogy hó...

– De tudom. Visszafelé jöttünk egyik vándorlaskor. és ránk tört a magasban, mintha süvítő, fehér pehelytollak lettek volna. Sokat lenyomott a földre a fáradtak közül, de mire mi leszálltunk, már nem volt belőle semmi. Nem maradt meg.

– Ilyenkor már megmarad. A Nagy Fény magasan jár, és erőtlen – a kutya az ajtó felé figyelt –, hallod?

Odakint megmozdult a szél, és a varjak elhallgattak. A köd dél felé torlódott, és nem forgott már alulról felfelé, hanem elnyúlt, mintha nyomná valami. S a köd elindult, mind nagyobb gyorsasággal. Később már rongyosan, szakadozottan vágatott. A fák meghajoltak, a fáradt, sárga levelek megmozdultak a földön. A kémény füstje elnyúlt, hosszú zászló lett. Messze valahol suhogni kezdett a szél.

A köd nyomában először alacsony, szürke felhők jöttek, de aztán alájuk vágott az a távoli zúgás, és nyomukban nehéz, sötét, palakék fellegek henteregtek.

Ekkor már zúgott a szél, nyekeregtek a pajta eresztékei, jajgatva kapaszkodtak a földbe a fák. Csám behúzódott az óljába, és apró szeme gyanakodva nézett a sötétlő világba. A tyúkok beültek házukba, mintha éjszaka jönne, Gege népe már előbb elvonult rendben, ahogy illik, csak a kacsák jöttek-mentek az udvaron, ravasz kis szemükkel felfelé pislogva az elkomorult égre. De ekkor már majdhogy fel nem kapta őket a szél.

– Bujtár! Bujtár... hajtsd be azokat a buta récéket. Fogd meg!

A kutya acsarkodva rohanta meg Tás bohém népét.

– Befelé! Befelé! – ugatott, és egy kacsát fellökött az orrával, hogy az hármat is bukfencezett.

– Tás-tás-tás – méltatlankodtak a kacsák –, mi közöd hozzá, Vahur? Mi nem félünk...

Bujtár erre megrázta a legidősebb gácsért – csak úgy repült a tolla –, és a kacsánép belátta, hogy ennek már fele se tréfa, bementek az óljukba; de még onnét is zajongva szidták Vahurt.

– Alomszuszek – kiabálták –, álomszuszek! Naplopó! Tolvaj, tolvaj... megeszi a darát is... a mi daránkat.

De hangjukat elnyomta a szél. Vad zengéssel, őrzöngő tombolással zuhant a tájra, és az öreg Ribizke aggódva csóválta fejét a pitvarban.

– Csak lett volna annyi esze, hogy nem indul el...

De bizony Berti elindult. Nehezen adott túl a kis portékán, és a házak között nem is lehetett érezni nagyon a szelet. Amikor azonban kiértek a városból, nagyon be kellett gombolni a kabátot.

Bertinek már az is gyanús volt, hogy Miska ijedt igyekezettel szedte apró lábait.

– Most sietsz, ugye, te... te komédiás!

De Berti még mindig nem tudta, amit már Miska tudott. Berti még mindig csak az alacsony, szürke felhőket látta, melyek suhogva rohantak felette, de Miska hallotta már azt is, ami utánuk jön. A szürke felhők egyszer csak elfogytak – talán fele úton jártak ekkor –, és mögöttük félelmetes, feketekék zúgással közeledett az ítéletidő.

Berti most már nem mondta Miskának, hogy “komédiás”.

– Siessünk, Miska, siessünk, Miska, mert ebbe beleveszünk.

Miska szó nélkül ügetni kezdett. A nyárfák zúgva hajladoztak az út mellett, és a kordé zörgését elnyelte az orkán üvöltése. Aztán egyszerre sötét lett, alkonyi homály, és a szél két marokkal vágta az apró, kemény havat Berti arcába.

– Hej, Miska, csak ebből kikerüljünk. A kis szamár vágatott.

Látni már nem lehetett semmit, még az út menti fákat se, de Berti érezte, hogy úton járnak, és Miskára van bízva minden.

A hóval megjött a hideg is. A levegő délelőtti ködös lágysága messze nyargalt már valahol, s ami most jött, kemény volt, mint a kés pengéje. Berti arca kék volt már a hidegtől, pedig nem is nézett előre, úgyse látott volna semmit.

– Na, még egy kicsit, Miska, nem lehetünk már messze...

Miska fulladozva tartotta az iramot. Orra, szája tele volt havas széllel, de nem engedett. Miska a fajtája csökönységével feküdt a hámnak, és érezte: nem enged, ha ott fordul fel az úton, akkor se.

Berti már biztatni se tudta, amikor Miska hirtelen elkanyarodott. Berti azt hitte, árokba fordulnak, de a kis szamár zihálva, reszketve megállt a pitvar előtt.

– Jézusmária! – ugrott ki Ribizke, de Berti csak hápogni tudott. Lerogyott a konyhában egy székre, amíg Ribizke beengedte a pajtába a szamarat.

– Hát, János bátyám, én csak azt mondom nyögte később Berti –, hogy ezt a Miskát meg kellene aranyozni.

– Reszket szegény, mint a nyárfalevél – mondta Ribizke –, úgy támolgott be a pajtába.

– Elhiszem. Nincs ló, amelyik ezt így kibírta volna. Ilyen időt én még nem éreztem. Nézzen csak ki! – Mit néztek, nem látni semmit.

Ez igaz volt. Zuhogó fehér fal kavargott a pitvar előtt, és nem lehetett látni két lépésre sem. A szél most már egyenletesen zúgott észak felől, a sűrű hó majdnem vízszintesen repült, és úgy látszott, el nem áll talán soha.

Berti később kiszaladt, és bezárta a pajtaajtót, bezárva Vahurt is, aki nem sokat törődött vele, mert ezen az éjszakán aligha kellett valamire vigyázni.

Miska még mindig nem jutott szóhoz; csak horpaszának remegése mutatta, hogy agyoneröltette magát. A gólya érezte, hogy az a világ, amitől ijesztgették, most bekövetkezett, de nem félt. Igazat adott Miskának, hogy amíg enni van, addig minden van, és nem fázott jobban, mint Vahur, aki Miska oldalához bújít, és úgy melegedett.

A szamár csak jóval később sóhajtott egy nagyot, jelezve, hogy kifújta magát, és ránézett a kutyára. – Nem bánom, ha mellém fekszel, Vahur, de fordulj meg, mert rossz szagú a szájad.

A kutya engedelmesen megfordult, aztán már csak a szél suhogását lehetett hallani, bent meg se mozdult a sötétség.

Hajnal felé arra ébredtek, hogy valami történt. Hallgatóztak. Vahur kiszaglászott az ajtó

repedésén, és egyszerre tudták, hogy mi hiányzik: elállt a szél. A csend ébresztette fel őket. Aztán újra szunyókálni kezdtek, amíg csak Berti ki nem tárta az ajtót.

– Hogy vagytok? – vidámkodott.

Berti kucsmában volt és csizmában, kezében pedig egy hatalmas sós kenyér. Hangja puha és meleg. Megsimogatja Miska nyakát:

– Itt van, Miska! Később zabot is kapsz.

Miska a zab szóra feltápáskodott, de lábai még most is reszkettek, és Berti tudta, hogy most igazán reszketnek.

– Aztán, Miska, ha majd eljön az ideje, lesz répa, lucerna, kukorica, amit csak akarsz. A kutyákat meg akkor rúgod fel, amikor akarod... – folytatta Berti – és még azt se bánom, ha tréfából sántikálsz néha.

Miska a répa, lucerna, kukorica szavakat ismeri, és gyomrában jóleső meleg áradozik. Engedelmesen áll, amíg Berti vakargatja és simára keféli, de már szeretne kinézni, mert Vahur és Kele már ott áll az ajtóban.

A gólyának elnehezedett a szíve, amikor meglátta a fehér világot. Ez a pusztulás – gondolta –, de eszébe jutott, hogy ezért kell az ő népének elvándorolnia. Ha az ember nem etetné, pár nap alatt éhen pusztulna, és most – csodálatos! – szinte jó érzés volt az ember közelléte, mert ez jelentette az életet. Nem is mozdult el az ajtóból, amikor Berti kifelé ment, sőt a fejét se húzta el, amikor Berti darabos keze megsimogatta. Ez a nagy kéz hozza a húst; mi rossz lehet az érintésében?

– Na látod – mondta Berti –, na látod, nem harapom le az orrod...

Kele meg se moccant. Végigfutott ugyan testén valami régi idegenkedés az embertől, de ez idegen világ volt, idegen törvényekkel.

Nem mozdult el az ajtóból akkor sem, amikor Berti és Ribizke ellapátolták a havat, és úgy gondolta, nem veszedelmes már a lapát meg a seprű sem, mert azok is az emberhez tartoznak.

Egyre világosodott. Később a felhők megszakadoztak; a kút körül már elegendő tiszta térség volt a baromfiaknak, az utak mind kiséperve, és amikor Ribizke kinyitotta a tyúkházat, Kuri népe kirepült a havas világba. A tyúkok belepottyantak a nagy hóba, és ijedten rikácsoltak, amíg az útra kivergődtek. Ez idő alatt Gege népe kényelmesen odasétált a kiszórt kukoricához, nem is beszélve Tásról. A kacsák csak akkor néztek szét a havas világban, amikor a földön nem volt már egyetlen szem kukorica sem.

– Tás-tás-hát-hát, ettől lesz szép a tollunk, piros a lábunk, ugye, Gege szomszéd?

A libák halkán gegegtek maguk között, és nem válaszoltak Tásnak, aki a válaszra már nem is volt kíváncsi. Bukdácsoltak a hóban, és fel-felpislogtak Bábára, aki még mindig a pajta kapujában álldogált.

– Nem fázol, Kele? Mi se fázunk, Kele, szép világ, fehér világ... – és elrohantak.

A kerítés bokrai eltűntek a hó alatt, és Csuri népe némán gubbasztott a kút kávján és a vályú szélén. Kivételesen halkán tanácskoztak.

– Ha Nerr jön, a pusztító, hová menekülünk, hová?

Nerr a karvaly volt, aki nélkül Csuri népe már elárasztotta volna a világot. Nerr azonban kettőt-hármat elkapott belőlük naponta, így a verébnép nem lett sem több, sem kevesebb. Nerr elől nincs menekvés, csak a bokor sűrű szövevénye. Akit Nerr a levegőben ért, az elveszett. De a fiatal verebeket hiába oktatták az öregek, megijedtek, és bokor helyett a levegőbe menekültek; persze, hiába.

Ez a világ pedig nem az ő világuk. Amilyen nagyszájúak és hangosak a nyár bőséges, ragyogó világában, olyan árvák télen. Most még a bokrukat is belepte a hó...

Az öreg Csuri odarepült Kele elé tisztes távolságba.

– Látom, meggyógyultál, Kele. Megint erős, nagy és szép vagy...

Kele meg se moccant.

– Nehéz világ... éhes világ... hideg világ... csiripelt tovább az öreg veréb – ilyenkor

szenvedünk.

– De ti erős nép vagytok...

Az öreg veréb elhallgatott, s hallgattak a többiek is a vályú szélén.

– És ha jön Nerr, most már menekülni se tudunk. A fehérség letakarta a bokrokat.

– Mit akarsz? – villant a gólya szeme.

– Semmit, Kele, majdnem semmit, de ha megengednéd, hogy berepüljünk ide hozzád, ha jön Nerr, a véres lábú... csak akkor, igazán csak akkor, mert aludni jó nekünk a kazal oldala is.

A gólya nem válaszolt mindjárt. Csuri népe berepülhetett volna a pajtába az ő engedélye nélkül is, ámbár, ha az ajtóban áll, félhetek tőle, de Nerrt és egész rokonságát utálta. A nagyobbaktól félt is. Suó úr, a sólyom néha levágott egy-egy gólyát, és vándorlásban a sasok rendszeresen vadásztak rájuk.

– Nerr tetves gyilkos egész rokonságával együtt – bólított a gólya –, bejöhetnek.

Az öreg Csuri visszaröppen a vályú szélére.

– Hosszú lábú Kele nagy és szép – csiripelte –, Kele a barátunk...

– ... nagy és szép – kiáltotta utána száz veréb – és erős, és a barátunk...

De azért, amikor Nerr déltájban megjelent, mint a sistergő végzet, Csuri népe megzavarodott. Egy részük a bokrok felé vágódott, mások a pajtába iszkoltak, és Nerr akár válogathatott köztük. De nem válogatott. Nerr nem kapkodott, kiszemelt egyet magának, azután úgy látszott, mintha a veréb egyenesen a karmai közé repült volna. s már el is tűnt. Úgy látszik azonban, a karvaly éhes volt, mert alig merészkedtek ki a verebek, már újra átlibbent a kémény mellett, de most Kurri elkiáltotta magát, s a verebek egy pillanat alatt a pajtában termettek.

Nerr majdnem utánuk vágott a vadászat gyilkos iramában, de a kapuban ott állt a gólya, és Nerr szinte megállt a levegőben az ámulattól.

– Hát te mit keresel itt, Kele? Eredj az útból! Bába szeme olyan volt, mint a jég. A karvaly dühösen zihált.

– A Szabadok kidobtak maguk közül, eladtad magad, mint Tás, a piszkos?... Elmondom majd mindenkinek...

– Gyere közelebb – lépett egyet a gólya –, én is mondok valamit...

A karvaly csak állt a levegőben, de szemében lángolt a véres düh.

– Ha akarnám, megfognám a nyakad, koszos békaevő.

– Fogd meg! – bólított a gólya, de Nerr tudta, hogy ez veszedelmes multság. Lehet, hogy nem találja el a gólya éles csőrével, de ha eltalálja...

– Nem piszkolom be magam – lendült a levegőbe Nerr, és eltűnt a pajta mögött.

Az udvar megélnéült.

– Tás-tás-tás – vidámkodtak a kacsák –, Nerr üres hassal ment el, Kele elkergette, Kele bátor! – Bátor, bátor – csiripeltek Csuriék –, Kele a barátunk, nagyon bátor...

A kakas szeme elsötétült a haragtól. Szárnyával éktelen dühvel sepegte a havas földet, fejét lehajtotta, mintha keresne valamit, aztán felkapta.

– Ku-ri-r-ruru, én vagyok a bátor, én őrzöm az udvart, én vagyok az úr... az úr... a nagy úr, ku-ri-ri-ruu!!

A felhők már erősen megszakadoztak, és egy felhőnyíláson ebben a pillanatban vakító ragyogással kibukkant a nap.

– Nagy Fény, Nagy Fény! – kukorikolt újra harsányan a kakas. – Kiáltottam, és a Nagy Fény megjelent... – A tyúkok mély hódolattal álltak Kurri körül, de Tás népe hempergett a hóban a nevetéstől.

– Tás-tás-tás, Kurri előkiáltotta a Nagy Fényt, Kurri feje megfázott a nagy fehérségtől, vagy beleütötte valamibe, amikor Nerr elől szaladt... Hápháp-háp.

A tyúkok azonban nem hallgattak oda. Vakon álltak a kakas körül, és jól tudták, hogy

nélküle nincs virradat...

A nap most már teljesen kibújt a felhők közül, és a végtelen hómezőkön olyan ragyogás támadt, amilyent a gólya sose látott.

Egyetlen szikrázó fehérség lett az egész világ, s az ég olyan hidegen kék, mint a jég. A dombokon vastag, fehér párna nyújtózott puhán és érintetlenül, mert a mezei Szabadok nem mozdultak még vackaikban. A madarak nem mertek leszállni, mert elsüllyedtek volna, a nyulak pedig jól érezték magukat a hó alatt, ahol melegebb volt, mint kinn. A bogáncson stiglicék tornásztak az apró magvakért, s a kert fáinak vékony ágain cinkék keresgéltek, hogy mit, csak ők tudják. Toró fekete csapata beköltözött a faluba, ahol az utakon, trágyatelepeken mégiscsak akadt valami, és a kocsma tűzfalán úgy ültek, mint az olvasó fekete szemei.

Csendet rakott a hó a tájra, nagy, fehér csendet, és ennek a csendnek hátán pengve táncolt a szánkók csengőinek gyöngyöző kacagása.

Miska még mindig a széna mellett feküdt, Bába is jóllakott az előbb, Vahur pedig az udvarban ténfergett Berti után vagy Ribizke után, akik különféle előkészületeket tettek. Vahur kétszer is leszaladt Miskához.

– Valami lesz – csóválta farkát –, valami lesz, nem néznéd meg, Miska?

– Nem! – billentette meg Miska a fülét mogorván. – Nem, én most pihenek.

De Miska nem sokáig pihenhetett. Ribizke és Berti jött a pajtába, és előhúzta a széna alól a köszörűkövet.

– Hajtsd, Berti!

Ribizke rongyba csavart csomagot tett le a szénára, és amikor kiterítette, látszott, hogy különféle kések vannak benne.

A kő szikrázni kezdett, amint ráfeküdt a vas, és sercegő sikoltására Miska megrázta a fülét, mintha dongó akarna rászállni. Aztán felkelt, és kiment a pajta elé. De nem soká bírta ezeket a hangokat Vahur sem; szívesen volt az ember mellett, de a vas és a kő reszelő jajgatását ő se bírta sokáig. Kelét ugyan nem bántotta különösebben a köszörülés, de nem akart az emberekkel együtt maradni, hát ő is kiállt barátai mellé a napra.

– Nem szeretik hallgatni – intett Ribizke kifelé, és tenyerén próbálta a kés élet.

– Hát, van szebb muzsika is a világon... ámbár a citronyos kolbász se kutya.

Ribizke új kést vett elő, és megpengette vasát a kövön.

A hosszú kés alól fehér szikrakoszorúk íveltek a levegőbe, s szinte érezni lehetett a kőmorzsák égett szagát.

– Eszi a követ – bólított Ribizke –, de tartja is az élet, nem úgy, mint ez a többi bádog.

Amikor készen lettek, újra széna alá dugták a köszörűkövet, Ribizke becsomagolta a késeket, és elmentek a ház felé.

– Utánuk megyek – intett Vahur –, talán megtudok valamit.

Miska bosszúsan ment vissza a helyére.

– Vahur nem tud meg semmit, de ebből nem is lehet semmi jó. Ami jó, az nem bántja a fületem, ez pedig nagyon bántotta... Legjobb az, aminek semmiféle hangja nincs. A kukoricának nincs és a répának se...

Vahur vágatott vissza lelkesedve:

– Itt van a szoknyás ember is! Jönnek-mennek. Valami készül, valami készül.

A hó még mindig vakító fehér volt, de a fény már fogyott, és a távoli dombok felett a hideg dermesztő lehelete úszott. A nap nyugatra hajolt már, és halódó villogása inkább hideg volt, mint meleg. Amikor pedig a Kis Fény feltűnt az égen, olyan csikorgó hideg lett, hogy a szénában elhallgatott az egerek motoszkálása, és Bába először érezte, hogy fázik. Különösen a lába érezte, s ezért állandóan cserélgette.

Vahur ott feküdt Miska mellett, és amikor a gólya lábat váltott, mindig kinyitotta a szemét.

Végül csapkodni kezdte farkával a földet:

– Kele, így te se pihensz, és mi se. Állj a hátamra. Én meg se érzem, a te lábad meg nem

kezdi ki a hideg.

– Ezt talán nem szabad... – mozdult meg a gólya.

– Szabad! – billentette meg bosszúsan a fülét Miska. – Hát a lábad elveszteni szabad?

A gólya még gondolkozott, de a dorongot, melyen állni szokott, kiverte már a dér, és akár jégen állt volna.

Óvatosan odament Vahur mellé.

– Ha nehéz lennék, csak ints – és felugrott a hátára.

A kutya szőre puha volt és meleg.

– Vahur, ha én még egyszer meglátom az én népem, s ezt elmondom, senki se hiszi el.

– Lehet – bölintott elgondolkodva a szamár –, de ki kívánja a sok ostobától, hogy megértse a kevés okost?... Nem aludnánk?

Hajnal felé Vahur megmozdult.

– Kele, lépj át Miskára, mert nekem dolgom van. Valami mozgást hallok...

Kele kissé tűnődött.

– Csak lépj át nyugodtan – billentette meg fülét Miska –, csak ne mozogj, mert nagyon csiklandós vagyok.

Vahur elrohant, ugatni kezdett, de aztán elhallgatott, jelezve, hogy ismerős érkezett. Ágnes csizmái ropogtak a hóban, és Vahur nagy farkcsóválással kísérte a konyhába, ahol már pattogott a tűz, és nagy kondérban gőzölt a víz.

– Jó reggelt – kezdte kendőjét bogozni Ágnes –, Pilátus még nincs itt?

Nem lehet kétséges, hogy itt nem Poncius Pilátusról volt szó, ama nevezetes – egyben kétkulacsos római helytartóról, hanem kizárólag Bence Paliról, aki a passióban Pilátus helyett szolt a zsidókhöz, mégpedig énekelve. Tekintve, hogy Bence Pali három is volt a faluban, de Pilátus csak egy, ráragadt ez a név, mint kutyára a bojtorján, kiemelve őt a közönséges Bence Pálok sorából.

– Nincs, de már hallom is – figyelt az ajtó felé Berti –, eredj innen, Bujtár!

– Pálinkás jó reggelt – vidámkodott be Pilátus, hóna alatt hurkatöltővel –, látom, menyecskéről is gondoskodtak, és ez igen helyes, mert az otthonvalót már nagyon megszoktam...

– Bolond vagy te, Pali – mondta Ágnes, ámbár semmi rosszállás nem volt a hangjában. Ezenközben Ribizke kitöltötte a pálinkát.

– Na, legények, Ágnes...

Az asszony alig ivott valamit, Ribizkéék se sokat, de Pilátusnak meg se rezzent az ádámcsutkája, úgy nyelte a kis folyadékot.

– Hát akkor kezdhetjük. – Iszol még egyet, Pali?

– Majd utána...

Igen, most már egészen nyilvánvaló, hogy itt Csám fiatal élete fonalának elvágásáról van szó. Csám már alig szuszog, és pár napja mintha az étvágya is megromlott volna. Várni nem lehet, jöjjön tehát Bence Pali, a Pilátus.

Amikor Vahur megszagolta Bence Pali nadrágját, amely vérszagú volt, egyszerre világosság gyulladt fejében. Amint kinyitották az ajtót, berohant a pajtába.

– Tudom már, Miska – lihegett –, ugye, mégis tudom, az orrom mondta meg...

– Mit tudsz? – ásított Miska.

– Csám! Csám mindjárt ordítani fog, aztán mindenféle jót eszünk.

– Eredj, Vahur, mert rosszul leszek.

A kutya kiszaladt a pajtából, mert a lámpát most vitték el az ajtó előtt, aztán keservesen felsírt Csám; Miska megborzongott.

– Mintha a bőröm húznák – mondta –, aztán ez a szag... – és megrázta magát, mert a fagyos hajnalban meleg vérszag terjengett.

A lámpa újra elvonult a pajta előtt. Elöl ment Ágnes, kezében a véres tállal, utána Ribizke

és Berti saroglyával, rajta Csám hűlő teteme, végül Pilátus és Bujtár. A kutya olyan izgatott volt, hogy néha beleszaladt a hóba, aztán odaugrott, és megnyalta Pilátus kezét.

– Hány kiló lehet? – fordult hátra Ágnes, mert az emberek erősen szuszogtak.

– Ha nincs százötven, egy se – mondta Berti. – Ilyen szép, kis gömbölyű jószággal még az idén nem is volt dolgom – nyilatkozott elismerően Bence Pali, ám ez a dicséret Csámot már semmiképpen nem érdekelte. És az se, amikor később tüzet raktak alatta, sőt a hasán is, négy lábára kis szalmacsóvákat kötve, hogy a szőr ott is elégjen.

A szalmaláng felcsapott, és aranyos villanásai derűsen játszottak a falon. A levegőben égett szőr és perzselt bőr szaga úszott, ám nem sokáig, mert a hideg nem tűri a meleg szagokat, és ez a reggel hideg volt nagyon.

Csám a tűzből vízbe került, jó forró vízbe, tehát a tisztességes elbánást mindenképpen megkapta. – Kész! – mondta Pilátus, és tenyerével kedvesen megpaskolta Csám hasát. – Most jöhet az a kis szíverősítő, mert ide erő kell.

Jött is!

Csám pár pillanat múlva a rendfán lógott, fejjel lefelé, ami tulajdonképpen nem egészséges, de hiszen Pilátus azért eresztette ki Csám vérért, hogy a fejébe ne menjen...

A pajtában Miska megnyugodott már, mert csend volt, és a szagok is elenyésztek. Újra bóbiskolni kezdett. Csak arra ébredt, amikor Bába megnyomta a lábával.

– Hú van itt – értesítette Miskát.

– Látlak, Hú – billegette fülét Miska –, remélem, jó hírt hoztál.

– Lehet is jó hírt hozni?! – kaparászott a bagoly a gerendán. – A nagy fehérség eltemetett mindent. Cin népének híre sincs, és Csuriék is ilyenkor a szalmában hálnak. Brukut nem bánthatom, hiszen együtt lakunk, együtt költöttünk, s a Kis Fény kétszer megjött már, mióta egy falat nem volt a számban. Aztán itt van most ez a szegény Csám is. Hallottátok?...

– Hallottuk.

– Néha meglátogattam, ámbár nemigen lehetett beszélgetni vele, mert mindig aludt.

– Hú – nézett fel Miska –, tudod, hogy Csám helye alatt Kiz tanyázik gyermekeivel?... Ha most odarepülsz, megláthatod őket.

Hu izgatott lett.

– Megnézem – mondta –, megnézem, aztán visszajövök.

A bagoly kisuhant az ajtón, felemelkedett a sötétségbe, és megállt egy pillanatra Csám ólja felett. Csám tegnap este se ette meg a daráját, és a vályúban három süldő patkány torkoskodott. Hú szeme megvillant a gyönyörűségtől meg az éhségtől. aztán ráereszkedett a legnagyobbra. Valami kis nyekergés hallatszott, aztán Hú az ól tetején megreggelizett.

– Köszönöm – reppent vissza a pajtába –, Kiz nem volt nagy, de azért jóllaktam. Ezt is Csámnak köszönhetem.

– Nekem köszönheted – mozdult meg Miska. Csámról már eleget beszéltél. Mi is tudjuk, te is tudod, kész!

– Akit az ember etet, el is pusztítja – vakaródzott tovább a bagoly –, megmondtam Kelének is... elpusztítja és felfalja.

Miska indulatosan állt fel: – Lépj a szénára, Kele, az se hideg – és megrázta magát.

– Nem igaz, Hu! Engem is etet, Patákat is, Hoszszulábat is és Mut is...

– Mindennek eljön az ideje... – huhogott hal kan a bagoly, és jólesett látnia, hogy Miska megborzong.

– El – bólított a szamár –, most a Nagy Fény ideje jött el, és ha nem sietsz, nemsokára mindenki téged néz... Csuri népe utánad repül, és Toró se sajnál egy-két koppintást a buta fejedtől.

A bagoly ijedten vette észre, hogy keleten már világosodik, de a sértést nem akarta lenyelni.

– Én...

Ekkor megmozdult Kele, és hatalmas szárnyát suhogtatta.

– Eleget mondtál, Hu! Az ember megölte Csámot, te megölted Kizt.

– Az más!

– Nem. Nem más. Meggyógyítani nem tudtál, de rosszat mondani annál többet. Járt itt egy rokonod, aki azt mondta, nem vagy tisztességes, és dögöt eszel, amióta nem tudod a Törvényt, mert otthagytad a szabad mezőket.

– Elmehetsz, Hú – bölintott Miska –, Kele mindent megmondott.

A bagoly már a levegőben volt; látták szárnyát mozogni, de nem hallották. Aztán elvisította magát, és Miska szinte ugrott az ijedségtől.

– Elmegyek, de visszajövök, és megmondom, mikor száll el belőled a pára... kröu, kri-ri-ri... és kivágódott a világosodó ajtón.

A két barát sokáig hallgatott. Hú rettenetes visongását nehezen emésztették meg.

– Abból él, hogy rosszat mond – mozdult meg végre Miska –, élelem nélkül tovább bírja, mint bárki más, de ha nem rémítgethetne valakit, abba hamar elpusztulna.

Kele ide-oda lépegetett a szénán.

– Ez se hideg – nézett a szénára –, és én megmondom neked, Miska, hogy én nem félek az embertől.

– Félni nem is kell – bölintott Miska elgondolkodva –, de egy kis óvatosság nem árt...

A pajta ajtaja ekkor megvilágosodott. Hideg, vörös világosság volt ez, mert a messze hómezők hideg ágyából ekkor kelt fel a nap. Az udvaron egyre hangosabb lett a beszéd, és Csámra most már nem ismert volna rá a tulajdon anyja se. A konyhaajtó előtt vidáman füstölgött egy kis katlan bádoggéménye. Pilátus éppen a sonkákat kanyaríttatta ki, és Vahur úgy nézett rá, ahogy csak a szentekre szokás, a legnagyobb áhítat, azaz a legnagyobb csapások idején. Mi tagadás, Bujtár tökéletesen megfeledezett barátairól, és csak Pilátus véres kezét nézte, hogy mikor mozdul feléje:

– Ne, kutya!

Vahur maszatos pofával falt, bár egyre nehezebben mozdult, sőt el is ábrándozott, amely kellemes állapot tudvalevőleg üres hassal nem lehetséges.

Amikor aztán kiözönlött óljából az udvar népe, már nem törődött azzal se, hogy Tás ott leleskedett a vágóasztal körül, és felkapkodta a lehulló kisebb hulladékokat. A kutya tökéletesen tele volt. Tessék-lássék rá morgott még a kacsákra, aztán elment a pajtába barátaihoz, mert így jóllakottan a barátság is mélyebb és gyengédebb. Hiszen, ha nyár lett volna, bizonyára elás pár szebb csontot, gondolván a jövőre is, de ebben a fagyban ilyesmiről szó sem lehetett. Félméteres hó mindenütt. A nap ragyogó arca is mintha csupa jeges sugarat küldött volna a világra. Mert éppen akkor kelt fel a nap. Gondolkodott ugyan egy darabig havas ágyában, de aztán mégis meggondolta magát – kicsit vörösen a méregtől, hogy fel kellett kelni –, lerúgta ködös felhőpárnáját, és nekiindult a havas világnak.

Bujtár lustán pislogott a nagy fényességben, és alig látta meg barátait a pajta homályában, annyira elvakította a nap. Úgy érezte, itt benn hidegebb van, mint odakint ámbár a nap még egyáltalán nem melegített. Nagy sóhajtással lezökkent a szénára. Ásított.

– Alusztok?

– Alszunk – mozdult meg ingerülten Miska, mert szerette volna azt mondani, hogy Bujtárnak undorító vérszaga van, de hiába szimatolt, a kutyanak csak enyhe füstszaga volt.

– Odakint sokkal melegebb van – szuszogott Bujtár –, és azt hiszem, kicsit sokat ettem. Igazán kijöhetnél, Kele...

– Csám?

Miska szemrehányóan nézett a gólyára, de Kele éhes volt, és Bujtárról csak úgy ordított a jóllakottság.

– Csám? – gondolkodott a kutya. – Csám? Nem is tudom. Letették, felvették, fürdették, égették, és egyszer csak nem volt sehol. Mintha nem is lett volna Csám... de mindenféle más

lett belőle.

– Beszélj másról, Vahur – ásított Miska –, kavarog a gyomrom.

A kutya mérges lett, és farkával veregette a szénát.

– Mi sosem mondjuk, hogy kavarog a gyomrunk, ha te zabról, répáról, kukoricáról beszélsz.

– Az más...

– Megeszed a poros falevelet, rothadt salátát, mindenféle zöld szemetet.

– Te ahhoz nem értesz, Vahur...

– Nem is akarok, de azt eszem, ami nekem jó, és ne emlegesd minduntalan a gyomrodat...

– Ha egyszer olyan kényes, nem tehetek róla engedékenykedett Miska, aki érezte a kutya igazát. – ... múltkor is azt mondtad, bűdös a szám jutott eszébe hirtelen ez a régebbi sérelem Vahurnak, akinek fáj a gyomra, s ez okból sértődős hangulatban volt.

– Csak azt mondtam, rossz szagú. Legyünk igazságosak! És nem akartalak bántani.

– Tudom – érzékenykedett el Bujtár, Miska ily nagyfokú belátásán –, mégis rosszul esett.

– Hideg van – állt fel Miska, ismét fölényesen átvéve az irányítást –, igaza van Vahurnak, én mindig megmondom, ha igaza van; kimehetünk egy kicsit melegedni.

Bujtár engedelmesen ballagott Miska után, és utánuk lépegetett Kele, kicsit kapkodván a lábait, ahol jeges volt a föld.

Így vonultak ki a pajta elé, ahol sugárzott a nap, ragyogott a hó, de bizony melegeről beszélni sem lehetett. Kele azonnal fellépett egy köteg szénára, mert úgy érezte: vékony ujjait megeszi a hideg.

– Igazad van, Kele – bölintott a szamár –, ezért szeretem én a szénát, mert mindig meleg... na, itt van már Toró is – bölintott azután hirtelen, mert Vahur már válaszolni akart.

Toró szinte a semmiből termett egyszerre a legszélső almafán, mert alacsonyan jött a kertek alatt, és a kerítéstől nem lehetett látni.

– Kaar – mondta egyszerre halkán –, kaar... és szerényen összehúzta magát, mintha az éhség vad vágyát akarta volna begombolni. Aztán még egy érkezett, meg még egy. Összehúzták magukat, és ültek bánatosan. A kacsák és tyúkok körülállták a vágóasztalt; nekik semmi sem jutott már.

Miska éppen meg akarta dicsérni Toróék szerénységét, egyben korholni élhetetlenségét, amikor zajos cserregés vágott végig az udvaron, kíméletlen cserregés, amiben tolakodás volt és szemtelenség. A ház oromfalán farkát billegetve ugrándozott egy szarka.

– Minden háznál adnak valamit – cserregte –, minden háznál.

– Tecs van itt, a tolvaj – bölintott Miska –, ettől tanulhatna ez a szegény Toró...

– Ha leszáll, rárohanok – morgott a kutya –, szemtelen, hazug, tolvaj. Hogy őneki adnak...

– Bizony minden háznál – ugrándozott vidáman a szarka –, jó háznál többet, szegény háznál kevesebbet, de mindenütt... – és fényes szeme ragyogott a komizságtól.

Pilátus felnézett a szarkához, és megfenyegette a bárddal.

– Te, ha vendéget hozol, lelülek. Elegen vagyunk! – és befordult a konyhába egy nagy darab hússal. A szarka elhallgatott, előrehajolt, mintha csak erre várt volna. Egy szempillantással végigmérte az udvart, a távolságot az asztaltól, melyen kisebb-nagyobb húsdarabok heverték, aztán feldobta magát a levegőbe, és lecsapott az asztalra.

Vahur, mint a fúria, rohant oda, de elkésett. Tecs értette a dolgát. Mire a kutya odaért, már újra a háztetőn ült, és reggelizett.

– Kaar... kaar – gombolkoztak be még jobban a varjak –, kaar. Milyen bátor, milyen bátor.

– Tolvaj, tolvaj! – acsarkodott Bujtár, és mérgében szétzavarta a kacsákat meg a tyúkokat, aztán dühösen ugatott fel a háztetőre.

A szarka tépte a húst – jókora darab volt –, és vidáman billegette farkát a kutya felé.

– Mit kiabálsz, Vahur, engem mindenhova meghívnak...

– Piszok tolvaj!
– Meghívnak, és ha megszólalok, azt mondják: vendég jön... Én vagyok a vendég, Vahur. Pilátus ekkor jött ki a konyhából, kereste a húst, ránézett a kutyára, aki barátságosan csóválta a farkát.
– Tecs elvitte – mondta, de Bence Pali akármilyen szépen énekelt, ezt a jelbeszédet nem értette, és dühösen oldalba rúgta Bujtárt.
– Az apád telhetetlen mindenségét, nem zabáltál eleget?
– Hujuju... ujjuju... buhujju! – üvöltött Vahur részint megsértve, részint rettenetes dühösen. Ujuju... hrrr – és rávicsorgott a méltatlankodó Pilátusra, jelezve, hogy még egy ilyen mozdulat, és leszedi a nadrágját, ami, a hideget nem is számítva, semmiképpen sem lett volna előnyös...
– Még neked áll feljebb?
– Miért bántod a kutyát, Pali? – kérdezte Berti, aki kijött a nagy zenebonára.
– Húst lopott a disznó.
– Te Pali, ez a kutya nem nyúl semmihez.
– Akkor a szellemek voltak. Itt volt a hús! mondta Pilátus, és maszatos kezével dühösen csapott az asztalra. – Erre a szent helyre tettem.
Berti megsimogatta Bujtár fejét, mire a kutya panaszosan felugatott a háztetőre.
– Ott, ott eszi a húst Tecs, a piszkos körmű tolvaj.
Berti önkéntelenül odanézett.
– Látod, Pali, nézz fel a háztetőre! De most rögtön megyek a puskáért. Te csak tegyél-vegyél, mert ha észreveszi, hogy róla beszélünk... – és bement “ a házba.
A szarka vidáman tépte a húst, amikor Berti megjelent a puskával, és az udvaron egyszerre valami várakozó csend feszült végig. A szarka megállt az evésben, szeme villant egyet, s ezzel felszívott mindent, ami az udvaron történt.
Berti csendesen emelte a puskát, a szarka pedig egy sima mozdulattal átröppent a háztetőn.
– Látod, észrevette a puskát. – Na, én azt nem hiszem.
– Pedig elhíheted. Ha botot tartottam volna feléje vagy kapanyelet, ide se pökött volna. A töltelékéből meg ne sajnáld a borsot meg a hagymát, mert úgy szeretjük – mondta Berti, és bement a konyhába, honnét illatos gőzfelhő csapott ki, valahányszor megnyílt az ajtó.
Bujtár bekísérte Bertit az ajtóig, aztán mogorván elment Pilátus mellett, aki kinyújtotta kezét, hogy megsimogassa, amiről a kutya nem vett tudomást. Útközben még rámorgott a kacsákra, aztán lehasalt a szénára Kele mellé.
– Láttátok?
– Mit – hunyorgott Miska tapintatosan –, mit? – Ez az ember... pedig azt hittem, jó ember... – Tecs ellopta a húst – állt fél lábra Kele –, szép nagy darab húst – és nyelt egyet. Aztán vágyakozva nézett az asztal felé, melyet újra körülvett Tás népe, és úgy pislogtak fel rá, mint a mennyországba.
– Olyan vagy, Kele, mint Toró – bólított Miska –, szerény és éhes.
– Én már hívtam – pislogott Bujtár –, de ha nem jön. Tás meg felfal mindent. Még Kurri is ott sűrög-forog, pedig neki igazán semmi dolga ott.
– Ha Miska is jönne? Miska fintorgott.
– A gyomrom...
– Hagyd már a gyomrodat – türelmetlenkedett Bujtár –, tudjuk, hogy gyenge gyomrod van. Akinek családfája van, annak gyenge a gyomra. Paták mondta.
Paták és a családfa említésére Miska azonnal elindult.
– Hát, ha mindenáron akarjátok.
Ekkor már fényes reggel volt, kápráztatóan szikrázott a nap, ámbár az ereszen lógó jégcsapokat megcsordítani nem tudta. A fagy szigorúan markában tartotta az egész világot. A hó nem süppedt meg, a patak némán kúszott a jég alatt, a fák dermedten álltak, csak a

kémény felhőzött lenge, meleg füstöt, de a füst is alig emelkedett a ház fölé, már átlátszó lett és kéken hideg, mint a távoli pára.

A barátok végigvonultak az udvaron, lassan, mint akik éppen erre határozták el magukat, és megjelenésükből nem hiányzott bizonyos méltóság.

Elöl ment Bujtár, mint aki jártas a dolgokban. Mögötte Miska és Kele. Az asztal mellett nem volt senki. Pilátus éppen most dobott egy csomó haszontalanságot a kacsák közé, és bement a konyhába. Bujtár pedig acsarkodva rebtentette szét Tás népét. – Takarodjatok!

Aztán bizonyos vendéglátói fölénytel mecsóválta a farkát.

– Egyél, Kele. – Szabad?

– Egyél, ha mondom.

Kele óvatosan felkapott egy béldarabot, és nyelte, mint a kígyót, de szeme riadtan járt körül, mintha lopott volna.

– Egyél csak nyugodtan – biztatta Bujtár hunyorogva –, ami lent van, azt szabad.

Kele evett, a pitvarban pedig elrikkantotta magát Pilátus:

– Hú, az apád sarkantyúját, hát te vagy az a híres?

Kele azonnal megállt az evésben.

– Ne kiabálj, Pali, mert megijeszted – mondta Berti. – Látod, milyen jó barátok ezek?

– Csuda! – lelkendezett Bence Pali. – Csuda! Ilyen közlőrl még nem is láttam.

A három barát tétován állt, mert nem tudták, mi a teendő. Miska kicsit oldalt lépett, mint akinek semmi köze a dologhoz, de bizonytalan lett Vahur is, mert ez az ember az előbb megrúgta. Talán mégse lett volna szabad?

– Nézd azt a kokast, Berti – mondta most Pilátus –, milyen mérges.

Kurri közeledett Keléhez. Taraját elöntötte a vér, szeme piros aranyban izzott, és fejét lehajtva közeledett a gólyához. Aztán harciasan kukorékolt egyet.

– Ide nézzetek – rikoltotta –, ide nézzetek! Most meglátjátok, ki az úr, most meglátjátok, ki a bátor. Kifelé innen, békaevő, kifelé! – Belerúgott Kelébe, ugyanakkor a csőrével is vágott egyet rajta, hogy annak csak úgy röpült a tolla.

– Ide nézzetek!

Kele idegen volt és félénk. A támadás váratlanul érte, hát megszaladt a kakas elől.

– Tás-tás-tás – nevettek a kacsák –, Kurri veri Kelét, csúnyán veri... mégis csak Kurri az úr... Tás-tás-tás.

A gólya szaladt az asztal körül, a kakas utána, és ütötte, csípte, rúgta, vágta...

– Kifelé, békaevő, kifelé az udvaromból! – és úgy belerúgott a gólyába, hogy az majdnem elesett. Pilátus és Berti szóhoz se tudtak jutni, mert ilyet még nem láttak, Miska elballagott a pajta felé, mert távol szeretett lenni minden csetepatétól, de még Vahur se állt barátja mellé, mert Pilátus megzavarta oktalan rugdalozásával, és most nem tudta, szabad-e Kurrit bántani.

Berti azonban megelégette a mulatságot. Kelének már vézett a szárnya, az a szárnya, amit ő gyógyított meg.

– Ne hagyd magad, Bába! – kiáltotta. – Vágj már te is oda, Bába!

Ennek a hangnak csodálatos hatása lett. Ez a hang, volt a gyógyulás, ez a hang volt a hús, a jóllakottság. Ez a hang volt a védelem, ez a hang volt minden. s most ebben a hangban biztatás és bátorság volt. Kele szíve keményen dobbant, és szembefordult a kakassal. Riadt szeme hideg lett; mint a téli reggelen az ég, fejét visszahúzta, mint a kalapácsot, és várt.

– Még megállsz?... – rikoltott a kakas. – Ide nézzetek! Mindenki ide nézzen!

Hát odanézett az egész udvar. A libák unottan, mert paraszti hősködésnek tartották az egészet, a kacsák vidáman, gyönyörűséggel, mert nekik minden újdonság volt és gyönyörűség, a tyúkok pedig ellágyulva kihúzták magukat, büszkén, mint általában a bajnokok feleségei... Miután a kellő bámulat megvolt, Kurri megmozdult, hogy egy utolsó hatalmas rúgással végezzen ellenfelével, de ezt a mozdulatot már nem fejezhette be.

A kalapács levágott, mint a villám, de abban a pillanatban a kalapács már fel is volt húzva.

Nem, erre a készenlétre már nem is volt szükség... A kakas kinyújtózott, kicsit verdesett a szárnyával, rúgott is kettőt-hármat, azután már nem is csinált mást ebben a földi életben.

Pilátus elhűlve nézett Bertire.

– Ez hát odavágott.

– Ez oda – mondta Berti, és egy kis büntudattal nyiszálta el Kurri nyakát, hogy a vére kifolyjon. Aztán elmesélte odabent az esetet.

– ... amikor azt mondtam: vágj már te is oda, Bába, hát oda is vágott.

– A góla nem hibás – tanúskodott Pilátus –, a góla csak futott, amíg Berti föl nem biztatta. Ribizke mosolygott.

– Jó lesz a levesbe. Van még kakasunk.

Ágnes azonban háziasszony volt, és mérhetetlenül felháborodott ezen a buta férfiokoskodáson. A kakas dicstelen elmúlásában magát érezte megsértve, mert a kakas mégiscsak kakas volt, ő tette a tyúk alá ezt a tojást, amiből ez a kakas lett, míg a másik “csak egy bűdös góla”! Ehhez mért szenvedélyességgel felkapta a legnagyobb kést az asztalról.

– Hát én most elvágom a nyakát ennek a ronda állatnak. Kimegyek és elvágom. De rögtön! – és indult az ajtó felé.

Berti azonban ott állt az ajtóban.

– Csak tegye le azt a kést, Ágnes. A gólya is a mienk, meg a kakas is a mienk. – Ágnes kezéből majdnem kiesett a kés. Ez már halálos sértés volt. Ebben benne volt, hogy Ágnesnek itt semmi köze semmihez, Ágnes ne törődjön vele, ha a gólya agyonveri az egész baromfiudvart, Ágnes ne gondoskodjon semmiről, ne féltsen semmit, ne rendezkedjék, mert Ágnes nem tartozik a házhoz. Ágnes itt senki és semmi...

Ágnes arcát elöntötte a pirosság, és szemét a könny.

– Ne veszekedjete – mondta Ribizke és mosolygott –, Berti a hibás, Bertinek a nyakát vágja el, Ágnes.

– Azt elvághatja – mondta Berti komoran –, azt el.

Nem kell talán külön említeni, hogy Ágnes fellángolása, Ribizke mosolya és Berti hirtelen komorsága mögött bizonyos kiürült üvegek álltak. Így, természetesen, a sértés még mélyebbnek látszott, nemkülönben Berti tragikus önfeláldozása. Ágnes mindenesetre megtörölte a kezét, felkapta a kendőjét, és nagy buzgalommal kötözte. A tűzhelyen pöfögve gőzölt a leves, és a döbrent csendben ez volt az egyetlen hang.

– Ne bolondozz, Ágnes – tért magához Pilátus. – Nem bolondozok. Kiadták az utamat, mint egy rossz szógálónak, elmegyek – és kötötte tovább a kendőjét, ámbár az már háromszorosan meg volt kötve. A vak is látta, hogy itt bocsánatkérésnek kell következni.

Berti tehát odament az asztalhoz, felvette azt a nagy kést, amit Ágnes letett, körülményesen kigombolta nyakán az inget, és Ágnes markába akarta nyomni a kést.

– Itt a nyakam, vágja el, ha már annyira akarja, vágja el, mert ha nem, hát én vágom el.

– Jézus! – mondta Ágnes, és kikapta Berti kezéből a kést –, Jézus! Még kárt tesz magában és szelíden megfogta Berti karját.

– Na, azért mondom – lágyult el Berti is –, mert én most mindenre képes vagyok. Leveti azt a kendőt, vagy nem veti?

Ágnes már nevetett.

– Jaj, de bolond, persze hogy levetem.

– Akkor tölts, Pali – rendelkezett Ribizke –, mert erre inni kell. Szent a békesség!

– Te Berti – mondta később Pilátus az udvaron –, ha azt parancsoltad volna, hogy a szoknyáját vesse le, még azt is levetette volna. Nagyon meg volt ijedve, de téged még ilyenek nem is láttalak.

– Katona voltam én – mondta Berti –, mégpedig milyen katona!

Amikor Kurri beadta a kulcsot, azaz jobblétre szenderült, Kele nem érzett sem haragot, sem megbánást. Még csak izgatott sem volt. Megnézte, hogyan ereszti ki Berti a kakas vérét, aztán visszaindult a pajtába. Amerre ment, a baromfinép kitért az útjából; még a kacsák is hallgattak, tisztelettel pislogva a gólya hatalmas, piros csőrére.

Miska úgy állt a pajtában, mintha nem látott volna semmit, ámbár aggodalmasan pislogott. Később Vahur is megjelent, s csak nyögött egyet.

A kutya lehasalt a szénára, fejét két lábára fektette, és Kelére nézett, de nézése üres volt.

– Mi a bajotok? – rendezgette tollát Kele.

– Nekünk semmi – ingatta fejét Miska –, de te megölted Kurrit.

– Tisztességes harc volt...

Miska indulatosan toppantott.

– Itt nincs tisztességes harc, már ezerszer megmondtam! Itt csak jó harc van, ami az embernek tetszik, és rossz harc. Ez; Kele, rossz harc volt.

Kívülről most éretlen, rekedt kukorékolás hallatszott.

– Kurriroruuuu, kurriroruuu, az udvar az enyém, tyúkok és jércék, az udvar az enyém, nekem tartoztok engedelmességgel, kivéve Kelét, a hatalmasat, aki mindenkinek parancsol. Kurriroru...

– Hallod? – intett kifelé Miska. – Hallod? Ez az új Kurri, ez már nem verekszik veled... csak hát Berti?...

– Berti nekem kiáltott valamit, másként elszaladtam volna Kurri elől.

Miska Bujtárra nézett, aki visszapislogott.

– Nem tudom, én nem értem, és azt hiszem, jó lenne, ha elbújnál.

Ekkor jelent meg Berti az ajtóban, és mosolygott. – Gyere ide, Bába.

Megint ez a hang, az a bátorító, etető, biztonságos.

– Na, gyere ide. Nincs semmi baj...

s a gólya odalépett az ajtóhoz, és most először egyenként kivette Berti kezéből a falatokat. Aztán még állt egy kicsit, mert Berti durva, nagy keze puhán megsimogatta fejét.

– Te ne bánts senkit, Bába, aki pedig téged bánt, annak elmetszem a nyakát – mondta, és elment a ház felé.

Bába visszament a helyére, fél lábra állt, mert mélységes csend lett a pajtában. Bujtár úgy feküdt, mint a kő, Miska pedig izgatottan billegette a fülét:

– Ha feljön a Kis Fény, kirepülök a mezőre... A kutya ijedten nézett a számárra.

– ... aztán visszarepülök, és megcsókolom Patákat...

– Miska! – ugrott fel a kutya, és szőre borzolódní kezdett.

– Mmm, aztán megeszlek, Vahur... – csattantotta össze a fogát Miska, de ekkor a kutya már a pajta kapujából nézett vissza. Farkát behúzta, és reszketett.

– ... mert – tette hozzá Miska – ezek után minden lehetséges ezen a világon. Gyere vissza, Vahur, nem veszem meg, de meg kell beszélünk a dolgot.

A nap piros arca szinte megkékült a hideg alkonyattól. A fák pattanásig merevek lettek, a hómezőkön lila fény lobbant fel, amikor lebukott a nap, és a verebek kétségbeesetten fűrták magukat a kazal oldalába, mert hideg lett egyszerre, nagyon hideg.

Még este se volt, Vahur szőrét már belepte a dér. Kele összehúzta magát, amennyire csak lehetett, s a baromfi már régen elült, mert odakünt nem bírta a hideget.

Miska szorosan odafeküdt a széna mellé, aztán felállt, járt-kelt, és a végén elindult a konyha felé. Vahur követte.

A dobogásra kinézett Berti. Bujtár szőre csupa dér, Miska reszket, mint a kocsonya. Berti arcát is vágta a hideg, mint a borotva, hát egyszerre tudta, hányat ütött az óra.

– Fáztok, szegények, ugye, rossz ember vagyok, hogy nem gondoltam rátok. Hát még az a szegény Bába!...

Berti szokatlanul őszinte és érzékeny hangulatban volt.

– Gyertek! – mondta. – Gyertek! Bevisszük Bábát is.

Miska és Bujtár engedelmesen ballagtak Berti után a pajtába.

– Gyere te is, Bába – és a gólyát szelíden barátai mellé terelte, aztán kinyitotta előttük az istállóajtót.

Bába egy pillanatra meghökkent, de aztán követte barátait.

Odabent enyhe homály és kellemes meleg volt. Miska azonnal régi helyére állt, Mu mellé, ahol nagy hely volt még üresen, és mellette ment a gólya is ijedten, tanácstalanul. Vahur leheveredett az ágy végébe, Berti pedig kiment a pajtába, és behozta a vastag rönköt, melyen a gólya álldogálni szokott. – Itt a helyed, Bába.

A gólya azonnal elfoglalta helyét, és érezte, hogy ez így van jól, mert az ember valamit mondott. A vastag fadarab ismerős volt, és mellette Miska állt.

– Melegedjete – mondta búcsúzóul Berti, és megrúgta a kis csapóajtót, mely egy darab bőrön lógott, és arra szolgált, hogy a kutya ki-be járhasson anélkül, hogy a meleget kiengedné.

A csapóajtó könnyen mozgott. Berti még egyszer visszanezett, és behúzta maga mögött az ajtót.

Az istállóban egyszerre sötét csönd lett. Mindenki azt várta, hogy a másik szóljon vagy mozduljon meg, de nem mozdult senki. A padláson, a széna alatt Cin népe futkározott, a szalma szárazon zizegett, és halkán megpattant néha az ablak, melyen cukros jégvirágok születtek.

A homály lassan oldódni kezdett, amint szemük megszokta a sötétséget. Miska éppen le akart feküdni, amikor Paták indulatosan felugrott.

– Itt bűdös van!

Miska szerényen és komolyan bólintott, mint aki teljesen elismeri Paták felsőbbsséges igazát.

– Az már igaz. Nem is akartunk bejönni. Odakint nagyszerű levegő van, de Berti akarta... hát, majd csak kibírjuk valahogy.

– Azelőtt itt nem volt bűdös.

– Talán belefeküdtél valamibe, derék Paták? Előfordul az...

– Nem hozzád beszélek! – dobbantott a ló. – Kelének itt semmi helye. Kele menjen a fajtájához. Kele nem válaszolt. Nem érdekelte túlságosan a ló okvetetlenkedése, mert érezte, hogy az főleg Miskának szól. Biztonságban is érezte magát, mert őt Berti hozta ide, Berti, aki mindenkinek parancsol.

Nyugodtan tollázkodott a rönkön, és élvezte a tollai közé beszívódó kellemes meleget. Vajon ezt a meleget is az ember csinálta? Bizonyára, mert miért hozta volna őket másért ide?

Mu, a tehén, nagy, békés szemét le nem vette Keléről, mióta csak bejöttek. Nézte, nézte Kelét, közben szorgalmasan bagózott, azaz kérődzött. Amikor az utolsó gombóccal is végzett, csak akkor engedett a kíváncsiságának. Farkával kanyarított egyet, és nagyon halkán böngött.

– Ismerem a néped, Kele, de ilyenkor sose láttam. Ismerem a népedet a mezőkről és a nagy rétség mellől, ahol Kráó lakik, a gém, és puha a fű, mint a kisborjúk szőre. Ismerem a néped, ott vadásztak mellettünk, és sose bántottuk egymás utait. Itt jó helyen vagy, Kele, és köztünk megmarad a régi békesség...

– Ez beszéd! – helyeselt fülével Miska. – Ez az okos beszéd...

Paták olyat rántott kötelén, csak úgy csattant.

– Nem erről van szó! Semmiféle atyámfia nem volt haragban Kele népével; igaz, észre se vettük őket. de azt minden csikó tudja, hogy Kele nem idevaló.

Miska megint bólintott, szinte ájtatos helyesléssel, mintha Paták az ő gondolatát mondta volna el: ilyenkor mérhetetlen tisztelettel és mérhetetlen komizsággal nézett a lóra.

– Igen – bólongatott. Paták csak azt mondta el, amit valamennyien tudunk. Nem újdonság,

amit mondott, de igazság. Kelének itt semmi keresnivalója nincs. Kele menjen ki a nagy fehérségbe, fogja meg Unkát, aki ezerszám énekel az árokparton, és fogja meg Szit, aki szintén Kelét várja, de már nem sokáig, mert nagyon melege van...

– Nem erről van szó – indulatoskodott a ló.

– De igen, Paták, erről. Azután, ha keményre fagyott, mint a paradicsomkaró, mondja el a nagy fehérségnek, mert senki se vezett meg ilyenkor kimenni, hogy Paták küldte ki, akinek az apja olyan híres volt, olyan nagy, olyan izé...

– Versenyparipa...

– Igen, ezt akartam mondani. Tudod mit, Paták, eddig se vettétek észre Kelééket, ne vedd észre ezután se. Igaz, Mu?

– Én szeretem a békességet – mozdult meg a tehén –, és talán még nem tudod, Kele, nekem nemsokára kisfiam lesz.

Mu bejelentése után egy kis csend lett, végül Kele megrázta tollait.

– Egy ember megrontotta a szárnyam, és Berti meggyógyította. Berti hozott ide is. Idehozta a fát, hogy ezen álljak, hát itt vagyok. Ha majd Berti akarja, akkor kimegyek.

Erre nem lehetett mit válaszolni. A réti Szabadok világos beszéde volt ez, hát hallgattak, mert az árnyak sötéten feküdtek már az istállóban, és a puha melegből jó volt arra gondolni, hogy milyen gonosz hidegséggel villognak odakint a csillagok.

A hold még nem kelt fel, mégis világos volt a hómezőkön. A patakparton dermedten álltak a fűzfák, a nádasban nem moccant semmi, a kertek ijedten elhagyottak lettek, a padlások meleg mocorgása megfagyott, a szalmakazlak csak egészen mélyen őrizték a nyarat, az utak elvesztek, mert nem járt rajtuk senki; a kerítések merevek lettek, mint a kő, a templomtorony szinte összehúzta magát, a toronyban pedig Hú topogott ide-oda a gerendán, és nem tudta olyan szorosra fogni tollait, hogy ne fázott volna. Két napja nem evett semmit. Kívül a hideg, belül az éhség. Hú nem panaszkodott, nem is volt kinek, de nem is mert panaszkodni, hiszen eddig ő adott tanácsot mindenkinek. De most már érezte, hogy baj lesz, ezért büszkeségét félretéve gondolkodni kezdett, hogy mi a teendő.

Eszébe jutott a pajta. Igaz, hogy legutóbb nem valami barátságosan vált el Miskától meg Kelétől, de Kelének tanácsot adott betegségében, és ilyenkor amúgy se számítanak apró sérelmek. A baj összehozza az ellenségeket is, és ők, ezt nem is lehet mondani, nem voltak ellenségek.

Hu tehát kilendült az ablakon, és repülés közben most érezte csak, hogy milyen rettenetes a hideg. Hónalját mintha borotva vágta volna, s a levegő kemény, merev volt, mint a jég. Már elhatározta, mit fog mondani, hogy egy kis tekintélye mégis megmaradjon, de amikor bekanyarodott a pajtába, rögtön érezte, hogy erre már nincs szükség. A pajta üres. Üres és majdnem olyan hideg, mint a torony. Megült a gerendán egy pillanatig, és belenézett a sötétségbe. Hova lettek? Az istállóból kihallatszott Paták dobogása, és Hú megkapta a sötétségtől a tanácsot. Berepült az istálló padlására, s onnét a szénahányó lyuk egy kis résén csendesen leereszkedett az istálló vastag gerendájára. A felszálló meleg körülfogta. Hú most nem gondolt az éhségre, pedig éhes volt. Igaz hogy két napja nem evett, de már sokkal régebben nem aludt a hidegtől. A jó melegben szinte elernyed. Ásított egyet, meglazította tollait; kövér egerekre gondolt, hogy legalább álmodjon róluk, aztán elaludt.

Körülbelül ebben az időben húzta fel Pilátus a foltos, nagy ködmönét. A köténybe csavart hurkatöltőt hóna alá vágta, a kóstolót megköszönte, és azt mondta:

– Na, ifjasszony, mehetünk!

Igen, a disznóölésnek vége volt. Minden a helyén, minden tiszta, és Csám földi maradványai olyan gusztusos külsőbe elhelyezve különféle helyeken, hogy szegény Csám sehogy se ismert volna magára.

– Veszekedett hideg van – mondta Berti –, siessetek.

De ezt nem is kellett mondani.

– Add ide a kezed, Ágnes, úgy biztosabban megyünk – mondta Pilátus, akinek bajuszát azonnal megfogta a dér, de járása kissé ingatag volt –, nehogy elessél – tette aztán hozzá, mert a feje ugyan tiszta volt, de a felséges vacsorához elfogyasztott bor kissé a csizmaszárba csúszott.

Később meg azt mondta:

– Danulhatnál, Ágnes.

– Meghallják...

– Csak úgy magunknak. Hej, Ágnes, Ágnes, de eljárt az idő.

– Bizony el, de el is múlt az én nótás kedvem.

– Azt, hogy: “Kerek erdő közepébe...” – csak úgy dudorászd, nem jár erre a kutya se, aztán mink meg azt hisszük, hogy megint fiatalok vagyunk.

– Összefagy a szám is – didergett Ágnes –, gyere be hozzám, megmelegszel, aztán ott elbeszélgethetünk.

– Igazságod van – mondta Pilátus, és olyat botlott, hogy majdnem feldöntötte az asszonyt is.

– Vigyázz, te!

– Síkos ez az út – mentegetődzött Pilátus, és most már nem a kezét fogta Ágnesnek, hanem belekarolt.

– Mint az urak – nevetett.

A hó ropogott lábuk alatt, mintha üvegcserepeken jártak volna. A hold már felkelt, és árnyékuk ringatózva járt előttük, mert egyszerre léptek, mint a katonák. A falu aludt, s az asszonynak jó érzés volt most, hogy férfival megy. Olyanféle érzése volt, mintha csak ketten lennének, és ez az ember most az övé. Azt csinál vele, amit akar. Amit akar...

– Megbolondultál, Ágnes? – kérdezte önmagát.

– Özvegy vagyok – mentegetődzött.

– Az urad megfordul a sírjában.

– És ha férjhez megyek, akkor nem fordul meg? Magam ura vagyok.

– Hát begyüsz, Pali?

– De be ám, hat ökör se húzna vissza!

A tűzhelyen még világított egy kis parázs, de a szoba amúgy is világos volt, mert éppen szembesütött a hold.

– Csendesen – suttogta Ágnes –, ne verjük fel a gyerekeket. Meggyújtsam a lámpát?

– Mi a fenének, még azt hiszik, halottat virrasztunk.

– Gondoltam én is – mondta az asszony, és magában azt gondolta: “Visz már az ördög, Ágnes.” De azért odaült Pali mellé a padkára. Hallgattak, és a szoba derengésében a meleg vágy kísértően simogatta meg őket... Kicsit nehezebben lélegzettek, s az asszony biztatóan ellenkezett, mikor Pali egyszerűen ölbe vette.

– Pali...

Már készült elsüllyedni a világ, amikor zavaros öntudatukba lépések roppanása érkezett. Valaki ment az utcán.

“Hadd menjen” – gondolta Pilátus, de Ágnes odanézett, mert nagy dolog a szerelem, de utána azonnal a kíváncsiság következik. A kíváncsiság után pedig az ösztönös asszonyi óvatosság.

– Hátha ide jön?...

Ágnes hát kinézett, és megrándult.

– Jézus, a feleséged...

Pilátusnak olyan érzése volt, mint akit derékig hideg vízbe nyomnak, s ugyanakkor hóna alá két varangy kúszott volna. Ha Ágnes azt mondta volna, hogy maga a lólábú ördög

máskál odakünt (majd bolond ebben a farkasordító hidegben; különben is az ördög idebent volt, és nem odakünt), Pilátus felfűtött állapotban legfeljebb azt mondta volna: “Ott egye a fene...”, de erre nem szólt semmit. Kieresztette Ágnes a szépen indult ölelésből, és elhatározta, hogy ha a felesége idejönne, az asztalra tett hurkatöltőt is beviszi az ágy alá.

Ágnes az ablakhoz lopózkodott.

Döbönt csend. Odakünt a léptek ugyanis megálltak egy pillanatra. Pilátus felesége a házra nézett. “Uram, bocsásd meg minden bűnünket... iszen nem csináltunk még semmit...” – dadogták Ágnes gondolatai, s az asszony odakünt elindult újra.

– Ribizkékhez megy – sóhajtotta Ágnes, mintha a víz alól most eresztették volna fel, és odament a férfihoz.

– Látod, Pali, látod – mondta kicsit szomorúan –, így van ez.

– Valamilyik nap elgyüvök – mondta Pali, ámbár mindketten tudták, hogy ebből már nem lesz semmi. Az alkalom elmúlt. A mámor elröppent, a hold elé mintha felhő kúszott volna, a parázon hamu szürkült, s a szobának nehéz párnaszaga lett. A férfi keze tétován megsimogatta az asszony szomorú arcát.

– Visszafelé biztosan benéz hozzád, mondd, hogy... hogy bementem Szalai Jóskához melegedni. Ágnes egyedül maradt. A becsapódó hidegtől megborzongott, ráfordította a kulcsot, és leült újra a padkára. Tenyerébe hajtotta arcát, és sötét lett egyszerűen.

“Az Isten küldte ezt a Marit – gondolta –, ámbár – és keserűen nyújtózkodott – ilyen a szegény asszony szerencséje...” És vetkőzni kezdett.

Később megzörgették az ablakot. – Ágnes, alszol?

“Alszik a nyavalya – gondolta Ágnes –, hogy nem tudtál a fenekeden otthon maradni?” És csak a második zörgetésre válaszolt.

– Te vagy az, Mari?

– Az Isten áldjon meg, nem tudod, hova ment az uram?

– Azt mondta, ha nagyon fázik, bemegy melegedni Jóskához. Szalai Jóskához.

– Nem volt részeg? – Nem hát.

– Köszönöm, Ágnes, már attól félttem, lefeküdt valahol... Hát Isten megáldjon!

– Itt volt, persze hogy itt volt – ásított Jóska, Pilátus utasítása szerint –, megmelegedett, aztán már ment is.

– Elkerültük egymást – mondta Pilátus felesége, mert a sötétben nem láthatta Jóska kaján vigyorgását.

– Egy liter bar, egy liter borodba kerül ez, Pilátus – nevetett még az ágyban is Jóska, aki katonapajtása volt Bence Palinak, a passióban viszont mint hamis tanú szerepelt.

Amikor Mari hazaért, ura már az ágyban feküdt, sőt mintha most ébredt volna fel.

– Hun a ménkübe császka? – kérdezte Pilátus szigorúan.

– Azt hittem, talán sokat ittak – mondta az asszony bűnbánóan –, mással is megesik.

– Eredj ki a kamrába, nézd meg, mit hoztam. Mari a szemle után mosolyogva csavarta feljebb a lámpást.

– Igazán jóra való ember ez a Ribizke. Ennyit nem adtak még a kántorék se.

– Kántorék – legyintett Pali –, de ez még semmi. Azt mondták, hogy ha valami zöldségféle kell a nyáron, csak menjünk.

Az asszony sietve dobálta le ruháit, elfújta a lámpát, és bebújt ura mellé az ágyba.

– Huj, de hideg vagy – méltatlankodott Pilátus, de azért átölelte az asszonyt, és Ágnesre gondolt. Így végződött Ribizkééknél a disznóölés.

Odakünt pedig szinte megcsikordult a hideg. Ilyen hideg talán még soha nem volt; mintha odaragadt volna a faluhoz, aztán “se túled, se hozzád”. Szél nem mozdult, felhők nem jöttek. Hidegen ragyogott nappal a nap, és fagyosan ásított a hold éjszaka. A madarak csak

gubbasztottak, és inkább nem ettek, mint hogy repüljenek, és azt a kis meleget is elveszítsék, amely sovány testükben még megmaradt. A nyulak rágtak egy kicsit az akácfák kérgén, aztán visszabújtak a hó alá, meleg vackukba. A foglyok lyukat kapartak a hóba, és összebújtak, mint a kotlós alatt a csirkék; a szarvasok a legsűrűbb fenyvesbe vették be magukat, elkaparták a havat, és csak feküdtek. Szőrüket bevonta a dér, szemökben félelem volt és éhség. Az őzek alig vánszorogtak, és amerre mentek, véres volt a hó, mert hasig süppedtek bele, és a jeges hó felmarta vékony lábukat. A rókák reménykedve szaladtak ezen a vérnyomon, de reménységük eloszlott, amikor látták, hogy az őzek még nem fagytak meg, sőt a fagyal vékony ágait harapdálják. Egyedül Kiő, az ölyv keringett a havas mezők felett, néhol megállt, szitált és lecsapott. Aztán újra felemelkedett, karmában tartva Cint, aki megélt a hó alatt is – ő tudja, miből –, és néha felmerészkedett a hó tetejére. De jól élt ebben a kegyetlen inséges időben Nerr, a karvaly. Nerr nem fázott, mert mindig jól volt lakva. Csak odacsapott a gyepük és kerítések mellé, hol fagyosan dideregtek a cinkék, sármányok, verebek, és az ijedten felrebbenők közül egyet-egyet kiemelt, mintha ez lenne a legtermészetesebb dolog a világon, mint ahogy az is volt. Felszállt áldozatával valami vastag ágra, tépni kezdte, és a színes tollak, mint holt virágszirmok, hulltak a hóra. A meleg test pedig Nerr begyébe vándorolt.

A varjak most mind a faluban voltak, mert ott mégiscsak akadt valami, bár ez a valami mind kevesebb lett. A disznóölések ingerlő lehetőségei körül szerényen és vágyakozva gubbasztottak, és izgalmuk csak nőtt, ha megjelent Tecs, a szarka, és vakmerően ellopott egy-egy húsdarabot.

Hu a gerenda mögül leskelődött, amikor Berti kihozta Kele ennivalóját, és nagyokat nyelt, mert éhes volt szörnyen. Hú már napok óta bújik a gerenda fölött, és még nem vette észre senki. Éjjel kisurrant a kis nyílason, megpróbált egerészni, de az eredmény szánalmas volt nagyon. Mindössze egy egér és egy denevér három nap alatt. Csisz népe, a denevérek is ott aludták téli álmukat a toronyban, de olyan hozzáférhetetlen helyen, hogy Hú csak ezt az egyet tudta nagyon nehezen kiemelni. És most lent a gólya eszik... eszik. Berti már kiment, és Hú éhes izgalmában annyira kihajolt, hogy a gólya ezt a kis mozdulatot is észrevette. Megállt az evésben, és felnézett. Erre odanézték valamennyien, mire Hú szégyenkezve előjött.

– Gondoltam, úgyis megengeditek – bókolt szerényen –, Kelét gyógyítottam is...

– Na hiszen... – billentette meg fülét Miska – jól meggyógyítottad...

– ...és én mindenkinek csak jó tanácsot adok. – Hogyne, azt mondtad, hogy visszajössz, és megmondod, mikor száll el belőlünk a pára.

– Sokat mondunk, ha mérgesek vagyunk, és Kele engem akkor nagyon megsértett: azt mondta, hogy dögöt eszem.

– Nem én mondtam – tollázkodott a gólya –, rokonod mondta, a kis réti Hu.

– Az ilyen rokon rosszabb az ellenségnél, de most már mindegy; ha itt nem túrtok meg, a nagy fehérség elpusztít odakünt. Ezt akarjátok?

Nem válaszolt senki. Mu talán válaszolt volna, de éppen kérődzött, és ilyenkor Munak semmi sem volt sürgős. Miska is csak bámult maga elé, de szemében ravasz csillogás kezdett éledni.

– Ezt Patáknak kell eldönteni – mozdult meg végre –, Paták itt a fő, mert Patáknak az apja olyan izé volt... olyan...

– Versenyló – nézett oda Paták –, de én már nem törődöm semmivel. Berti azt hoz ide, akit akar, de úgy látszik, a szabad nép nem is olyan büszke már a szabadságára... pedig nagyon nagyra voltak vele.

Ebben a pillanatban kipattant az ajtóba vágott kis csapóajtó, és Vahur rohant be lelkendezve.

– Berti megfogta Torót! Berti megfogta Torót csapkodott farkával izgatottan. – Toró olyan éhes volt, hogy nem tudott felrepülni, és Berti megfogta. Már hozza is...

– Nem megmondtam?! – rántotta meg kötelékét Paták. – Nem megmondtam? – és visszanézett, mert Berti akkor nyitotta ki az ajtót, kezében egy halálosan megrémült varjúval.

Berti a varjút odaállította a zabos ládára, és evezőtollait egyenként kihúzogatta. A varjú kapálódzott, és várta a halált. De ezt várta az egész istálló is. Miska oda se nézett, Paták is elfordult, Mu minden izgalom nélkül tovább bagózott, Kele arra gondolt, hogy ilyen lehetett ő is, amikor Berti megfogta; csak a kutya csóválta a farkát izgatottan. De nem történt semmi.

Berti otthagyta a varjút a zabos ládán, és megfogta Bujtár fülét, mire a kutya nyüszíteni kezdett. – A varjút pedig nem szabad bántani! Értetted?

Nem szabad! – és eleresztette a kutya fülét. Bujtár megrázta a fejét, és megnyalta Berti nagy kezét, mintha azt mondta volna: – Megértettem!

Farkcsóválva kikísérte Bertit az udvarra, de azonnal vissza is fordult, mert egyedül akart lenni barátaival.

Amikor visszabújt az istállóba, még mindig tanácstalan csend volt. A varjú kicsit visszahúzódott, de szemében ellapult már a halálfélelem. Először is a ló szemével találkozott tekintete.

– Látlak, Paták – pislogott szomorúan –, látlak és ismerlek. Sokszor néztük csillogó, szép szőröd, amikor elmentél alattunk, azért kérlek, mondd meg majd az én népemnek, hogy az ember elpusztított.

– Az embernek te nem kellesz, Toró – nézett vissza Paták, akit az őszinte dicséret meghatott –, az embernek nem kellesz, meglátod. Nézd, itt van Kele is...

A varjú most Kelére nézett.

– Látlak, Kele, és csodálkozom, ámbár az öreg Fürkésző már beszélt rólad. De mi nem rontottuk egymás vadászatát soha, azért nem is félek tőled. Én csak az embertől félek és Vahurtól...

Bujtár megcsóválta a farkát, és komolyan nézett a varjúra.

– Toró, te Bertié vagy. Én nem bánthatlak téged. Ide állhatsz az orrom elé, akkor se bánthatlak... Itt van Kele, megmondhatja...

– Nem értem – pislogott a varjú –, nem értem...

– Én se értem – nézett rá Kele –, de így van. Rászállhatsz Vahur hátára vagy Miska hátára, egy tollad se hull ki. Nézz föl, itt van Hú is.

A kutya szőre borzolódni kezdett; morogva nézett fel a gerendára.

– Hú ne legyen itt – morgott –, Hú menjen, ahová akar, Hú rikácsol, és akkor nekem vonítanom kell, mintha nyúznának...

Hu esdeklőn nézett a kutyára.

– Nem rikácsolok, Vahur, meg se látsz, és a hangomat se hallod, de odakünt elpusztultam volna, és a többiek megengedték...

– Megengedték – bólintott a ló, aki tartotta még Bujtárral a haragot –, megengedték.

Bujtár már régen szeretett volna kibékülni a lóval, mert alapjában becsületes, békés kutyaszíve volt, azért vidáman elhúzta a száját.

– Az más – csóválta meg farkát –, ha Paták megengedte, akkor egészen más.

– Rikoltozás azonban ne legyen – dobogott Paták, hozzájárulva a kibéküléshez –, mert azt én se bírom, bár nincs olyan finom fülem, mint Vahurnak. Ha hazafelé jövünk, még alig látom a házat, Vahur már meghallott bennünket, Vahur tudja, hogy mi jövünk, és ez nekem nagyon jólesik.

– Olyan szépen beszéltek – billegette fülét Miska –, hogy szinte kedvem volna ordítani...

Bujtár erre szó nélkül kiment a lyukon, és Mu, aki most fejezte be a kérődzést, ránézett Miskára. – Nem azért mondom, Miska – ingatta nagy fejét –, harag ne legyen belőle, de ha a fülembe ordítasz, én felöklellek. Mondom, harag ne legyen belőle...

– De ha nekem ordítanom kell... – Nekem meg öklelnem kell.

Miska gonoszul nézett a tehénre, de aztán vidáman vágott egyet a farkával.

– Nem is kell ordítani, csak Vahurt akartam megijeszteni.

Paták csendesesen röhögött: Hö-hö-hö-hö-hö. Miskát majd szétvetette a méreg, de szólni nem tudott, így csak egy-egy koppanás hallatszott, amint a varjú az elhullott zabszemeket szedte össze a láda tetején.

– Ha a Nagy Fény megint meleg lesz – nézett hálásan a lóra –, és Zu népe a véred szívja, a hátadra szálllok, és mind megfogom.

– Az ám – rázta fejét a számár, mert valakinek most okvetlenül kellemetlenséget kellett mondani –, az ám, ha tudnál repülni. Ott a tollad a földön...

– Majd kinő – kopogtatott tovább Toró –, majd kinő...

– Kinő – állt fél lábra Kele is, és felnézett a bagolyhoz.

– Kinő – pislogott Hú álmosan.

Miska nem akart összeveszni Kelével, de ennyi kudarcot sem bírt el.

– Legjobb lenne szundítani egyet a locsogás helyett – bólított, szinte igazat adva önmagának, és várva, hogy majd csak valaki beleköt, de nem válaszolt senki.

Pár perc múlva békésen szuszogott az egész istálló. Még Toró is lehunyta szemét. Csak Miska volt ébren, mert gyomrában, mint egy nagy gombóc, feküdt a keserűség.

A hideg azonban nem engedett. Marta a tájat, szorongatta az életet, és jeges csuháját mintha odaszögezték volna a határhoz. A pataknak már nem volt egy csepp vize. A madarak holtan fordultak le az ágról. A vadak nem mozdultak, és kétségbeesetten őrizgették bundájuk alatt azt a csekély kis meleget, amelyben már alig pislogott életük.

A megfagyott madárkakat Karak szedte össze, a róka, de rájuk fanyalodott Hú is. Szégyen ide, szégyen oda, hogy döglött zsákmányt eszik. Igaz, hogy az istállóban azt mondta, hogy: egerészett. Hú megpróbálta a verebeket is kihalászni a szalmakazalból, de nem ment semmire, mert mélyre befúrta magát Csurri népe, csak egyszer repült ki egy ijedt veréb, s azt Hú azonnal elkapta.

– Hajaj – sóhajtott –, csak legjobb a meleg pecsenye... – és szinte felfrissülve repült ki a hómezők fölé, hátha valami mégiscsak akad. Semmi. Most igazán halott volt a határ. A némaság szinte sziszegett, és távol az erdőben meg-megrepedt egy-egy fa, mintha puskával löttek volna. Hú elimbolygott az erdő felé is – nem nagy út az egy bagolynak –, és egy helyen hirtelen megperdült, mintha falnak repült volna.

A hó tetején egy megfagyott őzgida feküdt.

Hu mélyen leereszkedett, jól megnézte a csonttá fagyott tetemet, aztán újra felvágott a levegőbe, mert az őzzel úgysem kezdhet semmit. Talán a kertek alatt talál valami madarat vagy egeret, gondolta, és olyan alacsonyra ereszkedett újra, hogy majdnem beleütközött Karakba, a rókába.

Hu kivételesen megsuhogtatta a szárnyát.

– Ne rontsd itt az én vadászatomat, Karak, jó hírt mondok érte.

– Halljuk! – ült le mogorván Karak. – Az erdő alatt egy gida fekszik.

A róka csak a farkát lengette meg köszönésképpen, és elloholt az erdő felé. A gidát már messziről meglátta, de amint meglátta, már nem sietett. Leült és nézte. Aztán. nagy körben körüljárta. Más nyom, mint a gida tántorgó nyoma, nem vezetett a körbe. Ez megnyugtatta, de mégsem sietett. Újra leült, és most. már az erdő felé figyelt. Semmi. Most kisebb kört vágott a tetem körül, és orrát meghúzta a levegőben. Szimat. Semmi. A levegő tiszta volt és szagtalan, mint a jég. Ekkor aztán óvatosan, mint az árnyék, odasuhant a gida mellé, lelapult, fülelt még egy kicsit, és beleharapott.

Hu pedig hajnalig kalandozott a kertek alatt, a házak között, de mindössze egy egeret

fogott, azt is az egyik padláson, ahova nem szívesen ment. Hú nem szerette az idegen helyeket. A csillagok már halványulni kezdtek, amikor besurrant a padlásról az istállóba, és alig húzódott mélyen a gerenda szögletébe, már megjelent Berti a lámpával, hogy enni adjon állatainak.

Amíg a jószág evett, Berti megkefélte Patákat, megvakarta Mut, kihordta a trágyát – a hideg úgy tódult be, mintha zsilipet húzott volna fel –, és friss almot hintett mindenhova.

A varjú behúzódott egészen a fal mellé; onnét figyelte az embert.

“Nem eszik – gondolta –, nem iszik, nem vadászik, nem rak fészket. Akkor miért csinálja?”

– Ja – mondta végül Berti –, majd elfelejtem... – benyúlt a zsebébe, és egy marék kukoricát tett a ládára.

– Ez meg a tied, varnyú.

A varjú meg se moccant. Gyanakodva nézett a kukoricára. “Csapda van alatta vagy tőr” – gondolta. Már régen kivilágosodott, még mindig nem mert hozzányúlni. De nézte, nagyon nézte. Egy szemét, mely messzebb gurult a többitől, óvatosan felkapott, de nem történt semmi. Aztán még egyet. Körülnézett. A többiek nem törődtek vele. Aztán még egyet...

Az ablakon melegen besütött a nap; az istálló most olyan volt, mint a hálószoba, ha kiszellőztették és kitakarították. A jószág alatt szinte ragyogott a friss szalma, a jéghideg levegő kinyomta az éjszakai szagokat, a levegőben erős szénailat. Mindenki bóbiskolt egy kis utóalvásban. Csak a zabos láda koppant néha, amint a varjú egy-egy szem kukoricát felkapott.

A nap éppen Kelére sütött, és a gólya fürdött a melegben és a fényben; beteg szárnyát kinyújtotta, visszahúzta, és amint jobban odanézett: megdöbbsent az örömtől. A csupasz bőrön kis pehelytollak nőttek, és a levágott evezőtollak vége meggömbölyödött...

Kele becsukta a szárnyát, és fél lábra állt.

Kinő – gondolta, de erről most már nem szólt senkinek. Kinő – bólított, és úgy érezte: az ember és barátai mintha egyszerre távoliak lettek volna. Lehunyta szemét. A nagy fehérség majd csak elmúlik – gondolta –, és egyszer csak megint felzendül Unka népe. Hunyorgás nélkül nézett a napba, és szárnyára gondolt. A gyógyulás is jó volt, de a tollak növése sokkal több volt ennél. Ez volt maga a messzeség és a szabadság.

Újra lecsukta a szemét, mintha ezzel nagy titkát is mindenki elől elzárta volna. És nem nyitotta ki akkor sem, amikor Vahur jött be, aki pedig lelkendezve akarta újságot, hogy alighanem megváltozik az idő...

Miután mindenki bóbiskolt, a kutya is lefeküdt az ágy végébe. Aztán már nem zavarta senki a csendet. Még Toró se kopogott, mert a kukorica elfogyott.

Igen, ezen a délelőttön, karácsony hetében járt már a kalendárium, az idő megfordult. Déli szél indult el, és apró felhők tünedeztek fel az ég alján. A levegő megindult, keménysége megereszkedett, mint az esőverte hegedűhúr. Tündöklő tisztasága megpárásodott, eltakarta a távoli dombokat; a hókristályok éle lekopott, amerre ment. Roskadni kezdett a hó. A fák zúzmarája lepergett, a bokrokról egyszerre zuhant le a súlyos szoknya, a szarvasok felálltak a fenyvesben, az őzek egy tisztáson melengették magukat, és a foglyok csirregve szaladtak a havon a bokros domboldal felé, ahol kilátszott a föld, és a száraz kórósálak ígértek apró kis magvakat. Elöl a patkós mellű, öreg kakas, hátul a kis tyúk.

– Gyorsan, gyorsan, gyorsan – pityegte a kakas, és lehajtott fejjel szaladt utána a kis család. Közben meg-megállt egy pillanatra, körülnézett, és a motolláló kis lábak nyomán porzott a hó.

Már nem volt messze a sűrű, csalitos domboldal, amikor a kis kakas körülnézett és: – Csirr – kiáltott vészesen, és a család perregő szárnyakkal zúgott utána.

– Bokor alá... bokor alá!

Nyomukban Killi suhant, a héja, mint a végzet. Mind közelebb, mind közelebb. A foglyok szárnya perregett a halálfélelem vad hajszájában. Killi szárnya alig mozdult, mégis gyorsabb volt, sokkal. A foglyok az életükért röptek, Killi csak az ennivalóért, mégis... mégis...

A foglyok elérték a bokrokat, mint a gránát, zuhogtak be a sűrűségbe. Aztán meglapultak. Aki azonban azt hiszi, hogy a héja ezek után lemondott a fogolypecsenyéről, alaposan téved. A sólymok a sikertelen támadás után otthagyják a prédát, de a sólymok kényes rablók, míg Killi közönséges kapcabetyár, akinek a zsványbecsületről fogalma sincs. Élete a vér, szenvedélye a gyilkolás. Killi utána megy a galambnak a galambdúcba, Killi kihalássza a kint felejtett kalickából a kanárit, Killi kifosztja a fészkeket, megöli a fészken ülő fácánt, Killi nem bátor, de a gyilkolás szenvedélye vakmerővé teszi, s a konyhaküszöbről viszi el a rántani való csirkét.

Killi most sem hagyta annyiban a dolgot. Fordult egyet, lebegni kezdett a bokrok felett – sűrű, tüskés kővénybokrok voltak –, és szeme szikrázott a gyilkos haragtól. A foglyok dobogó szívvel lapultak, és Killi oda beszállni semmiképp nem tudott. A fogolykakas kétségbeesetten pislogott a fiatalok felé:

– Nem repülni! Nem repülni!

Barna ruhájuk úgy összefolyt a földdel, a száraz avarral, hogy senki meg nem látta volna őket, de Killi szemét megtéveszteni nem lehetett. Már azon gondolkozott, hogy bebújik közéjük, amikor a dombélen élesen csattant egy puska, a bokrok tetején végigsepert a sörétek sziszegése, Killi pedig ész nélkül vágódott a bokrok takarásába.

– Szamár vagy, fiam – mondta egy mély hang – nyugodtan közelebb mehettél volna; ez a hóhér ilyenkor se lát, se hall.

– De kapott.

– Kapott a fenét. Alá lőttél. Pedig ezzel a lövéssel meg lehetett volna menteni egy-két csapat fogoly életét. Add ide azt a puskát!

Az erdész fia szégyenkezve adta vissza apjának a puskát.

– Nyugalom és fegyelem – mondta az öreg –, de azért ne lógasd az orrod.

– Röstellem.

– Ne röstelld, hanem jegyezd meg magadnak. Na menjünk, mert este lesz. Meggyöngült az idő. Elindultak az erdő felé.

Ekkor már alkonyati párok születtek a völgyben, és hamvas felhők közé süllyedt a lebukó nap. Délről pedig még egyre jöttek a felhők, hangtalanul és terhesen.

Az istállóban egyszerre sötét lett. Hút már valósággal tépte belül az éhség, azért szokatlanul korán kirepült. A ködös homályban nem is vette észre senki – a verebek már elültek régen –, és egy perc múlva már a mezők fölött vitorlázott. Az idő a tegnapihoz képest valósággal enyhe volt, s a bagoly most alaposan átkutatta a határt.

A mezőn nyulak mozogtak, s az erdő alatt két ember tett-vett az elhullott őzgida körül. Hú magasra emelkedett, mert kíváncsi volt nagyon, de nem lett okosabb. Az egyik ember piszkált valamit a gidán, amelyből tegnap Karak vacsorázott – aztán felállt, és elmentek.

– Gyanús, nagyon gyanús – imbolygott a bagoly. – Karakot figyelmeztetni kellene! – De aztán mérgesen csapott a nádas felé. – Karak vigyázzon a bőrére maga, éhes vagyok, majd belepusztulok, és más dolgával törődöm. Hopp! – torpant meg a bagoly, és mint az árnyék, szinte megállt a levegőben. A nádas mellett Csirik, a menyét éppen abban a pillanatban kapott el egy egeret, aztán kecses, kis fejét óvatosan felemelte, s most olyan volt, mint amikor a kígyó felemeli fejével együtt testének egy részét. Az egér még mozgott szájában, amikor Hú lecsapott rá. Csirik iszonyattal, de keményen verekedett, amíg tudott. Hú kicsit hátul fogta meg, de amikor a bagoly karmai a tarkójában összecsukódtak, Csirik csak elnyúlt, ám az egeret még holtan se eresztette ki szájából.

A bagoly nehezen kapott szárnyra terhével, mert nem szerette a nádas közelségét. Kétszer

is nekirugaszkodott, amíg végre levegőt érzett maga alatt.

– Hogy elgyengültem, hogy meggyengültem ingatta buksi fejét repülés közben, de aztán megvigasztalódva szállt az öreg fűz csonka ágára. Először is kivette a menyét szájából az egeret, és azt egyben lenyelte, aztán tépni kezdte a menyétet, melynek finom kis bundája szakadt a bagoly csőrében, mint a papír. Amikor készen volt vele, szinte elszédült a gyönyörűségtől. Megmelegedett, begye duzzadt a jóllakottságtól, és csak ült, emésztett, és nézte az éjszakát. A tegnapi éjszaka dermedt, süket és üres volt; a mai puha, mozgalmas és hangokkal teli. Ezeket a hangokat emberi fül, sőt még a vadak füle se foghatta mind fel, mert ezek a hangok majdnem túl voltak már azon a határon, mely az életet határalja.

Elsősorban itt volt a szél. A levegő lágy mozdulását talán megérezte a Szabadok vad népe, de hallani csak a bagoly hallotta. Hallotta közel, és hallotta távol, hallotta, amint megsimogatta a hómezőket, a nádbugákat, a fűz hajlós vesszőit, a kórok kemény szárát. Nem is volt ez még szél, hiszen még a párákat se ingatta meg, de Hú tisztán és világosan hallotta, amint elment alatta, fölötte, végtelen finoman erősödve és gyorsulva. Messze, messze valahol már zúgott. Hú ezt is hallotta.

És hallotta, hogy ez a déli áramlás hogy eszi a havat. Mert ette, koptatta, párologtatta, süppedtetette.

Roskadozott a hó. Hú hallotta, és bólított. – A Nagy Fehérség öregedik...

A nád selymes bugájából nem szakadhatott ki egy pehely, hogy Hú azt ne hallotta volna, és hallotta, ha az öreg fűz odvában a lepkék megmozdultak bábkoporsójukban.

A havon futó egér már zaj volt, és ha egy nyúl mozdult a nádasban: idegesítő lárma. Azután ott volt még Hú szeme is. Ez a szem itta és raktározta a fényt, kigyúlt, mint a lámpás, és összezsugorodott, mint a gyertya. A napvilágban gombostűfejnyi kis pupilla volt; és Hú mondhatta el egyedül magáról, hogy a legsötétebb éjszakában is látott. Nem sejtette a tárgyakat és mozdulásokat, hanem látta.

Ezért szerette Hú az éjszakát, amelyben uralkodott, amelyet megértett és szeretett. De látott árnyakat, melyek némák és titokzatosak voltak, és hallott hangokat, melyeket nem értett. Ó, pedig ezeket leste Hú legjobban, ezért leste a haldoklókat, hogy az élet és halál titkát ellesse, hogy az elszakadás pillanatát megfogja. De a haldoklók meghaltak, az élet elröppent, és Hú nem látott és nem hallott azután semmit.

Nézte Hú az éjszakát.

Az előbb egy nyúl baktatott el alatta, olyan bután és zajosan, hogy Hú azon csodálkozott, miért nem kövérebb Karak. Miért vesződik Karak a fagyos gidával, mikor Kalán, a nyúl, akár a szájába sétálna. A nyúl elment, Hú elunta magát. Az éjszaka fogyogatott, gondolta, fordul még egyet a határban, azután hazamegy, és végre jóllakva alszik el.

Már messziről látta, hogy a gida körül nagy mozgás van. Mi lehet az? Mi van, Karak? – suhogtatta szárnyát. Amint odaért, látta, hogy a róka ide-oda ugrándozik, meggömbül, hány, vonaglik, fogát csikorgatja.

– Az ember... az ember – hörögte – valamit beletett... – aztán kínjában meghempergett a hóban.

– Csapda vagy mi? – ereszkedett le a bagoly kíváncsian, mert látta, hogy a rókának már csak a horpasa jár görcsös rángatódzással, és szeme zöldje lassan megtörik. A róka nyújtózkodott még egyet, szörnyű, utolsó görcsben, gerince majdhogy el nem pattant, aztán úgy maradt.

Karaknak vége. Libegett még egy darabig a bagoly a róka fölött, aztán megfordult, és mélyen elgondolkozva elindult hazafelé.

– Ki érti meg az embert – csóválta fejét –, ki értheti meg?

Ezen gondolkozott. még a gerendán is, ahol hamarosan elaludt.

A nehéz felhőket pedig küldte, egyre küldte a Dél. Most már hallani lehetett a szelet is. Nem csapkodott, hullámozott, kanyargott szeszélyesen, mint viharok előtt, hanem dőlt

egyenletesen, lassan, mint egy végtelen, parttalan folyam megmérhetetlen vize. Marta, gyalulta, párologtatta a havat, és a nehéz párákat felnyomta a felhőkhöz, amitől azok még terhesebbek lettek. A levegő nyomott lett, nehéz lélegzetű és baljós ígérő.

Így jött el a reggel.

Berti mogorván végezte munkáját, nem szólt állataihoz, de nem szóltak azok egymáshoz se. Álltak, és vártak valamit.

A falu felett egyszer csak megjelent egy csapat varjú. Lekárogtak a többieknek, mire felrepült minden varjú, és örvényleni kezdtek, mintha forgószelek hajtották volna őket.

– Kaar... kaar... káár... káár... elindult már, elindult már... kár... kár.

A dombtetőket már alig lehetett látni, ködben fürdött a kert, párások lettek az ablakok, a szél fütyülni kezdett, és szembefordult, mint a lázadó rabszolga.

– Nem hordom tovább! – sikoltotta, és közibe vágott kegyetlenül a nagy hasú felhőknek, aztán szaggatta, tépte, hajszolta őket, amíg csak lihegve ki nem fáradt. De ekkor már csendesen, halkán és fehéren hullott a hó.

A világ fellélegzett. A szél felszabadult suhogásában nevetett a Tél.

– Bemehetek a városba én is – nézett ki Ribizke az ablakon –, de ha kedved van, menj be te.

Berti komótosan szalonnázott a tűzhely mellett. Egy-egy falat kenyérhéját dobott Bujtárnak, aki szemben ült vele, szeme csillogott, és nagyokat nyelt, amikor Berti szájához emelte a szalonnát. Bujtár nem rajongott a kenyérért, de tudta, hogy a szalonnabőrke az övé. Erre várt.

– Nekem valami olcsó kucsma kellene, János bátyámat meg elhagyja a csizma. Nagy baj lenne, ha mind a ketten bemennénk?

– Hozd ki a pénztárt!

Berti becsattintotta biciskáját, a szalonnabőrt odaadta az izgatott kutyának, zsiros kezét megtörülte nadrágjában, és kihozott a szobából egy cipődobozt. – Zacsókát is!

A dobozban rengeteg aprópénz mellett néhány bankó lapult. Ribizke kivette a bankókat, megemelte a dobozt, s azt mondta:

– Futja! Az apró nálad lesz, hogy tudj visszaadni, az öreg meg nálam. Ha eladtuk a zöldséget, megvesszük a kucsmát.

– Meg a csizmát...

– Meg a csizmát, ha nem lesz nagyon drága, és olyant találunk, ami éppen nekem való.

– Találunk! Akkor én pakolok is – mondta Berti. A hó már alig szállingózott, és a fehér szegélyű felhők közül néha már kivillant a nap.

– Szép időnk lesz – nézett fel Berti vidáman, aztán kirángatta a szánkót, a pincéből felhordta a zsákba kikészített portékát, és bement az istállóba, hogy Patákot még egyszer megkefélje, mert kucsma és csizmavétel nem minden héten esik, s az már félig-meddig ünnep.

– Na gyere, ilyen ló nincs több a vásárban, nekem elhiheted.

– Az ajtót azonban nyitva hagyta ez a Berti billegette fülét irigyen Miska –, pedig gondolhatna arra, hogy Munak nemsokára kisló lesz... megfázhatik...

– Nem fázom – szuszogott a becsületes tehén –, igazán nem fázom, de azt meg kell hagyni, szép ló ez a Paták, halljátok, most kis kolompot akasztanak a nyakába.

Kívülről behallatszott a csengő halk csilingelése – Ki nem állhatom – rázta fejét a számár idegesít. Azelőtt nekem is volt, de moccanni sem lehet, hogy ne csörögne, és ragad, mint a bojtortján.

– Vahurnak tetszik – nézett Miskára Mu, mert behallatszott a kutya vidám csaholása.

– Au-hau-au – kiabált kint Vahur –, szép vagy, Paták, csillogó, mint a Nagy Fény,

nemhiába volt az apád olyan nagy, olyan izé...

– Versenyló – csillogott Paták szeme a dicsérettől –, versenyló!

– Az, az! Majd várlak benneteket.

Paták kényesen. és boldogan riszálta a derekát. – Nem is tudod, milyen jólesik, Vahur. Majd nézd meg, hogy megyünk ki az udvarból.

– Fene nagy a barátság – csapkodott ingerülten Miska a farkával, de aztán az ajtóra néztek, mert Berti jött be...

Új kabát volt rajta, papírban ennyivalót hozott Kelének. Aztán egy marok kukoricát szórt a varjú elé, a tehénnek szénát adott, Miskának pedig, kivételesen, zabot. Aztán megsimogatta a számár bánatos, nagy fejét.

– Mit hozzak vásárfiának, Miska? Hát csak vigyázz mindenre, Miska, neked van itt a legtöbb eszed...

Miska egyszerre elfeledte sérelmeit, de azért nem nyúlt még a zabhoz, nehogy mohónak lássék.

– Láttátok? – integetett Munak, amikor Berti kiment. – Láttátok? Hiába kis kolomp, hiába kellett magát Paták: Berti azért csak hozzám húz!

Kint újra megszólalt a csengő, ugatott a kutya, megcsusszant a szán, és Paták magasra tartott fejjel, csodálatosan szép ívben kikanyarodott az udvarról. Ribizke és Berti szelíd büszkeséggel dőltek hátra az ülésükben, és csendes, öreges örömmel néztek végig a nyárfás úton, mely a mai napot hozza. Térdükön rongypokróc, Ribizke csizmája rongyos, és kilátszik a tiszta kapcaruha, melyet a csiztavásárlás miatt tekert lábára. Berti kucsmája olyan, mintha valami szörbetegeben szenvedne, elhullatva fele prémjét. De a szerszám csillog. Paták ragyog, és úgy rakja lábait, mintha mindenki őt nézné. A hómezőkön szikrázik a nap, enyhe meleg van kint és belül is. A saroglyában egy kis meglepődöttség, várakozás; a csengő pengése mintha lehullana a hóra, és hancúrozva szaladna a szán mellett, és nevetne, nevetne...

– Szép nap van – mondja Berti. – Szép – bólint Ribizke.

Aztán már nem is szólnak egymáshoz egész úton.

A piac szokatlanul élénk, de a kertészek állása majdnem üres. Tegnap még nagy volt a hideg, nemigen mertek előrukkolni az elvermelt, pincében elrakott holmikkal. Ribizke azonban mert! Ribizkének két akkora tyúkszeme van, mint egy-egy mogyoró, s ezek pontosan megmondják a változást. Igaz, hogy a csiztavételnél fokozott óvatosságot igényelnek, de mint időjósok. csalhatatlanok.

– Az idő rövidesen megereszkezik – mondta tegnapelőtt Bertinek –, vidd le a mázsát a pincébe, kimérjük a zöldségfélét, hagymát, fokhagymát is, zsákba persze, alája szalma, letakarjuk, meglátod, jó vásárt csinálunk.

A derék tyúkszemek nem hazudtak. Akár kirakhatnák a portékát a ponyvára, olyan meleg van, de minek sietni. Ribizke mindenből kikészített egy-két darabot, jelezve, hogy mi van a ponyva alatt, azzal nyugodtan pipára gyújtottak. Körülöttük zajlott a hetivásár. A levegőben hószag, halszag, bórszag, lószag úszkált vegyes elosztásban, s ezeket a hullámzó szagokat mintha a zsidóság tartotta volna a levegőben. A pipák szeleltek, s a füst kanyarogva vegyült a többi illat közé.

Ribizke enyhe várakozással nézett maga elé, míg Berti konokul nézett a túlsó oldalra, mintha ott valami látványosság lenne, pedig nem volt. A kocsmacégér ernyedten és szennyesen lógott, Pimpók Gáspár köcsögjei katonásan álltak, ám fogantyújukat csipőre tették, mint a harcos háziasszony, s a borbély cégtáblájáról egy aranyszakállú, kék kabátú férfi úgy nézett meredt halszemével Bertire, mintha hipnotizálni akarta volna... De Berti nem azért fordította el fejét, hanem mert – a halasbódé. mellett feltűnt az ölebtulajdonos nő bundás, magas alakja.

– Na, még csak ez hiányzott, hogy az a jóisten... de talán nem ismer meg... – sóhajtott

Berti, És leszállt a kocsiról, hogy igazítson a ponyván.

A hölgy a nevezetes ölebet karján tartotta. Az öleb rámorgott Ribizkére, és gyulladásoos szeme utálattal állt meg Patákon.

Ribizke azonban mosolygott.

– Szép kis kutya, kezit csókolom – lengette a kucsmáját Ribizke, mert ismerte az asszonyt.

– Na, mije van, jó ember? Hallgass, Leó – simogatta meg szeretettel a kutyafejű hernyót, mert ez még mindig morgott –, hallgass, nem bánt a bácsi.

– Ilyen drága kis kutját? Dehogy bánthanám... Hát van, kezit csókolom, sárgarépa, zeller, petrezselyem... kalarábé, fokhagyma, vöröshagyma meg egy kis kelkáposzta – folytatta a felsorolást Ribizke.

– Nem fagyos?

– Mintha tegnap szedtük volna, csókolom a kezét. Minden zsákban, minden lemérve. Itt a mustra intett a mintának kitett darabok felé.

– Ára?

Ribizke beszámolt az árakról.

– Azért hagytam ilyen olcsóra, mert én olyannak ismerem az én régi, kedves vevőmet, hogy ért hozzá. Tudja; hogy minek mi az ára ilyenkor. Ma még be tudtunk hozni, holnap már nem tudjuk... szedés, ásás, vermelés, beszáradás, de hát minek mondom? A jó gazdasszony is úgy ért hozzá, mint én...

– Hát értek egy kicsit... Aztán nálunk sok fogy. – Ott ne fogyna? Nagy család, szép család...

És Ribizke szinte áhítattal legyintett, jelezve magas fokú elragadtatását.

– Nem bánom – bölintott az asszony –, de le is kell hordani a pincébe, ha lenne valami embere... megfizetem.

– Persze hogy van, Berti!

– Szszsz – sziszegett Berti a kocsi mögött, de most már elő kellett bújni.

– Csókolom a kezét!

Ribizke meghökkenve nézett Bertire, aki úgy fejére húzta a szörtüszőbantalomban szenvedő kucsmát, hogy csak az álla látszott ki belőle.

– Nem meleg az a sapka, jó ember? – Fáj a fejem.

– Szegény... hallgass, Leó! Arról van szó, hogy le kell hordani holmit a pincénkbe. Megfizetem.

– Lehet.

– Van ott homok is. Egy kis homokot dob rá, és kész.

– Igenis.

– Mire odaérnek, már én is otthon leszek.

– Megyünk, kérem szépen – bölintott Ribizke. – Ül fel, Berti.

Berti nekibátorodva kapaszkodott fel a kocsira, de kucsmáját csak akkor igazította meg, amikor befordultak a sarkon.

– Megfázhatott a fejed – pöfékelt Ribizke –, de mondtam én neked, hogy ne mászkálj hajadonfőtt.

– Most mintha kiállt volna.

– Na, hál' istennek. Majd megiszunk valahol egy kis forralt bort. Hanem jó vásárt csináltunk, az szent igaz.

– Nagyon jól. Jól beszélt, János bátyám. fgy kell, de én nem tudok. Még azt a ronda kis dögöt is dicsérte – és elmosolyodott Berti, mert eszébe jutott, amikor Miska az ölebet átsegítette Pimpók Gáspár köcsögjei közé...

Megelégedetten érkeztek a kövér nő udvarára, hol öreg hintó állt a kocsiszín alatt, s egy vén körtefán varjú leste a konyhaajtót. A konyhában sercegett a zsír, és a nagy pinceajtó előtt ott volt már a mázsa, nemkülönben az asszony az ölebbel.

A mérés egykettőre megvolt. Az asszony belenézett a zsákba, és azt mondta: – Szép! Rendes emberek. – Hajdinák János a nevem – emelte meg kucsmáját Ribizke, és zsebre vágta a különféle bankókat, kezét adott az asszonynak, azzal, hogy ő most elmegy csizmát venni.

Berti pedig hordta le a zsákokat. A kucsmát most már rendesen tartotta a fején, de többnyire a földet nézte, mert az asszony elgondolkozva állt ott, sőt később meg is szólalt:

– Olyan ismerős maga nekem, jó ember, olyan ismerős...

“Itt a lekvár – gondolta ijedten Berti –, ámbár a pénz már János bátyám zsebében van...”

Az asszony szemében valami hidegség terjengett.

– Nincs magának egy számara?

– Nincs, kezít csókolom, most akar a gazdám egyet venni a szomszéd kertésztől...

– Beszélje le a gazdáját; gonosz állat a számár. Ezt a szegény kutyát is megrúgta egy.

– Ezt a szép kis kutyát? – nyögte ki Berti undorodva, és várta, hogy megnyílik a föld...

De nem nyílt meg.

– Ha végzett, szóljon – mondta az asszony, és bement a konyhába, de Leó még a konyhaajtóból is ádáz gyűlölettel nézett Bertire.

– Essen ki a szemed, Leó – mondta Berti, és megkönnyebbülve hordta le a zsákokat a pincébe. Hatalmas nagy pince volt, melyből még egy vasalt ajtó vezetett le a borospincébe. Sajnos, ennek ajtaján lakat volt. Sajnos.

A sarokban nagy halom homok. Berti ebből hordott a zöldséghez, és – mint otthon – csendesen rakosgatott. Nem sietett, mert tudta, hogy Ribizke csizmavásárlása felette hosszadalmas dolog, és mit ácsorogjon ott. Segíteni meg nem tud. De a kucsmát majd alaposan megnézi. Ezzel is becsapták. Azt mondta a szűcs – meghalt már, nyugodjék –, azt mondta, hogy örökös.

Örökös a fenét. Alig hordja tizenöt éve, és máris hullatja a szőrét. Hát így örökös.

– Pszt... pszt...

Berti egy magas oszlop mögött dolgozott, és amint feltekintett a lépcsőkön, a pinceajtóban egy lányt látott, amint hevesen integetett valakinek: – Pszt...

“Aha – gondolta Berti –, ehe”, és behúzódott az árnyékba. De lehúzódott a lány is a pincegátorba, ahol nemsokára megjelent egy legény.

– Nincs kint senki? – hadarta a lány. – Egy lélek se.

– Várj!

A lány leszaladt a lépcsőn (mint a pók a falon, ez hát tud futni, gondolta Berti), és belenyúlt egy nagy ládába, melyben látszólag üvegekre való szalmahuzatok voltak, papírral vegyest. Látszólag. A lány azonban az üres szalmatokok közül egy üveget húzott ki, és szaladt fel a lépcsőn, mint a nyúl a domboldalon.

– Dugd zsebre!

A legény elsüllyesztette az üveget, de szinte ugyanazzal a mozdulattal magához húzta a lányt. – Erzsi, Erzsikém...

A lány tapadt a legényre, mint a zsindegy a háztetőre, de nem szólt semmit, nem is szólhatott, mert olyan csók következett, melynek Berti alig bírta kivárni a végét. Berti öreglegény volt, nem irigy egy cseppet sem, de határozottan féltette a fiatalokat.

– Fene egye meg – izgult –, még valaki meglátja őket.

Egyszer aztán szétrebbentek.

A lány megigazította a haját, lesimította kötétyét, és kileskelt az udvarra.

– Most már be kell mennem – és csak nézték egymást, de nagyon nekigyönyörködve. – Mikor látlak, kedves?

– Holnap.

– Jaj, csak gyere, gyere, van még négy üveggel. Amikor eltűntek az ajtóból, Berti elgondolkozott. “Van még négy üveggel...” – és rakta tovább a sárgarépát, közben a ládára sandított.

“Van még négy üveggel. Nono. A lány a bort lopta, erről kár is beszélni.” – Berti határozottan állt fel.

“Lopjon másikat” – mondta magában. Hallgatódzott egy kicsit, aztán beletúrt a szalmatokok közé. A negyediket alig találta meg, de ha négyet mondott a lány, négynek kell lenni. Na!

Becsavarta az üvegeket az üres zsákokba, és óvatosan beletette az üléskasba. Aztán bement a pincébe, elsimította a homokot az elrakott zöldségen, és beóvatoskodott a konyhába.

– Készen vagyok, kezit csókolom. Meg lehet nézni.

– Mit néztek rajta, fiam – mondta az asszony –, maguk rendes emberek... – és ötforintost nyomott Berti markába. – Erzsi, fél liter vöröset a kertész úrnak.

– Talán sok is lesz – szerénykedett Berti –, éhomra nem szoktam.

– Erzsi, egy rántottát a kertész úrnak, meg kenyeret is. Aki engem rendesen kiszolgál, azt én is rendesen kiszolgálom.

Berti most már bátrabban nézte meg az asszonyt, és így bunda nélkül határozottan csinosnak találta. Arca ki volt pirulva, és a rövid ujjú blúzban szépen érvényesült vastag, fehér karja és miegymás.

“Derék asszony – legeltette szemét óvatosan Berti –, foghatós, de ez a lány se kutya.”

Erzsi letette az asztalra a bort meg a rántottát, fekete szemét rávillantotta Bertire.

– Tessék, kertész úr – és visszariszálta szoknyáját a tűzhelyhez, miközben kis papucsai kényeskedve kopogtak utána.

Berti mérhetetlenül jól érezte magát. A rántotta elomlott benne, és belülről a vörös bor, kívülről a nagy tűzhely csak úgy döntötte a meleget. Az asszonyok, mintha régi ismerősök lettek volna. Az óra barátságosan tiktakolt, az asztalon zörrent egy-egy lábas, és amikor bejött Leó, Berti már nem haragudott rá.

– Ksz... ksz... kis kutya, gyere ide, kis kutya, kenyeret kapsz.

Leó gyanakodva nézte Bertit.

– Nem barátságos – mondta Erzsi –, menj oda, Leó, a bácsi szeret...

Leó óvatosan kivette Berti kezéből a kis zsíros kenyeret, és Berti nem érezte, hogy Leót ne szeretné...

“Így közelről nem is csúnya kutya” – gondolta vidáman, de gondolatai elugrottak Leótól, mert az óra ütni kezdett. Eszébe jutott Ribizke, a kucsma. Felállt.

– Mivel tartozom a finom rántottáért?

– Ugyan, fiam – mosolygott kedvesen az asszony, és az ajtóig kísérte Bertit, ahol Berti lelkesen kezét csókolt. s mindez nagyon természetes volt. A szánról – kicsit meghajolva – megemelte kucsmáját, és az már nem is tűnt fel neki, hogy Leó a farkát csóválja.

A csizmadia sátra alatt ott ült Ribizke, pipált és mosolygott. Lábán új csizma.

– Gyere, Berti, gyere. Nézd meg, hogy csaptak be megint...

A sátor alatt csupa vidámság.

Berti lepokrócozta Patákat, kezelt a csizmadiamesterrel és feleségével, de Berti most komoly volt. Felelősségteljes. Ribizke kinyújtotta lábát, Berti pedig tenyerébe támasztotta állát, és megnézte felülről a csizmákat. Aztán oldalt. Aztán lehajolt, és megtapogatta a bőrt.

– Tyúkszem? – nézett fel Ribizkére. – Mintha nem is lenne.

– Gondoltam. Rendes munka – és mélységes elismeréssel nézett a mesterre. – Aki egyszer tud, az tud.

A mester szeme ragyogott, felesége mosolygott, és most már elvidámódott Berti is.

– Kínáld meg a segéd urat is, asszony.

A kis kulacs nyaka megcsikordult, és Berti beleszagolt.

– Mint a tubarózsa – mondta –, egészségükre. – S a méregerős törköly szépen elhelyezkedett a vörös bor tetején. – Hordja, János bátyám, ezeket a csizmákat egészséggel.

Aztán ivott Ribizke, ivott a mester, az ócska csizmákat bedobták a ponyva alá, és nagy parolázás után elmentek a szúcshöz.

Berti itt már úgy viselkedett, mintha az egész bódét a mellényzsebéből kifizethetné.

– A legjobbat! – mondta.

– A legeslegjobbat – mondta Ribizke, akit többször is megkínált a mester, és most úgy nézett Bertire, mint tulajdon édes gyermekére. De úgy is érzett.

Nem is alkudott. Ennyi, hát ennyi – és kivágta a bankót az asztalra. A kucsma puha volt, mint a bársony, meleg, mint a kályha, és csúcsos, mint a templomtorony. Berti legényesen a tarkójára lökte, s a régi vedlettet bedobta a csizmák mellé.

– Ha úgy tetszik parancsolni, kedves János bátyám, mehetünk.

– Ahogy gondolod, Berti fiam... És ez mind természetes volt.

Napfény, meleg gazdagság, jólét és vidám gondtalanság volt még a zsebükben is. Paták kényesen, rangosan elindult, Ribizke és Berti pedig kedvesen integettek a szúcsnak, kicsit leereszkedően, mint a régi képviselők választóiknak választás – után.

És ez is természetes volt.

Suhant a szán. Paták, mintha megérezte volna, miről van szó, egymás után hagyta el a hazafelé szánkázó vásárosokat, Ilyenkor Berti és Ribizke komolyan néztek előre, mintha a másikat észre se vennék, de utána összemosolyogtak. Végül már nem volt előttük senki. Ribizke két szivart húzott elő a zsebéből.

– Gyűjtsunk rá, Berti, és ne haragudj...

– Én? János bátyám, én?... Ha az édesapám lenne, akkor se szeretném jobban.

Paták lépésre fogta a dolgot, mert Paták okos ló volt, aki tudta, hogy most beszélgetés következik. – Mert én – mondta elkönnyesedett szemmel Ribizke – elfelejtettem a forralt bort, pedig megígértem.

Berti majdnem elsírta magát.

– Hó! – rántotta meg a gyeplőt. – Hóha! Keljen fel kicsit, kedves János bátyám. Hát ez mi? kiáltott, kihúzva az ülésből egy üveget, és Ribizke vállára tette a kezét. – Hát ez mi?

– Te Berti...

– Na látja! Hun az a stuplihúzó?

– Te Berti, milyen ember vagy te, Berti, mindenre gondolsz. Én meg, vén számár, elfeledem.

A dugó cuppant, mint egy mámoros csók, és Ribizke szájához emelte az üveget.

– Rum! Te akasztófárávaló, rum! – Rum? Azt hittem, bar...

– Hát nem tudtad, mit veszel?

Berti csak nevetett, de amikor látta, hogy Ribizke arca kezd elkomorulni, elmondott mindent. Mindent, onnét, amikor Miska felrúgta Leót.

Ribizke úgy nevetett, hogy Bertinek meg kellett fogni, hogy ki ne essék a szánból.

– De erre iszunk! – kiáltotta a végén. – Erre inni muszáj.

– Muszáj! – kiáltotta Berti, mint a visszhang, és ittak.

Paták fázni kezdett, hát szép lassan magától elindult. Gyönyörűséges, szép délután volt ez mindenképpen. Ribizke kirakta a lábát a saroglyára, Berti fején csillogott az új kucsma selymes szőre, s a nyárfák előrehajoltak, mintha mind azt nézték volna. A szán már nem is csúszott, hanem lebegett, ringott, mint a csónak, s a hómezőkön túl, a látóhatár alatt csupa boldog napok várakoztak.

A varjak károгásában disznóölés volt és terített asztal, a cinkék cserregésében almával teli kamra, a szarkák vendégséget kiáltottak, és még a pipiskék téli siránkozása is úgy hangzott, mint tavasszal a pacsirtaszó. A szivarok füstje megült a szán körül, a nap melegebben sütött, és amikor egy nyúl trappolt el a szán mellett, Berti ráfogta az ostornyelet.

– Puff! – mondta. – Nagy vadász voltam én valamikor.

– Danulhatnál, Berti. Valami szép nótát, ha már így együtt vagyunk...

Először Bujtár kezdett fülelni, de aztán Ágnes is hallgatózva nézett a nyárfás út felé. Az ebédet megfőzte, és ment volna már haza, de – gondolta hátha itt tartják ebédre, ami hasznos is, jó is. Hát várt. Közben néha kinyitotta az ajtót, hogy nem hallja-e a szánkó csilingelését. Nem, a csengőt csak később hallotta meg, mert először nóta hangjai ütődtek a ház falának.

*Holdvilágos az éjszaka,
Most nyílik ki a viola,
Szarkaláb meg pipitér...*

– fújta Berti önfeledten.

– Ittak! – villant meg Ágnes szeme, és azonnal két szál kolbászt penderített a serpenyőbe. Hétköznap ez máskor semmiképpen sem lett volna lehetséges, de Ágnes ismerte a férfiakat.

– Ittak! Pláne még danulnak is... – ekkor már hallatszott a csengő és Bujtár vidám csaholása, Paták pedig – mintha csak most indult volna el remek ügetésben fordult be az udvarba.

A két férfi azonnal kihúzta magát, amint meglátta Ágnest, az asszony pedig kedvesen mosolygott, mintha semmit nem venne észre. Az aggodás felhői tehát elsimultak.

– Meggyöttünk – intett Ribizke a szivarral –, meggyöttünk, Ágneském, mi lesz a jó ebéd?

Ágnes azonnal észrevette az új csizmákat és Berti fején a tornyos nagy kucsmát. (Ezeknek telik! gondolta.)

– Tudom én, hogy milyen ebéd kell vásár után. Új csizmához: jó ebéd. Máskor nem, de ilyenkor... – Ez a beszéd, angyalom.

Ribizke lezökkent a konyhában egy székre, Berti pedig elvezette Patákat.

A sülő kolbász kellemes illatokat felhőzött, Ágnes tarmát reszelt, Ribizke pedig csak ült és mosolygott. Közben néha megmozgatta lábujjait a csizmában, hogy nem érzékenykednek-e az időjós tyúkszemek. Semmi.

Bertinek meg kellett hajolni, hogy a szemöldökfa le ne verje a tornyos kucsmát, és egy kis ideig még bent is a fején hagyta. Az üvegeket bevitte a kamrába, de a rumos üveget az asztalra tette. Aztán egy vizes poharat majdnem teletöltött, és az asszony kezébe adta.

– Ágnes, fiam – mondta szigorúan –, János bátyánk egészségére. De fenéig!

Ágnes ránézett Bertire, látta, hogy itt most ellenkezni nem lehet.

– Az úgy szokás – helyeselt Ágnes –, ha egészségről van szó – és felhajtotta a poharát. Ágnesnek elakadt a lélegzete, szeme könnybe lábadt, és hirtelen a tűzhely felé fordult, megfordítva a kolbászt.

– Tálalok – mondta azután halkán, és később úgy gondolta: lehet, hogy ittak Ribizkéék, de sokat nemigen ihattak, mert nagyon nem látszik rajtuk. Legalábbis annyira nem, mint amikor megérkeztek. Különben is a magukét isszák, megdolgoznak érte, öhozzá jók, és ő úgy is érzi magát, mintha itthon lenne.

– Vegyen, Ágnes, csakúgy, mint otthon!

Ezt Berti mondta, és Ágnes keze odacsúszott Bertiéhez, de Ribizkére nézett.

– Milyen jó emberek maguk, milyen jó emberek – és most már úgy érezte, nem ittak azok semmit, józanok, mint a tapló, csak egy kicsit vidámak.

Paták ruganyosan ment a helyére, és amikor Berti betette az ajtót, körülnézett.

– Megjöttünk. Mindenütt megnézték bennünket. Toró, láttam a néped, de még csak inteni se tudtam nekik, mert Berti hangos volt egy kicsit. Citér, a cinke, mondott valamit, de nem egészen értettem. Karakkal történt valami. – Erre előbújt Hu, és pattintott csőrével, ahogy a

baglyok szoktak.

– Karaknak vége – mondta –, ott voltam. Az ember...

– Csapda? – pislogott Toró.

– Nem, valami más. Karak azt mondta, az ember... Mintha beevett volna valamit a gidából.

– Miféle gidából? – fordult arra Miska, aki elhatározta, hogy előkelően hallgat, de most furdalta a kíváncsiság. – Miféle gidából?

– Beőnek, az őznek a fia. Megfagyott, és Karak eszegette.

– Akkor nem az ember – intett farkával Miska. – De az ember – kaparászott a bagoly –, azt is láttam.

– Furcsa, hogy te mindent látsz...

– Láttam, akár elhiszed, akár nem. Beleszurkált a gidába, és a nyílásba valami fehér port szórt... Ha találkozom Karakkal, figyelmeztetem volna, de hát nem találkoztam. Amikor meg odaértem, Karak már csak vonaglott.

– Akkor mégis az ember – szuszogott Miska hosszas hallgatás után és megfontoltan –, az embert nem lehet megérteni. Ámbár Karak is vigyázhatott volna magára.

– Nem kár érte – tollászkodott Kele –, aki nem tud magára vigyázni, az oda való.

– Ez igaz – bókkolt a bagoly –, Csirik se tudott magára vigyázni, és most jól vagyok lakva. Karaknak ott volt a híres orra, használhatta volna, de Karak meggondolatlan volt, elfelejtette a Törvényt, hát elpusztult.

– Nem kár érte – kopogott a varjú a zabos lánán –, én láttam máskor, tele volt már a hasa, alig szuszogott, mégis összeszedte a réten a tojásokat. Hiába rimázkodtak a pacsirták. Tojást enni már magában sem jelent jót... Aki tojást eszik, nem éri meg a következő fészekrakást. Lám, igaz.

Közben Vahur jött be, és álmosan hallgatta végig a beszélgetést. Rengeteget evett megint, és aludni szeretett volna, de azért megcsóválta a farkát.

– Karak alávaló tolvaj volt. Egyszer innét is elvitt egyet Gege népéből. Meglopta az embert, és el kellett pusztulnia.

– Hát a gida is az emberé? – tollászkodott tovább Kele.

– Úgy látszik.

– Hát minden az emberé? – Bizony, minden.

A gólya szeme most hideg lett, mint a friss jég. Tollaira gondolt, melyek nőnek... Megrázta a fejét: – A Szabadok nem!

A lánán Toró kopogott halkán, de határozottan: – A Szabadok nem!

A gerendán pedig Hu tollászkodott: – A Szabadok nem!

– De azért megeszitek, amit az ember ad? dobogott Paták.

– Mi nem vagyunk Szabadok – nézett Patákra Kele. – Hu szabad, mit tud csinálni vele. Hu az emberé?

– Megölheti.

– Ha tud – fújta fel tollait a bagoly –, ha tud. De nem tud. Ha akarnám, itt lakhatnék akármeddig, az ember soha nem venne észre. Az ember sokat tud, de nem mindent ám. Én láttam, mikor az ember éppen úgy vergődött, mint Karak, és nem tudott magán segíteni, és nem tudtak rajta segíteni a többiek se.

– Sok a beszéd – billegette fülét Miska –, az igazság az, hogy a Szabadok Törvénye más, az az ő dolguk, és az ember Törvénye más, az meg ránk vonatkozik. De hát kik a Szabadok, és miért szabadok? Akiket az ember nem tud használni, azaz haszontalanok...

– Nem tudom, mit akarsz ezzel mondani – pislogott Hu –, mert nem értem, de én szívesen vagyok haszontalan.

– Én is!

– Meg én is!

Ezt Kele és Toró mondta. Vahur csak farka csóválásával vett részt a vitában. Paták is elbóbiskolt a meleg istállóban. Csak Mu volt szokatlanul élénk. Hol lefeküdt, hol meg felállt, és néha hátranézett, mintha várna valamire. Egyszer csak csendesen elbőgte magát, ami egyszerre véget vetett a vitának.

– Az én időm elérkezett. Fáj, nagyon fáj, de hát ez már így van – mondta kicsit panaszosan. A kisfiam indulni akar...

Mindenki hallgatott. Kele megmerevedett, a bagoly bebújt a kuckóba, Vahur szó nélkül kiment az udvarra, és Miska olyan messze húzódott a tehéntől, amilyen messze csak lehetett.

– Nem is tudom, miért csinálod, ha fáj – csapkodott ingerülten Miska, aki szintén szundítani akart. – Mit miért csinállok?

– Hát hogy borjú legyen.

– Jaj – bögött panaszosan Mu –, jaaj, hát megbolondultál? Hát hogyan csinálnám, ha kell nekem a borjú... Csak Berti jöjjön! Berti mindig segít. Vahur, szólhatnál Bertinek, téged megért...

– Vahur már az előbb kiment – nézett Mura Miska –, Vahurnak gyenge a szíve, nem tudja nézni, hogy kínlódom.

A kínlódás már a baglyot is érdekelte, azért kiállt a gerenda szélére, és lenézett Mura.

– Munak nem lesz semmi baja – csattintott a csőrével –, én mondom. Mu körül csak úgy omlik az erő és az egészség.

Ez egy kicsit megnyugtatta a tehenet, de azért újra felkelt, és olyat bögött, hogy rezegtek az ablakok.

Berti azonban ezt nem hallotta meg, és nem hallotta meg Ribizke se, mert mindketten aludtak, mint nagy télben a medve. Ágnes betakarta őket, és elhatározta, hogy nem hagyja ott a házat. Egy vásáros emberrel izent, hogy nem megye haza, mert dolga van, és késő este már nem akar egyedül mászkálni, anyja menjen át a gyerekekhez. Aztán mosogatni kezdett, de kiállt a pitvarba, mert a rumot ki kellett szellőztetni.

Ekkor hallotta meg, hogy bög a tehen.

A bögés nem volt erős, azért nehezen talált utat gondolatai közé. Elnézte az alkonyba szürkülő kertet, a tavaszra gondolt, de hogy miért, arra talán nem tudott volna választ adni. Ködös, hűvös volt az alkony, az alvado hótól inkább nyirkos, mint hideg; a palánták jutottak eszébe, a porló föld hamumelege és a rügyek a fán...

Ekkor arra gondolt, hogy hány óra lehet, ámbár ezt a kérdést már Mu bögése indította el. A lovat is meg kellene itatni... de mért bög ez a tehen? Fejni nem kell, hiszen régen elapadt már.

Bement a házba, csillogó rendbe tett mindent, kisöpört, és söprés közben hirtelen megállt. Most nem hallotta Mu hangját, mégis letette a seprűt.

– Hátha borjazni akar?

Kiment az istállóba, vitte magával a lónak a vizet. A tehenre csak egy pillantást vetett. Letette Paták elé a vödört, és elgondolkodva hallgatta Mu nyögését. El kellene szaladni Peták Jancsi bácsiért, de talán már nincs idő, és meg is kérdeznék, mi szükség van az öreg Petákra, mikor két férfi is van a háznál. Máskor Berti szokott bábáskodni. Akkor mit mondana?

Gondterhelten nézte Mu készülődését, görcsös erőlködését, és önmagára gondolt, amikor gyermekeit a világra hozta. A tehen testén végiggyűrűző fájdalom, a vonagló erőlködés és pihenés a kapkodó nyögések után szinte ugyanaz volt.

Ágnes megfordult, haragosan húzta meg fejkendője csücskét.

– Az a két trehány ember meg döglök odabent! No, megálljatok!

Szaladt a ház felé, kivágta a konyhaajtót, megrázta Berti karját.

– Borjadzik a tehen – kiáltotta. Berti meg se moccant.

– Borjadzik a tehen, Berti – és belecsípett Berti karjába.

Berti nem mozdult.

Ágnes még egy pillantást vetett a két férfira, aztán ollót vett ki a fiókból és vastag cérnát. A cérnát megmártotta a jódos üvegben, kiment az istállóba, de nem tette be az ajtót.

Az istállóban már homály volt. Ágnes körülnézett, hogy hová tegye le az ollót meg a cérnát, amikor majdnem felkiáltott – meglátta, hogy a tehén mögött egy kis csapzott, szőrös halom fekszik.

– Ó, hát megvagy, böccikém?! – és Ágnes is úgy megkönnyebbült, akárcsak Mu, aki hol maga elé nézett elkínzottan, szelíden, hol visszanézett, és csendesen bögött:

– Adjátok már ide, miért nem adjátok ide?

– Na, csak várj egy kicsit – mondta Ágnes, és elvágta az utolsó szálat, mely a kis borjút az anyai testtel összekötötte.

Mu felállt, izgatottan topogott.

Ágnes aztán elkötötte ennek a szálnak a borjún maradt másik végét, felnyalábolta az újszülöttet, és anyja fejéhez tette.

– Üsző – mondta –, de milyen nehéz. Eredj innen kutya, mert felrúglak.

Vahur nagyon érdeklődött az esemény iránt, és most, hogy felszabadult az istálló Mu nyögéseitől, bejött megnézni, mi is történt tulajdonképpen? Ágnes elnézte, amint Mu szép tisztára nyalta a kisborjút, és arra gondolt: olyan ez, mint amikor a gyereket fürösztik.

Bu még félig eszméletlenül pislogott, de szemében már ugyanaz a szelíd nyugalom fénylett, mint anyjában. Csodálatos világ volt ez idekünt mindenképpen. Orrán ismeretlen ízekkel és szagokkal tódult be a levegő, a szalma elég meleg volt, de kemény, és a külső világ hangjai ismerős-ismeretlenként hullottak fülébe.

Mu tőgye akkora volt, mint egy sajtár, és csepegni kezdett belőle a tej. Mu megint bögött:

– Megszoptatom! Meg akarom szoptatni!

Ágnes nem értette, mit akar a tehén, de még nem is volt itt az ideje a szoptatásnak. Látta, hogy minden rendben van, hirtelen megfordult.

– Ezek még megfáznak odabent – ijedt meg, és szaladt a ház felé, hogy betegye az ajtót. A hideg azonban meg se kottyant az alvóknak. Látszólag nem törődtek vele, aludták tovább mély álmukat.

Az istállóban pedig a tisztára nyalt kisborjú lassan száradni kezdett. Szőre tarkán hófehér és piros lett, fülével billentett egyet-kettőt, mintha máris a legyeket hajtaná vele. Csak maga elé nézett szelíden, kicsit bután, mintha a levegőből pottyant volna le, és most eszmélkedik.

Mu lefeküdt melléje, és csak nézte, nézte. A fájdalmak már messze elrepültek, és az enyhe láz, ami még visszamaradt, már nem érdekelte.

– Itt vagy – szuszogta –, itt vagy...

– A kis Bu szép – csóválta farkát Vahur –, és nagy. Nem is értem...

– Ne gyere ide, Vahur – rázta meg láncát Mu, mert a kutya meg akarta szaglászni a borjút.

– Ne gyere ide, mert felöklellek.

A kutya meghökkent. – Engem?

– Téged!

– Mu, megvesztél? Mi bajod velem?

– Semmi, de ide ne gyere. Majd ha neked kölyked lesz, te is megérted.

– Hát ne menj oda, Vahur – nézett a kutyára Miska –, mért kell neked mindenáron odamenni? – Csak meg akartam szagolni...

– Hát ne szagold meg. Nem is értem, miért kell neked mindent megszagolnod?

– Mert a szemem is tévedhet, a fülem is, de az orrom sohasem téved. Nem volt nékem Muval soha semmi bajom.

– Most sincs – ingatta a fejét a tehén –, de ide ne gyere. Semmi közöd hozzá.

A kutya erre nem válaszolt, hanem mélyen megsértve kiment az istállóból.

– Ez mindig így van – kaparászott a gerendán Hu –, amikor a mi kicsinyeink kibújnak a tojásból, a párom még Brukut – a galambot – is elzavarja, pedig annak nincsen olyan foga,

mint Vahurnak. Vahur gondol egyet, azt se tudja, méri, és megharapj a But...

– Hú, köszönd meg, hogy itt lehetsz, és ne kavard a dolgokat – dobbantott mérgesen Paták –, Vahurtól nyugodt lehet Mu.

– Hiszen nem azért mondom – pislogott a bagoly –, de a kicsinyeknek a szem is árt. Nem jó őket idegeneknek mutogatni. Az én párom, amíg élt...

– Nem él már? – nézett fel Kele, aki most párjára gondolt, erről eszébe jutott a nagy folyó, az égő steppék és javuló szárnya is.

– Azt hiszem, nem él, mert egyszer csak nem jött vissza, márpedig, ha élne, visszajött volna. Mi nem cserélgetjük párunkat, mint ti...

– Mi se – nyújtózkodott Kele –, csak ha elpusztul.

– Ahány istálló, annyi szokás – billegette fülét kenetteljesen a számár –, fontos az, hogy békesség legyen, és Vahur szagolgasson mást.

– Majd jön úgysis az ember – tollászkodott a bagoly –, majd jön...

Miska éppen válaszolni akart, de megmerevedett benne a mozdulat, mert a lefolyó nyílásán egy hatalmas patkány bújt be az istállóba, és óvatosan körülnézett. Csend lett egyszerre. Odanézett Paták, odanézett Kele és Mu is. Az istálló közösen undorodott, csak a gólya szeme lett olyan, mint az üveg.

A patkány gonosz szeme meg se rebbent, de látott majdnem mindent, felmért mindent, és ült, figyelt mozdulatlanul. Csupasz arca kegyetlen volt, okos és undorító. Farka, mint a kígyó, meztelen, éles foga kilátszott.

– Kint hideg van, de ennivaló nincs – csikorgott halkán, amitől az istálló megborzongott –, a csapat küldött szállást csinálni.

– Eredj máshová, Kiz – győzte le magát Miska, és idegesen csapkodott a farkával –, eredj máshová. Itt Vahur jár, és véged van. Megvoltunk nélküled is...

– A csapat küldött, elhatároztuk, itt vagyok, és itt is maradok. Vahur? Vahur ostoba, akárcsak ti. Mit tehet nekem Vahur? s mit csinálhattok ti? Hiába mereszted rám a szemedet, te hosszú lábú tetűfészek – nézett Kelére a patkány –, ha közelebb jössz, rád ugrom, és átharapom a torkod.

Kele nem válaszolt. A patkány szokatlanul nagy volt...

Paták szeme csak úgy villogott a dühtől.

– Megmászik mindent ez a rondaság, zabot, szénát, bepiszkol mindent, ha idejön, eltaposom...

A patkány csak ült.

– Oda megyünk, ahova akarunk, azt tesszük, amit akarunk, a csapat parancsol. Így határoztunk – csikorgott most már élesebben a patkány, és mintha a többiek a világon se lennének, elindult a járdán terepszemlére.

A patkány okos volt, mérhetetlenül szemtelen, nyugodtan szaglálódott, hiszen a csapat küldte könyörtelen parancsal, de valamit mégis kihagyott a számításból. Nem, ilyen véletlenül a legokosabb patkány sem számíthatott, hiszen a baglyok általában nem tanyáznak lakott istállóban.

Kiz tehát egy kis óvatossággal ugyan, megindult, aztán megállt, mert volt valami a levegőben, ami nem tetszett neki. Nagyobb ellenállást várt, több tiltakozást, és valami... valami nem volt rendben. Ám az istállóban nem mozdult semmi. Kele mereven állt. Talán ő? – nézett rá Kiz, de aztán elfordult, Kele szeme pedig azt mondta Hunak:

– Majd ha alattad lesz!

Kiz szaglálódva kúszott előre, és a homályban nem vette észre, hogy hangtalanul – a pókháló se szakad le csendesebben – Hu ereszkedik alá, markolásra feszített karmakkal.

Hu egyik lábával a tarkója mögött kapta el, a másikat pedig szájára vágta a patkánynak, mint egy szöges szájkosarat.

A patkány visított, tekergett kínjában, a bagoly pedig vágta, vágta. Szárnyával csapkodott,

és végül éles csőre le-lemerült Kiz tarkójába. Forogtak, peregtek, de a harc lassan gyengült, aztán a patkány kinyúlt, Hu pedig szinte lihegett a fáradtságtól, nagy nehezen felvitte a gerendára.

- Vége? – nézett fel Miska.
- Még kérde? Ez már nem visz semmiféle hírt annak a híres rokonságnak.
- Szép volt – bólintott Kele –, én nem bírtam volna vele.
- Hu – kopogott a varjú –, Hu, kérlek, ha maradna egy kicsi, hiszen Kiz olyan nagy...
- Köszönöm, Hu – dobogott Paták –, inkább éhen haltam volna, semhogy megegyem, amit ez az utálat összemáskál. Nem lett volna nyugtunk se éjjel, se nappal.
- Nem is olyan utálat – nyelt a bagoly nagyokat –, a húsa kiváló, csak egyszer kóstolnátok meg. – Jaj, a gyomrom – nyögte Miska –, jaj, a gyomrom, ha csak rá gondolok is.
- Mi van megint a gyomroddal, Miska? – bújt be Bujtár a kis csapóajtón. – Mi a baj megint? Kiz járt itt! – csapta fel az orrát. – Hol van Kiz? Hadd tépem szét.
- Elkéstél, Vahur – nézett fel a varjú nagy tisztelettel Hu felé –, elkéstél. Hu már eszi is.
- Rosszkor mentél ki, Vahur – kajánkodott Miska –, ámbár tetőled el is menekülhetett volna. Te mindig akkor mégy el, amikor szükség lenne rád.
- Vahur – kopogott szerényen a varjú, mert nagyon éhes volt, és már a pelyvát csipegette a zabos ládán –, Vahur, kérlek, ha Hu ledob nekem valamit, ugye, nem eszed meg?
- Nem.
- Hu már nem tépte a patkányt, és sajnálkozva nézett Toróra.
- Én nem mondtam, hogy adok Kizból. Ahogy jobban megnézem, már nem is olyan nagy.
- Azt elhiszem – szomorodott el a varjú –, hiszen felét már megetted.
- A bagoly nem válaszolt.
- Toró – rázta meg magát Paták –, itt a jászolban van még pár szem zab, szedd össze, amíg be nem sötétedik egészen.
- A varjú felugrott a ládáról a jászol peremére, onnét a jászolba. Aztán nem hallatszott más, csak itt-ott egy koppanás. Később az is elcsendesedett. Csak Mu szuszogott, fejét fáradtan letéve kisborja mellé.

Ágnes már korábban meggyújtotta a lámpát, és várta, hogy Ribizkéék felébredjenek. Elővette a kalendáriumot, böngészett egy kicsit benne, azután megkereste a ház egyetlen ceruzáját, és beírta: “December 23. Csákónak üszőborja lett, neve Bimbó.” Ágnes szeretett keresztelni. Kedvtelve nézegette a mogyorónyi betűket, és úgy gondolta, hogy nem is romlott az írása, mióta kimaradt az iskolából. Azután elolvasta a százesztendőös jövendőmondó jóslatát, amely ékes rigmusokban ígért sáskajárást, szárazságot, bőséges termést és korai fagyokat. Aztán elbóbiskolt, csak úgy az asztal mellett. Később felijedt, mintha valaki szólította volna, de a szobában csend volt, csak az öreg Ribizke horkantott néha. Nem horkolt folyamatosan, csak néha horkantott, ami úgy hallatszott, mintha meg akart volna valakit ijeszteni.

Ágnes letette a kalendáriumot, és eszébe jutott, hogy valami vacsorafélét mégiscsak össze kellene ütni a háziaknak, már csak azért is, mert közben megéhezett ő is. Aztán, ha felébrednek, jó, ha nem ébrednek, úgy is jó. A férfiak jelen állapotában pedig másról, mint káposztalevesről, természetesen, nem is lehet szó. Ágnes nagyon szerette a káposztalevest kolbásszal.

Megrakta tehát a tüzet, és nemsokára orresiklandó, gyomormozgató szagok, azaz illatok szállongtak a lakásban. Ettől Ribizke meg Berti majdnem egyszerre ébredt. Mégis valamivel előbb Ribizke, aki hatalmasat tüszentett, azután kinyújtotta kezét, tapogatva a szomszéd ágyon.

- Itt vagy, Berti?

– Hát hol lennék...

– Na, mink is – ásított Ribizke –, el lehet mondani: megérjük a pénzünket.

– Nem került pénzbe, aztán ki parancsol nekünk? Hanem ez az Ágnes derék asszony. Érzi, János bátyám?

– Arra ébredtem fel. Ágnes! – kiáltotta.

– Itt vagyok, itt vagyok – tárta ki az ajtót az asszony, aki minden szót hallott, és Berti dicsérete nagyon jólesett neki. – Én itt vagyok, a finom jó káposztaleves meg az asztalon.

Az ágyak megnyikkantak, mert Berti innen, Ribizke meg a túlsó oldalon igyekezett leszállni. Ágnes szándékosan terített csak két személyre, mert mégiscsak szebb az, ha úgy hívják meg, és hogy meghívják, az nem volt kétséges.

– A leves még lobog, olyan forró; kapjanak fel kabátot, mutatni akarok valamit.

– Hideg van – húzódozott Ribizke –, nem ér rá reggelig?

– Egy minutumot se. Berti, hozza a lámpát!

Az asszony úgy vezényelt, mint egy káplár, és a két férfi még erejük teljében se ellenkezett volna, nem ilyen elreszelt állapotban.

– Az istállóba megyünk?

– Oda. Új madarat fogtam.

Berti és Ribizke vakon támolyogtak be az istállóba.

– Ide gyűjjenek! Ide!

– Hát ez meg? – ragyogott Ribizke, míg Berti olyan ellágyult képpel állt a kisborjú felett mintha ő szülte volna.

– Peták Jancsi bácsi segített? – kérdezte ezután Berti, és arra gondolt, hogy az pénzbe kerül.

Ágnes diadalmasan csípőre tette a kezét:

– Kell is nekem az a vén totyogó! Egyedül! Mindent egyedül! Aztán nézzék meg: üsző!

– Az – mondta Ribizke –, de még milyen üsző! – Melegen nézett Ágnesre, mert ennél többet nem tudott mondani.

Mu azonban izgatottan bögött:

– Meg akarom szoptatni, meg akarom szoptatni! Berti átölelte a borjút, és talpra állította. Bu lába reszketett, mint szélben a nyárfalevél, de Berti alányúlt, és odatámogatta a források forrásához: az édes anyatejhez.

Bu első érzése ebben a földi világban az volt, hogy éhes, és amikor a tejszag megütötte az orrát, szinte fájdalmasan üres lett a gyomra; amikor aztán Berti szájába igazította a forrás első számú ágát, Bu erélyesen megszívta, aztán döfött egyet rajta.

Még támolygott egy kicsit, de a tej szétszaladt benne, mint maga az erő, az eljövendő napok ígérete. Aztán csak szívta... szívta. Mu pedig hátranézett, és az anyaság legnagyobb érzése: az áldozat és odaadás áradt benne, mint tavasszal a napfény melege a mezőkön.

– Tied, mind a tied – szuszogta –, az utolsó cseppig.

Mikor aztán Bu jóllakott, kiapasztva a forrásnak mind a négy ágát, Berti újra visszatette anyja fejéhez. A tehén hálásan, de kicsit féltékenyen nézett Bertire, és nyalogatni kezdte újra magzatát.

– Csuda asszony, én mondom, hogy csuda asszony – lelkenedett Ribizke befelé menet.

– Az – bólogatott Berti –, az!

– Hogyne, majd idehívom azt a vén hírharangot. Hun a gazda, kérdezte volna, hun van Berti?... Akkor mit is mondtam volna, amikor látja, hogy itthon a ló meg a szán is, vagy hogy feküsznek benn? MÉR feküsznek?... Szóval, így van ez jól.

– Így bizony, de nem is felejtjük el. Ugye, Berti? – Nem! – helyeselt Berti, ámbar Ágnes jobban szeretett volna valami kézzelfogható ígéretet.

Azt azonban nem vette észre senki, hogy amikor a borjú szopott, Vahur titokzatosan integetett farkával Miskának:

– Látod, látod, Miska, én csak meg akartam szagolni a borjút, és Mu már öklelni akart, Berti meg hurcolja ide-oda, aztán Mu csak nézi. Hát ne essen ez rosszul nekem?

Miska nem válaszolt, Bujtár pedig utána loholt az embereknek, mert vacsoraillat lengett a levegőben. A konyhába érve Berti kivett egy tányért meg kanalat, egyszerűen, megterített Ágnesnek, és mondta:

– Mi eszünk, maga meg nézi, mi? Hát erről ne is beszéljünk, mert méregbe gyüvök... – és hatalmasan kimert az asszonyrak.

Ettek. – Hajaj – nyelte Ribizke a levest, melynek aranyló színe alatt ízletes kolbász-zátonyok bújócskáltak –, hajaj, régi igazság, hogy még az ember feje is a gyomrához igazodik. Ha a kazán rendben van: megy a masina...

Az idő azután már alig változott. A tél tartotta magát, egy-egy kis havat szórva a vidékre, de foga nem csikorgott: nagy hideget már nem hozott. Nappal egy kicsit olvadt; éjjel egy kicsit fagyott, és maradt minden a régiben. A hó megroskadt, de megmaradt, aminek örültek az emberek, mert a hó alatt zöldül igazán a vetés, és a szánokra kétszer annyit lehet rakni, mint a kocsira. Egyébként pihent a jószág, és pihentek az emberek is. Rövid volt a nap, és hosszú az éjszaka. Alig vették észre, hogy elmúlt karácsony, elmúlt az újév. Az ünnepek fellángoltak a hétköznapok szürkeségében, a gyerekek elrontották a gyomrukat, a lányok megmutatták új ruhájukat, egy-két lakodalom is esett, de aztán csak peregetek a naptárlapok, ballagtak az órák, mintha valahová okvetlen oda akartak volna érní, pedig nem ők mentek, hanem alattuk folyt határtalan egykedvűséggel az Idő, és az hajtotta a kis óra-malmok kerekét.

A hó megszennyesedett mindenfelé, különösen a faluban. Dél tájban mindig jobban csepegetek az ereszek. A varjak újra szétszóródtak a határban, a verebeknek is megjött egy kicsit a hangjuk, egyszerűen nem félt már senki a téltől, mert a vak is láthatta, hogy a tél öregszik.

Jó, jó, persze hogy végigvághat még a határon jeges ostorával, hozhat még fagyot is, nagyot, de ez már nem az igazi. Ez már nem befelé, hanem kifelé; nem előre suhint, hanem vissza, mert kifelé áll már a rúdja, s az elmenő vendég, még a kedves is, már nem vendég többé.

Február közepén járt már az idő, amikor egy reggelen Berti elgondolkodva nézett Miskára, aztán Kele-re.

– Azt hiszem, ti már kimehetnétek a pajtába. Onnét kijárhattok az udvarra is, meg minden. Elpücskörösztetek, na. Szállj le a fadról, Bába.

Kihúzta Kele lába alól a rönköt, kivitte a pajtába, leoldotta Miska nyakáról a kötelet, amivel a jászolhoz volt kötve, és kinyitotta az ajtót.

– Tessék kísétálni!

Miska körülbelül tudta, miről van szó, azért integetett szemével a gólyának, aki még mozdulatlanul állt.

– Eridj, Bába! – mutatott az ajtóra Berti; ezt már Kele is megértette. Elindult Miska után, és Toró vágyakozva nézte a távozókat.

Odakünt még ködös és kicsit hideg volt a levegő, de a nap melegét már reggel is érezni lehetett.

– Itt van Kele, itt van a barátunk! – csiripeltek a verebek.

– Igen, itt van – kukorikolt Kurri, a kis kakas –, mi őt valamennyien tiszteljük.

Miska szándékosan lassabban ment, mert Kele népszerűsége neki is jólesett.

– Tás-táás – verdestek vidáman szárnyukkal a kacsák –, tisztelitek, ugye, mert kontyon vágta a papátokat...

Csak a libák álltak előkelően és féllábon. Még a fejüket se fordították arra. Itt van, hát itt van; felnéztek az égre, és lesték a szabad vándorokat, akik most voltak visszatérőben távoli, titokzatos hazájukból.

A pajtában nem változott semmi. A széna kevesebb lett, az eke nem csillogott már, mert megfogta a téli rozsdá, a sarokban tépett téli pókhálók csüngtek, de a levegő tisztább volt, mint az istállóban, és a szélesre tárt ajtón langyosan besütött a nap.

Miska leheveredett a széna mellé, régi helyére, Kele felugrott tuskójára, és alighogy elhelyezkedett, farkcsóválva berontott Vahur. Még a száját is elhúzta a nagy lelkendezésben, mintha nevetett volna.

– Nem megyek én se az istállóba többet. Együtt leszünk megint mi hárman.

– A régi barátság csak az igazi barátság – billegette fülét Miska kenetteljesen. – Őszintén szólva már nagyon untam Mu nyalakodását a borjával, és Patákat is.

– Igen, Bu elszemtelenedett – feküdt le Miska mellé a kutya. – Emlékeztek, az a buta anyja. hogy féltette? Hát tegnap elszundítok egy kicsit, Bu odajött, körülszaglászott, csak vártam, mert nem tudtam, mit akar, aztán képen nyalt. Olyan nyelve van, mintha apró tüskék lennének benne. Gondolhatjátok...

– Megharaptad?

– Ugyan, Kele, hiszen Mu szétrúgta volna az istállót. Csak nézte azt a mamlasz kölykét, és majd elfolyt a gyönyörűségtől. Kimegyünk, ha a Nagy Fény magasra száll?

– Kimegyünk – bólított a számár –, a Nagy Fény kiolvasztja belőlünk a hideget, és jót tesz a csontoknak is. Nem aludnánk?

Bujtár azonnal letette a fejét, de Kele nem akart aludni. Kelének titka volt, és ez a titok mintha köztük állt volna. Szárnyán már alig volt nyoma a sebnek, tolla rohamosan nőtt, de az istállóban még megnézni se nagyon merte. És valahányszor Berti bejött, irtóztva gondolt arra, hogy esetleg megint levágja. Az istállóban el se futhatott előle, és most, hogy kikerültek a pajtába, ez a szorongás enyhült egy kicsit. Nézte két barátját, akik szuszogva aludtak, és óvatosan kinyújtotta a szárnyát.

– Ó! – révült el a szeme; a nyitott ajtón benézett a messze, magas, szürke ég. A nyitott ajtón benézett a szabadság. A tollak már a felénél jobban kinőttek, a csonkításnak híre sem volt egyik szárnyán se. Kele összehúzta magát, lehunyta szemét, de aludni nem tudott. Ér ezte a közelgő napot, érezte a közelgő tavaszt, a felhőkre gondolt, melyek alatta voltak valamikor, és talán alatta lesznek. Az ajtó tárva-nyitva – és talán majd nyitva lesz akkor is. Kele kinézett rajta, és szívéhez közelebb lépett a messzeség.

Az udvar már majdnem megszáradt. A hó elment már régen. A kertek bokrai alatt apró fűszálak óvatoskodtak elő, a rét barna volt még, mert nem mert megindulni, de a vetések olyan harsogó zöldek voltak, amilyenek egy évben csak egyszer tudnak lenni.

Az erdő déli oldalán már száraz volt az avar, mint a papír, a bokrok alatt a földet nézte fehér arcával millió hóvirág, és a vén tölgyfán vándor vadgalamb bűgött.

– Vu-vuuu, én láttam, én láttam... már jön, már jön. Koszorú a fején, fészek a tenyerén, s a szíve, a szíve dal és szerelem. Vu... vuuu... én láttam, én láttam...

– Kicsit ér... kicsit ér! – kiáltották a cinkék, mire a nagy zöld harkály mérgesen rikoltott rájuk:

– Ri-ti-titi, ez nektek kicsit ér?

A cinkék ijedten mentegetőztek, mert a harkálynak nagy, kemény csőre volt, és fején piros sapkát viselt.

– Mi azt nem a galambnak mondtuk, hanem a hernyónak, ami ilyenkor még alszik, hát igazán: kicsit ér... Meg nem is tudunk mást.

– Akkor hallgassatok! – rikoltott még egyszer a harkály, és úgy ívelt végig az erdő felett, mintha egy égis erő függöny szegélyét szabta volna.

A fényes tisztáson szarvasok álltak, süttették magukat a nappal, bőrük bizsergett. Úgy érezték, meglazul rajtuk a téli szőr.

Az őzek a bokrok közt melegedtek, a nyulak a domboldal vackában lapultak, a mókusok fenyőmagot rágcsáltak. A vén fácánkakas úgy ment végig a nyiladékon, ragyogó új ruháját

villogtatva, mint a gigerli a korzón, s a szürke kis fécántyúk, akiknek a körmükben több volt, mint a fényes lovag fejében és szívében, édes borzongással nézték a sarkantyús vitézt.

– Kakat megy erre – pislogtak. – Ó, de szép! – és féltékenyen néztek egymásra.

De amikor a galamb bújása végigszállt az erdő felett, mint a távoli orgonaszó: elfeledte önmagát mindenki, a szívek kinyíltak, és puhák lettek, mint a fészkek. A galamb pedig csattogó szárnyal felvágott a levegőbe, és nyilallva szállt észak felé. A bújó hang melege azonban ott maradt az erdő felett. A fák nyújtózkodtak, a füvek ágaskodtak, a somfák rügye megpattant. A gyalogutak olyan puhán kanyarodtak dél felé, mintha tudták volna, hogy nemsokára dalolva, nevetve, ezer virágját két kézzel szórva végigszalad rajtuk a Tavasz.

Ragyogott a határ, megmelegedtek és kivilágosodtak a legsötétebb zugok is. Csak a toronyban volt félhomály, hol Hu trónolt, a sötétség ura és szerelmese. Ha pedig már a szerelemről van szó, elárulhatjuk, hogy Hu közben apa lett. A kicsinyek már kikeltek, és Hu büszkesége nem ismert határt.

– Te csak ne törődj semmivel – mondta öntelten és szerelmesen feleségének –, azért vagyok én itt. Nőnek?

– Nézd, Hu! Már a tolluk veri ki őket.

– Gyönyörűek! Pedig én nem vagyok elfogult apa, de gyönyörűek. Egyél – egy verebet tesz felesége elé –, egyél, ne legyen gondod semmire. Amíg engem láttok...

– Ó, Hu! – Az asszony nyelte a verebet. Aztán megetette a kicsinyeket. De a sarokban, ahol Hu az élelmet tartogatta, még maradt két veréb és egy egér. Hu gondos apa volt, egész éjjel vadászott, mert az asszony egy pillanatra se hagyta ott fiait.

Hu távozása az istállóból nem volt barátságos, bár a patkány elpusztítása után Paták is elismerte, hogy Hu a gerendára bizonyos jogokat szerzett. A bagoly ezek után otthonosan, repkedett a gerendákon, sőt néha a saroglyára is leszállt, amit nem is kifogásolt senki. Később azonban kitört rajta a baljós természet, nem csinált egyebet, mint rosszat jósolt. Amikor arról kezdett elmélkedni, hogy Bunak milyen finom a húsa, az ember mennyire szereti – hiszen azért eteti, akárcsak Csámot –, és ő tudja, hol van az a ház a falu végén, ahonnan a kisborjak hangtalanul, véresen jönnek ki – betelt a mérték.

Mu akkorát ordított, hogy a törött ablakba dugott szalmacsomó kiesett az udvarra.

– Kifelé! – bögött a tehén. – Kifelé avval a dögevő mocskos száddal.

– Kifelé – acsarkodott Bujtár –, mert megmutatlak reggel az embereknek, rád kiabálok, és az ember odanéz...

A bagoly vészesen villogtatta szemét.

– De akkor jó voltam, amikor Kizt kellett megfogni.

– Jobb, ha elmegy, Hu – pislogott Toró, aki nem vette szívére a dolgot, gyászos madár lévén maga is –, jobb ha elmegy. Van neked helyed másutt is, aztán nincs is már olyan hideg.

– Van-e? Amennyit akarok. Hát elmegyek, de majd visszanézek, ha jókedvem lesz, és énekelgetek nektek a háztetőn; tudom, hogy szeretitek. Így: Krühühü... hrr... szrühühüü, kár, hogy Bu akkor már nem hallja. Szegény kis Bu, őt már akkor régen kihozták abból a házból... Hát hogy is hallaná?

– Krühühü... – visított hörögve még egyszer, és egyetlen libbenéssel kint volt az ablakon.

A többiek az istállóban dermedten álltak. Miskának még a szőre is felborzolódott. Bu reszketve bújt az anyjához, Vahur pedig idegesen forgott maga körül.

– Vonítanom kell, vonítanom kell!

– Elhallgass, mert széttépem ezt a rongyos kötőféket, és agyonrúglak.

Kele se értette a nagy zenebonát. Hu rikoltozása nem ijesztette meg, akárcsak Torót, azért nyugodtan ásított.

– Elment, és nem jön vissza. Nyugodjatok már meg. Hu ostoba, nem tud semmit, csak rosszat mondani, és dögöt eszik, mert nem tudja már a Törvényt sem. Ennyi az egész.

– Jól megmondtam nekik – evezett a torony felé Hu –, most félnek és reszketnek, mert

sötét van, ámbár amit mondtam, az igaz. – A harangok közé lendült, de meg is perdült abban a pillanatban, mert a sarokból zölden égő két szem meredt rá.

Hu megkaspaszkodott az ablak párkányán, tolla felborzolódott, és csattantott egyet csőrével harciasan: – Az az én helyem! Ki vagy?

A másik bagoly szerényen előjött a kuckóból, mire Hu tollai azonnal lesimultak. Sőt egy kicsit szégyenkezett. Lángbagaly volt az ismeretlen is.

– Vu vagyok. A tornyot üresen találtam. Gondoltam, jó hely lesz, mert bánatos vagyok és özvegy.

– Van itt hely bőven – udvariaskodott Hu –, de ha nem akarsz velem lakni...

A bagoly-asszony hallgatott, mint az asszonyok ilyenkor általában. Tipegett a gerendán kecsesen, de úgy, hogy a Kis Fény betévedt sugarai megcsillanjanak tollruhájának apró gyöngyein.

– Itt laksz, amíg jobb helyet nem találsz magadnak, mert amint nézlek, bizonyára jobb helyhez vagy szokva. A nevem egyébként Hu!

– Hallottam már rólad, Hu, és tudom, hogy te nem vagy erőszakos, ezért maradok. A feleséged? – Elveszett – hajtotta le Hu a buksi fejét –, elveszett. Közös a bánat... de hát élni kell. Én itt ismerős vagyok, nem vadásznánk együtt?

Az asszony, kellő komolysággal ugyan, de nem minden kacérság nélkül suhant ki az ablakon:

– Szívesen...

Ez még januárban volt, amikor lucskos hómezők szörcsögtek a határban, de hideg ide, hómező oda, a baglyokban, mint a dudva a kerítés mellett, felburjánzott a szerelem. Hu elfelejtette az istállót, elfelejtette a bosszúállást, elfelejtett mindent. Hu férj lett és apa, mégpedig a javából. Az eredmény öt fióka, akik, már tudjuk, gyönyörűek. Hogy mi gyönyörűség van a vaksin pislogó, félig pelyhes, görbe orrú kis baglyokban, azt csak Hu tudná megmondani... de neki szépek, és végeredményben ez a fontos.

A torony mély zuga tehát homályos, de annál jobban ragyog odakünt még a levegő is. A könnyű pára már felszállt, a patak csak úgy szikrázik, apró hullámain ringatva a csillogást, a fűzfa rügyei bomlanak már, és hajlós ágaiban meleg nedv szivárog. A kertek megszáradtak, földjük melegen omlik, de még szennyes, mint a sokat hordott ruha nagymosás előtt. Az élő sөvény sűrűjében Csuri népe tollászkodik.

A kerti úton Ribizke ballag Bertivel.

– Korán van, az igaz – mondja Ribizke, s egy hantot morzsol szét –, de nézz ide: mint a hamu. Én azt mondom, kezdjük el.

– A tyúkszemek? – néz rá Berti.

– Nem mondanak semmit; egy kis fagy lehet még, de tél már nem lesz.

– Hovorkáékat megüti a guta – nevet Berti, és siet ásóért, kapáért, gereblyéért.

– Először a mákat! – kiált vissza az ajtóból. Ugye, először a mákot? – Hangja vidáman csendül a levegőben, és később összependül az ásó a kapával, amint Berti a vállára dobja őket.

– Fényesek leszünk... fényesek... pengg...

A barátok ott sütkéreztek a napon, amikor Berti kijött a pajtából, és vidáman rájuk kiáltott:

– Hát ti mit lopjátok a napot? Gyertek dolgozni! Miska nem szerette ezt a szót, hogy “gyertek”. Miska óvatos volt, és bár nem látta a kis kocsit, elmélyülten nézett a levegőbe...

– Gyere, Miska, csípjén meg a lódarázs. Nem teszem rád a szerszámot. Gyere te is, Bába. “Szerszám? – gondolta Miska. – Megette a fene!” Kelletlenül elindult Berti után, de elindult vele a gólya is, mert a nevét hallotta. Hátha enni adnak, mert a nevével kapcsolatban csupa jó emlékei voltak.

Így vonultak le a kertbe, elől Berti, utána pár lépésre Miska és Kele.

– Hozom a segítséget – nevetett Berti, de nevetett Ribizke is, mire Miska és Kele

megálltak.

Miska körülnézett: kocsi sehol. A levegőben vidámság, s az emberek már oda se néznek.

“Mit akarnak?” – tűnődik a szamár. De Kele mást gondol. Kele azt gondolja, az ember bizonyára enni hozta ide, mert lám, egy nagy bogár sétál az úton. A futrinka most bújt ki a földből, alélt még egy kicsit a hosszú álomtól, és észre se veszi, amikor Kele megmozdul felette. Már vándorol is a gólya begyébe.

– Jól van, Bába, – kiált Berti –, csak pusztítsd a férgesét.

Kele megint a nevét hallja, azért közelebb megy Bertihez, aki nyilván etetni akarja, mert mért szólná másként hozzá? Miska pedig egyedül marad az úton, fejét bánatosan és tanácstalanul lógatja:

– Nem értem, nem értem.

Kele nem is csalódott. A kapa meg az ásó nyomán már giliszták és különféle bogarak fordultak ki a földből, sőt egy lótetű is, mely akkora volt, mint egy egér. Kele egy pillanatig sem gondolt másra, mint hogy az ember őt eteti.

– Nem megmondtam, János bátyám, ugye, megmondtam! Hívjuk, és jön, mint a kutya. Összeszed ez mindent. Nézze, hogy felkapta a csimaszt. Nem lesz itt drótféreg...

Ágnesnek még a szája is nyitva maradt, mikor meglátta a gólyát Berti mellett kertészkedni.

– Csuda ez! Csuda! El nem hinném az anyámnak se, ha nem látnám a magam szemével.

Csak Miska tanácstalankodott egy darabig lehorgasztott fejjel, ám szeme sarkából Bertit leste.

– Mit akar, de mit akarhat?

Miután erre nem válaszolt senki, egy óvatlan pillanatban szépen megfordult, és kiballagott a kertből. Kele pedig tovább bogarászott még akkor is, mikor Ágnes kikiáltott, hogy kész az ebéd.

Kele egyedül maradt, fél lábra állt; a déli csend körülvette, nem mozdult semmi, csak egy göröngy omlott széjjel. A nap, bár egészen az ég tetején volt, mintha melegével, fényes, tüzes arcával egészen közel ereszkedett volna. A friss ásás felett reszketni kezdett a levegő. Magasan fent a rét felett egy ölyv keringett. Az erdő felől egy vadgalamb nyilallt észak felé.

Kele szeme felcsillant: az első, gondolta, az első. Ez már vándorlásban van. Megint látta a homokpusztát, hol kőarcú óriások nézik a végtelenséget. Az ő népe most már észak felé néz, mert vérükben fellobbant a vágy a vándorlás és a fészek után. Még nem indulnak, de érzik már a lázt, mint a beteg a kezdődő betegséget.

Kele nézi az eget és az ölyv súlytalan körözését. Igen, így kell, gondolja, s mivel egyedül van, kitarja szárnyait, és megsuhogtatja a levegőben. A szárnyak fogják a levegőt; még nem úgy, mint régen, de a gyógyulás már tökéletes, csak a tollak rövidek. Valami vad vágy rohanja meg most Kelét. Nekiszalad, ugrik egyet és – repül! Repül talán húsz lépést. Ha nagyon akarná, repülhetne még egy kicsit, de aztán elengedi magát, és majdhogy fel nem bukik, amikor földet ér. A szíve kalapál! Nem a megerőltetéstől, hanem a repüléstől. Várni kell, még várni és – titkolni. Körülnéz a kertben, nem látta-e valaki a próbálkozást, de a kert üres.

Amikor Berti kijött, Kele már újra fél lábon állt, nyakát behúzta, mintha szundítana, de amint kifordította az ásó a következő sort, újra odaállt Berti mögé, és alkonyatig szedegette a férgeket. Alkonyattal Berti a vállára dobta a szerszámokat.

– Jól van, Bába, mára elég.

Kele szépen kiballagott Berti után, és ott maradt a pajta előtt, ahol Miska tűnődött még mindig, hogy mit is akarhatott Berti tulajdonképpen.

– Nem tudom – nézett rá Kele –, nem tudom, de engem mostanáig etetett. Nézd meg a

begyem. Miska nem is válaszolt; fejcsóválva bement a pajtába.

Ezen az éjszakán a pajta hasadékain szokatlan és majdnem elfeledett hangon megzendült a szél. Nem sziszegett, nem süvöltött, hanem melegen, mélyen búgott, mintha teher alatt nyögne, nagyokat sóhajtva.

Puha, mély sötétség szakadt a világra, és nem is látták, mikor Vahur bejött.

– Esik – morgott halkán –, ha az orrom nem lenne, nekimennék mindennek, olyan veszekedett sötét van.

Még csak egy-két koppanás hallatszott odakünt. A szél hozott egypár cseppet messziről, de aztán mind sűrűbben verte a zsúpot. Hangtalan villanások lobbantak fel messze valahol; a szél elállt, zuhogva szakadt az eső.

Az emberek megmozdultak az ágyban, és az ablakra néztek, melynek üvegét megvilágították néha távoli, hangtalan villanások.

Nem csoda, gondolták, amilyen meleg volt ma. Elaludtak újra, mert a korai villámlás bőséges esztendőt jelent.

Az eső zuhogott reggelig, de akkor se állt el egészen, hanem szitált, mint a köd, napokig. Néha újra megeredt, és ilyenkor mosta, mosdatta a határt. A fák kérge már olyan volt, mintha beolajozták volna. A föld fagya elomlott, mint árvízben a rossz gát, a gyökerek tapogatni kezdtek, szívni, és küldték az édes nedveket a rügyeknek, melyek majdnem olyan pocakosak voltak, mint Mu borjazás előtt.

Nem volt hideg egy cseppet se. Ha nem esett, meleg ködök henteregtek a réten, eltakarták a tócsákat, ráfeküdtek a nádasra, és amikor jó egy hét is elmúlt, végre megint kisütött a nap, csodálatos új világ nevetett vissza rá ezer színével.

Az erdőben virágzott a som, a kankalin, a patak mentén a gólyahír, a kertben a barackfák s a bokrok alatt kéken és illatosan az ibolya. A rét apró hullámai zöldek lettek, mintha a hervadt avarszín elsüllyedt volna, a vetések kinyújtózkodtak, hagy Toró népe nyakig járt bennük, a kerítések mellett már születésében is méregzölden megjelent a csalán. A vénebb tyúkok erélyesen rendreutasították a fiatal Kurrit, akinek folyton a szerelmen járt az esze, és nem fért a bőrébe.

– Ne ingerkedj, Kurri, most más idő van! Kvarr... kvarr, ne tolakodj, mert kaphatsz egyet a fejedre.

Kurri elcsodálkozott, meg is volt sértve, mert nem szerette a visszautasítást; de nem szólt semmit, mert a tyúkok szeme aranykarikás lázban égett, tarajuk piros volt, mint a tűz, és már nem akartak reggel a tojásról leszállni, pedig Ágnes kidobálta őket, s addig settenkedtek az öl körül, amíg újra vissza nem ülhettek a fészekre.

Ágnes ezek után érkezettnek látta az időt, hogy kiválogassa a megbízható kotlósokat.

– Ez a kendermagos marad, az a fehér is, te nem kellesz, mert elhagytad a csibéidet, te se, mert elfutottál a kánya elől. Az a vörös jó lesz, meg az a fekete is. Fekete tyúk nem kell se héjának, se rókának, hogy a nyüvek pusztítanak el, valahol egy van. Fogja meg ezt a kettőt, Berti, ezeket meg én.

Berti már tudta a teendőt. A jelöltek maradtak a fészken, a többieket levitték a patakhoz.

– Ne sajnálja, Berti!

– Há, háááá – jajgattak a tyúkok, mert megmerítették őket a jéghideg vízben. Testük egyszerre lehült, és a kotlás láza elrepült.

– Tojzatok, fene a bőrötökbe, az a dolgotok! Elég a kotlós.

És a szegény tyúkok értetlenül szárogatták magukat a pajta előtt, s a kotlásra nem is gondoltak többé.

De még mást is tudott Ágnes. Ha a tyúkok nem kotlottak rendesen, mezítelen mellüket és combjukat csalánnal veregette, amitől azután, a csalán égésétől felzaklatott vérrel, lázasan estek újra a kotlás bódulatába.

Amikor visszajöttek a patakról, a kerítésnél ott állt már az egész kacsanép, sőt fél

szemmel, méltóságuk megtartásával, odasandítottak a libák is, hogy Berti nyitva hagyja-e a kisajtót.

– Tás-tás-tás – tolongtak a kacsák –, ki akarunk menni, patakra akarunk menni: piszkosak vagyunk és éhesek.

Berti eleresztette a kotlás szenvedélyéből immár kiábrándított tyúkokat, odaterelte a libákat is, és ekkor megpillantotta Kelét.

– Bába, te nem mégy ki?

Kele megmozdult, és egyet lépett Berti felé.

– Gyere, Bába, a kertben nem lehet dolgozni, a réten meg találsz valamit.

– Kele is jön, hát-hát-hát – lökdösték egymást a kacsák, mert a gólya ott lépegetett Berti mellett, aztán kiment a kisajtón a kacsák után.

– Eredj csak – intett Berti.

A gólya azonban megállt az ajtón túl. Váratlanul szakadt rá a Szabadság, és váratlanul tárult ki előtte a kerítés nélküli messzeség.

– Bujtár! – füttyentett Berti. – Bujtár! Vahur megértette, hogy most valami megbízatás következik, ezért loholva jött, és éppen csak a bokáját nem vágta össze.

– Parancs! – nézett Bertire.

– Eredj ki te is! Vigyázz a récékre és libákra, és Bábára is, érted? – Intett, hogy kifelé.

A kutya kiszaladt Bába mellé, és meghempergett a fűben, aztán csaholva szaladt egy kört, és lehasalt a gólya elé.

– Valami úgy szaladgál bennem, mintha kis ugrónép lenne. Néha meg loholok összevissza, azt sem tudom, miért.

– Vándorlás – nézett rá Kele. – Ilyenkor vándorolni kell. Az én népem már készülődik. Ez lehet benned is.

– Nem, nem olyan, más. Azelőtt megugattam, ha más Vahur jött erre, most meg nem kell ugatnom. Ugrálunk egymás körül, szaglásszuk egymást, meg minden... Látod, ott is jön egy.

Kele ijedten nézett a kapura.

– Ne félj – ugrott fel a kutya –, nem azért jön, hogy téged hajszoljon.

Kele szeme hideg lett. Bátorságot érzett egyszerre: – Nem is ajánlanám.

– Majd én megmondom neki, hogy a barátom vagy – ugrott fel a kutya, és szélsebesen elrohant a patakparton a másik kutya felé. Hogy aztán mondott-e neki valamit, azt már Kele nem tudta, de a kutyák nem jöttek közelebb, mert időközben még kettő jelent meg, és a játéknak hamarosan verekedés lett a vége.

– Ujuju... favég, favég... juju, hogy vesznél meg, veszett volna meg az anyád is – üvöltötte az egyik, és sántikálva ment hazafelé.

Bujtár egy pillantásra se méltatta a megvert lovagot. Maradt még kettő, és Bujtár kényesen keltette magát. Az egyik kutya különösen tetszett Bujtárnak. Szép fehér örvé volt, és egyáltalán nem tolakodott. Egy darabig úgy tett, mintha csak úgy véletlenségből vetődött volna oda, és csak azért verte meg a másikat, mert az nagyon elszemtelenedett.

– Nem neked való társaság – csóválta a farkát, és Bujtár abban a pillanatban érezte, hogy a szép jövevénynek igaza van. És milyen erős!

– Azt hiszem, okosan beszélsz – csóválta farkát szokatlan előkelőséggel –, én nem hívtam őket.

– Hallottad? – mordult az örvés a másik kutyára: – Takarodj!

– Előbb voltam itt! – hörgött az, és kurrogva közeledett az örvéshez, de a lassú mozgásban is látszott, hogy minden izma szakadásig megfeszül.

Bujtár reszketett a félelmes gyönyörűségtől. Most egyformán tetszett neki mind a kettő. Jaj, mi lesz? – Hrr... krrr... – és a következő pillanatban egy forgó, pergő gombolyag kavargott a gyepen.

Nem sokáig.

Az örves maradt felül. A másik már vérzett, aztán felugrott és elrohant.

– Így kell ezekkel elbánni; ha “véletlenül” nem járok erre, nem is tudom, mi történt volna veled.

Bujtár szinte ájult volt a szokatlan gyönyörűségtől.

– Ha éppen játszani van kedved – nézett rá az örves melegen –, most éppen ráérek, gyere velem. Csak ide a nádba.

Bujtár gondolkodás nélkül követte.

Kele aztán elunta magát. A kutya nem jött vissza, hát felsétált a patakpartra, hol Tás népe virittyelve szürcsölte a békalencsét.

– Itt van Kele, tás-tás, Kele vigyáz ránk, Kele bátor, ugye, szép fehérek lettünk, Kele? – és szinte szaladtak a vízen, szokás szerint meg sem várva, hogy kapnak-e választ, vagy sem. A fű már megszáradt, néhol bolyhos fejével most. született meg a sárga zsebvirág, aminek irodalmi neve gyermekláncfű (a gyermeklánc még csak érthető lenne, de a “fű” nevetséges), másutt pedig az égre nevetett ártatlan kis arcával a pipitér, aminek százsorszép nevet adtak, akiknek nem volt jó a pipitér.

A kis virág mindezzel nem törődik; tavasz van, mosolyog. Mintha csillagokkal hintették volna tele a rét zöld takaróját.

Kelét azonban a virágok sem érdeklik. Az előbb két kávécincért fogott, és sokáig leskelődött egy vakondtúrás fölött, mely mozgott, mint egy kis tűzhányó. A vakond azonban nem jött ki a napvilágra, amit nagyon okosan tett; ettől tehát Kele nem lakott jól. Elballagott a nádas mellé, mert ott, a kiöntésekben, megmelegedett már a víz, melyet Kele meglábalhatott. A sekély víz parányi rezdülései jót ígértek. Kele nem is csalatkozott. A tarajos gótek nemzetsége már előbújt téli rejtekéből, élvezte a napot, nem gondolt Kelére – ilyenkor ugyan kinek jutott volna a gólya az eszébe? –, aki komótosan ebédelt belőlük. Alaposan. Aztán újra kilépdelt a patak magas partjára, a nádas mellé emészteni. A nádas mellett megszorult a levegő, a sűrű nádszálak melegen verték vissza a napot, és a gólya nyitott szemmel bóbiskolt. Félig-meddig szabadnak érezte magát, a pajtára kissé kelletlenül gondolt, leeresztette szárnyát, és szerette volna, ha minden ereje a tollak növekedésébe szalad.

Szárnyaira gondolt, de a messzeségbe nézett. A kettő ugyanaz volt: emésztő vágy. Mégis a szárny az első, mert abban minden benne van. Benne a fészek, a fiókák, az élelem, a messze, magas felhők és a közeli dombok. Benne a fáradtság, a pihenés, veszedelem, harc, győzelem, benne volt az egész szabad, végtelen élet.

Kele nem tudta ezt, de érezte, s ez az érzés sokkal világosabb volt, mint amit az emberek az életről, szabadságról összelotyognak.

Nagy tavaszi csend hasalt a nádas mellett. A gólya már kipihente magát, körülnézett, és a szárnyát próbálgatta. A kacsák és libák messze túl voltak a nádason, Vahur eltűnt, nem tudni, merre, nem látja senki. Nekiszaladt, keményen verdesett, és újra repült! Most már messzebb, mint a múltkor. Kele tudta, hogy ez még nem repülés. Tudta, hogyha a szél aláágott volna, talán felemelkedik ház magasságba; Kele még nem akart felemelkedni, mert meglátnák; a leereszkedés is keserves lett volna; csak ismerni akarta szárnyait. Siklózott egy kicsit, aztán szépen leereszkedett túl a nádason.

“Elég!” – gondolta a Szabadok mértékletességének ősi ösztönével és óvatosságával.

Lefelé hajlott már a nap, amikor vadászatva, ácsorogva visszaérkezett a kert alá. Vahur már ott feküdt, laposakat pislantva, és mintha erősen fáradt, sőt elgondolkodó lett volna. Kele gyanakodva nézett a kutyára. Vahur is a nádasban tűnt el; talán látta őt repülni?

Kele megállt a kutya mellett. – Nem láttalak, Vahur.

– Bent voltunk a nádasban – nézett rá a kutya –, nem is láthattál.

– Játszottatok?

A kutya olyanféle mozdulatot tett, amit nem lehetett pontosan érteni. Benne volt ugyan a játék is, de ezen felül még sok minden.

– Most mintha nem lennél már olyan nyugtalan. – Nem – nézett Kelére Vahur –, egyáltalán nem vagyok már nyugtalan... – és szeme üres lett. Kele nem is bánta, mert most ő is önmagába nézett, és tudta, hogy Vahur a repülést nem látta, de tudta azt is, hogy Vahurnak titka van.

A kutya feltápáskodott, nyújtózott, és anélkül, hogy jelt adtak volna egymásnak, elindultak befelé.

Miska egész nap egyedül volt, így meglehetősen savanyúan fogadta őket.

– Úgy látszik, ti már csak ketten akartok lenni. Nem azért mondom, de meg is mondhatjátok, ha felesleges vagyok.

Nem voltunk együtt – tollázkodott Kele –, én vadászgattam. Vahur meg elment.

– ... vagy azt hiszitek – folytatta Miska, nem törődve Kele válaszával –, nekem nem tenne jót egy kis zsenge fű?

– Miért nem jöttél ki?

– ... mert attól tisztul a gyomor, és fényesedik a szőr, de ha nem akartok, csak szóljatok. Megalszom én a szalmakazal mellett is. Jól van, Kele, te vadásztál, de mit csinált Vahur?

A kutya másfelé nézett, és zavarban volt.

– Többen voltunk... többen, verekedés is volt, meg játszottunk is... meg minden...

– Ez nem válasz – ingatta fejét Miska –, látszik, hogy valamit elhallgatsz. Látom rajtad.

Vahur ingerülten verte farkával a földet.

– Mért nem jöttél ki; akkor nem mentem volna az örvessel, ámbár... szóval, engem ne vallass! Semmi közöd hozzá, én nem ehetek füvet helyetted.

– Örves? – nézett a kutyára a szamar. – Örves? Ismerem. A legszebb kutya a faluban. A legerősebb. Persze tetszett neked?

– Nagyon – vallotta be Vahur –, nagyon – és elmélázva nézett maga elé.

– Hát ilyen a szerelem – bólintott Miska, aztán sokáig nem mozdult egyik se. Alkonyodott már, de még egészen világos volt. Az ég opálszínűvé vált, a rét felől a sarjadó füvek tavaszszaga tódult a kertekbe, a rügyek meghasadtak, és egy-egy nagy esti bogár zúgva repült végig az udvaron.

Kele az eget nézte. A levegőt, az igazi végtelenséget, amely már majdnem a gondolatok szabadsága és végtelensége, amelyet csak ő ismer, és csak neki mondott valamit. Miska a fűre gondolt, zsenge, édes ízére, Vahur pedig a nagy, örves lovagra.

Kele tudta, hogy ez az opálos ég már nem üres. Ebben az alkonyi végtelenségben már szárnyak verdesnek, kicsinyek, nagyok, erősek, fáradtak, és útjukat meg nem törheti semmi, csak az elmúlás. Tudta, hogy akár a Nagy Fény, akár a Kis Fény és gyermekei mutatják az utat, a vándorlók millióit hívja a fészek, amit el nem lehet téveszteni a legsötétebb éjszakában sem. Miként a vízcsepp a legmélyebb pontra gördül, miként az iránytű északra mutat, olyan pontosan és tévedhetetlenül érezték a vándorlók sok ezer mérföldes messzeségben is az otthon, amely egyszerre volt bennük és az irdatlan térben.

Kele tudta, hogy az ő népe már indulóban van; tudta, hogy elmaradnak majd egyesek a nagyon fiatalok és nagyon öregek közül, de a csapat, a nép meg fog érkezni, a többség és az élet megmásíthatatlan akarata szerint.

Kémlelte Kele az eget, de most nem látott semmit. Később csapongva jelent meg Csisz, a hosszú szárnyú denevér.

– Csisz is kirepült már – mozdult meg a gólya, mire Miska és Bujtár is felnézett. A

denevér magasan repült, játékosan villant, cikázott, csapongott szinte céltalanul, mintha a téli dermedést akarta volna kiverni beolajozott szárnyaiból. Csisz ugyanis gondosan kezelte szárnya finom hártáját, mirigyeiből kenegette vitorláit.

– Csisznek rossz a szeme – mozdult meg a kutya –, nem látja a veszedelmet.

– Igen, Suó jön, már régen látom – élénkült meg a gólya szeme –, ámbár ezzel a Csisszel hiába tölti az idejét.

– Miért?

– Majd meglátod.

Magasan a denevér felett egy sólyom szállt látszólag vándorlásban, de mikor észrevette a gyanútlan prédát, tüneményes könnyedséggel lendült támadásba.

A gólya ismerte és tisztelte a repülésnek ezt az utolérhetetlen bűvészt, mégis csóválta a fejét.

– Suó éhes, de ebből a Csiszből aligha lakik jól. Nézzétek!

A fecskeszárnyú denevér szemmel nem követhető gyorsasággal tért ki a halál elől, és még csak el se repült. A denevér nem menekült. A sólyom még egyszer fölébe lendült a bőregérnek, és ha lehet, még szédületesebb iramban vágott Csiszre.

Nem, ez már nem is volt repülés. Csak egy szisszenés volt, egy villanás, s a denevér nyugodtan cikázott felettük, a sólyom pedig eltűnt észak felé gyors vándorlásban.

– Suó fiatal volt még – csillogott Kele szeme –, vagy nagyon éhes lehetett. Ez a hosszú szárnyú Csisz nem préda még neki se. Ismerem. Mind ismerem, mert sokféle van belőlük, ott jártak, ha feljött a Kis Fény, a fészek felett, de nekünk nem mondtak semmit. Van belőlük kicsi, mint Csuri, és van belőlük akkora, mint Toró. Némelyik lomha, még Hu is elfogja.

Kaparászás hallatszott mögöttük. Az istálló ablakának párkányán ott ült Hu, és tollászokodott.

– Kelének igaza van. Ne nézzetek úgy rám, csendben leszek. Veletek nem volt nekem semmi bajom. Most már Muval sincs; igen, Kelének igaza van, én nem vagyok gyors, de a hosszú szárnyú Csiszből mégis én fogok legtöbbet.

– Amikor alszik – bólintott Kele.

– Amikor alszik. Nem kergetőzni akarok én, hanem enni meg ellátni a családomat.

– A fenét! – érdeklődött Miska. – Új párod van?

– És öt fióka! – bókolt Hu szerényen és mértékletes büszkeséggel. – De milyen öt fióka! Megennék még Gegét is.

– Jó – bólintott Miska –, majd szólunk Gegének, hogy sétáljon fel a csúcsos nagy házba...

Hu azonban nem vette zokon Miska kötekedését. – Én is láttam Suót, és én is azt mondtam magamban, amit Kele. Ezt a Csiszt megfogni? Nevetséges! Ha a csőrömrre szállna, se kapnék utána, mert abban a pillanatban már: volt – nincs. Szerencse, hogy csak Zuval él, mert máskülönben kiirthatná valamennyiünket. Suó akkor se bírt volna vele, ha a fiai nála lettek volna.

Vahur kérdően nézett a bagolyra.

– Te ezt nem tudtad, Vahur? Csisz fiai a szőrébe kapaszkodnak a mellén, és úgy repül velük. Mintha ott se lennének, de még így is gyorsabban, mint én vagy Kele. Így van. De nekem mennem kell, csodálatos étvágyuk van a kicsinyeknek... – azzal Hu fellibbent a levegőbe, és eltűnt a szürkülő homályban.

A tavasz nőtt, mint a fű a réten, erősödött, mint a sósaszár, és virágzott, mint a kökény a domboldalon és a szilvafák a kertben. Kele most már mindennap kiment a rétre. Komolyan sétált a kacsák előtt, akik már nem is akartak kimenni nélküle a patakra:

– Tás-tás-tás! – sürgették, ha éppen nem volt ott. – Hol van Kele? Jöjjön Kele is, Kele a mi vezetőnk!

És Kele ment. A kacsák vidám csobbanással dobták magukat a vízbe, Kele pedig, vadászat közben megpihenve, őrszemként állt a parton, mind bátrabban, és ahogy nőtt a szárnya,

mindig jobban egyedül. Néha elment a nádas mögé, ilyenkor repült egyet-egyed, aztán megint visszament a kertek alá. s minél távolabb tudott repülni, minél jobban kitárult a messzeség, annál idegenebb lett az ember, és annál kevesebbet szólt a barátaihoz. Tudott valamit, amit azok nem tudtak. Aggódva ment esténként a pajtába, ahol mégiscsak megfoghatták volna. Ha Berti hívta, még kiment utána a kertbe, de nem ment közel hozzá, és Bertinek le kellett dobnia a földre, ha valami ennivalót hozott, mert a kezéből már nem vett el semmit. Már ismerte az ember Törvényét, de nem igazodott hozzá, mert szálanként erősödött benne újra a Szabadok Törvénye.

Nem félt már senkitől és semmitől, hiszen repülhetett, amikor akart, bár erről nem tudott Berti. Nem tudott az a fiatal kutya se, amely csavarogva vetődött az árokpartra, és amikor észrevette Kelét, ugatva rohant feléje, ám lehet, hogy csak játszani akart. Kele megmerevedett, szemében ellenséges fény villant.

– Eredj, Vahur, a fajtádhhoz...

A kutya azonban nem törődött a figyelmeztetéssel; körülrohanta a gólyát, aztán lehasalt előtte vidám csaholással, amelyről azonban nem lehetett tudni, mikor lesz támadás. A kutya megmozdult. Kele kétszer levágott, mint a villámló szigony.

A kutya üvöltve hemperedett fel a fájdalomtól, és vérző orrát rázogatva rohant a falu felé.

– Ujuju... jajajaj... huhuhu! – siránkozott. Megállj csak, mocsos békaevő!

A kacsák szinte fetrengtek a nevetéstől és büszkeségtől. Ravasz kis szemük aggódalmasan pislogott, mikor a kutya megjelent, de csak úgy szikrázott a gyönyörűségtől, amikor megverve elrohant.

– Tás-tás-tás, Kele erősebb, mint Vahur, Kele bátor, Kele a mi vezérünk! Ugye, Kele?! – de választ nem vártak, hanem fejtetőre álltak a vízben, feneküket a felhők felé billegetve.

Ahogy nőttek a napok, melegedett a levegő, nyúlott a fű, színesedett a rét; egyre hangosabb lett a világ a bogarak zsongásától, a madarak énekétől. Minden reggelre új vándorok érkeztek, új dal csendült fel, új szárnyak szálltak fészkeknekvalóért, vagy a nász égre törő virágzásában csak magáért a repülésért.

A patakparton vidáman futott a barázdabillegető, látszólag ostobán és céltalanul, minden lépésre farkát billegetve, ám megnézett minden lyukat, hasadékot, hídlábat, hogy hol lehet a fészkeknek legalkalmasabb hely.

A mezei pacsirta már régen itt van; Kele elnézi éneklő repülését, amint trillázva fúrja magát a magasságba, aztán elhallgat, és zuhan lefelé, mint a kő.

“Mire jó ez? – gondolja Kele. – Miért nem marad fent?” Mert alighogy leszállt, már újra emelkedik felfelé.

A búbos pacsirta, a fagyos téli utak árva kis zsellérje el se ment. Itt volt mindig, de amíg a télben csak a panasz és a kéregetés siránkozását jajgatta a magános utakon, most dalol, dalol az őrálló jegenyéknek, andalgó utaknak, hullámozó vetéseknek; önmagának, mindenkinek, az egész tavaszi világnak.

Csuri népe kidüllesztett mellel csiripel már, ha éppen ráér, mert a fészekrakásban éppen olyan komoly, mint a többiek. Az, hogy fészke nem valami tetszetős, rongy, toll, szalma, szőr lóg belőle éktelen rendetlenségben, ne tévesszen meg senkit, mert belül meleg, csupa pehely, jól el van rejtve mindig, eső és szél nem árthat neki. De azért esténként összeülnek egy kis tereferére, mert enélkül Csuri nem élhet. Amint nőtt a meleg, úgy nőtt a hangja is, aminek vége mindig:

– Erős nép vagyunk, sokan vagyunk – és ha véletlenül meglátják Kelét, mindig hozzátesszik: – és Kele, a nagy Kele a mi barátunk.

Kele már nem törődik velük, mint ahogy akkor sem törődött, amikor fészkeknek aljában öt-hat verébfészke is volt.

Kele mostanában a fűzfákat lesi, hogy hajlós ágakon mikor jelenik meg nászruhájában a Csicsörke. Kele naptárában a költözők érkezése jelenti az idő járását, a heteket és hónapokat.

Ha a zöldessárga kis madár egyszer majd felrepül a fűzfa legmagasabb csúcsára, és egyszerű éneke behull a réti zsongásba, akkor Kele tudni fogja, hogy az égen minden percben felvillanhatnak a gólyaszárnyak, mert az ő népe ezzel a kis madárral együtt érkezik.

Nem lehet már messze ez az idő, mert a seregélyek zöme is itt van, alkonyat felé éktelen zívajgást csapva a nádasban.

Kele egyik este már nem ment be a pajtába. Nem gondolt előre arra, hogy nem megy be, nem is tudta hogy mért, de nem ment be. Felugrott a fűrészbakra, onnét az ölfa tetejére, és ott is maradt.

Miska nézte egy darabig, de nem szólt semmit, csak később a pajtában mondta Vahurnak:

– Ha Kele repülni tudna, már régen itt hagyott volna bennünket.

A kutya nem válaszolt egy mozdulattal se, csak nézett maga elé, fejét lógatva és szórakozottan.

– Mi van veled, Vahur? – nézett rá Miska. Már régen figyellek. Elloposodtál, csak ülsz a napon, nem rohangálsz, mint azelőtt.

– Nem tudom – ült le a kutya –, nem tudom. Talán...

– Voltak már kölykeid? Vahur lehorgasztotta a fejét. – Azt hiszem, most lesznek.

Elhúzta a száját, szeme ragyogott, fehér foga kilátszott, amint nevetett, aztán felkelt, és lassan kiment a pajtából.

A vacsoracsillag akkor tűnt fel az égen; a kémények bársonyos füstöt pipáltak. A kertekben hűvös, alig érezhető illata szállt a bimbóknak, a mezőkön és a vetéseken hangtalanul aludt a szél, s az erdőkben csupán a feketerigó énekelt, vagy a fácánkakasok szálltak nagy zajjal alvófájukra. Aztán már csak a denevérek iramodtak zúgó esti bogarak után, és az erdei Hu rikoltozott néha, de hogy mit: nem értette azt senki a nappali Szabadok közül. És ekkor bagolyröptű nagy madár repült végig a fiatalos felett.

– Psz... pssz... kvarr... korr... – mondta, aztán utánavágódott egy másiknak, és kergetődzve, játszva tűntek el a mélyülő homályban.

A szalonkák nászrepülése volt ez, mert a hosszú csőrű vándor is megérkezett. Megérkezett, máról holnapra szerelmes lett nagyon, itt maradt pár napig, hogy dorombolva apró csigákat, gilisztákat fúrjon ki a földből, és tovaszállt az északi nagy, mocsaras erdők felé, hogy lerakja tojásait.

Sötét az erdő. Kivirágzott végtelen, derengő, kék bolthajtása az égnek. Felhő nincs, a Fiastyúk maga köré gyűjtötte már csibéit, a Göncölszékér zörgése nem hallatszik le, de a nagy némaságban: – Psz... kvarr... Psz.. – a nászrepülés még tart, aztán már csak a szárnyak sziszegnek: észak felé, észak felé.

Sötétbe borult már az udvar is. A faluból idehallatszik a kutyaugatás, de Bujtár nem válaszol. Ha valami ugatnivaló akad, röviden intézi el, komolyan és mérgesen. Aztán lehasal a pitvarban, gondolkodik, hova lehetne megvetni a kicsinyek ágyát, elrejtett biztonságban. Végül is elindul a kazal felé, körüljárja, és kaparni kezd.

A gólya látja a kutyát, a kutya is a gólyát, de nem szólnak egymáshoz. Most magukkal vannak elfoglalva, magukban akarnak maradni. Világosan érzik ezt, s egyik a másik számára tulajdonképpen: nincs. Vahur szeles buzgalommal ássa bele a kazalba első gyermekágyát, Kele pedig áll, és gyűjti az éjszakai hangokat. Hold nincs, az éjszaka mégsem sötét; de a költözőket látni nem lehet. Kele ismeri a hangokat, ismeri a szárnyakat. A tollak sziszegése, suhogása, füttyülése, csapkodása, perregése pontosan megmondja, mi repül felette. Tudja, mikor érkezik ez, mikor az, s az éjszakában forognak felette az idő naptárlapjai. Némelyik kiált is valamit vidám tilinkózással, ami úgy hangzik, mintha azt mondaná: Megérkeztünk! A másik hangjában aggódás van és figyelmeztetés.

– Vigyázzatok... erre... erre.

Egy reggelen aztán megtörtént. A nap még nem kelt fel, enyhe köd ült a réten, de kelet felől lecsorgott a dombokról a nap ígérete, a világosság.

Berti éppen kijött a házból, hogy állatait ellássa, amikor a gólya hátravetette, a fejét, és kelepelve kiáltott valamit, aztán izgatottan topogott a hasábfá tetején.

– De jó kedved van, Bába!

Kele azonban most nem nézett Bertire. Kele a rétre nézett, hol a kibontakozó világosságban, a patak magas partján figyelve állt négy gólyamadár.

Kele egy pillanatra ösztöne mérlegére tette a “szabad”-ot és a “lehet”-et, aztán szétvágta szárnyait, felrúgta magát a levegőbe, és bokrok, fák, kerítések felett, szinte úszva a reggeli párában, kiszállt a rétre.

Berti – enyhén szólva – bambán nézett utána. Ha a fűrészbak vagy az istálló kapott volna szárnyra: ámulata nem lett volna sokkal kisebb, mert még álmában sem jutott eszébe, hogy a gólya repül már. Bertinek esze ágában sem volt Bába tollait még egyszer levágni, de azért most egy kis keserűséget érzett...

Elment – gondolta, és ezen a reggelen szigorúbban beszélt az istállóban állataival. Patáknak azt mondta, hogy mocskos disznó, mert valamibe, igazán véletlenül, belefeküdt. Mut enyhén oldalba ütötte, mert nem állt odébb az útból első szóra, holott tudni való, hogy Mu soha életében nem sietett, és kissé – igen, de ezt Mu nem is tagadta sohasem – nehéz felfogású volt. Bu csak rövid ideig szophatott, és amikor Toró előballagott, hogy a marék kukoricáját megkapja, Berti fűgét mutatott neki.

– Ezt e! – kiabálta. – Hogy egy szép napon te is itt hagyj. Ezt e! – Aztán bevágta maga mögött az istállóajtót. Állatai elhűlve néztek utána.

Pedig elhagyásról szó sem volt. Kele nem is gondolt erre. Tudta, hogy az ő repülése, gólyaszemmel nézve, még nem repülés, de tudta azt is, hogy a szabadság félig-meddig már valóság, s az ember már nem férhet szárnyához. Nem érzett hálát, erre nem, volt benne se kifejezés, se érzés, de ha Bertire nézett, vagy hangját hallotta, érezte, hogy ez az ember jó, és majd ha beszélhet népével, egy tekintettel, egy mozdulattal értésükre adja, hogy az emberek közt is van olyan, akihez közel lehet menni.

De Kele most tökéletesen elfeledett mindent. Szárnya alatt lágyan csúszott a levegő, s egy rövid ívvel lekerengett a fáradt vándorok mellé a földre. Aztán nézték egymást, de nem örömmel és nem is barátságosan. Kele az emberközelség levegőjében másnak képzelte az első találkozást, de most megütötte a Szabadok kegyetlen realizmusa. Olyan lett ő maga is.

Kele hatalmas, öreg gólya volt. Amazok két fiatal pár.

Álltak. Kele hidegen nézett rájuk. Kele otthon volt. Ezt azok megérezték. Az egyik vándor megmozdult.

– Pihenünk, és megyünk tovább. Nem rontjuk a vadászatodat.

Kele bólintott, szeme megenyhült, mire az egyik gólya-asszony is melegebben nézett Kelére.

– Azt hittük, mi vagyunk az elsők... de te már itt vagy.

– El sem mentem.

Erre valamennyien ránéztek, gyanakodva és csodálkozva.

– Lehetséges? – Lehetséges.

Hallgattak. A vándorok tanácstalanul néztek a patakra.

– Megszegted a Törvényt, és nem pusztultál el? – Nem. Az ember adott meleget, az ember adott enni, s az ember adott Törvényt. Beteg volt a szárnyam, és meggyógyította.

– Csodálatos!

– Az. De most megérkezett az én népem, vele minden, amit elvesztettem. Az ember látott, és tudja, hogy az ő Törvényéből már kirepültem.

– Fészked?

– Nincs, de ezen a tavaszon nem is lesz. Nem repülök még úgy, ahogy kellene.

– Láttuk – élénkült meg a két férj –, láttuk. – Engedtek merevségükből.

Nem rak fészket, gondolták, rosszul repül, az asszonyok biztonságban vannak. Sőt! A

Szabadok Törvénye azt mondja: a gyengét még gyengébbé tenni.

Az egyik gólya megsuhogtatta szárnyát.

– Akkor majd körülnézünk, s ha jónak találjuk, megtelepszünk. Téged meg etessen tovább az ember.

– És elnézett, mintha Kele ott se lenne.

Kele lépett egyet, a másik ijedten hátrált.

– Semmi közöm az emberhez – villant meg Kele szeme –, és vele maradok, amíg kell; nem értetted? De ha vadászatomat rontod: szétverem a fejed, és elveszem a feleségedet. Annyira már jó a szárnyam. A nevem pedig: Kele. És most takarodj asszonyostul.

A két gólya egyszerre kapott szárnyra.

– Nem jöttök? – intettek vissza a másik kettőnek, de azok nem mozdultak.

– Maradjatok – nézett rájuk Kele –, elférünk. Aztán hátat fordított nekik, és ellépegetett a kapu felé, ahol most tódultak ki hangos vidámsággal a kacsák.

– Sáp-sáp-tás-tás, megjött Kele népe, megjött Kele népe. Szép világ, nagy világ. Kele a mi vezérünk! – és bukfencet hánytak a patak vizében. A két idegen gólya pedig babonás tisztelettel nézett Kelére.

Kele egész nap nem törődött velük, mindenesetre úgy tett, mintha nem törődne. Láta, hogy azok végigszállnak a falu felett, de úgy látszik, nem találtak fészkelésre alkalmas helyet, mert hamarosan visszajöttek, és megint csak álldogáltak. Azután felszálltak, s a patakparti fűzfákat nézték végig alaposan minden oldalról. Némelyiken meg is szálltak, csak úgy, mintha pihennének, de szemük végigkúszott a törzsön, vastag ágakon, elágazásokon, magukban tanakodtak és mérlegeltek. De nem siettek. A nádasban, ahol már víz volt, ha nem is nagy, öreg égerfa állt, melyet alul lebotoltak az emberek, amikor a víz kiszáradt. Most ágtalan volt; csak fent, magasan, a koronájában zöldellt még egy kicsit. A gólya nem rak fészket lombos fára, de az éger már felül száradt, ám ezt alulról látni nem lehetett. Itt szálltak meg a vándorok éjszakára, amikor jött az alkony. Kele bevezette hangos csapatát az udvarra.

Berti egész nap szótlan volt. Komoran palántázott, és úgy nyilatkozott Ribizkének, hogy a gólya is hálátlan féreg, és sose látják többé.

– Hát nem azért gyógyítottuk meg?

– Dehogynem, de mégis.

– Nahát. Paradicsomból meg a felét rakjuk csak a tavalyinak, mert máma még a vályogvető cigány is paradicsomot termel. Hónapos retek meg karfiol meg spárga. A melegágyat kinyitottad?

Ribizke tehát egy szót se pazarolt a hűtlen gólyára, de Berti másra se tudott gondolni. Mintha elvesztett volna valamit. Azért aztán estefelé, amikor Kele belépegetett a récék mögött, Berti komor arca egyszerre felderült.

– Lám csak, lám csak – motyogta –, én meg szidtalak. Pedig elrepülhetnél.

Etetéskor Paták méretlenül kapta a zabot, Bu a tejet, Toró pedig két marok kukoricát.

Kele már fent volt az ölfá tetején, amikor Berti kijött az istállóból.

– Jól van, Bába – mondotta csendesen –, azért te mégiscsak ide tartozol.

Kele mozdulatlanul nézte az embert, és érezte hangját még akkor is, amikor elment. Jól volt lakva. Úgy érezte, mintha ezt is az ember adta volna, pedig maga vadászta össze a réten, mert neve említése, a telt begy, Berti hangja, lassú tempós mozdulatai és az éhség elmúlása szorosán összetartoztak.

Az ember nem akar rosszat, érezte, ez az ember nem akar rosszat. Ez a gondolat mindjobban megerősödött benne, koptatva a félelmet szárnyaiért. Azután szundítani kezdett. Csak néha-néha ébredt fel, amikor Vahur ugatott, vagy visszaszaladt a kazalhoz, ahol már jól aláásott, és a szalmát is megtágította annyira, hogy már majdnem elfért benne.

Amikor megint elballagott Kele előtt, megállt, és felnézett.

– Mit akarsz, Vahur? – mozdult meg a gólya.

– Csak azt akartam mondani – csóválta meg farkát a kutya –, hogy nekem kisfiam lesznek. Még nem voltak, de most lesznek.

– Az én népem is megérkezett, Vahur. A nagy fehérség elmúlt. Nemsokára énekelni kezd Unka népe. Itt az ideje a fiókáknak, Vahur.

– Pedig néha nem jól vagyok, és el is nehezedtem, mégis jó ez, Kele.

– Így van jól, Vahur. Aki nem örül az utódoknak, annak pusztulnia kell. A szárnyaknak össze kell érni, Vahur, az én szárnyamnak, a fiaiménak, és akik utánunk jönnek. A vándorlást, a fészkeket ez köti össze, a Kis Fényt a Nagy Fénnyel, az utakat, melyeket berepülünk. Ezért nem félünk mi az elmúlástól, ami nincs is, hiszen a nemzedékek tovább repülnek, és bennük mi is.

Vahur nem egészen értette a gólyát, de érezte, hogy igaza van.

– És Miska? – nézett fel a gólyára. – Miska nem érti ezt, és nem is akar... semmit...

– Nem hallottad, mit mondott Paták? Az ember csinált valamit Miskával... Akkor sokáig szomorkodott, de most már nem bánja.

A kutya elgondolkodva ült a farakás mellett, aztán felkelt, és sietve ment a kazal felé. Kele pedig hátrahajtotta fejét, és kelepelt egy sort az éjszakának, aztán újra lecsukta szemét. De hallott mindent. A vándorló szárnyak tovább sziszegtek felette, de az ő népe már megérkezett, s a többiek már nem érdekelték.

A hajnal szelet hozott. Nem nagyot, de a maradék sárból már reggelre kifújta a vizet, s az utakat keményre szárította.

Kele most már nem törődött vele, látják-e. Rádobta magát a szélre, de nem repült ki a rétre, hanem a ház felett kezdett körözni. A szél aláágott, s a gólya, mintha lépcsőkön járt volna, ment felfelé. Könnyű lett minden egyszerre, és a látóhatár pereme lehullt a végtelenbe. Kele látta a másik két gólyát, és látta azt is, hogy a fészek helyét jól választották meg. A kacsák éktelen lármát csaptak lent, összetorlódva a kapu előtt.

– Kele nélkül nem megyünk! Kele a mi vezérünk, gyere le, Kele!

Ott állt mellettük Berti is. Kele lefelé kezdte szabni a köreit, aztán szép simán leszállt az udvarra. Odaállt a kacsák mögé, és kiballagott utánuk a rétre.

– Ilyen még nem volt – mondta Berti –, ilyen még nem. Elmehetne, és nem megy. Mit szól hozzá, János bátyám?

Ribizke éppen palántázott kivörösödött arccal hajlongva, de erre felállt.

– Nincs neki párja; hova menjen?

– Kereshetne.

– Fene tudja – hajolt újra le Ribizke –, talán lusta. Hát te mért nem mégy asszony után, Berti?

– Én?... Mármint hogy én?

– Na, látod. Bába éppen ide való. Hozz még egy kanna vizet, abból az állottból. Úgy látom, meleg lesz máma.

Berti ugyan felvette a kannát, de csak állt.

– Mit csinálnánk itt valami házsártos asszonnal? Nem is jó rágondolni...

– Hogy mi mit csinálnánk, azt nem tudom szuszogott Ribizke –, de hogy az mit csinálna velünk, azt tudom; hát csak hozd a vizet, Berti.

– Hozom, de még a hátam is megborsózdott. Egy hangos, perlekedő, parancsolgató asszony lehetősége megborzongatta Berti képzeletét, és szinte érezte, a békétlenség hullámai hogy rontanák meg ezt a napsugaras csendességet. Berti csak a fejét csóválta, és elfeledte Kelét. Igaz, Kele se gondolt az emberre. Nem törődött a kacsákkal se, átnézett a libákon, mintha ott se lettek volna – a libák ezt gögnék vették, és bizonyos tiszteletet éreztek iránta –, és olyan érzése volt, mintha ő is most érkezett volna. Ez már az ő világa volt.

A rét megmozdult, és élni kezdett a meleggel, a fénnel kicsalt milliárd életével; a füvek hosszú lábra álltak már, a fűzfákon cirregett a Csicsörke, és a megindult nádasban csattogott a nádírigó: – Csek-csek-csek-tek-tek-tek-tiriritir.

A nádírigó a fészeképítő művészek közé tartozott, sokat adott művészetére, ez okból nagy volt a hangja. Régi fészket nem találta már, mert a télen nádat vágtak az emberek, de nem sokat törődött vele.

– Csak-csek-csek, építünk másikat. Mi az nekünk? – s már ki is nézett öt közel álló nádszálát. Ezeket majd megkötözi, hogy tenyérnyi messze álljanak egymástól, s a körbe álló nádszálak közé odaszövi a fészket. Akkor aztán jöhet a szél, böghet a vihar; a zöld nád nem törik, és a legnagyobb orkánban is csak ringatja a fészket.

Igen, Kele most érezte először otthon magát, a Törvény és a gólyák szokása szerint. Eddig ő idegen volt itt, de megérkeztek már a többiek is, és most már nem idegen.

A tavaszi, langyos szél játékosan szaladt végig a patakparton, felkapta és leejtette a hullámzó rét zsongását. Felkapta és leejtette a bibicek fehér fekete csapongását, hintázó kiáltását, és megpihent a nádban, ahol most csend lett egyszerre, mert a nádas felett súlytalanul imbolygott egy réti héja. Könnyed ténfergése céltalannak látszott és önfeledt sütkérezésnek, ám bagolyfejét ide-oda forgatta, s a sarjadó nád egy libbenése se kerülte ki figyelmét. A héja egyébként nászúton volt, de a szerelem csak a szívét töltötte meg, a begyét nem, ez okból párjával együtt szorgalmasan vadászott, nehogy az éhség karma szívüket is üressé tegye.

A nádas felett azonban meddő volt a séta és teljesen hiábavaló. Fiókákat még nincsenek, a fészkek üresek, az anyamadarak pedig sehogy se állnak kötélnek. Repülő madarat a réti héja megfogni nem tud, de jeles madárfiókgyilkos és szakavatott fészekrabló. A fiókákat megeszi, a tojásokat kiissza, ezért utálják a nádi népek, és elhallgatnak, ahol árnyéka végigszáll a vízen.

Most is.

Kele odanéz és tudja, miről van szó. Látja már a másik héját is, és tudja, miért hagyták ott a nádas, és miért repülnek az apró fűvű, távoli domboldal felé. A nádas még üres, de a domboldalon Cin könnyelműsködik néha, fészket épít, s a fészkekhez száraz fű kell. Megjelent már Pi is, az ürge, aki néha két lábra áll, mert kíváncsi.

A domboldalon csak úgy csorog a fény, s megmelegedett a levegő. A héják most itt imbolyognak, de itt szítál a vércse is, és lecsap néha, mint zuhanó kő, egérre, bogárra. A héjakkal nem törődik. Csavargó népség, úgyis elmennek, de az ő fészke itt van a nyárfán, a dombtetőn, ahol kolomp kondul ilyenkor már, mintha a nyár elé harangozna az álmos kis harang. Néha vakkant a puli, és nézi a juhászt, hogy parancsol-e valamit, de a juhász csak áll, botjára támaszkodva hallgat, mintha a csendet látná. Hallgat, mintha az időt látná, hallgat, mintha látná a láthatatlant, és ebbe a csendbe lágy tavaszi kiáltással dobol bele a búbos banka.

– Hu-pu-pu, hu-pu-pu...

Ruhája ékes, fején gyönyörű bóbíta, de mást nem tud. – Hu-pu-pu, hu-pu-pu...

Ez a kiáltás mindig közel van, és mindig távol. Egyszerre szól a földön és a levegőben, rászáll a csendre, és csenddé lesz, nincs benne semmi, mégis virágos szomorúság marad utána, mert mindenki tudja, hogyha elhallgat: ledobja szüzi koszorúját a Tavasz, elnehezedik, megbarnul, és tarka, nagy köténye alatt dús anyaságát takargatja a Nyár.

De most még szól a banka, szövi a fészket a nádírigó, hazátlanul kóvályognak a héják, és az öreg égerfán rakja fészket az új gólyapár. Ha elrepülnek Kele felett, lenéznek.

– Hordjuk...

Kele csak bólint, aztán tovább bogarászik, de a szívében vágy van. Vadászat közben

kisebb, emésztés közben nagyobb. Kele nem küzd ellene, nem is tud, de a Törvény most nem fészekrakást parancsol, hanem óvatosságot, táplálkozást s szárnytollak növesztését.

A szél délután újra fellendül a nádasból, és Kele újra kihasználja az ingyenfuvart. Szépen köröz a rét felett, de nem megy nagyon magasra, mert a szárnyak csak a felét tudják még, mint azelőtt. Aztán sólyom is jöhet, vándorlásban sas is...

Visszaereszkedik a rétre, alkonyat előtt még alaposan jóllakik. Semmi az most már, hiszen a rét szinte mozog a férgektől, csigáktól, bogaraktól. Aztán a kacsák nyomán bebállag az udvarra.

A kazal mellett Miska fekszik, mellette Vahur. A kutya billent egyet a farkán, Miska is felnéz. Kele meg áll, ámbár semmi mondanivalója sincs.

– Láttam, repültél – mondja Miska szeme –, miért jöttél vissza; nem kellünk mi már neked... csak amíg melegítettünk.

– Akkor az volt a Törvény, most meg ez.

– Szép kis törvény.

Kele elgondolkodott.

– Nem tehetek másként, Miska. Az én népem megérkezett, az én időm elérkezett. Hozzájuk tartozom, és úgy is élek. Baj ez?

– És a hála? – billegette fülét Miska.

– Nem tudom, mi az.

– Hát... hogy... – és a szamár idegesen vakarta meg hátsó lábával füle tövét – az... hogyan is értessem meg veled... hogy mi tettünk neked valamit, s ezért neked is kell tenni valamit.

– Mit tegyek?

– Légy velünk! Ezzel tartozol nekünk.

– Ezt megint nem értem – topogott a gólya tanácstalanul –, de talán azt akarod mondani, hogy a rét helyett legyenek itt, és aludjam a pajtában?

– Ilyesmit.

– Nem tehetem – ingatta fejét a gólya –, és nem is teszem. Az én Törvényem, mióta megint jó a szárnyam, a Szabadok Törvénye.

– Amikor bajban voltál, jó volt az ember Törvénye.

– Akkor jó volt; most már nem jó, és hogy akkor elfogadtam, mert el kellett fogadnom, azt is az én Törvényem akarta; hogy megmaradjak.

– Szóval, csak az a jó, ami neked jó?

A gólya csodálkozva nézett a szamárra.

– Igen, Miska. Ami nekem rossz, hogy lehetne az jó?

– Azt hiszed, nekünk jó volt, amikor fáztál, és ránk álltál a hideg lábaddal?

– Azt hiszem, mert ti akartátok. Miska ingerülten felállt.

– Elmondhatom, hogy egyedül maradtam. Az istállóban Mu nyalja azt a bámész borját, és Paták hazudozik Torónak, hogy az ő apja így meg úgy. Így futott meg úgy futott, mindenkinél jobban futott, és amikor megkérdeztem, hogy miért futott, nem tudta. Megkérdeztem, hogy mit kapott érte, azt mondta, hogy az apja ugyan nem kapott semmit, de a gazdájának szép, nagy, fényes pitlit adtak vagy vödröt, vagy mit. Kérdeztem, hát a gazdája is futott? Nem, a gazdája nem futott... Ebből is láthatjátok, hogy Paták hazudozik, és Toró azzal a buta fejével elhiszi... Ha kijövök az istállóból: itt van Vahur. Azelőtt játszottunk, ugráltunk, jöttünk-mentünk, most meg csak fekszik, nyög, néz a levegőbe, mint a döglött Unka, és ha mond valamit: a fiairól nyüszít. Akik még nincsenek is... Elmondhatom, hogy egyedül maradtam.

Kele csak állt. Vahur szótlánul feküdt.

– Az jó lenne neked, Miska – mozdult meg Kele –, ha megint együtt lennénk?

– Persze hogy jó!

– És én veletek lennék a pajtában? – Persze hogy jó!
– És játszanánk, mint régen? És Berti gyenge kukoricát hozna meg répát meg sós kenyeret... az jó lenne neked?

– Nagyon jó!

Kele elgondolkodott.

– Akkor nem értelek, Miska, hiszen akkor te is csak azt akarod, ami neked jó...

– Az más. Te ezt nem érted.

– Persze hogy nem értem. Nem is akarom érteni. Ha a Szabadok közt valaki mást tesz, mint amit mond, és mást mond, mint amit gondol, az elpusztul; ha vét a Törvény ellen, el is pusztítjuk.

Miska zavartan nézett Kelére:

– Ez az ember törvénye, Kele, és az úgy van... hiába is magyaráznám... aztán... szóval, kivétel is van... változik is...

– Nem, Miska, ez nem Törvény – ingatta fejét a gólya –, nem is akarok róla hallani, de azért, ha úgy érzem, hogy el kell jönnöm hozzád, el is jövök.

Aztán jó lesz neked is, meg nekem is. Most pedig elmegyek, mert itt az ideje.

Miska hosszasan nézett a gólya után.

– Ha fel tudnék menni arra a farakásra, hát lerúgnám Kelét, akkor aztán az lenne a Törvény, ugye, Vahur?

– Nem tudom – csóválta a farkát a kutya elmerengve –, igazán nem tudom. Nekem kisleányaim lesznek...

Miska dühösen megrázta a fejét, mintha bögöly akart volna az orrára szállni, aztán nekifohászkozott, és minden mérgét beleordította a békés, tavaszi alkonyatba.

– Ennek a Bujtárnak a kőkei közül egyet megtartanék – mondta Ágnes napok múlva.

– Kettő – mondta Berti.

– Nem kettőt, csak egyet. Mi a nyaválát kezdjek két kutyával?

– Úgy értettem – magyarázta Berti –, hogy maga a második; szóval két kölyöknek már van gazdája.

– Akkor három, mert, most jut eszembe, a Pilátus is kért egyet.

Bujtár ott hasalt a pitvarban; amikor nevét hallotta, felemelte a fejét, és farkával lagymatagon sepegette egyet. De hogy az ember már kölykeit osztogatja, arra semmiképpen nem gondolhatott. Nem is hitte volna el, ha például Miska mondja, hiszen a kiskutyák még nincsenek is...

– A kazalban csinált magának helyet – mondta Berti. Jó, hogy ezt Bujtár nem értette, mert ő úgy tudta, hogy ez titok. Éjjel ásta, nappal csak akkor ment arra, ha embert nem látott, de a nyomok elárulták. Berti nem törődött vele. És senki se törődött vele, pedig Bujtár mindenkinek elmondta, hogy neki kisleányai lesznek, Patáknak is, Munak is, sőt Torónak is.

Toró szárnyai is szépen nőnek, és már fel tud repülni a zabos ládáról a saroglyába. Toró erős barátságot kötött Patákkal, de jóban van Muval meg a borjával is, mert velük csak jóban lehet lenni.

Patákkal való barátsága más. Toró őszintén bámulja Patákat. A téli álomból ébredező Zu népet erősen ritkítja, sőt engedélyt kért és kapott, hogy légyvadászat hevében, ha muszáj, Paták hátára szállhasson.

– Csak ne ugrálj rajtam, mert nagyon csiklandós vagyok. Ha Berti a vakaróval hozzám ér, a csillagokat le tudnám rúgni, de türtőztetem magam.

Toró erre rászállt Paták hátára. – Na, mit érzel?

– Semmit – nyihogott a ló elismerően –, igazán semmit. Nem is gondoltam volna. – Toró visszareppt a saroglyába.

– Vigyázok én, nem azért mondom, de majd lecsúsztam, olyan gyönyörű fényes és síkos a szőröd. Kérlek, folytasd...

Paták ugyanis éppen azt mesélte – szemmel, füllel, farokkal és lábbal –, amit az anyjától hallott.

–... szóval, az apám – anyám mindig mondta, hogy nagyon hasonlítok rá –, az apám megint első lett. Az emberek ordítottak.

– Ordítottak? – Igen.

– Mint Miska?

– Még jobban. Mindenki ordított, és mindenki meg akarta simogatni apámat.

– Szép lehetett – pislogott a varjú. – Aztán rosszul lettek?

Paták megütődve nézett Toróra. – Miért lettek volna rosszul?

– Csak úgy gondoltam. Én is láttam már, amikor az emberek ordítottak. Ott aludtunk a száraz fán, ahol mindenféle ennivalót szoktak kidobálni. Beláttunk az emberekhez, akik világosságot csináltak, ittak, ordítottak, aztán kijöttek, és rosszul lettek. Gondoltam, itt is...

– Nem, erről az anyám nem beszélt. Aztán... Itt tartott Paták az elbeszélésben, amikor bejött Vahur. Csapzott volt, nagy hasú és szerény.

– Nekem fiaim lesznek, Paták.

A ló nem válaszolt mindjárt, mert bosszús volt, hogy megzavarták, de Vahurral nem akart összeveszni.

– Mi az apja?

Vahur felemelte a fejét, mert hirtelen nem értette a kérdést.

– Furcsákat kérdelek, Paták. Mi lehetne? Kutya! – Azt gondoltam, hogy nem bőregér, de mi? Házórzó, vadász, kotorék, öleb, nyomozó, vízikutya vagy mi?

– Örves! A nyakán fehér örve van. Szép, fehér örve...

– Vahur, igazán kihozol a béketűrésből. Úgy értettem, hogy miben dolgozik?

– Akkor talán vízi – nézett maga elé a kutya –, ott a nádasban víz volt...

Paták erre már nem is válaszolt.

– Családfája van?

Vahur elszomorodott.

– Nem tudom. Tudod, ez nem jutott az eszembe. Lehet, hogy van; akinek olyan szép a nyakörve, meg olyan erős...

– Az nem számít; meg kell nézni, kivel adjuk össze magunkat. Az én anyám – fordult a ló Toróhoz, és folytatta, ahol elhagyta, mintha Vahur ott se lett volna.

Bujtár nem sértődött meg, hanem odaballagott Muhoz. Fáradtan lefeküdt a szalmára.

– Kis kölykeim lesznek, Mu.

A tehén csak intett, hogy várjon, amíg a bagózást befejezi. Amikor az utolsó falatot is lenyelte, akkor válaszolt.

– Igen, igen – bólintott. – Láttad But?

– Láttam... de nekem kis...

– Nem vettél észre rajta semmit?

– Nem! De azt akarom mondani...

– Furcsa. Én, aki minden pillanatban látom, még én is észreveszem, hogy minden reggelre nagyobb. Csodálatos erős a karára. És milyen okos...

– Mu, én azért jöttem... – állt fel Bujtár.

– Múltkor elszabadult; csak idejött, és kiszopta mind a tejet. Ugye, milyen bátor? Bertinek csak pár csepp jutott... Hát mit szólsz hozzá?

Vahur nem szólt semmit, csak kiténfergett az istállóból.

– Meg se hallgat – nézett utána Mu –, meg se hallgat, mert az én fiamról van szó.

Bujtár leült az istálló előtt, és felnézett a levegőbe, mert mindenki felfelé nézett. A kacsák, tyúkok, libák, sőt Berti, Ribizke meg Ágnes is, akik éppen úgy bámultak felfelé, mint az

udvar népe. Szájuk kicsit nyitva, Ágnes még félre is fordította fejét, s ekkor határozottan libára emlékeztetett. A levegőben pedig reggeli repülését végezte Kele.

– Egyszer majd csak elmegy – mondta Ágnes. – De már ez is csoda.

– Ez nem. Ez a házhoz tartozik, és – gondolt egy merészet Berti – ha kiáltok neki, le is jön.
– Na, na, Berti...

Berti már nem hátrálhatott meg. Kiállt tehát a pitvar elé, és felkiáltott a gólyának.

– Bába! Báábaa!...

A falak rövid visszhangot vertek a kert felé. A reggeli szél is alábbhagyott már, a gólya amúgy is le akart szállni. Amikor nevét meghallotta – Berti kiáltása csak úgy csattant szárnya alatt –, lenézett. A kacsák már a kiskapunál várták, s az ember is szólt...

Lefelé kezdett kormányozni; a körök szűkültek, aztán egy hirtelen fordulattal leszállt Tás népe mellé.

Ribizke Berti vállára tette a kezét.

– Nagy ember vagy, Berti.

– Boszorkányság – suttogta Ágnes.

– Semmi az – mondta Berti az elismerés mámorában –, volt nekem egy rigóm, úgy fütyült, akár egy katonabanda... Most szólok neki, és kiviszi a récéket a vízre.

Berti kevélyen végiglépett az udvaron, és nyomába szegődött Bujtár is. Kinyitotta a kiskaput.

– Bába, mehettek, de vigyázz rájuk. Te is mehetsz, Bujtár.

Kele minél messzebb akart lenni az embertől, azért elsőnek lépett ki a kapun, nyomában a tolongó récékkel. Utánuk a libák, végül kelletlenül ballagott a kutya.

– Hát én félek ettől a Bertitől – mondta Ágnes. – Derék ember ez.

– Még megbabonáz engem is.

– Na, hát annyira már nem fiatal – mosolygott Ribizke, de maga is büszkén nézett a dicsőségtől kissé bárgyú Bertire.

– Most látták... – köszörilte meg torkát Berti, aztán zavartan bement a konyhába, mert a feneketlen sikertől maga volt legjobban megrendülve.

Vahur csodálkozva nézett körül a réten, ahol nem járt azóta se. Zöld, zöld minden, még a tavalyi nád fakó sárgája is hasig zöldben áll. Vahur két nagyot prüszkent, mert virágpor úszik a levegőben, és rászáll az orrára. Nem szereti a virágport, illatát se, mert az Vahurnak csak szag. De nem illat. Illata a húsnak van, ha egy kicsit romlott is... Azaz, várjunk csak. Van egy fű, ami hasfájás ellen nagyon jó. Vahur a réten tartja a patikáját, és Vahurnak mostanában nem egészen tökéletes az emésztése. Vahur lassan ballag, és a szállongó szimat meg-megérinti orrát, pontosan megmondva, mit hagyott el, mi van mellette, és mi következik. Vahurnak pompás a szeme, kiváló a füle, de a fény, az csak fény. A hang, az csak hang, de a szag: az valóság, mint a hús, amelyet már a szájában tart.

Megáll egy helyen, kutat kicsit a fű között, mintha válogatna, azután oldalt hajtja fejét – vékony az orvosságos fű nagyon –, és rágni kezd. A hegyes tépőfogak itt nem érnek semmit, azért zápfogaival kínlódik a nem neki való kosztón.

– Mit csinálsz, Vahur? – néz rá Kele, aki bogarászás közben arra vetődött.

– Kell ez nekem – rág a kutya –, kell. Akkor elmúlik belőlem a Rossz, aminek foga van. Talán a kicsinyeknek is jót tesz, hiszen tudod, Kele...

– Mondtad.

A kutya felkapta a fejét. – Nini: Csí!

Egy fecske repült a rét felett.

– Már régen vonulnak – igazgatta tollait Kele –, de azok nem szálltak le. Ezek, úgy látszik, idevalók. Kicsit elmaradtak.

A nádas felől most már csapatosan érkeztek a fecskék. Alacsonyan repültek a rét felett, és villámgyorsan nyilalltak. Három napig pihentek a nádban, összekapkodtak szúnyogot, bogarat, amit lehetett, és elszéledtek a falu házai között. Megnézték a régi fészket, megbeszélték a tatarozni valót, üdvözölték a háznépet, és újra kirepültek a patak mellé, mert csak ott volt fészeknek való sár.

A fecskék észrevették a gólyát s a mellette hasaló kutyát.

– Kele, Kele! – sikongtak. – Vigyázz Vahurtól; vigyázz Vahurtól! Si-csiii-si-csii!

Kele közelebb lépett a kutyához, jelezve, hogy félelemre nincs ok.

Ekkor már tíz fecske is csapkodott a kutya felé éktelen visongással.

– Nagy fogú, véres fogú, si-csiii, si-csii, Kele, a Törvény... Vahur megöl, Vahur gyalázatos... csii, csiiii.

A kutya szomorúan nézett a gólyára. – Hát bántottam én ezeket, Kele?

Kele is megunt a sivalkodást, és szétvágta szárnyát.

– Vahur nem bánt engem, és nem bánt titeket se. Menjetek a dolgotokra!

A fecskék ijedten rebbentek szét, de még a patakparton is tanácstalanul néztek egymásra. Kis fekete szemük aggodalmas volt, és nem nyúltak a sárhoz.

A récék szinte kurjantottak az örömtől, mikor meglátták a fecskéket.

– Itt van Csí népe. Megjött Csí népe! Tás-tástás, hát-hát! Vidám világ, szép világ; nem láttatok Kelét? Kele a mi vezérünk, tás-tás-tás.

A fecskék még jobban begombolták frakkjukat. Hát megbolondult itt mindenki? Kele pár nélkül van, Tás összevissza kiabál, Vahur nem bántja Kelét... nem, itt valami nincs rendben... Megbomlott az ősi rend, ennek csak rossz vége lehet.... De aztán eszükbe jutott a fészek, az örök parancs, s ez elseperte tünődésüket.

A fecskék elhallgattak, s a zsongó csend újra ráborult a rétre. Pedig nádirigó kerepelt, a vízen szárcsa sikkantott néha, a patak halkán locsogott, a méhek dongva járták a virágcsárdákat, dülöngélve repültek a mámortól, míg a nagy dongók úgy brummogtak, mint a távoli kisbögő. Mégis nagy volt ez a csend, sokkal nagyobb, mint a némaság, mert ezt alig lehetett hallani.

A patakparton gyalogút kanyarog, s a gyalogúton két ember. Az asszonynak kisgyerek a karján, a férfinak tarisznya a hátán, és két kapa a vállán. A füzesben kakukk kiált, talán az idén az első.

Az ember megáll.

– Mi az? – néz hátra az asszony.

– Nem hallod? Kakukkmadár. Nem kérded meg, hány évig élek? Valamikor megkérdezted...

– Valamikor... mintha tegnap lett volna, aztán már itt van ez e! – és magához szorítja kisgyermekét. – Eljár az idő, nem kell nekem ahhoz kakukkmadár. Három éve, három éve már. Na menjünk!

Csendesen elindulnak. Mögöttük összecsap a nád, mint az idő, eltűnik a két ember, kicsit szomorúan, de nyomtalanul, mert arra gondolnak, hogy az évek elrepülnek.

Kele nem ment messze Vahurtól, és máris újra tele volt a begye. A különféle bogarak között egy béka is szerepelt, mely alig bújt ki téli szállásáról, máris szomorú szereplője lett a régi rigmusnak, melyet ugyan emberek találtak ki, mégis: csodálatos igaz.

E szerint a vers szerint a gólya megpillantja a békát. A béka lapul és pislog. Rossz sejtelmek vannak, és méltán. A gólya pedig megszólal: “Békula, békula, tudod, mi a régula?”

“Lent” – felel a béka.

“Nem igaz, mert fent!” – ellenkezik a gólya, és feldobja a békát a levegőbe.

“Fent!” – ijedezik a béka a helyreigazítástól, egyben a repüléstől.

“Nem igaz, mert bent” – szól a gólya, és lenyeli a békát.

“Bent” – törődik bele a béka a sors kegyetlenségébe.

“Úgy van, békula, ez a régula.”

Kele ugyan nem tudta a versikét, de a regulát tudta.

A béka lapult, és pislogott. Kele vágott egyet, és már nyelte is a kézzel-lábbal szabadkozó békát. Aztán visszament a sütkérező Vahur mellé. A béka még nem ért egészen le, és Kele félretartotta fejét, mintha golyvája lett volna.

Így találta őket Miska, aki elunta magát, és kijött barátaihoz.

– Mi van a nyakaddal, Kele? – billegette fülét részvétellel, pedig mielőtt kijött, elhatározta, hogy csak futólag és mellesleg áll velük szóba, akkor is szigorúan.

– Mi van a nyakaddal?

– Unka – nyelt egyet a gólya; a daganat elindult lefelé, aztán eltűnt, jelezve, hogy a béka révbe, azaz begybe érkezett.

Miska beleharapott a fübe.

Gondoltam: kijövök, hiszen itt nekem van a legtöbb keresnivalóm. Csupa finom fű minden. Meg aztán itt vagytok ti is.

– Hát most enni jöttél, Miska, vagy hozzánk? nézett rá Vahur.

Miska szeme ellenséges lett, de mivel látta, hogy a kutya nem akar veszekedni, türtőztette magát.

– Mind a kettőt; vagy ez nem tetszik neked?

– Dehogynem. Most megint együtt vagyunk, játszhatnánk is, de nem ugrándoizhatok, hiszen tudod...

– Tudom, Vahur, tudom, már elégszer mondtad, de ez a te dolgod.

– Igen – hajtotta le fejét békésen a kutya –, az enyém. Hiszen azért mondom.

A gólya felemelte a fejét.

– Kata is kihozta az apróságokat.

A kerítés mellett, ahol kisebb volt a fű, Kata, az öreg kotlós vezette kiscsirkéit.

– Kotty... Kotty... ide gyertek – és szétrúgott egy hangyafészket, felrúgva egyúttal két csibét is, ami megesik, mert Katának hátul nincs szeme.

– Kotty... kotty... csak a fehérét, csak a fehérét.

A kiscsirkék szorgalmasan kapkodták a hangyatojásokat, a hangyák pedig dühös szorgalommal mentették, amit lehetett.

Kata azonban újra és újra belefőtört a fészekbe. A csirkék, sárga kis gombócok, csak úgy gurultak a napsütéses jókedvtől, míg az öreg kotlós aggodalmasan kémlelte néha az eget, mert nagy volt a felelősség.

– Kotty... Kotty... egyetek gyorsan, aztán továbbmegyünk.

Katának ugyan még nem lett volna szabad kihozni kicsinyeit a rétre, de az ajtó nyitva maradt, a rét zöld volt, bogárfélével csábító, és – valljuk meg – Kata többet is tudott a csibenevelésből, mint Ágnes.

Miután a hangyafészkekkel végeztek, Kata továbbvezette gyermekeit – kellő távolsággal mindig a kerítés melletti bokroktól –, és oktatta őket, mint ahogy egy sokgyermekes anyától elvárható.

– Kotty... kotty! Enni, aludni, inni, aludni! Enni, inni... kotty, gyorsan ide!

Kata egy nagy fekete cincért vágott szét, hogy gyermekei is hozzányúlhassanak.

– Egyétek, ettől lesztek nagyok! – és lassan vonultak a kertek alatt.

– Kotty... kotty...

De nemcsak Kata etette az apróságokat. A tojások megpattantak már a fészkekben a szabad vadmadaragnál is. A tavasz rájuk lehelt, és a tojások kinyíltak a földön, fákon, vízen, erdőben, mezőben, odúban, padlásokon, mindenütt, ahova az idő elérkezett. S a mezítelen vagy pelyhes fiókáknak csak egyetlen szava volt: enni! Katának aránylag könnyű dolga van, mert a csirke alig pislog, már fut is, már keres, már megkaparintja a menekülő hangyát, de nehéz ilyenkor a gyámoltalan fészeklakókat etetni, etetni szakadatlan. Különösen a

ragadozóknak, ahol az anya néha hetekig nem hagyja el a fészket, és a hímnek még párját is el kell látnia. Ilyenkor az anyamadár vagy a levegőben kapja el a ledobott zsákmányt, vagy röptében veszi el párjától, vagy megvárja, amíg az “személyesen” a fészken adja át.

A héja-asszonyág például meg se moccan. Hozza az a hitvány férfi a fészere az enivalót, ha már olyan nagyon kellett neki a szerelem! Na, hát ebben nincs is hiba. Az ugyan igaz, hogy a héja-férj feleségéhez képest bizony hitvány, mert a nő kétszer akkora. Ez így van héjáéknál, de a többi ragadozóknál is általában – tehát ebbe mi ne is szóljunk bele. Elég baj ez a férjnek, aki gyengéd lévén, loholhat ilyenkor inaszakadtáig. Lohol is. Piszkálja az asszony, a férfionérzet, a fiókák sipákolása, de az örök héjaöszön is: ölni, ölni, ölni! Killi, a héja, már csak ilyen, és ilyen is marad. Tisztul is előle minden, ami kisebb, mint ő. Különösen az asszony veszedelmes! Levágja a fácánt, vadlibát, nyulat is. A hím ezekkel a nagyokkal nemigen bír, de azért néha megpróbálja.

Killi tehát lohol látástól vakulásig. Ma már vitt egy mókust, egy csókát, egy fél nyúlfiókát (felét megette maga, mert ő se élhet a levegőből) és egy feketerigót, de mi van már ezekből? Semmi. A négy fióka és az anya úgy elnyelte, mint homok a vizet, az asszonyág pedig szárnya alá pólyásván a fiatalokat, szigorúan ránézett, mondván:

– Kipihented magad, láss a dolgod után. Ha nem hajszolnálak, itt ringatnád a feneked egész nap. Killi tehát mélyen megsértve, irgalmatlan dühvel vágódott ki az erdő alá, ahol a rét kezdődik, s ahol járnak-kelnek a gyanútlan madárnépek, nemkülönben ürgék, gyíkok és egyebek.

Killi nem megy magasra; Killi nem mutogatja magát; úgy suhan az árnyékban, mint a szürke végzet, s ha felrebben valami – de nem rebben semmi. Egy helyen Pi mozdul, az ürge, de Killi még a szárnyát se mozdítja meg, Pi már fejest ugrott a lyukba. Pi még ráadásul szemtelen is, mert kileskel a lyukból, s a héja ezt látja.

Most az erdő felé keresztbe repül valami előtte. Killi szinte súrolja a földet, de a seregély már észrevette. Szájában valami bogár. A seregélynek is fiai vannak, azok is enni akarnak. A héja meg nyilall, hogy már csak szürke sávnak látszik. El kell vágni az útját a seregélynek mindenáron. Még a fák között is! Killi egy villanással már bent van, a seregély – sehol. A héja szinte tótágast áll a levegőben a gyilkos haragtól, mikor meglátja az öreg tölgy odúját, ahol a seregély eltűnt.

Ki, újra a rétre. A legelőn Rá pücsköröszi, a szürkevarjú. Hárman is vannak, azért Killi nem tölti velük az időt. Rá nem adja olcsón az irháját, nincs is egyedül. Tovább, tovább, majd a nádas csak ad valamit. Ad is. Egy beteg fecske ijedt fel Killi árnyékától. – Nincs sok baj veled, alig repül. De ezt nem érdemes hazavinni. Felszáll veled egy fára, egyikét tépés, és kész.

Tovább! A kerítés mellett is mozog valami.

– Bokor alá, bokor alá, háráááá – sivalkodott Kata, mert észrevette a héját. – Bújjatok! Hárááá! Amikor a héja odavágott, Kata megijedt, de Kata anya volt, s az első ijedség után olyan harag fogta el, hogy szinte elvesztette fejét a halálos önfeláldozásban.

Killi megzavarodott a szétrebbenő kis fehér gombócok között, de még jobban megzavarodott, amikor Kata “egy életem, egy halálom” rikoltással felugrott a levegőbe, és úgy oldalba rúgta a héját, hogy annak szertehullott a tolla.

– Te!... Még, hogy te... mersz... engem... – villogott Killi szeme, és odavágott Kata fejére, vérbe borítva annak taraját.

Kata erre végleg elvesztette eszét és józanságát. Kata nem mérlegelt, Kata verekedett. Kata vágott, tépett, főleg pedig vészes nagyokat kiáltott a harc hevében, ami felverte az egész környéket.

Killi nem bírta Katával, a csirkék pedig már mélyen a bokor alatt pislogtak, halkan siránkozva, mint a gyermek, ha anyja verekedik.

– Pii... piii... siip... siip...

Katának ez újabb erőt adott, de megváltoztatta a helyzetet Ágnes megjelenése is, aki

meghallván Kata kétségbeesett rikoltásait, seprűvel sietett segítségére.

Ágnes – kirúgván a kisajtót – maga is felsivított:

– Héja... hééja... Kurhéjaa... az anyád! és rohant, csak úgy lobogott a szoknyája utána. Killi úgy benne volt a verekezésben, a vér látása, a kapott sebek s a gyilkos ösztön úgy elvakították, hogy valósággal úgy kellett Katáról leseperni. De akkor aztán észre tért, és fejét megrázva, egy szárnycsapással átlendült a bokrokon.

Ágnes pedig, ahelyett hogy megdicsérte volna a derék Katát, csúnyán szidni kezdte, mert eszébe jutott, hogy a héját könnyen leüthette volna, öregbítve Ribizkééknél nélkülözhetetlenségét.

– Ugye, ugye, mondom, hogy ne gyere ki... de nektek hiába beszél az ember. Ne sipákuljatok, nem döglik meg.

Ez már a csirkéknek szólt, akik lassan előmerészkedtek a bokrok alól, és mint egy bánatos gyermekkórus, állták körül Katát.

– Ne sipákuljatok, nem döglik meg! – és a seprűvel befelé irányította a társaságot.

– Kotty – mondta rekedten Kata –, kotty, láttátok, Killi megkapta a magáét, csak énvelem kezdjen ki... Kotty, na itt a hangyafészek. – Kata megállt volna, de Ágnes ráikkantott, és felemelte a seprűt.

– Nézd a vén tökéletlent! Alig áll a lábán, csupa vér a feje, aztán még kint maradna. Befelé! Csak azt tudnám, ki hagyta nyitva az ajtót? – Ekkor megakadt a szeme a számaron.

– Na, megállj csak, Miska, te hagyta nyitva az ajtót, megállj csak! Küldöm Bertit...

Az igazság az volt, hogy a kaput Berti nem zárta be, mert az magától is behajlott, de akárki kimehetett rajta.

Amikor Killi odavágódott a csirkék közé, Miska ránézett Vahurra.

– Nem – rázta meg fejét a kutya –, nem! Közel se megyek, mert Kata majd a szemem szedte ki múltkor is. Kata ilyenkor megvész, és Killi hiába jött.

– Killi nem szokott hiába jönni – tollászkodott Fele –, Killit utálok, de Killi ügyes. És ravasz, mint Karak.

Amikor aztán Ágnes bekísérte az öreg kotlóst csirkéivel, Kele újra megmozdult.

– Igazad van, Vahur, de én valamit elfeledtem Katának kicsinyei vannak, Kata anya...

Miska idegesen állt fel, amikor Ágnes a nevét említette.

– Nem szeretem, ha a nevemet mondják – billegette a fülét –, menjünk egy kicsit be a nádba. Szeretem a nád fiatal hajtását.

Ágnes odabent lelkendezve számolt be Kata megmentéséről, s az előadásban sűrűn szerepelt az “én” szócska. Végül Kata halálos viadala lényegtelen ugrándozássá zsugorodott, míg Ágnes seprűje kétszer leütötte a héját, s ezzel megmentett húsz csibét, nemkülönben magát “azt a buta tikot” is.

– Hanem a szamarára vigyázhatna, Berti mondta végül epésen, mert a férfiak nem tulajdonítottak különösebb fontosságot az egész héjaügynek –, az nyitotta ki a kiskaput, aztán most ott tiporja, heveri azt a jó füvet. Így nemigen lesz széna belüle.

Berti kelleetlenül ment Miskát rendreutasítani, de fáradt volt, azért csak az udvarról kurjantott: –Miska! Miskaa!

Vahur felugrott.

– Miska, Berti neked kiabál.

– Nem hallom – csapott a farkával Miska –, nem hallom.

– De én hallom.

– Én is – intett Kele.

– Én nem hallom – nézett rájuk Miska, és nyugodtan harapta az édes fiatal hajtásokat.

Berti mérgesen ment a kiskapuhoz; az ebéd már az asztalon volt, de a rét üres. Na, ezek elcsavarogtak – gondolja Berti, de nem Miskáékra haragszik, hanem Ágnesre. Tessék-lássék kurjant még egyet, aztán bemegy a házba.

– Ugye, mondtam – fontoskodik Ágnes –, ugye, ott volt?
– Ott.
– Csak kárt tesz az a bűdös állat.
– Ha annyi esze lenne, Ágnes, mint magának, akkor nem lenne számár. Akkor írnök lenne vagy kántor.

Ágnes arca egyszerre a sértődöttség kovászába esett. Csattogva lökdöste a lábasokat a tűzhelyen, majd minden ok nélkül kiment az udvarra.

– Kiáccsanak, ha köllök!
– Na, megint – nézett Ribizke Bertire nevetve –, megint rosszat mondtál.
– Nem szeretem, ha mindenbe beleüti az orrát. Hadd harapjon az a számár egy kis zöldet.
– Pedig már azt hittem: megbabonázod ezt is. Bertinek ijedtében torkán akadt a nokedli, ami pedig síkos jószág.

– Jézusmária! János bátyám, ne ijesztgessen mondta. – Ez a tüzes gyík? fgy is nagy szája van! – Berti sietve ment ki a kertbe, csak egy pillantást vetve Ágnes felé, aki nem találja sehol a szamarat, és most gyűlölettel nézi az üres rétet.

Amikor Berti másodszor kiáltott, Miska éppen leheveredett a száraz, tavalyi sásra, és láthatólag kitűnően érezte magát.

– Ezt se hallod? – nézett rá Bujtár. – Nem én...
A kutya álmélkodva nézett a számárra. Kele pedig közömbösen vakarta a csőre tövét, majd elkapott egy gyíkot, amely, szerencsétlenségére, éppen a gólya előtt mászott ki a sás alól. Egy vágás, egy nyelés, kész.

Miska elismerően bólintott.
– Meg kell hagyni, Kele, Killi is tanulhatna tőled.
Kelét nem hatotta meg a dicséret.
– Ezt így kell... de Killi is tudja a maga dolgát. Ha Killinek a párja jött volna, Kata nem tehetett volna semmit. Még mi is elkerüljük.

Vahur újra ijedten kapta fel a fejét, mert most Ágnes hangja süvöltött át a réten: – Miskaaa, a nehézség a csontodba! Miskaaa...

Ágnes nem tudott beletörödni, hogy Bertivel s a számárral szemben ne neki legyen igaza. Kezében ostor volt, s ha csak egyet jól végighúzhatott volna Miskán, egyszerre megnyugodott volna. De nem mozdult semmi.

– Miskaaa... Miskaaa... viszem az ostort, hogy a jószágos isten rogyassza rád az eget... viszem az ostort.

– De Miska! – ijedezett Vahur. – Ezt csak hallod?
– Nem vagyok süket, Vahur – rágta a számár aprólékos nyugalommal a nádat –, persze hogy hallom... de ezt meg nem értem. Ez nem Berti hangja.

– Az igaz.
– Na látod, Vahur. Ha neked valaki a neved mondja, mindjárt odamégy?
– Többnyire.
– Nagy könnyelműség, Vahur. Meg is üthet, meg is rúghat.
– Akkor megharapom.
– Na látod, kész a baj. Én már elején fogom meg a dolgot: nem megyek oda. Nem én. Nekem csak Berti parancsol.

– De hiszen az előbb Berti...
– Azt meg nem hallottam... így van ez, Vahur...
A kutya kérdően nézett a gólyára, de az csak a fejét rázta. – Engem hiába kérdelek, Vahur. Ez az ember dolga, és Miska dolga. Ehhez én nem értek.

Berti szorgalmasan dolgozott a kertben, látszólag nem véve tudomást Ágnes rikoltozásáról, ám fél szemmel a nádat leste; hogy előjön-e Miska.

Miskának több esze van” – gondolta. És Miskának több esze is volt.

A rét reménytelenül üres maradt. Berti a bajuszába mosolygott, mikor Ágnes csattogó papucsáival végigriszálta szoknyáit az udvaron. Az ostort csak úgy odadobta az istálló elé (szedje fel, akinek kell). – Hess! – zavarta szét az ajtó előtt napozó tyúkokat, és bevágta az ajtót, hogy majdnem kipotyogtak belőle az üvegek.

Berti összedörzsölte a kezét örömeiben: dül-fül, mert nem neki lett igaza. Később pedig fiatal salátát és egyéb csemegéket rakott félre Miska számára.

Miska különben már el is feledte az éles asszonyi hangokat, Kelét nézi, aki a bokorra figyel. A bokor hajlós ágán Csett ül, a gébics. Csett lényegesen karcsúbb, mint amikor elment, de önérzete töretlen. Kissé felfújja magát, hogy testi kicsiségét pótolja, és úgy pislog vissza a gólyára.

– Nem volt könnyű az út, de nem is siettünk. Veszteségünk alig volt, de hát ott voltam én! Vigyáztam én, s így meg is jöttünk. Az asszony még pihen, de a fészek megvan, csak újra kell bélelni, ennyi az egész.

– Jó későn jöttetek – pislog fel Miska, ki ugyan most látja először ezt a gébicset, de Miska mindenbe beleszól.

– Akkor jöttünk, amikor kellett. Mit értesz te ehhez? – csettegett a gébics, de még csak feléje se fordult. Miskának a falat is a torkán akadt a kis madár szemtelenségétől.

– Csak úgy mondtam – nyelt egy nagyot –, a többiek már mind itt vannak.

A bokor erre mozogni kezdett, és gébicsné bújt ki férje mellé. Gébicsné nem volt jókedvében.

– Mióta adnak tanácsot a rabok a szabadoknak? Mit keresel itt, te nagyszájú? Csak billegted a füled ostobán, és közben hull a kullancs a hátadra.

Miska ijedten ugrott fel, és borzongva rázta meg szőrét. Elfeledte a sértést, elfeledett mindent. Miska félt a vérszívóktól, mint a tűztől... Sietve indult ki a nádasból. Vahur utána. Kele még gondolkodott egy kicsit, nem akarta, hogy a gébicsek lássák az összetartozást, amit most már maga sem kívánt nagyon, azután lassan vadászgatva kiment az árokpartra.

A partról ijedt csobbanások ugrottak a vízbe, de Kele rá se nézett Unka népére, mert begye tele volt, de meg itt bajos is Unkával boldogulni.

A rét túlsó szélén a fiatal gólyapár bogarászott, de valahányszor a nagy égerfára repültek, mindig ág vagy tavalyi sáslevél volt a csőrükben. Ha Kele felett elrepültek, lenéztek.

– Rakjuk...

Kele csak bólintott, és állt tovább. A fészekrakás vágya ott lengett körülötte. Ha valami párjavesztett gólyamadár odavetődött volna, talán megkísérli a lehetetlent: csonka szárnyal eltartani a családot; de Kele világosan érezte, hogy szeretni, utódokat világra hozni sántán és fél szárnyal is lehet, de a fészekalját felnevelni – nem. Márpedig szerelem és fészek utódok nélkül a gólyák életében nem fordulhat elő. A Szabadok tudják ezt, és tudják azt is, hogy aki ezt a Törvényt megszegi, az elpusztul, vagy rab lesz, ami egyre megy.

Kele nem ábrándozik. Ha most leszállna az a gólya-asszony, akkor se ábrándozna, hanem értelmesen megtanácskoznák, hogy lehet-e ilyen szárnyal elegendő élelmet szerezni, mert ha nem: hát nem. A gólyák életében nincs regény.

A nyugatra szálló nap mind kevesebb fényt és mind több árnyékot küld keletre. A rét még alkonyi aranyban fürdik, de a völgyek hűvösödtek már, s az erdőben több az árnyék, mint a napsütés. A tölgyek fanyar férfiszaga mozdulatlanul áll a fák között, de a tisztások milliós virága a legkisebb szélre is rábizza tiszta illatát, s a szél bújócskázva hordja szét ezeket a leheletnél is finomabb üzeneteket.

Az utakat benőtte a fű, a fák kizöldültek már, valahol bűg egy galamb, s a kakukkok egymásnak jósolgatnak, de néha maguk is nevetnek, mert úgyse hisz nekik senki. Lehet azonban, hogy azért ilyen vidámak, mert sikerült elhelyezni minden tojásukat – idegen

fészekben. A kakukk az egyetlen madár, aki nem költ, nem nevel fiait, de – dicséretére legyen mondva – nem is szarvazza fel a nevelőapát. A szerelem tisztességes, csak hát azután... Ámbár ennek is oka van. A kakukk nem eszik mást, csak hernyót, és nagyszámú gyermekeit egyedül felnevelni sehogy sem tudná; kiadja őket tehát kosztra és kvártélyra még tojáskorukban. Azután – nevet.

Akkor bezzeg csendes volt, amikor kileste, hogy mikor repül el szegény vörösbegy, poszáta, billegető vagy sármány a fészekről – és huss! Már ott is volt a kakukk, és az idegen tojások közé odapottyantotta a magáét.

Itt meg is állhatunk egy szóra. A kakukk sokkal kisebb madarak fészkeibe csempészi tojásait, azért a kakukk tojásai nem is nagyobbak, mint azoknak a kis madaraknak tojásai. De ez még nem elég. A kakukktojás színezetű: sárgás, kékes, zöldes, barnás, vöröses, pettyes, foltos, olyan – az alkalmazkodás és a természet örök törvénye szerint –, amilyen annak a madárnak tojása, melynek fészkebe becsempészi, hogy a szerencsétlen kis madár fel ne ismerhesse fészkeének megrontóját. Arról persze szó sincs, hogy a kakukk egyszer ilyen, máskor olyan színű tojásokat tojik. Nem, minden kakukknak megvan a maga édes mostohája, és olyan színű tojásokat tojik mindig, mint az a madárfajta, akinek fészkeben ő is született. A kakukkfi mérhetetlenül falánk, felnevelésére egész család kell, ezért a kakukk egy fészekbe csak egy tojást csempész. Szegény kis madárpár meg van áldva azzal az eggyel is. Egy tojás az egyikbe, egy a másikba, amíg el nem fogy, aztán: Kakukk... kakukk... – és neveti a világot. De ez az egy tojás pár nappal előbb kel ki, mint az édesgyerekek tojásai, és a kakukk szédületes növekedésbe kezd. Sokkal nagyobb, mint a “testvérei”, magasabbra tartja a száját, és majdnem minden falat az övé. Nő, nő – a szegény kis szülők talán még büszkéek is rá, és lassanként kiszorítja az igazi testvéreket a fészekből. Ez pedig a pusztulás maga. Egy kakukkfi felnevelése három-négy kismadár vesztét jelenti. pedig, ha szárnyra kapott, feléje se néz többé a szülőknek, akiknek törvényes utódait régen megették a hangyák a fészek tövében.

Ezek után kellő haraggal kellene a kakukkra gondolnunk, ami azonban nem lenne igazságos, mert az az egy kakukk lényegesen több hasznot tesz az erdőnek, mint az elpusztult három-négy kisebb madár.

A kakukk az egyetlen madár, amely minden hernyót elpusztít, túhegynyit és ujjnyit egyaránt. Nem nézi, hogy borotvált-e, vagy olyan szőrös, mint Ribizke vasárnap reggel borotválkozás előtt. (Ribizke csak egyszer borotválkozik hetenként, előzőleg hangosan csattogtatva a szíjon a borotvát, és a kemény szakáll sercegése kihallatszik a pitvarba.)

A kakukk a szőrös hernyók egyedüli pusztítója, különlegesen nehéz munkát végez, jogos tehát, hogy valahol könnyítést is kapjon, és ezt meg is kapja.

Ne haragudjunk hát rá, mert olyan, mint a bohém, aki sok láthatatlan szőrös hernyót lenyel azért, hogy bohém lehessen, és az emberek ezt nem tudják, csak irigylik, mert csak a vidám kakukkszót tudják belőle, ám azt se értik.

Sötét már az erdő. Elhallgatott a feketerigó is, a sötétség óriása beletalpalt a szálerdőbe, csak az ég világos, a földi sötétség akármilyen magasra dobálja is fekete kalapját.

Melegen lélegzik az erdő. Illatok és árnyak imbolyognak a nyiladékokon, s a sötétségben puha párnáival oson az álom.

Mélységes a csend, s ebben a csendben, az éjszaka szétdőlt fekete kazlában egyszer csak: – Kakukk... kakukk – megszólal a kakukkmadár. A fény s a májusi erdők madara napsugárról álmodik.

Csendes Ribizke udvara is. Alkonyattal Kele és társai lassan a kiskapu felé húzódtak. Vahur később elrohant, mert valami ugatnivalója akadt a ház előtt, a kacsák azonnal Kele mögé álltak, és a libák kikapaszkodtak az árokból, kényesen megtartva a távolságot a póri néptől.

Miska szorgalmasan legelt.

– Menjünk – indult el Kele, de Miska a fejét se vette fel.

– Csak menjetek – billegette a fülét –, nekem még dolgom van – és egy kis aggodalommal pislogott a kapura.

Kele megvakarta csőre tövét, aztán bevezette népét az udvarra.

Miska fülelt, ám semmi gyanús zajt nem hallott, és már kezdett megnyugodni, amikor a kapuban megjelent Berti. Miska csak legelt, de farkával idegesen csapkodott, mert Berti keze hátra volt téve. Miska eddigi tapasztalatai szerint az eldugott kézben ostor szokott tartózkodni, ezért elhatározta, hogy ő most legel, egyébként is szomorú, és azt senki se kívánhatja, hogy ilyenkor mindent meghalljon.

– Gyere ide, te akasztófavirág!

Miska bőre alatt kellemes érzés bizsergett; idegei békésen elernyedtek, és lehajtott fejjel bár, de Bertire sandított. Ez a hang és az ostor nem tartozott össze.

– Gyere ide, nem bántlak; ide nézz!

Miska szemérmesen felemelte fejét, és bánatosan nézett a két fej gyönyörű salátára, amit Berti a kezében tartott.

– Ne komédiázz, Miska. Nincs semmi baj, elment a sárkány.

Miska ezek után óvatosan kiemelte Berti kezéből a salátákat, és sóhajtva megette, mintha azt mondta volna: Ilyen az élet, Berti. Változatos.

– Na gyere, mert becsukom a kaput.

Amíg Berti beakasztotta a kaput, Miska várt, s amikor elindultak, az egész udvar láthatta, hogy Berti a szamár nyakára teszi a kezét, úgy ballagnak befelé, nemcsak egyetértésben, hanem tüntető szeretetben is.

Bujtár még a nyelvét is kidugta az ámulattól. Kele szinte megmerevedett az ölfarakás tetején, mikor meglátta őket.

Berti még megsimogatta Miska nyakát, megvakarta Vahur fülét, amit a kutya nagyon szeretett, felkiáltott Bábának, hogy jól őrködjön az éjszaka, aztán magukra hagyta őket és a csendet, amely utána maradt.

A szamár tüntető kényességgel feküdt le a pajta ajtajában.

– Nem akartam még bejönni, ilyenkor a legédesebb a harmatos fű, de Berti annyira hívott... még salátát is hozott...

– Csodálatos – lihegett Bujtár –, én ezt nem értem, és nem értem, és ha megveszek, akkor se értem.

– Hiába is magyaráznám, Vahur – mondta Miska, és felnézett a gólyára, aki még mindig mereven állt az ölfarakás tetején –, Kele bizonyára érti.

– Nem – mozdult meg a gólya –, és nem is akarom érteni. Az ember Törvénye már nem kell nekem. Az ember Törvénye a Szabadoknak nem jó. Csak nektek...

Miska maga elé nézett:

– Ezt úgy mondd, mintha...

– Ezt úgy mondom, ahogy van. Nem akarom érteni, mert nem akarok veletek maradni, pedig közel álltok hozzám, és segítettetek. Az én Törvényem azt mondja, hogy Miskának büntetést kellett volna kapnia, és – salátát kapott. Olyan ez, mintha Suó vágna rám, a halál, és egyszer csak Bruku lenne belőle, a galamb. Mármost hogy tudjam, hogy mikor változik Bruku Suóvá, hogy tudjam, melyiket kerüljem, melyik a veszedelem, melyik a jó? Az én Törvényem egyszerű, mert az sohase változik, mert bennünk van, mert...

– Azt hittem, Kele, te érted... – csapkodott farkával Miska.

– Mondtam már, hogy nem akarom érteni, mert úgy bujkálsz benne, ahogy akarsz, és mégis sötét. Akár megtartod, akár nem: lehet jó, és lehet rossz. Nem, nekem, Miska, ne magyarázd, mert nem érdekel, és oda se hallgatok.

Vahur hol Kelére nézett, hol Miskára. Nem érezte jól magát, de nem merte megmondani, mert Miska ingerült volt, és Kele ellenséges. Vahur úgy gondolkodott, mint Kele, és sokszor úgy cselekedett, mint Miska... És most fáj a hasa, meg-megvonaglott néha, aztán, amikor

már nem bírta, nehézkesen felállt.

– Én úgy érzem...

– Jobb, ha elhallgatsz, Vahur, mert ezt neked hiába mondanám.

– Nem is vagyok rá kíváncsi, Miska – nézett a számárrá a kutya, és maga elé bámulva elballagott a szalmakazal felé.

A számár dühösen állt fel.

– Jobb is, hogy elment. Hát most ide figyelj, Kele...

A gólya hátrahajtotta fejét, és kelepelt egy verset. – Jó, jó – topogott Miska –, bár énekelhettél volna később is. Szóval...

A gólya szétvágta szárnyát, ugrott kettőt, és simán ráfeküdt az esti szélre. Könnyedén kanyarított egyet, és felszállt a kémény mellé. Oda, ahol lázasan várta az elmúlást, ahol reménykedve hallgatta Hu tanácsait, ahol először döbönt rá, hogy semmibe hulltak a délre szálló utak. Egy tekintetet se vetett Miskára, aki fülét hátracsapta, bojtos farkával olyanokat csapott oldalára, csak úgy csattant, sárga, nagy fogait összevicsorgatta, és akkorát ordított, hogy a verebek majd kiestek a fészekből. Aztán körülnézett, hogy kibe lehetne belekötni, de mivel nem volt senki, belerúgott a pajtaajtóba, és levágta magát a széna mellé.

Ez volt az utolsó hang a ház körül, aztán csak a csendes szél simogatta a tetőket, s százezer béka brekegése szállt a tájon hullámozva és altatóan, amíg csak rá nem szállt az éjjeli harmat, s a nagy zenekar húrjait el nem ernyesztette.

Kele mozdulatlanul állt a kémény mellett, lehunyta szemét, körülvette a csend s a csillagok, egyedül volt nagyon, mégis keményen és megmásíthatatlanul érezte, hogy most már újra az ő népéhez tartozik. Lecsukott szárnya alatt a szabadságot érezte, távoli tájakat, fészkeket, fiókákat, kőarcú óriásokat, felhőket, vándorlást – magát a most már újra teljes életet.

Ezen az éjszakán Vahur nyöszörögve, kínlódva megszülte az első kölykeit. Négyet. Alighogy a görcsök elmúltak, alighogy a fájdalmak széthulltak a sötétségben, már elomlott benne az anya szeretete, óvatossága, féltése és fogcsikorgató készen állása. A vaksi, csupas kis kölyköket maga alá hengergette, és a tehetetlen kis férgek addig mocoogtak, amíg mindegyik szopni nem kezdett. A kutya tisztogatta őket egy darabig, aztán fáradtan lehajtotta fejét, és csak álmában érezte, hogy az élet folyik, szétfolyik, és mégis megmarad.

Berti reggel, szalonnázás közben úgy érezte, hogy valami hiányzik. Levágott egy-egy szalonnadarabkát, rátette a kenyérre, és maga elé nézett. Tűnődött, eszegetett, közben elfogyott a szalonnája, és amikor a bőrkére nézett, ami Bujtár járandósága volt, egyszerre észébe jutott, hogy mit keres.

– Ejnye, hol van ez a kutya?

Kiállt a pitvarba, füttyentett, kiáltott – semmi. Aztán elindult a szalmakazal felé, a sötét, mély vacok előtt megállt.

– Bujtár!

Csend. Erre lehajolt, hogy széthúzza a szalmát, és lásson valamit, mire Bujtár megszólalt:

– Krrr... mrrrr... hrrrr.

– Az anyád! – kapta el Berti a kezét. – Még megharapnál, engem?... – azzal bosszankodva visszament a házba, mint akit megsértettek. Később azonban belátta, hogy ilyenkor egy kutya se barátságos, és bedobta a szalonnabőrkrét a lyukon; de a kutya erre sem szólt semmit.

Vahur csak másnap estefelé jött elő. Óvatosan, mint a farkas. Fészket összeigazította, a kazlat körüljárta, a tyúkokat elzavarta, és csapzottan, soványan ballagott a konyhába. Fejét fáradtan Berti térdére tette, de a szeme csillogott.

– Kisfiaim lettek...

Berti keze beletúrt a kutya bozontos szőrébe, amitől Vahur farka mozogni kezdett. Ezek után Bujtár tejet kapott, és amikor megitta, ránézett Bertire.

– Más nincs?

Berti megmelegítette a maradék levest, amit Bujtár gyorsan belefetyelt. Aztán újra ránézett Bertire. – Nekem kiskölykeim lettek.

– Jó, jó – dörmögött Berti –, engem azért ne egyél meg. – Levágott egy nagy darab kenyeret, amit a kutya a szájába vett, és széleseben rohant kölykeihez.

Miska a pajta előtt állt, süttette magát a nappal, és látszólag mélyen elgondolkodott. Vahur megtorpant egy pillanatra.

– Miska – csóválta a farkát lelkendezve –, Miska, megvannak. Az éjjel...

Miska felnézett az égre, mintha a felhők járását tanulmányozná. Az égen nem volt egyetlen felhő se. – Nem érted, Miska?

A szamár kinézett a rétre, aztán a háztetőre, aztán maga elé az elhullatott szénaszálakra, és bólintott, mintha azt mondta volna: – Széna...

– Süket vagy? – morgott a kutya, és mivel Miska ismét az eget kezdte vizsgálni, hozzátette: – Vessz meg! – Elrohant.

– Majd megtanítalak én benneteket – mosolygott Miska, ámbár a kutya viselkedése fel is háborította. Vahur nagyon önálló lett, komoly, és látszólag nem engedett magával packázni. Miska nagyon meg volt sértve, és Miska bosszúálló volt. De nemcsak Miska volt bosszúálló, hanem Ágnes is, aki a tegnapi kudarcot nem felejtette el. Ma későbben jött, mint máskor, s amikor mosogatás után kiment a pajtába, és meglátta Miskát, kaján gonoszszággal nézett körül.

“Most itt vagy, nagyfülü...” – gondolta.

Miska békésen bóbiskolt, és nem vette észre az asszony kezében az elnyűtt ostor nyelet. Egyszer csak azt hitte, összedült a világ, olyat kapott a füle mögé.

– Ne! Nesze! Puff. Itt van! Durr...

A szamár első ijedtében nekiugrott a pajta deszkaoldalának, de aztán magához tért, és nézte, merre tágasabb. Csak akkor látta meg Ágnest, aki lobogó szoknyában újra emelte az ostor nyelet. Miska az asszonytól nem félt, nem értette, mért kap ki, mérhetetlenül elkeseredett, s amikor elrohant Ágnes mellett, aki még egyet ráhúzott, megtorpant egy pillanatra, aztán rúgott. Két lábbal egyszerre, szóval: Miska Ágnest önérzetesen és férfiasan felrúgta.

Ágnes máskor sivalkodott volna, talán el is ájult volna, de most csak megtapogatta magát, ott, ahol a legvastagabb a hús, aztán egy falu elpusztítására elegendő méreggel bement a konyhába.

Berti ebben az időben a kert legalsó sarkában tartózkodott, és úgy nevetett, hogy könnyei belecsorogtak fakó bajuszába. Berti éppen hernyózta az egyik almafát, és magas pozíciójából mindent látott. Aztán csak annyi ideje volt, hogy lecsússzon a földre nevetni, mert jobb, ha az asszony nem tudja, hogy ő mindent látott. Miska oktan verésébe bele is akart avatkozni, de azután olyan gyorsan peregtek az események, Berti szerint igazságosan és kedvezően, hogy nem szólt bele.

Berti tehát ül a földön, és könnyeit törölgeti. Körülötte illatos, nyári csend. A hajlott délután már ott hűsöl a kerítés árnyékában, a rétről beszáll néha egy madárfütty, a növények mélyen lélegzenek, az ágak között egy-egy madár surran, a föld puha és meleg, az út porában némán sűrögnek a hangyák, és valahol lágyan fuvoláz a málinkó.

– Huncut a bíró! Huncut a bíró!

– És az asszony is... – bólint Berti, azután feltápáskodik, és most már nagyon komoly arccal megy uzsonnázni. Itt az ideje. Természetesen különféle nyalánkságokat visz Miskának, mint ahogy szokta. Kicsit most többet visz, ezt azonban alig lehet észrevenni. Megáll a konyhaajtó előtt, ahol Ágnes leselkedik, ezt Berti úgyis tudja, és komolyan maga elé parancsolja Miskát.

– Itt van, Miska, ez mind a tied.

A szamár szemében végtelen szomorúság van.

– Megverték – mondja Miska szeme, de Berti nem érti.

– Egyél, Miska, megszolgáltad – és amíg Miska eszik, Berti a nyakát simogatja, ami végtelenül jólesik.

Berti komoly. Miska érzi, hogy Bertivel összetartoznak. Bent a konyhában pedig Ágnes, miután legszívesebben elvágta volna a szamar nyakát Bertiével együtt, nem bírta már nézni az enyelgést, tehát sírva borult le az ágyra.

– Mi baj van? – döbönt meg Berti, amikor végre Miskát kegyesen elbocsátotta, és benyitott az árnyékos konyhába. – Mi baj van, Ágnes?

Az asszony vállát rázta a hangtalan sírás. Berti csak állt, tanácstalanul, azután, mit tehetett volna, leült Ágnes mellé, és vállára tette a kezét.

– Hát beszéljen, Ágnes. Ki bántotta?

Ágnes most megmozdult, megtörölte arcát, és búsan maga elé nézett.

– Senki, senki se bánt, csak tudja, Berti, úgy eszembe jutott minden...

Berti az előbb már majdnem megkérdezte, hogy hol fáj, de most örült, hogy bölcsen hallgatott. Keze még mindig Ágnes vállán volt, és nem is vette onnét le, mert Ágnes válla gömbölyű, kemény s egyben puha volt. (Nem is gondolta volna az ember...)

– Hát – sóhajtott Berti –, bizony árvák vagyunk. De azért nem szabad, Ágnes, ennyire nem szabad...

És csak ültek, határozottan érezve az árvaságot, miközben Ágnes feje csendesen Berti mellére ereszkedett.

– Árvák vagyunk – dadogta Berti, és keze tétova mozdulatokkal kúszott ide-oda...

– Bizony – suttogta Ágnes –, bizony... Berti...

A konyhában zümmögtek a legyek, és ekkor, mint az ítéletnap harsonás, elkezdett ordítani Miska az ajtó előtt.

Egyszerre savanyú szagú valóság lett a konyha, Ágnes megrebbent, Berti pedig felállt.

– Nem szabad elhagyni magunkat, Ágnes – mondta. Aztán kiment, és Miskát rettenetesen elpáholta. Miska pedig megállt az árokparton, és kérdően billegette a fülét annak a másik szamárnak, aki szomorúan, egyben tanácstalanul nézett rá vissza a vízből, mintha azt mondta volna: nem, ezt már én sem értem.

Kele most már ritkán szállt le az udvarra. A récéket még reggelenként kivezette ugyan, de aztán nem törődött velük. Tás népe elcsavargott messze a nádasban kanyargó parton, tolluk ragyogott a tisztaságtól, nőttek, híztak, mert élelem és terített asztal volt az egész világ.

A gólyapár már régen költött az égerfán, és amikor Kele kiszórt tojáshejat látott a fészek alatt, csak bólintott. Igen, gondolta, a fiókák kikeltek.

Most már mind többet és többet repült. Most már igazán repült, és egyszer, amint elszállt a fészek felett, látta, hogy két fióka nézi onnét a világot.

– Igen, az idő eljár.

A mezők sárgulni kezdtek már, a rétek tavaszi zöldje megfakult, esténként fűj szólt, és a fogolykakas terelgette fiait aggódó cserregéssel. Ráborult a nyár a világra. Hangja kezdett lenni a kukorica sásos levelének, szárazan zizegtek a gabonák, és a réten a fű zölden hullámozott, ringatva a virágokat és a méhek zsongását. A mezők és rétek illata érett volt és teljes, a füvek megkeményedtek, de még nem vénültek el, virágzott minden, aminek virágja volt. Ez az az idő, amikor legértékesebb, legédesebb, legillatosabb a széna.

Egy hajnalon aztán megpendültek a kaszák, és alélt rendeket írtak a rétre. A nap hamar felszippantotta a harmatot és a kis virágok halott arcáról a könnyeket. Halk zizegéssel zsugorodott a fű, de sebét gyógyította már a törzs, a gyökerek új hajtásokról álmodtak.

Kele a magas árokparról elnézte az emberek munkáját, és arra gondolt: nem azért vágják-e le, hogy a bogarászó madárnépek könnyebben megtalálják az eleséget? De aztán eszébe jutott a pajta, a széna, amellyel szolgálta eteti az ember, ha eljön a tél, és a falut körülveszi a hóarcú határ. Kele arra gondolt, hogy akkor ő már messze lesz, a sivatagba ágyazott Nagy

Folyó partján, hol kis sárkunyhókban laknak az élők, és óriási csúcsos kőházakban a holtak.

Kele még ellustálkodott volna a patakparton, de mögötte halálos rémületben sikoltott fel Csett, a gébics:

– Jaj, jajajaj! Szi... Szi van itt! A rém, a gyilkos, jaj, jajaj, Szi... Szii....

Kele kényelmesen odasétált a bokorhoz. – Ne óbégass! Hol van?

De Csett már szólni se tudott, csak nézett egy ágra, szemében a hideg halál. Az ágon lassan csúszott a fészek felé egy vastag kígyó. Szeme, mint a megfagyott gonoszság, és lassú csúszása a végzet. De a gólyát későn vette észre, bár villámgyorsan perdült meg. Kele odavágott. A fejére. Aztán kihúzta a bokorból a vonagló kígyót, rálépett, és vágta, vágta...

Később újra felállt a part kis dombjára, de bögye ekkor már feszesen nagy volt, mert benne tartózkodott Szi, akinek kihűlt a szíve már régen, mert megöli a szárnyalást és a dalt: megeszi a madárfiókákat.

– Kele megmentette a fészket, megmentette a kicsinyeket – bólogatott gébicsné, és nagy tisztelettel nézett a gólya felé.

– Kele jóllakott Szível, és ezt nekünk köszönheti – csettegett a gébics, aki már elfeledte a félelmet; egyébként szemtelen volt, de tárgyilagos.

A gólya hallotta, mit beszélnek a gébicsek, és nem az asszonynak adott igazat. Ha nem élt volna az ember mellett, egy gondolatot se pazarolt volna az egész dologra, és megdöbbszent volna gébicsné ferde gondolkodásán. Mi köze öneki a gébicsék fiához, hiszen ha elérte volna őket, és éhes lett volna, nyugodtan odaküldi Szi mellé a porontyokat, de nem volt éhes, és a fészket nem is érte el. Szít elpusztította, mert Szi – élelem, s ha nem lehetett volna megenni, ha Szi ízetlen lenne, mint a tavalyi ág az árokparton, bizony Kele egy tollát se mozdítja Csett családja érdekében.

Kele áll az árokparton, nézi a lekaszált rétet; érzékeinek láthatatlan óramutatója ismét lép egyet. A réten csak a dongók, legyek, tücskök muzsikája zeng. Holtan fekszik millió fűszál, millió virág, mint szakadt húrjai a nyárelő nagy hárfájának, és a szél lágy ujjai bénán kaparásznak a holt húrok között. Árva és szomorú ez a muzsika; hiányzik belőle az a dús zsongás, melyet a nád, a sás, virágok és füvek daloltak az égnek, felhőknek és a napsugaras, aranyhajú Nyárnak.

A gólya árnyéka átnyúlik a vízen, És árnyéka hídját a patak lágyan ringatja. Más hangja van most a pataknak is; hogy elhallgatott a rét. Mintha hangosabban mondaná a híreket a nádas rejtett világáról, hol kis szárcsafiak szaladnak már a hínáron, és a vadréce is lehordta már a fiait az öreg fűzfa odvából, ahol költött, a vízre. Persze nemcsak jó híreket hozott; mert a vidra elkapta a legszebb gácsért, akit talán száz kis vadréce nevezhetne apjának, ha egyáltalán tudná, ki az apja, és ez egyáltalán fontos lenne a vadrécék világában. Talán jobb is így, mert a vén kujont így nem siratja senki, s a kiskacsák szívében nincs hely csak az örömnél és az – ennivalónál. A patak csak jön, jön végtelenül, hírei meg loccsannak Kele árnyékának hídja alatt lágyan és mosolyogva, akár az élet, akár a halál híreit dobja a partra. A patak csak postás, nem törődik vele, ki milyen hírt kap, mit írtak távoli küldők sárga levélre, madártollra, fakéregre, rongydarabra, papírfoszlányra – sőt a patak a posta, melynek dróthúrjain egyforma hidegen szaladnak örömnél és bánatnak reszketései.

Kele csak áll, ásít, megvakarja csőre tövét, neki a patak nem mond semmit, aztán körülnéz hívei után, mert lebukott már a nap, s a virágos rendek alól az enyészet illatos gőzei szállnak a rét fölé.

Tás népe ekkor bukkan ki a nádasból: – Itt vagyunk, itt vagyunk, tás-tás-tás... megyünk, Kele, vezess, Kele... jaj de szép nap volt, ugye, Kele? Hallottuk, megfogtad Szít... szép nagy bögyöd van, Kele... – és nehézkesen kikapaszkodva a partra, elindultak a gólya után. Az udvaron azután szétszóródtak, Kele pedig felrepül a kémény mellé, és onnét nézi, hogy a kert mélyén Berti Miskát eteti; egymásra néznek, mintha Berti azt mondaná:

– Ne haragudj, Miska... – és mintha Miska bólintana.

– Nem haragszom, Berti, nem haragszom, de nem is értem, a fene egye meg.

Az istálló ajtaja éjszakára most már nyitva maradt. Berti egy lécajtót akasztott elébe, ami jó is volt, mert az állatok örültek a hűvösnek, míg Zu szúrós népe elgyengülve kapaszkodott meg a gerendákon.

A legyekre egyébként elég rossz napok jártak. Nemcsak Csi népe ritkította őket (egypár az istállóban is fészkel), hanem ott volt Toró is, aki komótosan lépegetett a saroglya szélén, és csak oda-odakoppintott a falra. Minden koppantás egy légy vándorútját jelentette Toró begyébe, azaz úgy is lehet mondani, hogy a legyek ezrei Toró begyében és a halálban egyesültek.

Amikor a fecskék megérkeztek, ingerülten csapkodtak a varjúhoz, és sikoltozva követelték, hogy takarodjon az istállóból, de azonnal. Berti, aki jelen volt ennél a csetepaténál, mosolyogva felszólt:

– Ne sivalkodjatok, nem bánt benneteket.

– Csiii... csiiii... gyilkos, tolvaj... tojásevő, menjen innen, mert kivágjuk a szemét!

– A szárnyam – integetett Toró, aki békés madár volt –, a szárnyam. Nem tudok még jól repülni... és kérek, ne tévesszettek össze Rával, akihez nekem semmi közöm.

– Mindegy, pusztulj innét! – és az egyik fecske olyan közel nyilallt el mellette, hogy Toró majdnem leesett a saroglyáról, de erre magához is tért.

– Káár – mondta –, káár... amelyitek még egyszer közel jön: azt levágom.

A kis fecskék aggódalmasan ültek meg a fészek szélén, és nagy harci kedvükből félelem lett.

– Ez a fészek a miénk – csivítették halkán –, és féltjük a fiókákat.

– Az én népem nem bántja a fiókákat, csak néha, ha a földön találja. Ez a Törvény.

– Az is Törvény, hogy ilyenkor ne légy itt!

– Az ember akarta. Ha kinő a szárnyam, itt hagylak benneteket, és fészketeknek a közelibe se megyek. Paták megmondhatja: ki vagyok...

– Toró a barátom – csapott a farkával a ló, és dobantott is, mire a két kis fecske szemében még nagyobb lett az aggodalom.

– Nem jó dolog ez, Toró, hogy a szabadok így összekeverednek az ember jószágával... – csivített a kis fecske-asszony. – Odakint Kele és Tás. Itt meg te... Hát nem tudod, hogy...

– Engem ne taníts! – káromgott a varjú. – Az én Törvényem most: megmaradni. Csak ez az egy. Ha aztán repülni tudok, majd jön a többi. Vadászatotokat nem zavarom, fészketeket nem bántom, és most menjetek a dolgokra, mert Paták ilyenkor csodálatos dolgokat meséli nekem.

A fecskék kirepültek az udvarra, felültek az akácfa száraz ágára, fél napig tanakodva nézték egymást; aztán bölintottak, kirepültek az árokperti sárért, és javítani kezdték a fészket. A varjúra rá se néztek, de a fészek peremét oly magasra építették, hogy nem egy varjú, de még egy veréb se férhetett a tojásokhoz.

Azóta békesség van az istállóban.

Mu ritkán avatkozik Paták és Toró élénk barátkozásába, mert mire beleszólhatna, azok már másról beszélnek. De nem is nagyon erőlteti a dolgot. Kérődzik, bagózik, és nézi borját. Bu megerősödött, komolyodik; eszi már a friss fűvet is, de még szopik, s ha Berti rosszul köti meg, elkalandozik az istállóban; megbámul mindent, megszagol mindent, mintha állandóan azt kérdezné:

– Hát ez meg mi?

Torót néha óraszám elnézi. Patáktól fél, mert egyszer – Paták szunyókált éppen – megszagolta a lovat is, mire Paták felemelte a lábát.

– Eredj a helyedre, Bu, mert felrúglak.

A kisborjú megértette a mozdulatot, és ijedten kotródott anyja mellé. Mu ekkor is bagózott, és csak később tudott válaszolni, amikor Paták már elfeledte az egészet.

– Bunak annyi helye van itt, mint neked, Paták... És ami azt illeti, rúgni én is tudok.
– Örülj, hogy tanul valamit.
– Jó, jó, de nem kell mindjárt olyan gorombán. Bu nagyon okos, ezt mindenki tudja, kisebb mozdulatból is ért. – Végignyalta a melléje telepedett borjút.
Paták ránézett Toróra. A varjú visszabólintott gúnyos hunyorítással.

– Okos?

De azért a béke nem bomlott meg, mert a tehénnel nem lehetett haragot tartani; Mu békés volt, más dolgával nem törődött, más dolgába nem avatkozott, nem szólt meg senkit, nem piszkált senkit, és sok mindent megértett, amit az okosak nem tudtak. De Mu hallgatott, tehát igenis pisloghatott a varjú, ahogy akart. Mu nemcsak okos volt, hanem nyugodt, elnéző, bölcs is.

Éjszaka van.

Az udvaron szénaillatú sötétség szárnyal, bent az istállóban csak Mu szuszogása hallatszik. Toró a jászol szélén ül, Paták állva alszik, s csak akkor kapja fel fejét, amikor Kurri másodszor kiáltja meg az idők múlását, egyben azt is, hogy Ribizke udvarában minden rendben van.

A roskadt szalmakazal mellett Miska nézi a sötétséget, s csak akkor billen meg a füle, amikor a kazal alól vékony hangú nyüszítés hallatszik. Ilyenkor Bujtár berohan a lyukba, és csend lesz.

Miska egy darabig tartotta a haragot, de aztán nagyon unta magát. Nem oktathatott senkit, nem bosszanthatott senkit, fényes eszét se villogtathatta, hát csak úgy odavetőleg megjegyezte:

– Talán kevés a tejed? – Letette a fejét a szalmára, jelezve, hogy a válasza tulajdonképpen nem is kíváncsi.

Vahur azonban valamit hallott a kertben, tehát nem is válaszolt, ami Miskát megdöbbsentette. Ha a kutya is a saját fejével kezd gondolkodni, kit dirigál ő erre-arra? Kit vezet, kinek fölényeskedik? Ki lesz a pajtás, ha Patákot bosszantani kell, vagy a tyúkokat hajkurászni? És ki lesz ostoba Bertihöz menni, amikor ostor van a kezében, hogy mérgét valakin kitöltse?

– Mert Bertinek nincs annyi esze, hogy ilyenkor jobban etetne – csapkodott farkával, mikor a kutya újra kölykeihez akart szaladni.

Vahur megtorpant. – Mi?

– Én emlékszem még anyádra, az ilyenkor vödörszám kapta a tejet.

Vahur megnyalta a szája szélét.

– Berti nekem nem ad tejet. Mást ad, de tejet nem.

– Pedig ilyenkor az kell, mert tudott dolog, hogy tejből lesz legkönnyebben tej. Tojásból is, de elsősorban tejből.

– Berti tojást se ad.

– Tudom. Nem azért mondom, de én segítenék magamon, mert a kicsinyek attól lesznek erősek. Szépek?

A kutya erre elhúzta a száját, és leült.

– Gyönyörűek! Már jön a foguk, és örvesek, mind örves, akár az apjuk!

– Az pedig a legszebb kutya a faluban, csak hát – szomorúan bólintott Miska – jobban kellene etetni őket.

Bujtár elgondolkodva nézett maga elé, de Miska már nem szólt hozzá. Szuszogni kezdett, és érezte, hogy Vahurban olvadozni kezd a kutyahűség és kutyabecsület.

– A Szabadoknak talán igazuk van – pislogott a kutya –, hogy nem minden az emberé. Igen, azt hiszem, igazuk van!

De Miska erre se válaszolt, a kutya pedig bebballagott fiaihoz.

Mozdulatlan lett minden, még az álmok is elaludtak. Az éjszaka felnőtt az égig. Néma, nagy szájával végtelent ásított a csend.

Az éjszakák rövidültek. Kurri sokszor maga is tanakodott, hogy jól mérte-e az időt, azért óvatosan megvárta, míg az idősebb kakasok szóltak előbb...

A hold már egészen elfogyott, a nappalok pedig olyan szikrázó szárazak lettek, hogy a nádas tocsogóiban megsűrűsödött a víz, és iszapot ért már a kis vadrécék lába is. De ez a víz nyüzsgött az élelemtől, és ez volt a fontos. A patak elapadt vize is már csak a fenékén folydogált, rekedten susogott, tükrében csak a szürke, felhőtlen eget látta, ami nem ígért esőt, egy cseppet sem.

A kigólyák tátott szájjal lihegtek a fészekben, bár anyjuk árnyékot tartott nekik szárnyával, ha delelőn járt a nap; csak estefelé álltak fel, ha mozdult egy kis szél. Így álltak még akkor is, mikor már pislogtak a csillagok, pedig akkor aludni kellett volna.

Ambár a csillagok se villogtak úgy, mint máskor. Valami száraz köd borult az égre, mintha a föld aszályos lehelete, égető pora dermedt volna meg odafent a hideg magasságban. A rétet repedések pókhálózták be; csak szöcskék ugráltak vidáman a petrencék körül, mert össze volt már gyűjtve a széna, hogy bevándoroljon a pajtákba, és a nyár ízét, illatát, melegét tartogassa magában, ha a hideg hómezőkön önmagát hajszolja a szél.

Kele ezen a reggelen is kivezette a récéket a rétre (inkább hajnal volt még akkor), és lustán álldogált, bár a begye még üres volt. Felnézett az égre, lenézett a patak elszíntelenedett vizébe. Nyugtalanságot érzett. A levegő már reggel nehéz volt és forró, mint az öntött ólom. A békák nem ültek most ki melegedni a kis homokpadokra, hanem az árnyékban pislogtak könnyelmű szitakötők után, de a bogárnépség is megelégette a meleget, és helyettük Kele jött.

A gólya hamar összekapkodott pár darabot a nagyhangú dalnokokból, aztán felrúgta magát a levegőbe, és lassan-lassan felkapaszkodott olyan magasra, ahol már ura volt a szélnek, a végtelen láthatárnak. Ma már mozdult egy kis szél. Itt már csak kitérte szárnyát, és hintázva vitette magát felfelé. Kele most először érezte ezt tökéletesen. Ez az érzés az erő érzése volt, nem a boldogságé. A Szabadok világában senki sem boldog, és nem boldogtalan, csak erős vagy gyenge, megél vagy elpusztul. Más nincs.

Kele kemény erőt érzett. Nézte az alatta összefolyt rétet, az arasznyi falut, a tenyérszíni nádas. Hóna alját kellemesen hűsítette a magasság levegője. Nem is szállt le, amíg csak újra meg nem éhezett. Ekkor már elnyúlt, vastag párák úsztak körülötte, és ezek között – mint kifeszített sátorponyva – félelmesen telt volt a levegő. Amikor leért, úgy érezte, jobb lett volna fent maradni, még éhesen is, mert még a nádirigó is elhallgatott, ami nagy csoda. Féktelen lángolásban égett a nap, és fulladozott az egész határ. A gólyaanya mindkét szárnyát ráborította a fészekre, és félájultan tette fejét hol ide, hol oda a fészek peremén. Csett, a gébics bebújt a bokorba, ám ott is tátott szájjal lihegett. A kis vadrécék nyakig bújtak a hínár közé. A parti szakadás alatt a vidra szimatolt aggodalmasan, mert a barlang falai is kiszáradtak már, és ebben a száraz félhomályban mintha szikrák pattogtak volna. Csak Kele állt az árokparton egy fűzbokor árnyékában. Egy-két szekér rakodott a réten. Tás népe bukdácsol a patak egy kis mélyedésében, ahol a gyerekek szoktak fürödni.

– Sáp-sáp-tás-tás – mondták rekedten –, szép a világ, szép a világ, de egy kicsit meleg van.

A gólya felemelte a fejét, mert a parton hirtelen forgószél támadt. Először csak elszórt szénaszálakkal bélelte ki tölcserét; azután belekapott egy petrencébe, szétdobta, és örülten, szédülten, hajlongva repült az erdő felé.

Vége lett a fullasztó csendnek.

A nádas megmozdult, és szisszenés nélkül megdőlt, mintha valami láthatatlan erő nyomta volna. Távolról búgott valami. Elhomályosult a nap. Bár lent alig mozgott a levegő, toronymagasságban ijesztő, szürke felhőrongyok száguldottak dél felé.

A szekerek egyszerre eltűntek a rétről. Egy-két elkésett madár igyekezett hazafelé ijedt csapongással, egészen közel a földhöz. Kele is felszállt a kémény mellé, mert hiába nézett a kacsákra, azok nem értették meg, hogy haza kellene menni.

A távoli mély búgás zúgni kezdett. A szél hirtelen lecsapott a földre. A napot már nem lehetett látni. A porszürke felhők a házak üstökét súrolták, és mögöttük hegyként dörögtek előre az ólmos, habos, hideg fellegek.

Most már gátja szakadt a vihar. Dermesztően ordított az orkán, a fákat szinte a földre nyomta. Zsúptető- és zsindegydarabok száguldottak a levegőben. A felhőhegyek gyomrában kénsárgán hörögtek a villámok. Mást nem is lehetett hallani, csak a vihar zúgását és ezt a fenyegető, pattanásig feszült, eget-földet rengető dübörgést, mintha egy más világ óceánját tartanak a felhők rettenetes erőlködéssel, és nem lehet tudni, melyik pillanatban szakad a földre.

Ekkor káprázató fény villant fel, melynek közepén zezzugos fehérség reccsent végig. Irtózatossággal szétvágta a felhőket egy villám, és rászakadt a földre a jég.

A vihar várható volt, de olyan alattomosan jött, olyan hirtelen, hogy az állatokon kívül senki nem érezte meg előre. Senki, csak Berki Naca, a tó melletti cigányasszony, aki éppen a szomszéd faluba sietett, hol kisfiát kellett bemutatni a doktornak meg a csecsemővédőnek, akik újabban nem elégedtek meg, ha a gyerek egészségesen jött a világra, de utána néztek, hogy meg is maradjon.

Ifjabb Berki Jóskaival nem is volt ez irányban semmi baj. Szerényen pislogott a kis teknőben, tiszta volt, mint a mahagóniszínű patyolat, egészséges, mint a fényes szőrű kiscsikó, és kemény, mint a tömör gumi.

Naca rövid időre el is feledte megmagyarázhatatlan szorongását, mert a doktor gyönyörködve forgatta a gyereket, nem fukarkodott a dicsérettel, és ezüst cigarettatárcából kínálta meg Nacát, aki olyan fesztelenül fogadta a kínálást, hogy egy fáraóné sem tehetne volna különben. Annál nagyobb kitüntetés volt ez, mert a doktor nem szórta az elismerést, és az elhanyagolt, piszkos gyermek láttán viharosan goromba is tudott lenni.

Naca ezek után hóna alá kapta a kisteknőt, benne Jóskaival, és sietett hazafelé idősebb Jóskaéhoz, akit kapálásban hagyott saját kukoricájukban. Igenis, saját kukoricájukban, mert a földosztó bizottság bölcsen tudta, hogy “nem szokta a cigány a szántást”, és Jóskaékat csak módjával lehet rákapatni a munka kövér disznóban jelentkező, csábító ízére.

Sőt, Jóskaék felemelése során további nevezetes dolgok is történtek.

Egyszer a doktor kocsija állt meg a tóparton, s akkor a doktor egyáltalán nem volt barátságos. Nem kiabált, ez igaz, de az okvetetlenkedő kutyát félrerúgta, bedugta az orrát a putriba, és körüljárta a szemétként bővelkedő udvart.

– Tizenegyre gyere majd be a község házára. Jóska fanyalogva ment a vezetőség elé, nem tudván, hogy mit kell letagadni, de akár megesküdött volna, hogy nem muzsikálásról lesz szó.

– Ötezer vályogra lesz szükség, Jóska...

– Igenis – csillant fel Jóska szeme, hiszen nincs itt semmi baj. – Igenis. Mennyit fizetnek?

– Semmit! A te házad lesz belőle...

– Aáá – rémült meg a cigány –, áá... nincs nekem arra pénzem. Téglá is kell, meg ajtó meg ablak... meg tető...

– A többit adja a falu!

Jóska egészen szerencsétlennek érezte magát.

– Nem lehet az, kérem szépen, hogy építem én azt fel?

– Felépíti a falu. Mikor leszél készen a vályoggal?

Jóska ezek után teljesen megzavarodott, és hiába magyarázták, hogy új világ van a világon, amiben nincs helye olyan tetves putrinak.

Szédelegve ment hazafelé, és csak a patak hídján vidámodott meg.

– Nem lesz abbul semmi – és legyintett.

És lett!

Igaz, nem ment simán a dolog. Jóskának erősen a sarkában kellett lenni, sőt az öreg Berkit is be kellett állítani a vályogvetésbe, aki hatvanéves heverés után ment nyugalomba. De a ház készen lett, a földet kimérték – nemcsak ígérték, de ki is mérték –, és Jóskának meg kellett értenie, hogy a világ tényleg megváltozott.

Jóska ezek után asszonyt hozott a “házhoz”, mert eddig apjával élt, aki egyébként mint kontrás működött a bandában. Nacát ezer forintért vette és egy lószerszámért, melyből hiányzott a gyepelő meg az istráng, egyébként tökéletes lószerszám volt. Igen, a cigánylegény nemcsak elveszi, hanem meg is veszi választottját, ami szép és okos cigányszokás, és régi, mint a legöregebb vándorló utak, tehát ebbe ne is szóljunk bele. A lakodalmat megülték annak rendje és módja szerint: sikoltott a klarinét, brummogott a bőgő, és részegek voltak még a békák is az árokparton.

De ennek már elmúlt egy éve, s az elmúlt év alatt Nacáék nem tétlenkedtek. Jóska, az ura először egy csodálatos piros kendővel lepte meg a feleségét, aztán egy választási malaccal, és nemsokára egy csillogó szemű kis purdéval. A kis more bizony kicsi volt, ámbár egészséges, mint a csík, és Jóska szerint egy öt hónapra született gyermektől nem is várni, hogy tudom is én, mekkora legyen.

A gyerek nőtt szépen (a malacka is), és Jóskáék egén semmiféle felhők nem tornyosultak, hacsak ezek nem, melyeket Naca most látott meg, vad rohanásban a torony felett. Szinte szaladt, és a réten vágott át, ahol könnyű volt most a járás, mert boglyában volt már a térdig érő fű, de szemberohant a szél – szinte neki kellett feküdni –, és Naca szoknyáját csak úgy csattogtatta.

Az asszony most riadtan egyedül érezte magát, mintha azokban a habos felhőkben valami rém közelegne, mintha a fojtott dörgés a szívét szorongatná. Hideg lett hirtelen, Naca mégis valami forró, ősi félelmet érzett, döbbenetes veszedelmet.

A felhőket akár kézzel elérhette volna. Szénapásmzák, falevelek rohantak el mellette, és amikor besötétedett, Naca megállt. A szél szinte fellökte, nem bírta tovább. Látta már, hogy mi jön, odarohant az egyik petrencéhez, s mint a kölykét védő, rémült vad, befúrta magát a széna közé. Fiát betakarta a teknőben, ölébe vette, ráhajolt, és arcát tenyerébe szorította.

Ekkor minden elhallgatott, csak a szíve vert, mintha a rémület vak lovai dübörögnének odakünt, azután egy határtalan villanás, azután – semmi.

Amit Kele a kémény mellől utoljára látott, az Naca feltűnő piros kendője volt. Kele odahúzódott a kémény szélárnyékába, de már az első lökésnél megérezte, hogy nem maradhat fent. A pajta védett öble villant fel előtte, de ez csak egy pillanat volt. Amint szétcsapta szárnyát, a szél lenyomta a földre, de lábra kapott, és a pajta nyitott kapujába szaladt. Ott megállt. Két veszedelem közül melyik a nagyobb? Odahúzódott a fal mellé, felette az eresz... Nagyobb baj itt aligha lehet, de bent talán a rabság.

Miska eddig a szalmakazalhoz lapult, de amikor látta, hogy az idő teljesen megőrült, vad vágtában igyekezett a pajtába.

– Gyere be! – rohant el Kele mellett, azután szuszogva, ijedten billegette fülét.

– Gyere be, Kele, ilyenkor minden haragnak vége...

A gölya összehúzta magát. – Nem. Itt is jó...

– Jó, na majd meglátod.

Ekkor villant fel az eget rázó dördülés. Egyelőre nem lehetett meglátni semmit, mert vakon pislogott minden élet, hallani azonban annál többet lehetett. A szél megtorpant, s a földön, mint a pattogatott kukorica, ugrálni kezdett a jég, mind sűrűbben, mind sűrűbben,

aztán csak azt lehetett hallani, hogy a deszkapalánkot veri száraz kerepléssel.

Nem tartott sokáig, talán negyedóráig se. A pusztulás, ha lehet mondani, tökéletes volt. A kert semmi. A fák tépázottan álltak, a kint rekedt apró madarak agyonverve, a gabonák kicsépelve, a kukorica a földön s a szőlő leszüretelve.

Az emberek ki se néztek az udvarra, ahol olvadozott már a tenyérnyi vastag jég; az asszonyok könnyes szemmel ültek a kemencepadkán, és a számadásra gondoltak, melyben ruha, cipő és kenyér volt, s a számadás immáron elvégeztetett. Egyetlen hideg sóhajtás volt az egész falu.

Ribizke és Berti nézte egymást egy darabig, aztán Ribizke nehézkesen felállt.

– Hát nézzük meg, Berti.

– Ráérünk. – Az már igaz. Kezdhethük elülről.

– Kezdhethük – mondta Berti, aztán mégiscsak felállt, és kinyitotta az ajtót.

– Zsindelyezhetünk is – mutatott a lesodort zsindelydarabokra –, hogy a tűz vesse fel ezt az ocsmány időt.

– Ha csak az lenne a baj, nem is lenne baj lépegetett Ribizke a kert felé –, de érzed, milyen hideg van? Még majd fagy...

– Azt nem hiszem – nézett Berti az égbe –, mindjárt kisüt a nap.

A felhők elvékonyodtak már, peremük kivilágosodott, és élénk szél hajszolva őket dél felé. A nyugati ég világos volt. A réten gőzölögve olvadt a jég. Az almafán csodálkozva kiáltott egy cinke, majdnem vidáman, mert kényelmes odúban élte végig az ítéletidőt, de aztán elhallgatott, mert a fán se báb, se hernyó nem maradt még mutatóba se. Gébicsék nagyjából megúszták a jeget, mert sűrű volt a bokor nagyon, de gébicsnét csúnyán orrba vágta egy szem jég, amitől kissé félretartja a fejét, de más baj nincs. Bezzeg a nádírigó!

– Tiri-tiri-tiri-krek-krek-krek – siránkozik –, oda a fészek, oda a fiókák, jaj, jaj... tiri-tiri-perekperek.

A nádírigót valósággal kihajította a fészekből a szél, csoda, hogy megmaradt, és a fészket telerakta jéggel. A jég már elolvadt, a fiókáknak végük.

Az árokpárt magas dombján mozdulatlanul állt a két gólya. Az asszonynak véres a szárnya, a másíknak bőr látszik a fején, mintha éles jég borotválta volna. s csak állnak. Nem néznek sehova, még maguk elé se. Önmagukba néznek. Mozdulatlanok, mint az árva kútgém, de ebben a mozdulatlanságban annyi reménytelenség van, annyi megkövesedett szomorúság, amit el nem mondhatna eget verő zokogás se.

Összehúzzák magukat, állnak, mint a sírkő, mely írás nélkül is azt mondja:

– Vége!

Az égerfa egész koronáját letörte a szél, s a fészekkel együtt belevágta az iszapba. A fiókáknak egy pillanat alatt végük lett – az ágak összetörték őket –, a szülőket elseperte a vihar, mintha súlytalan papírfoszlányok lettek volna. De visszajöttek, egy pillantást vetettek a fejtetőn álló koronára, aztán felálltak a patak partjára. A patak vizében nincs most fény, nincs benne árnyék, nincs benne semmi, csak reménytelen, sárga iszap. Áll a két gólya a parton, mozdulatlanok és némák. Temetnek.

Miska és Kele szótlanul álltak egy darabig a pajtaajtóban, de mondanivalójuk nem volt. Csodálatosképpen Miska is hallgatott, mert a golyát idegenség vette körül, idegen, távoli világ elfeledett érzései.

– Visszamegyek a helyemre, Miska.

– Eredj, Kele, te már nem hozzánk tartozol. Kele erre már nem is válaszolt. Egy-két szárnycsapással felszállt a kémény mellé. Először a két embert látta meg, akik hümmögve, meg-megállva dagasztották a sarat, azután kitekintett a rétre. Az égerfa friss, fehér törése megvillant a délutáni napban. – A fészek!

Kele szárnyra kapott, került egyet a csonka fa fölött, azután csendesen leereszkedett a két fiatal gólya mellé. Leszállt, és szárnyát szorosan magára húzta, mint azok. A három gólyának szeme se rebbent, mégis a levegőben, a zavaros vízben, a délutáni árnyékban, mögöttük a nádas halk zendülésében szinte kiáltott a panasz.

– Nincs!

Sokáig álltak így, aztán Kele megmozdult, és levágott egy sáskára. Kele nem volt éhes, csak mondani akart valamit.

– Menjete vadászni! – mondta ez a mozdulat. – Élni kell, mert a jövő fészek bennetek van.

Amikor Kele elrepült a kert felett, Ribizke elgondolkodva nézett utána.

– Te Berti, ezeket a récéket nem látom sehhol. – Az ám! – döbbsent meg Berti. – Csak nem verte agyon őket a jég?

Sietve elindult a kiskapu felé.

Nem, a récéket nem verte agyon a jég. Tás népét nem olyan könnyű agyonverni. Erősen megtépázva bár, de töretlen kedéllyel szűrték a vizet. Igaz, hogy egyiknek a szeme volt bedagadva, a másik a nyakát tartotta félre, a harmadiknak a fején volt mogyorónyi daganat, de hát...

– Sáp-sáp-sáp, itt van Berti, itt van Berti, hej, Berti, kutya világ volt itt, majd agyonvert bennünket az az izé... de amúgy nincs semmi baj, Berti.

Berti elgondolkodva számolta a récenépet.

– Egy.. kettő... három... hét... nyóc... a fene egyen meg benneteket, az a maradhatatlan. Ne úszkáljatok összevissza, mert nem tudlak megóvasni benneteket. Egy... kettő... három... hat... kilenc, na, mámeg! Az a búbos most benne vót, vagy nem vót benne? Búbos? Iszen nekünk nem is vót búbos récének... nem, nem búbos. Ezt fejbe vágta a jég. Úgy kell nektek! Egy... kettő..

Berti végignézett a réten. A petrencék összenyomva álltak, a jég már elolvadt, a délutáni nap megaranyozta a gőzölgő párákat, de Berti nem ezt nézte. Mintha gyereksírást hallott volna... vagy a füle csengett? Háta mögé nézett a nádba, mert most meg mintha ott hallaná. Néha mintha a föld alól jönne a hang. A nádban azonban a nádirigó kerepelt, mert külön elmondta mindenkinek fészke elpusztulását, de most már nem az volt a fontos, nem is a fiókák elpusztulása, hanem maga a történet, hogy ő így tett, meg úgy tett, így látta, úgy látta, milyen bátor volt, milyen ügyes, és mégis, mégis... – kerepelt, csattogott.

Berti pedig elment a nádtól, hogy jól hallott-e, és mit hallott. Ekkor a rét felől megint hallotta a sírást. Megdöbbsent, és elindult arrafelé. Valami gyerek bebújt a petrencébe a jég elől? Már jól bent járt a rétből, amikor hirtelen megállt, s a hideg végigszaladt a hátán. Az egyik petrence alól két láb látszott ki. Két ösztövé, barna asszonyi láb. Berti már érezte, hogy baj van. A levegőben furcsa égésszag terjengett, de nem olyan, mintha széna vagy rongy égett volna, hanem olyasféle, mint amilyen a köszörűkő szikráiból születik, ha nagyon rányomja a kést az ember. A forró kőnek és vasnak van ilyen szaga...

Berti ment a két láb felé. Ment és borzongott; de ha ide vágott volna a villám, nem sírna az a gyerek...

Pedig sírt! Ahol az élet és halál születik, úgy volt elhatározva, hogy Nacának lejárt az ideje, de a gyerek maradjon meg, ha nem egy villám, de a mindenség összes mennykövei odacsapnak, akkor is. Meg is maradt, és siránkozott, mert aláfolyt az olvadó jég.

Berti egy ijedt rántással lelökte a boglya tetejét. Naca hátrahanyatlott, még mindig ölében tartva a gyereket. A kis cigány pislogott a hirtelen fényességben, aztán – mivel melegen odatűzött a nap mosolyogva kinyújtotta kezét, és azt mondta:

– Ta... ta.

– Él ez a szegény asszony? – kérdezte magától Berti, aztán mindenféle élesztgetési szokások jutottak eszébe.

– Naca! – kiáltott ijedten. Az asszony barna arcán nem látszott semmi elváltozás. Szeme kicsit nyitva volt. Óvatosan lekotorta a szénát Naca arcáról, s úgy érezte, az arc nem egészen hideg.

– Naca! Hát most mit csináljak?... – Berti körülnézett. – Meg kell tennem, de ha fölbred, majd jót gondol... – és kibontotta a rongyos kis réklit. Naca egészséges szép keble kibukott a napvilágra, Berti pedig elvörösödve, ügyetlenül tapogatott alatta. Keze reszketett, de nem érzett semmit.

– Most te orvos vagy, Berti – biztatta magát, és ráhajolt a langyos testre. Enyhe égésszag, és más semmi, csak csend, a megállt szív éjszakai; nagy csendje.

Berti sietve visszagombolta a réklit, és beleharapott a szája szélébe az idegességtől, mert a keblek sehogy se akartak visszaigazodni, de azután felugrott, és szaladni kezdett hazafelé.

Mikor látta meg a letört égerfát, a szomorú két gólyát, és tudta, hogy a halál járt a réten. Erre megint eszébe jutott a gyerek, és megtorpant. Hallja, hogy sír.

– Mekkora marha vagy, Berti – korholja magát, aztán visszarohan a kis purdéért.

Ribizke odanézett, amikor csattant a kis ajtó, és érezte, hogy valami nagy dolog történt. Miféle kisteknőt hoz Berti a kezében?...

– János bátyám, János bátyám! Nacát megütötte a guta, hova beszélek – lihegte –, agyonvágta a villám! Biztos! Ezt meg az ölében tartotta... nyújtotta Ribizke felé a teknőt és benne a kis cigánygyereket.

– Ágnes! – kurjantott Ribizke, és hozzátette: Most gyűtt meg éppen. Ágnes!

Ágnes látott mindent, és úgy pattant ki a konyhából, mintha kilökték volna. A levegőben izgalom terjengett...

– Mi az?... Ugye, mondtam... ugye, agyonvágta... hun van? Most mindjárt odamegyek... ugye, feketére van égve... szegény kis árva! Hát nem megmondtam! Beszéljen már, Berti, hun van, fogják addig ezt a gyereket... hány éves is lehetett szegény Naca... Láttam én már a felhőn is, hogy valami nem jót hoz... ujjan formája vót...

– Ágnes! – mondta Ribizke szigorúan. – Maguk csak állnak itten...

– Csend! – ordított nagyot Berti, helyet adván az eddig elfojtott izgalomnak.

– Jól van, no – ijedt meg Ágnes.

– Szaladjon a doktorhoz meg a tanácsba...

Mondja meg, hogy jöjjenek, aztán siessen vissza a gyereket rendbe tenni.

– De előbb megnézem! Én meg.

– Ha visszajött, Ágnes, most siessen.

Ezt már Ágnes nem hallotta, de felesleges is volt mondani. Majd a kaput döntötte ki, s egypár perc múlva a falu mozgolódni kezdett. Gyerekek húzódtak Ribizke háza felé, és néhány öregasszony fejkendője is libegni kezdett. Hangok hallatszottak, mint távoli varjúkárogás, és szálltak az öreg kendők, mint a temetések fekete madarai.

Ribizke az elsőnek mindjárt kezébe nyomta a gyereket.

– Aláfót szegénynek a víz. A konyhán meleg van – intett az ajtó felé, és az öregasszony sietve vitte be a nyekergő kis purdét.

A gyerekek megálltak a kapuban, de az asszonyok beóvatoskodtak, ahogy a halottas házhoz szokás.

– Hun van, hun van?

– Én nem tudom – morgott Ribizke, aki nem szerette a nagy jövés-menést. – Berti tudja.

– Majd hivatalos embernek megmutatom. Nem cirkusz az.

– Persze, csak úgy kérdeztük... Később megérkezett a hatóság.

– Adjon isten! Hát a Naca, szegény?

– Az! Gyűjjenek.

Berti ment elől lehajtott fejjel, mögötte a hivatalosak, aztán a falu. Egy-egy gyerek előrerúgtatott.

– Nem mégysz vissza?! – irigykedtek az öregasszonyok. – Nem gyerekek való ez...
A szemek előre kutatták, hogy hát hol van már. És körülállták a boglyát, ahol Naca békén feküdt. Egy kis borzongás érzett a levegőben és suttogás.

– Mintha élne... – Talán él is...

– A gyerek megmaradt... rá vót borúva a gyerekre... igaz-e, Berti?

– Igaz.

– Hát iszen az édesanyja.

Erre az asszonyok könnyeztek, és egy öregasszony mindjárt fel is jajdult:

– Jaj, te szegény, jaj, jaj, jaj!

– Csend legyen – mondta az egyik hivatalos ember, de nem lett csend, mert a hír végigcsapott a falun, mint szalmán a láng, és vészes jajongással jöttek már a cigánynemzetség összes tagjai. Elöl a férj, akinek sötét arca most egészen szürke volt. A tömeg csendje azután a cigányokat is elhallgattatta. Utat nyitottak nekik, s akkor nem hallatszott más, csak a meztelen talpak súrolása a füvek tarlóján.

Jóska cigány odatérdelt, és asszonya esett kezét kezébe vette.

– Naca, Naca, nem hallod? Naca...

A kéz visszaesett a szénára. Jóska csendesen elsírta magát. Nem hangosan, de furcsán, ümmögve, mintha a farkas keresné a párját, és megrendítően, mint minden férfisírás. A férfiak komoran maguk elé néztek, az asszonyok szemük elé emelték a kötenyt. Az alkonyodó rét halott szénaszagában átlengett valami mély, néma fájdalom.

Az egyik cigányasszony is feljajdult, és húzni kezdte a halott kezét.

– Nacsa!

– Ne bánts! Ne nyúlj hozzá. Majd a doktor. Jön is már, hátha fel akarja boncolni?

– Jajajaj... nem engedjük... – ordítottak, és Jóska felugrott felesége mellől, mint a tébolyodott. – Megölmöm, aki hozzányúl – és vadul nézett körül.

Ekkor ért oda az orvos. Gyorsan jött, és lihegve dobta le táskáját a szénára. Egy pillantást vetett Nacára, aztán a tömegre.

– Sokan vagyunk... – intett a tömeg felé. – Hallottátok, emberek?

– Négy-öt markos férfi maradjon itt, persze Jóska is, meg Ribizke bácsiék. Más senki; de azonnal tisztuljanak.

– Hallottátok?

A tömeg nehézkesen mozdult, de azután elhúzódtak a patak felé.

A doktor megvizsgálta a halottat, aztán felállt. – Mindent megpróbálunk...

Jóska egy árnyalattal szürkébb lett, valahányszor az orvos a műszertáskáért nyúlt; keze reszketett, szeme riadtan ugrált, de nem szólt.

Megpróbáltak mindent. Az orvos keze Naca szíve táján, hallgatódzik, végül feláll, és sajnálkozva néz a cigányra, aki közelebb lép.

– Ne boncolják fel, doktor úr... – és szája rángatózik, szeme könnyes.

A doktor Jóska vállára teszi a kezét.

– Minek boncolnánk, Jóska? Majd én elintézem, hogy ne kelljen. Vigyétek haza, el lehet temetni. Üres a rét; a falusiak hazafelé már a jégről is beszélnek, a halál szomorúsága megfakult, a maguk nyomorúsága beléjük kapdosott, üres már Ribizke udvara is, csak a patakparton vonaglik a jajgatás. Jóska az ölében viszi haza holt asszonyát, a rongyos nép sárosan, fel-feljajdulva követi. Naca feje ura vállán, mintha a földet nézné, mintha élne, csak a keze hintázik tehetetlenül. Már a nádban járnak, már nem látni senkit, s az alkony árnyékában most mintha sírna a nádas. A nap most bukik le az égről; a vörös lángolás megvillan a néma vizeken; a csonka fán mozdulatlanul áll két gölya. Szemük az eltűnő cigányokat követi.

Másnap reggel felhős párában ébredt a nap; ilyenkor még nem szereti az őszi gomolygást. Nem is tűri. Jó, jó, néha persze engedi a felhőket, ködöket uralkodni, ez ellen még a nap se tehet, de ha azután oktanul rátehenkednek a világra, csak kinyitja rettentő tűzhelyének ajtaját, s a párok latyakos lepedői azonmód levegővé száradnak. Elrepül a harmat is, szikkad a tócsák széle, tűnik a kerécsapásból a víz. Ránevet a napra az ég:

– Jól van, öreg szekér, ezt így is kell, mert nyár van, és mikor mutogassam magam, ha nem most? A földre nyomott búzaszálak zizegni kezdenek, és azt mondják:

– Juj, a derekam!

Lángol a nap, mozdul egy kis szél, a vetések megrázzák magukat, és ringani kezdenek. A felszívódott nedvesség elrepül, a búzaszálak kemények lesznek újra, a kalászkok felemelik fejüket, fel a kukorica is, a takarmányok is. A szénát meg lehet szárogatni, s lám, a csósz is úgy jön a szőlőből, hogy majd a pipacsutorát nyeli le a nagy lihegéstől.

– Embörök! – mondja annak a három embernek, aki éppen hallja, ámbár úgy mondja, mintha az egész falunak mondaná: – Embörök, a högyet kikerütle!

Hát ilyen ez a bolond jég, azaz hagyjuk csak, nem is olyan bolond. A szőlőt kihagyta.

– Gyűjjék be, András bácsi, egy szóra!

Csak az asszonyok nem szólnak. Kicsit nyugodtabban ülnek le a kemencepadkára, mert akkor most már megint más a számadás. Bizony más. A búza is lábra kapott, a rozs is... de azért nem igazság (látszik, hogy a jóisten is férfiember), hogy éppen azt a kutya szőlőt hagyta ki, azaz a bort, ámbár azt is el lehet adni. Lehet, lehet, de nem muszáj. Így van!

A rét már újra zöld, s a bogárral élő madárnépek között nagy forgalom észlelhető. Nagyok már a fiókákat, és ilyenkor sok a sánta sáska, béna szöcske, szárnyatört lepke és tehetetlen kukac. Ezeket pedig eltakarítani nemcsak kötelesség, hanem jó is. Mert bizony egy réce oda se hederít egy kis jégnek, de ha a sáska-asszonyságot találja el, az azt se mondja, hogy mukk, igaz, hogy azelőtt se mondta. Nem is beszélve a puha testű tücsökről, ámbár a tücsök lyukban lakik, de az ilyen hirtelen jég néha kint találja, s olyankor a tücsök azonnal leteszi a hegedűt, és vége. Az volt a bogárnép veszte, hogy a rétet már lekaszálták, s a tövig vágott hajban nem él meg még a tetű se, az pedig edzett jószág, és – a jég se veri.

Rá, a szürkevarjú már fiaival vadászik. Korán költött; most rajvonalba járják a rétet az öregek óvatos vezénylete alatt. Kemény nép a szürkevarjú népe, marakodó, kíméletlen, erőszakos, de amíg a fiak a maguk urai nem lesznek, amíg ott nem hagyják a szülőket, addig nevelésük csupa gyöngédség és önfeláldozó aggodás.

De Rá népét nem kell féltetni. Tud az magára vigyázni, és tudja, miből születhetik veszedelem. Szemét el nem kerüli a rétség egyetlen moccanása, egyetlen gyanús foltja vagy megváltozott színe. Bár ez a szín talán nem ugyanaz, mint amit az ember lát. Talán kéknek látja a zöldet és pirosnak a sárgát – honnét lehetne ezt tudni? Rá nem szól az emberhez, s ha szól is, nem érti; soha, soha nem fogjuk hát megtudni, hogy mit, miként és milyen színekben lát a varjú. Egy bizonyos: nagyon jól lát. S az is bizonyos, hogy a látottakat osztályozza, mérlegeli, és pontosan azt teszi, amit tennie kell. A szénahordó embernek oda se hederít, és a kanász mellett három lépésre bogarász. A jószág hátára felszáll férges után kutatva, és csendes kis paraszti udvarokon nyugodtan megül a kút kávján. A nehézkesen ballagó szekeret megnézi az út menti fáról, nem repül el, s a répakapások mögé odaáll ingyen napszámosnak, csimasz után kutatva.

De – százezer ilyen de van – ha magányos ember lopakodva közeledik feléje, még ha úgy is mutatja, mintha csak mellette akarna elmenni, Rá tudja a távolságot, melynél közelebb az embert engedni nem szabad. Ha mozdulatlan alakot lát az erdőszélen, Rá tudja, mekkora ívben kell kikerülni. Ha szántogató legényke tréfából ráfogja az ostor nyelet, a varjú megáll, ránéz, és talán meg van sértve, hogy őt hülyének nézik. Ha a szemétdombon turkál, és zajosan nyílik az ablak, csak éppen hogy odanéz, de ha óvatosan nyílik, és valami fekete csó látszik, inaszakadtából menekül. Rá népe már régen, az ember előtt kitalálta a drótnélküli

telegrafálást, vagy talán el se vesztette soha, mert mindig tudja, mi van a szomszéd határban, és minden élet minden megmozdulása világos, írott üzenet, amelyhez alkalmazkodni kell, kikerülni vagy kihasználni.

Tudja, mikor kiáltanak a fecskék kabasólymot, mikor karvalyt, héját, vándorsólymot vagy macskát. Tudja minden madárról, mért és miként repül. Tudja, hogy csak siet vagy menekül. Tudja, mit jelent a falu felett kerengő galambraj, tudja, hogy a kerecsensólyom vándorlásban van-e, avagy vadászik, tudja, miért lesz hirtelen csend a nádasban, és tudja, mikor nem szabad felrepülni. Ha a nagy sólymok vadásznak, Rá fel nem szállna egy tarisznya egérért se, mert ezek nem pepecselnek a földön, hanem a levegőben vágják agyon áldozatukat. De ha ezek a kényes rablólovagok ettek már a prédából, Rá négyöt társával nyugodtan megtámadja őket, mert azt is tudja, hogy a sólymok utálják a károgó zenebonát, szemtelen kéregetést, és inkább otthagyják a zsákmányt, csakhogy békességben legyenek.

Néha persze becsapódik, nincs tökéletes teremtmény a földön, de ilyenkor is hű önmagához, csíp vagy karmol, küzd mindhalálig.

A köd már régen felszállt, a föld megmelegedett, a füvek levágott torzsa nyújtózkodni kezd, a széthányt boglyák már megszáradtak. A szekerek a hátukra veszik a szénát, mély csapásokat vágva a rét puha mellén.

A varjak már az árokhoz közelednek, amikor az öregek megállnak. Ez annyit jelent, hogy közelebb nem, egy lépést se. A nádas homálya ismeretlen, tehát veszélyes. A nádasban kanyargó ösvény van, ahol néha emberek járnak... A nádasból észrevétlenül kivágódhatik a baj, tehát közelebb – nem! Igaz, hogy a parton ott állnak a gólyák, akik nem állnának ott, ha valami nem lenne rendben, de a gólya nagy madár, és nem minden veszélyes a gólyának, ami a varjúnak az.

– Kihoztam a fiaimat – nézett rájuk Rá, aki egyébként nem sokat törődött a gólyákkal, de most nem fért a begyébe a dicsekvés –, ugye, milyen erősek? És úgy repülnek, akárcsak mi!

A gólyák meg se moccannak. Rá családja pedig megfordult, és most már visszafelé fésülték át a rétet.

Az égerfa letört koronáján hervadtan lógtak a levelek, alóluk visszahúzódott már a víz, felette melegen rengett a levegő, s az enyészet nehéz szagában a fényes hátú Zu cikázott lakodalmas döngéssel, és rakta fiait a kiscigolyák szétomló testébe. De ott volt a temetőbogár is, és ott sürgött a hangyák néma népe is pontosan meghatározott úton, mely a szétesett fészkek egyik ágáról a másikra, végül a kiscigolyákhoz – az élelemhez vezetett. Zu magányosan dolgozott, a temetőbogár is. A hangyák kitértek egymásnak a keskeny úton, de csápjukkal megérintették egymást, mintha azt kérdezték volna:

– Nincs változás a parancsban?

– Nincs.

Este majd a hangyaboly mélyéről végigszalad a rendelkezés az eleven láncon.

– Elég!

És ekkor már egyetlen élő, néma kis gép se fog elindulni, és hazatérnek majd mind az ő külön, tökéletes és szomorú világukba. A gólyák már oda se néznek. Egyszer megnézték a fészket, amíg a fiak mozogtak; kétségbeesetten mentették volna őket, de aztán csend lett, a fészkek szétesett, és a fiak már nem azok voltak. Most már oda se néztek. Az éjszakát már egy fűzfa száraz ágán töltötték, s ami nincs, arra nem lehet gondolni, ami nincs, az nem fájhat, ami nincs, az nincs. Legfeljebb a hiány, az üresség titokzatos mélysége szédít néha, de ebbe a mélységbe napok hullanak, kitöltik lassan a feneketlennek látszó szakadékot.

Kelét eddig a fészkek, a fiak, a két gólya különzárt és teljes élete választotta el tőlük, de most mindez megszűnt, azért hajnalban, amikor kivezette Tás viháncoló népét, egyszerűen hozzájuk csatlakozott, mert ezt kellett tennie. Az utak eddig külön jártak, de most egybeszakadtak, mert nem volt más cél, csak a vándorlás. A pár párban maradt ugyan, de ennek már csak annyi jelentősége volt, hogy a későbbi csapatba szállás első láncszemét

képezte.

A patak vize tisztult egy kicsit, de még mindig telten és rakoncátlan lotyogással rohant, s mély vizében a gólyáknak nem volt semmi keresnivalójuk.

– Menjünk – lépett ki Kele, s a másik kettő követte, mintha azt mondták volna: – Kár volt eddig is ácsorogni, mert a mocskos Rá már összeszedett mindent.

Aztán szétszóródtak, de szemmel tartották egymást, és egy kőhajításnál nem mentek messzebb egymástól. A fiatalok elfogadták Kele vezetését, mint ahogy az öreg gólya elfogadta az ezzel járó felelősséget. Ezek azonban csak szavak. A fiatalok nem tudták, mi a vezetés, és Kele nem tudta, mi a felelősség. Úgy történt minden, ahogy történni kellett. Ha Kele szárnya még beteg, a fiatalok semmi körülmények között se csatlakoznak hozzá, és Kele sem megy közéjük. Kele szárnya azonban tökéletes, tapasztalata nagy, körülötte erő van és bölcsesség, tehát a helyük mellette van. A fészeköszönt elseperte a vihar, a csapatöszönt meghozta az idő.

Kele a nádasra nézett, ahol most hirtelen csend lett. Csak a réti héják imbolyogtak sirályos súlytalansággal. Nem is velük volt a baj.

– Killi – villant meg Kele szeme, és a fiatalok közel húzódtak Keléhez. Szemükben aggodalom.

– Az asszony – nézett oda Kele. – Jó, ha együtt vagyunk.

Killi héja-asszony bizony nagyon veszedelmes volt. Alattomos, gyors és nagyon erős. Kétszer akkora volt, mint az ura, ötször olyan erős, tízszer olyan vérszomjas. Híre volt a környéken, mert ő volt az, aki a postás kanáriját kihalásztta a kalitkából, egy istállóban megfogta a bemenekült galambot. A mókusok szeme fennakadt a rémülettől, ha meglátták az erdőn. Megfojtotta Kalánt, a legvénebb nyulat, és a sündisznök kiforgatta kabátjából. Lábszára ujjnyi vastag, marka akkora, mint egy gyermekkéz, karmai: 'másfél centis horgas török. Az előbb egy fiatal gerlét vágott le a patakparton, azt megette, és most egy másikat hajszol a nádas felett, mert ez meg a családnak kell.

Kell! – és Killi kápráztható iramban fullasztja a gerlét. Ez azonban nem fiatal madár, és nem engedi magát kihajtani a rét fölé. Killi tereli, tereli, a gerle minden alkalommal visszavág a fűzfák közé, ahol, életre-halálra megy a bújócska. Néha már kinyújtja karmait, de a gerle olyan sűrű ágak között zúg át végső kétségbeesésében, hogy a héja megtorpan. A gerle fárad már, de fárad Killi is. A gerlében a halálfélelem tartja az erőt, Killiben a gyilkos düh; de Killi evett az előbb, a gerle begyében pedig csak pár gyommag. Mindegy, a gerle: kell! A gerle, mintha csak tudná, hol a menekülés, a legsűrűbb helyeken nyilall, ahol Killinek kerülgetni kell, végül besüvölt a nád közé. Killi föléje, a gerle azonban alá, egy magas zsombék alá, és egyszerűen nem jön elő. A zsombék olyan, mint egy nagy gomba, melynek kalapjáról sás és egyéb füvek lógnak le. Killi nem tudja, hova lett a vacsora. Eltűnt. A héja kétszer is átkutat mindent, nincs. Na, még egyszer. Alacsonyra száll, egy levélrezdülés se maradt észrevétlenül – nincs. Killit szinte a bosszúvágy dobja a levegőbe. Ölni, ölni, reszket benne minden ideg, de; üres az egész környék, csupán a gólyák állnak a réten, Killi szerint nagyon közel egymáshoz; azért tehát – most már lassítva az iramot – érdektelenül átvág felettük. Ám a gólyák jól látják, mi van a héja szemében.

De látja Rá is, ámbár későn, mert a héja a boglyák takarásában lepte meg.

– Káár... árarárá! – sikoltja az egyik fióka. Rá az egész családjával nekiesik a héjának. Mindez azonban már felesleges, bár felzúdul az egész rokonság, és Killi alapos ütésekkel kap a levegőben, mert lassan viszi áldozatát az erdő felé. A szürkevarjúk majdnem lenyomják a földre, kétszer is elejti a zsákmányt, de az enivaló kell, és véres fejével bár. megtépázva, agyonhajszolva teszi le a varjút a fészek szélére a fiai elé.

– Egyetek – néz rájuk –, egyetek, még meleg. A fiak nekiesnek.

– s Rával ne kezdjétek ki, ha nem muszáj... A fiak szemében ez van: megjegyezzük.

A fiatal varjú tollai kerengve hullanak le a fészek körül.

A réten újra csend van; a gólyák nyugodtan vadásznak, a varjak elfelejtették már a veszteséget, a szekerek halk kattogással mennek egyik boglyától a másikig, és amikor az árnyékok végigfeküsznek a földön, már csak egy kocsi van a réten s az a pár boglya, ami előtte van. A férfi fent áll a kocsin, és rakja a szénát, az asszony szótlanul adogatja. Néha mintha mondani akarna valamit, de nem szól. Az urára leskel, de Laska Péter arca bezárt könyv. Konok ember ez a Péter, szeret ellenkezni, ámbár nem rossz ember. Olyan, amilyen, de felesége már ismeri, és tudja, hogy az ökröt a szarvánál kell megfogni.

Különben öklel. Tudja, hogyha most szólna, az ura talán csak azért se hallgatna rá, azért nem szól. A következő boglya előtt Péter megrántja a gyeplőt.

– Hóha!

Feleségére néz. Az asszony áll. Nézi a földet.

– Gyű! – indítja el újra a lovakat, s az a boglya ott marad. A kocsi aztán újra megáll. Ez az utolsó petrence. Az asszony beleszúrja villáját a szénába, de amikor feladja, nem néz az urára, arca szinte meghatott. Péter komótosan egyengeti a szénát, s amikor mind fent van, leszól:

– A rudalót!

Leszorítják a szénát, az asszony legereblyézi a lekívánkozó szénaszálakat, feldobja azt is; Péter pedig lecsúszik a kocsiról.

– Add ide azt a vellát!

Az asszony odaadja a villát, de úgy adja oda, hogy keze Péteréhez érjen.

Péter összeigazítja az otthagyt petrencét, a villát a földbe szúrja, aztán gyújtó villan a kezében, s a petrence alját három helyen is meggyújtja. Lágy, fehér füst buggyan ki a széna alól.

– Nem hagyunk itt semmit? – néz körül, azután kezébe veszi a gyeplőt.

– Na, Sármány!

Nyekkenve elindul a kocsi, s a kocsi után ballag az asszony. Arca ünnepélyes, komoly. Mielőtt kiérnek az útra, visszanéz.

A füst egyenesen száll az égre, és fészkeiben vörös villanások égetik a tegnapot, szegény Naca szénaravatalát.

Az asszony előremegy ura mellé. Úgy érzi, most itt a helye. Lopva nézi Péter arcát. Nem látni azon semmit a világon.

Pedig jó ember, igazán jó ember, bosszankodik az asszony, aki beszélni szeretne, de az Isten akárhova tegye, nem tudja mutatni.

A rét felett felhő már a füst, s az alkonyi szellő szelíden elindítja az est felé.

Tás népe már régen tanácstalankodik a vízparton, és aggódalmasan nézi Kelét, aki a másik két gólyával áll a parton, de feléjük se néz.

– Sáp-sáp-sáp... hát-hát... menjünk már, Kele. Kele menne is, nem is, végül ránéz társaira, és egy szerre indulnak a kapu felé. Kele elől, az idegen gólyák hátul. Közül a kacsák. A kacsák ujjongva kiabálnak.

– Tás-tás-tás, ez aztán a szép világ! Kele népe vigyáz ránk, Kele a mi vezérünk, ugye, Kele? Berontanak az udvarra, hogy elmondják a hírt Vahurnak és mindenkinek. – Tás-tás-tás, Vahur...

– Ne lármázzatok, alusznak, de már kinyílt a szemük.

A kacsák meghökkentek; de aztán elkezdtek rohanni a kút felé, mert Berti jelent meg a kukoricás szakajtóval, és ilyenkor másról szó se lehetett.

A gólyák megint ott állnak egymás mellett a réten. A két fiatal az öreg fűz felé nézett, ahol éjszakáztak. Kele a ház felé. Egy mozdulat volt ez csak, de a gólyáknak fontos tanácskozás. Hogy együtt maradnak, ez már eldőlt, de a hálólhelyeik még vonzották őket.

Végül Kele felrúgta magát a levegőbe, mintha azt mondta volna:

– Nézzük meg felülről.

Felkavarodtak a levegőbe. Feljebb, egyre feljebb. A föld meleg sugárzása szinte lökte őket felfelé. A szárnyat mozdítani se kellett. Elkanyarodtak a rét felé, aztán vissza a ház felé. A kert mozdulatlan volt, az udvar békés, és a kis ház fehér fala barátságos. Nem is mentek már vissza a rét fölé. Köreiket rövidre szabták, s ereszkedni kezdtek. Aztán a három golya puhán leszállt Ribizke házára. Kele ekkor hátracsapta fejét, kelepelni kezdett, megkiáltva a háziaknak, hogy vendégeket hozott.

– Jól van, Bába – mosolygott Berti –, látom, hogy hárman vagytok, a ház elbír benneteket.

A cigánynép ebben az időben ballagott hazafelé a temetésről. A kertek alatt mentek, mert egyedül akartak lenni. És kivételesen csendben voltak. Az asszonyok már kivisongták magukat. Egyesek hajukat is tépték, mások pedig nem akarták a koporsót elengedni utolsó útjára. Végül a sírásó irgalmatlan méregbe keveredett.

– Megfogjátok, Jóska, azt a kötelet, vagy nem? Jóska bánatosan megfogta a kötelet, a másikat már tartották ketten, s a sírásó kihúzta a koporsó alól a tartódorongokat.

– Eresszétek!

– Jaj, jaj, nem, nem! – üvöltötték a cigányasszonyok, és megfogták a férfiak karját, akiknek torz arcán könnyek peregtek végig. Főleg egy vénasszony sikoltott, és megrántotta a kötelet, hogy a cigánylegény majdnem beletántorodott a sírba.

A sírásó megvakarta a feje búbját (a sírt is hitelbe ásta meg), és végképpen elvesztette a türelmét.

– Te, ha el nem eresztetted azt a kötelet – acsarkodott csendesen az öregasszonyra –, úgy szájon váglak ezzel a cselőkével, hogy akár odafekhetsz Naca mellé.

Az erélyes hangra most már rend lett. Naca végül megnyugodhatott. Ezután közakarattal elföldelték a sírt, és elindultak hazafelé. Amint eltűnt a koporsó, elszakadt a kapcsolat, valami elmúlt; gondolataikra emlék kezdett peregni. Nem jó hangosan emlegetni azt, akit elnyelt a föld. Mert aki él, az van, aki meghalt, az volt, de akit eltemettek, az már nincs földi embernek, legfeljebb mint kísértet jár az éjszakában.

Most tehát csend van, csak a mezítelen talpak csesszennek a gyalogúton. Jóska cipője koppan, mert erre az alkalomra cipőt húzott.

A kocsma kertjénél Jóska megáll.

– Én ide benézek – mondja –, apám, maga meg tudja, mit kell tenni.

– Hát lesurjam? – kérdi bánatosan az öreg.

– Le. Nacáé vót – és szeméhez emeli kezét, aztán belép a kertbe.

Nemsokára füst buggyan ki a cigányputri kéményén, visít a malac elkeseredetten végrendelkezvén, és amikor Jóska megérkezik, már kellemes sültszag leng a gyászházban. Jóska a házigazda büszkeségével, néz végig a torra gyülekező rokonságán, aztán szertartásosan kibontja a zsákot, melyből szalonnát, két kenyeret és több üveget rak ki az asztalra.

Reggelig ég a lámpa, reggelig hangos a putri, van sírás, és van emlékezés, és néha már fel is nevet valaki. Az étvágy kitűnő. Ezt a halott meg is követeli, de azt már nem szereti, amikor az egyik asszony azt mondja, hogy Jóskának asszony kell...

Jóska elborultan néz az illetőre.

– Nem kell nekem már senki ebben az életben...

Ez így illik, és Jóskára tisztelettel néznek. Naca, szegény, nyughatik, és ne szóljon egy szót se, akinek ilyen ura van. Nem is szól, de emléke ott leng az ajtó előtt a bársonyos sötétségben, és a szemek babonás félelemmel kutatnak benne.

Fogy a pálinka, feljön a hold, és hazarendeli a szellemeket. A falu szélső házai már odafehérlenek, s a kutyaugatásban emberközel, bátorság van. A lámpa utolsókat lobban, de nincs is rá szükség, mert a keleti ég szürkül már, és különben is szanaszét alusznak a

vendégek, s az éjszaka fekete üszkeire mind több hamut rak a hajnal.

– Nem azsért mondom, Jóska, de ujjan lány nincs még egy. Formás is, meg mutató is, aztán hogy nézsett téged, mikor tavaly a búcsúban muzsikáltál...

– Nézett?

– Majd a seme esett ki, aztán fáin asszony vót annak minden fajtája... sóhatok neki...

Jóska az orrát vakargatja.

– Nem bánom.

A nyár a nagy jég után szinte unalmas lángolással ismételte naponként önmagát. A magvakat megérlelte; a sarjút megnövesztette, a fiókákat kiröpítette. Le is aratott, el is csépelte, és most már csak a kukoricát, krumplit, répát hizlalta, meg azt a pár szem gyümölcsöt pirosított, amit meghagyott a jég. A réten laza csend ült, az utak némák voltak, a békák zenekara feloszlott, a madarak elhallgattak, és némán tanították fiaikat, akik lassan szétszóródtak, mert úgy vélték, tudnak már mindent; mint a fiatalok általában. Fakultak a virágok a réten, szürkültek a mezők, csappant a nap lángolása, fakult a nádas zöldje, vénült a nyár.

Új kazlak szuszogtak a szérűkben, tele hassal szunnyadtak a pajták, csöndben őrizték a gabonát a padlások, új liszt szaga szárogatta a kamrákat, és öszre intő új csillagok születtek a növekvő éjszakák boltozatán.

A nyár delelő ragyogása délutánba hajolt; a föld jóllakott, és ímmel-ámmal majszolta már a maradékokat, és arra gondolt: jó lenne aludni.

A hajnalok felett puhábban lengett a harangszó, az emberek meglássúdvá jártak, a legyek unalmasan zümmögtek az ablakon, és a kutyák még ugatás közben is ásítottak.

A fecskék kireptették már a második fészekalját is. Komoly kis szemük a fiatalok repülését figyeli, vagy elgondolkodik, mint amikor az öregek a kályha mellett ülnek, és nem szólnak, mert minnek a szó, amikor úgyis egyet gondolnak.

Toróval persze nem lett semmi baj, mert Toró még éhesen se bántotta volna a fészket. Igaz, nem is fért hozzá, de Toró egyébként is kövér volt. Tolla megfényesedett, repül már, ha nem is tökéletesen, és Patákkal való barátsága emberfeletti, amivel nem mondunk sokat. Paták már el se tudja képzelni az istállót a varjú nélkül, mert ki apasztaná Zu szapora és szemtelen nemzetségét, és főleg kinek csillogna a szeme a lelkes bámulattól, amikor Paták apjáról beszél, aki nagy volt és gyors, előkelő és okos, szóval olyan izé... olyan versenyló.

Bu megerősödött. Anyja nem tud betelni vele. Ha. kimennek a vályúhoz inni, Bu oktalan ficánkolásokat végez a baromfinép élénk tiltakozása közben.

– Tás-tás-hát-hát igazán szólhatnál, Mu, ennek a mafla, nagy fiadnak, hogy másutt bolonduljon meg...

Mu ellágyulva csorgatta ki a vizet szájából.

– Ugye, nagy... mindenki mondja... – és elégedetten ballagott az istálló felé, míg a borjú vad rohanással kanyarodott még egyszer az udvarban, megkerülve a szalmakazlat is, hol Bujtár hasalt, és farkcsóválva nézte gyermekei idétlen hempergését. Bujtár gyermekei határozottan szépek; kövérek, és nyakukon fehér örvet viselnek. Felpenderített kis farkuk állandóan helyesli a világi dolgokat; az élet határozottan szép, a játék gyönyörűség, a szalma meleg, szóval a boldogság úgy lengett körülöttük, mint a kolbász felett az illatos gőz... amikor Bu vakon és hasonló örömtől eltelve közibük rohant.

Az ugyan nem igaz, amint később Bujtár állította, hogy eltaposta gyermekeit, az azonban igaz, hogy Bujtár egyetlen hördüléssel beleharapott Bu lábába, s még azután is éktelen acsarkodással kergette körül az udvaron. Szerencsére a tehén az istállóban volt, így csak Bertí jött elő a zenebonára.

– Va-hu! Va-hu-hu – panaszkodott Bujtár –, eltaposta a gyermekeimet... hrrr... krrr.

Berti ezt nem értette, de a borjú lába vérzett, és ezt értette, azért egy rövid bottal alaposan oldalba dobta a kutyát.

– Megvesztél? – ordította. – Majd adok én neked...

Ezek után bekötötte a borjú lábát, és kiment megnézni, miért vinnog az egyik kiskutya.

– Na, mi baj van? – állt oda Berti, és már tudta, hogy miért volt a csetepaté. Csend lett, csak a sérült emelgette az egyik lábát.

– Fáj...

– Mutasd! – és felemelte a földről a kis ebet. A másik három erre sebes farkcsóválásba kezdett, mondván:

– Az a nagy... az a... rálépett a lábára.

De ekkor ott volt már Bujtár is, és aggódva, de fenntartással csóválta farkát.

– Meggyógyul, ne félj! – simogatta meg Berti Vahur fejét. – Azért nem kell mindjárt harapni. fgy aztán a békesség helyreállt az udvaron. Vahur bekísérte Bertit, mert a kutya hírből sem ismerte a bosszú tulajdonságát. Végeredményben minden rendbe jött, sőt Bujtár egy szép darab sonkacsonttal loholt vissza fiaihoz.

Miska azonban megállította. Miska gyötrődően unatkozott. Néha bement ugyan az istállóba, hogy egy kis bajt keverjen, de Mu szerelmes volt borjába, Toró Patákba, és olyan szent békesség ült a szénaszagú csendben, hogy Miska hányni tudott volna, ha a számár egyáltalán tudna hányni. Amit egyszer Miska lenyelt, azt meg kellett emészteni, akár élelemről, akár eseményről volt szó, és Miska herélt, agglegényi érzésvilágában ezért terebélyesedett el mindjobban a bosszúállás. Az emésztéshez szükséges volt egy kis egészséges piszkálódás, mint a savhiányos embernek a somlai bor.

– Állj meg, Vahur—csapkodott farkával –, láttam, megverték. Enni nem ad ez a Berti, de ver...

Bujtár óvatosan letette a csontot, és szíve tele volt Berti szeretetével.

– Mi?

– Szóval: megverték.

– Megharaptam But. Nem kellett volna. – Mindegy: megverték.

– De utána ezt a gyönyörű csontot adta Berti.

– Anyádat sose verték meg. Méghozzá olyan vastag bottal...

– Nem is éreztem.

Miska kezdett ingerült lenni, mert Bujtár már menni akart, és sehogy se sikerült a mérget belecsepegtetni. Csak ült, és boldogan nézte a nagy csontot.

– Tulajdonképpen meg kellett volna harapnod Bertit. Akkor nem merne hozzád nyúlni máskor. De te igazán gyáva kutya vagy.

– Te mért nem harapod meg, Miska? – Az más.

– Mindig azt mondom: az más. Nem más! Magam láttam sokszor, hogy...

– Te ezt nem érted.

– Lehet, Miska, de látod, ebben Kelének van igaza; mindenki úgy tesz, ahogy neki jó. Ha meg akarod Bertit harapni, csak harapd meg magad, aztán majd alaposan elver, de te már megszoktad... – Felrúgjalak?

Vahur szőre felborzolózott. A kutya már nem az a kutya volt, aki lusta önzésében minden ostobaságot lenyelt. Miska ezt elfeledte. Elfeledte, hogy Vahurnak kölykei vannak, gyanakvó, óvatos, de érett anya, akinek szeméből sárga villám csapott ki, és jelentőségteljesen csak ennyit mondott:

– Hrrrr...

Így álltak egy darabig, aztán Vahur felvette a csontot, és dühtől feszülő inakkal, minden pillanatban támadásra készen, elment a kazal felé.

– Vessz meg! – fűjt Miska magánkívül, és gyilkos méreg öntötte el egész belsejét. – Vessz meg, te bűdös szájú, te... és vesszenek meg a kölykeid is, és... és vesszen meg az egész

atyafiságod, és a nyüvek kopasszanak meg, és a tetűk szívják el a véredet, és vakulj is meg közben!

Az átkozódás jót tett Miskának. Könnyített magán, és elindult az udvar felé, de ez a könnyítés csak annyi volt, mint amikor a tengerből pár csepp kicsapódik a partra.

Az élő sövényben Citér bujkált, a cinege, és fiait iskolázta.

– Citér – billegette fülét s számár –, Citér, az egyik fiad az előbb vitte el Nerr. Sírt szegény nagyon! Úgy sajnáltam!

A cinke okos kis szeme megrebbent, és egy pillanat alatt számba vette fiait.

– Az én fiaim itt vannak, Nagyfülü, az álmaid meg mondd el Hunak.

Miska epéje megint kiömlött. Úgy megrántotta a sövény egyik ágát, hogy a cinkék ész nélkül rebbentek a levegőbe. Miska gyűlölettel nézett utánuk, remélve, hogy Nerr talán elkap egyet közülük, de Nerr nem látszott sehol sem. Amint azonban felnézett a levegőbe, felnézett Kurri is. A tyúkok ijedten pislogtak, hogy mit néz a számár. Otthagyták a lábast, amiben korpás saláta volt, és otthagyták a kis vályút, amibe az előbb öntött friss vizet Berti.

A kakas vészjóslón kerregett, a tyúkok elbújtak, Miska pedig odament, felborította a vályút, és megette a salátát. Azután bement az istállóba, és azt mondta Munak:

– Berti egy nagy csontot adott Vahurnak, hogy máskor is harapja meg But. Gondolhatod: Vahur egy csontért mindent megtesz. Lehet, hogy veszett is...

A választ már nem várta meg; látta, hogy a tehén szeme elsötétül, s ez elég volt. Most már majdnem megnyugodott, de még nem teljesen. Az udvar üres volt, azért elhatározta, hogy kimegy a rétre, hátha ott akad valaki, akinek lehet valami komizságot mondani.

A réten senki; a patak üres, a rövid fűvű sarjú nem suttog, a nádasnak nincs már mondanivalója, a bokrok elvénülve álmodoznak, s a kert végi gyepük alatt mélyen alszik a Nyár. Szája nyitva. barna lábát megvagdosta a tarló, dús keble ellapult rongyos kendője alatt, és szakadt kötényéből kidőlt a földre az öreges ajándék, amit még vinni akart valahova valakinek. Egy kis virág, egy kis gomba, egy kis gyümölcs, egy kis méz, kései szerelem, megunt napsütés.

– Ne mutassátok az öregasszonynak, hogy tele vagyunk már – mondják kövér és ostoba gyerekei –, hadd teljék kedve; aztán ha elment, szórjátok ki az egész kacatot.

Alszik a Nyár; ráncos, öreg arca mosolyog.

– Hogy örülnek majd neki – álmodja, és szívében a jóságot lapátolja a halhatatlan élet, ami kireppen majd egyszer a fáradt testből s avult rongyok alól, de magával visz mindent, hogy ideje érkezével önmagában megújulva újra odaadhassa magát az átfagyott, okosságában és keménységében didergő és nyomorúságában magára talált földi világnak.

Miska már azon gondolkozott, hogy bemegy a nádasba, és kikezd Csettnével, aki a tavaszon gorombáskodott vele.

Ekkor Kele meg társai ereszkedtek le a rétre, mire Miska jókedvre derült. Kele túlságosan fölényes volt nemrég, Kelének most lehet egyet s mást mondani, esetleg a másik kettőnek is...

A gólyák csak álldogáltak, Miska arrafelé kezdett legelni. Persze csak úgy melleleg. Néha úgy látszott, mintha észre se venné őket, néha egészen elfordult, de a végén ott volt mellettük, és meglepetten felkapta a fejét.

– Nini, ti is itt vagytok?

A két fiatal gólya mereven kihúzta magát.

– Nem hozzátok szóltam – billegette fülét Miska –, hanem Keléhez. Kele sokszor kért ezt-azt tőlünk...

Kele meg se moccant, de aztán ránézett a másik kettőre, és lassan elindultak a patak felé. Miska utánuk ballagott.

– Bizony, szegény Kele a trágyában turkált, amikor leesett a nagy fehérség, de azért nem szabad megszólalni, és kérlek, ne mondjátok el népeteknek...

A három gólya átlendült a patakon, és a túloldalon leszállt. Komolyak voltak, merevek, és közbül a patak, melyen Miska nem mehetett át.

– Most persze szégyelli szegény jó Kele, de hát ami igaz, az igaz...

A gólyák felnéztek az égre, tollászkodtak, elérhetetlenek voltak: Lány idegenség vette körül őket, de ez olyan volt, mintha nem is lettek volna. Itt voltak pár lépésre, és mégis mérhetetlenül távol. Érinthetetlenek!

– Amikor Kurri verte Kelét – folytatta Miska –, naponként szokta verni, néha segítettünk rajta... Igaz, Kurri kegyetlen volt, mert rúgta is...

Kele megvakarta csőre tövét, és ásított. Mellette a két fiatal, körülötte a rét, mögötte a patak, és ezenkívül senki, senki sehol.

Miska dühében már a partot vágta apró patájával. – Akkor bezzeg jó volt az ember... meg én meg Vahur. Azt mondta, megutálta a fajtáját, hogy bűdösek vagytok, hogy... ha éhesek vagytok, megeszitek a fiaitokat...

Az egyik gólya Kelére nézett:

– Mi ez?

– Erre nekünk nincs szavunk – lépett egyet Kele –, az ember és szolgálai azt mondják: hazugság. Felejtétek el... Ne is hallgassátok!

A két fiatal gólya ijedten lendült fel a levegőbe, és körözni kezdett felfelé. Kele ránézett Miskára. – Sajnálak, Miska, és ha majd csíkos lovakat látok rohanni a nagy füves pusztaságon, talán rád és Patákra gondolok. Nem tudom, mit akartál mondani, és azt érezted-e, amit mondtál. Nem is akarom tudni. Talán eszembe jut még Berti meg a többiek, talán nem. Tás és Gege talán üzentek volna szabad atyafiaiknak, de már nem lehet. Még egyszer talán beszéltem volna velük, de most megrémítetted, és már nem szállok le többet közétek. Beteg vagy, Miska, mert más van a szívedben, és más a nyelveden. Félek tőletek, és elmegeyek...

– Kele – bólintott megenyhülve a szamár –, nem kell azt úgy venni... hiszen barátok voltunk! – Igaz, de ez már nincs. Felesleges! És mert nincs rá szükség, el is múlt. Vége, Miska.

– De Kele!

– Vége! – indult el a nagy gólya. – Én most becsukom a szemem, és amikor újra kinyitom, már nem látlak.

Kele most megfordult.

– Itt vagy még, Miska?

– Hát hol lennék?

– Nem látlak. És úgy már soha többé nem látlak. Feldobta magát a levegőbe. Csak a szárnycsapások suhogása hallatszott. Feljebb, egyre feljebb és egyre halkabban. Aztán csak a csend csorgott a réten. Miska nézett a szédítő, vad, de szabad magasságba. A nyaka megfájdult, szeme elhomályosult, lába megroggyant. Okos fejét valami lehúzta a földre.

Kele nem szállt le többé az udvarra. Már hajnalban kirepültek a rétre. Vadásztak, jóllaktak, pihentek. A felhők irdatlan magasságból látták, hogy a távoli falvak felett is megvillannak a gólyaszárnyak.

A réten aztán lekaszálták a sarjút is, a költözők fogytak, a maradék pedig hangosabbak és felszabadultabbak lettek, mint a házigazda, ha búcsúznak a nyaraló vendégek.

Megcsendesedett a kert meg a nádas. A mezők és erdők mintha lehajtották volna fejüket. Mintha egyetlen sóhajtó alkony lett volna az egész világ.

Az éjszakák újra végtelenek lettek. A csillagok alatt ismerős szárnyak sziszegtek, suhogtak.

A három gólya áll a kémény mellett. Hallgatja a vándorlás ismerős hangjait. Hallgatja az éjszakát, melyben tüzet rakott már a vágy a távoli tájak és utak sóvárgásából. Most még csak hárman vannak, de a csapatösztön végtelen szálai rendeződnek már, erősödnek, és minden

gólya minden gólyát érez, múló testén túl az összületés ösztönében és törvényeiben. A messzeségnek könyörtelen, fájdalmasan édes hívogatója ott suhog a levegőben. Egyetlen szava van csak, ami nem szó, nem fény, nem hang, neve nincs, mégis több, mint az ember kőbe vésett és elfelejtett emlékei.

– Készüljtek!

Valami reszket a levegőben: borzongás, intés, figyelmeztetés. Érezni lehet már a láthatatlan utakat. Körülöttük elsüllyedt most minden. Nem hallják a zsúptető halk moccanásait, a kakasok éber kiáltásait, a szél játékát a sövény ágai között.

A három nagy madár egyetlen várakozás. Valami történt az estében, valami közel jött hozzájuk, valami körülöttük van, de a sötétség nem tud szólni. Virrad.

Először a vizek csillannak meg, azután a dombok emelik fel púpos hátukat, mint a tápázkodó igavonó állat. Dereng a föld, s a völgyek alján, hűvös árnyékban önmagát siratja az éjszaka. Hideg harmat szikrázik már a réten, és a világosság kiáltva hozza közel a messzeséget.

– Látjátok?

A legelőn mozdulatlanul állt egy csapat gólya. Az este érkeztek, pihentek az éjjel, és most várnak.

– Halljátok?

A csapat mozdulatlan, és hallgatja Kelét, amint megkiáltja az embernek, a háznak, a tájnak, minden életnek a búcsúzó ősi köszöntőt.

Csend van most az udvaron; a kelepelés száraz pergése önmagába hull és elenyészik. Azután három árnyék repül végig a ház fehér falán nyomtalanul.

A csapat mintha csak erre várt volna. Egyetlen lobbanással a levegőben van mind. Keléék már le se szállnak. A föld süllyedni kezd, süllyed a fészek, a nádas, az öröm, a bánat.

Elmúlt a nyár, és mintha semmi sem történt volna, csak egy csapat gólya száll a tarlott mezők felett dél felé, dél felé.